

Sytuacja demograficzna Polski do 2018 r. Tworzenie i rozpad rodzin

Demographic situation in Poland up to 2018
Families creation and dissolution

Sytuacja demograficzna Polski do 2018 r.

Tworzenie i rozpad rodzin

Demographic situation in Poland up to 2018
Families creation and dissolution

Opracowanie merytoryczne

Content-related works

Główny Urząd Statystyczny, Departament Badań Demograficznych
Statistics Poland, Demographic Surveys Department

Zespół autorski

Editorial team

Małgorzata Cierniak-Piotrowska, Agata Franecka, Joanna Stańczak, Karina Stelmach, Agnieszka Znajewska

pod kierunkiem

supervised by

Joanna Stańczak

Tłumaczenie

Translation

Departament Badań Demograficznych
Demographic Surveys Department

Skład i opracowanie graficzne

Typesetting and graphics

Dariusz Więcek, Beata Lipińska

ISBN 978-83-7027-719-2

Publikacja dostępna na stronie

Publication available on website

stat.gov.pl

Przy publikowaniu danych GUS prosimy o podanie źródła

When publishing Statistics Poland data – please indicate the source

Zakład Wydawnictw
Statystycznych

00-925 WARSZAWA, AL. NIEPODLEGŁOŚCI 208.

Informacje w sprawach sprzedaży publikacji — tel. (22) 608 32 10, 608 38 10

Zam. 264/2019/ nakł. 270

Przedmowa

Publikacja pt. „Sytuacja demograficzna Polski do 2018 roku. Tworzenie i rozpad rodzin” to druga edycja tej pozycji wydana w serii „Analizy statystyczne”. Do 2017 r. informacje o rozwoju demograficznym Polski były prezentowane w różnych formach, tj. w postaci publikacji (w latach 2005–2017, w serii Informacje i opracowania statystyczne), a także corocznej notatki na konferencję prasową Głównego Urzędu Statystycznego lub okazjonalnego wydawnictwa.

Począwszy od 2018 r. ukazują się dwie publikacje roczne, tj.:

1. Dotychczasowe opracowanie pt. „Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym” – w serii „Informacje statystyczne”. Pozycja zawiera szczegółowe dane tabelaryczne o liczbie i strukturze ludności oraz ogólne dane o faktach ruchu naturalnego i migracji ludności w podziale terytorialnym za poprzedni rok. Całość jest uzupełniona syntetyczną analizą dotyczącą zmian w liczbie i strukturze ludności wraz z krótką informacją o zjawiskach demograficznych w danym roku. Od 2018 r. publikacja ta jest upowszechniana wyłącznie w wersji elektronicznej (na stronie internetowej GUS) najpóźniej w końcu kwietnia każdego roku.
2. Obecne opracowanie pt. „Sytuacja demograficzna Polski do 2018 roku. Tworzenie i rozpad rodzin”. Przyjęta formuła publikacji zakłada, że obok przedstawianych co roku informacji o rozwoju demograficznym Polski, pozycja ta – w kolejnych edycjach – będzie zawierała szeroki zakres informacji dotyczących konkretnego zjawiska demograficznego, w każdym roku innego. W ubiegłorocznej publikacji były to informacje dotyczące urodzeń i dzietności; obecnie – zgodnie z rozszerzonym tytułem publikacji – są to informacje o zawieraniu i rozpady małżeństw oraz o rodzinach i stanie cywilnym ludności. W kolejnych latach zostaną przedstawione: migracje oraz zgony i umieralność.

Bieżące opracowanie zawiera:

- w pierwszej części – analizę zmian rozwoju demograficznego Polski do 2018 r.; informacje o ludności Polski oraz o trendach w zakresie czynników kształtujących jej liczbę i strukturę, tj. o zmianach w dzietności, umieralności, trwaniu życia, małżeństwach i rozwodach oraz w migracjach – w retrospekcji do 1990 roku;
- w drugiej części – szczegółową informację o procesie tworzenia i rozpadu rodzin; zmianach w liczbie i strukturze nowo zawartych małżeństw oraz tych, w stosunku do których sąd orzekł rozwód lub separację, a także o rodzinach i stanie cywilnym ludności. Przedstawione zostało zróżnicowanie regionalne w tym zakresie, a dane dla Polski przedstawiono także na tle krajów Unii Europejskiej;
- aneks, w którym zamieszczono tablice zawierające: podstawowe dane w zakresie ludności i faktów oraz współczynników demograficznych w retrospekcji od 1950 roku; wybrane dane i współczynniki dla województw dotyczące 2018 r. oraz dla krajów Unii Europejskiej za 2017 r.

Szerszy zakres informacji o liczbie i strukturze ludności, ruchu naturalnym i migracjach ludności oraz trwaniu życia i prognozach dostępny jest na stronie internetowej GUS: w Bazie Demografia i Banku Danych Lokalnych oraz w zakładce tematycznej „Ludność”, gdzie znajdują się liczne opracowania dotyczące tych obszarów, a także zestawienie obowiązujących w tym zakresie regulacji prawnych UE.

Przekazując do rąk Państwa publikację zwracam się z uprzejmą prośbą o nadsyłanie uwag i sugestii dotyczących zakresu tematycznego i formy – zostaną one wykorzystane w pracach nad kolejną edycją opracowania.

Dyrektor
Departamentu Badań Demograficznych

Dorota Szałyts

Prezes
Głównego Urzędu Statystycznego

dr Dominik Rozkrut

Warszawa, czerwiec 2019 r.

Preface

The publication entitled "Demographic situation of Poland up to 2018. Creation and dissolution of families" is the second edition of this item published in the "Statistical Analysis" series. Until 2017 the information concerning demographic development of Poland were presented in a different forms, i.e. in the form of publications (in 2005-2017, in the Information and statistical series), as well as an annual note for Press Conference organized by the Statistics Poland or occasional publications.

Starting from 2018, two annual publications are published, i.e.:

1. The publication entitled "Population. Size and structure and vital statistics in Poland by territorial division" – published in the series "Statistical Information". It contains detailed tabular data on the number and structure of population as well as general facts relating to the vital statistics and migration of population by territorial division concerning the previous year. The whole is complemented by a synthetic analysis of changes in the number and structure of population along with brief information on demographic phenomenon in a given year. Since 2018, this publication is published in an electronic version only (on the Statistics Poland website) no later than at the end of April each year.
2. The current publication entitled "Demographic situation of Poland up to 2018. Creation and dissolution of families." The adopted formula of the publication assumes that information on the demographic development of Poland will be presented every year, and – in subsequent editions – the publication will contain a wide range of information on a specific demographic phenomenon – each year in it is to concern another issue. In last year's publication, it was information about births and fertility; now - in accordance with the expanded title of the publication - this is information about the creation and disintegration of marriages and families and about marital status of the population, while in the following years the subsequent topics will be presented: migrations and deaths and mortality.

This publication includes:

- in the first part – an analysis of changes in Poland's demographic development until 2017; information on the population of Poland and trends in terms of factors shaping its number and structure, i.e. changes in fertility, mortality, life expectancy, marriages and divorces, and in migrations – presented in retrospection up to 1990;
- in the second part – detailed information on the process of family creation and disintegration; changes in the number and structure of newly concluded marriages and those in relation to which the court has ruled on divorce or separation, as well as on families and marital status of the population. Regional diversification in this area was presented, and data for Poland were also presented in comparison to the European Union countries;
- the annex, which contains retrospective tables containing basic data on population and facts as well as demographic rates since 1950; in addition, selected data and rates for voivodships concerning 2018 and for European Union countries for 2017.

A wider range of information on the number and structure of population, vital statistics and population migrations as well as life expectancy and population projection is available on the website of Statistics Poland in the Demography Database and the Local Data Bank, and in the topic – Population – there are numerous studies concerning the population, demographic phenomenon and migration as well as a list of applicable EU legal regulations in this area.

Submitting the following publication I shall appreciate any comments and suggestions particularly regarding the contents and form of the publication. I kindly request you to send me comments and suggestions regarding the thematic scope and publication form – the feedback will be used in the work on the next edition.

Director
of Demographic Surveys Department

Dorota Szałyts

President
Statistics Poland

Dominik Rozkrut, Ph.D.

Warsaw, June 2019

Spis treści

Contents

Przedmowa	3
Preface	4
Spis treści	5
Contents	5
Spis tablic	8
List of tables	8
Spis wykresów	10
List of charts	10
Spis map	13
List of maps	13
Aneks tabelaryczny	13
Table annex	13
Część I. Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2018 roku	15
Part I. Demographic situation in Poland up to 2018	37
1. Ludność i ruch naturalny w 2018 roku	15
Population and vital statistics in 2018	37
2. Przebieg zjawisk demograficznych do 2018 roku	16
Demographic changes up to 2018	38
2.1. Urodzenia i dzietność	16
Births and fertility	38
2.2. Zgony i umieralność	20
Deaths and mortality	42
2.3. Trwanie życia	24
Life expectancy	45
2.4. Zawieranie i rozpad małżeństw	25
Conclusion and dissolution of marriages	47
2.5. Przyrost/ubytek naturalny ludności	26
Natural increase/decrease of population	47
2.6. Migracje zagraniczne ludności	27
International migration of population	48
2.7. Migracje wewnętrzne ludności	28
Internal migration of population	49
2.8. Spadek liczby ludności	28
Decrease in population	49
2.9. Zmiany w strukturze wieku ludności	30
Changes in the age structure of population	51
2.10. Podsumowanie	33
Conclusion	54
Część II. Tworzenie i rozpad rodzin w latach 1950–2018	59
Part II. Families creation and dissolution in 1950–2018	59
1. Synteza	59
Executive summary	165
2. Małżeństwa	63
Marriages	63
2.1. Liczba i natężenie zawieranych małżeństw	64
Number and intensity of marriages	64
2.2. Wiek nowożeńców	70
Age of bridegrooms and brides	70
2.3. Poziom wykształcenia nowożeńców	77
Education level of bridegrooms and brides	77

2.4. Stan cywilny nowożeńców	81
Marital status of bridegrooms and brides	81
2.5. Małżeństwa wyznaniowe	83
Religious marriages	83
2.6. Małżeństwa z cudzoziemcami	86
Marriages with foreigners	86
2.7. Suplement	88
Addition	88
3. Rozwody	89
Divorces	89
3.1. Liczba i natężenie rozwodów	89
Number and intensity of divorces	89
3.2. Wiek rozwodzących się małżonków	93
The age of divorcing spouses	93
3.3. Poziom wykształcenia rozwodzących się małżonków	96
The education level of divorcing spouses	96
3.4. Okres trwania małżeństwa	97
Duration of marriage	97
3.5. Powództwo o rozwód i orzeczenie o winie	99
Petition to the divorce adjudication and fault of spouses	99
3.6. Przyczyny rozwodów	101
Causes of divorces	101
3.7. Małoletnie dzieci pozostające z rozwiedzonego małżeństwa	104
Minor children remaining from divorced marriage	104
4. Separacje	109
Separations	109
4.1. Liczba i natężenie separacji	109
Number and intensity of separations	109
4.2. Wiek separowanych małżonków	110
The age of separated couples	110
4.3. Poziom wykształcenia osób separowanych	112
Education level of separated	112
5. Owdowienia (małżeństwa rozwiązane przez śmierć współmałżonka)	113
Widowed persons (marriages dissolved by death of spouse)	113
6. Bilans małżeństw	119
Balance of marriages	119
7. Ludność według stanu cywilnego	125
Population by marital status	125
7.1. Stan cywilny	125
Legal marital status	125
7.2. Nieformalny stan cywilny	133
De facto marital status	133
8. Rodziny	141
Families	141
9. Zawieranie i rozpad małżeństw w Unii Europejskiej	151
Creation and dissolution of marriages in European Union	151
9.1. Małżeństwa i rozwody	151
Marriages and divorces	151
9.2. Stan cywilny mieszkańców UE (wyniki spisów ludności 2011)	157
Marital status of EU residents (results of the 2011 population censuses)	157

9.3. Związki nieformalne wśród ludności UE	157
Cohabitation relationships among the EU residents	157
9.4. Suplement – uwagi i definicje.....	159
Addition – comments and definitions	159
Uwagi metodologiczne	168
Methodological notes	169
Bibliografia	170
Bibliography	170
Aneks tabelaryczny	172
Table annex	172

Spis tablic

List of tables

Tablica 1. Ludność, ruch naturalny i migracje w latach 2017 i 2018	15
Table 1. Population, vital statistics and migration in 2017 and 2018	37
Tablica 2. Ludność w wybranych latach	29
Table 2. Population in selected years	50
Tablica 3. Ludność w wybranych latach według województw	29
Table 3. Population by voivodship in selected years	51
Tablica 4. Ludność w wybranych latach według grup wieku	30
Table 4. Population by age group in selected years	52
Tablica 5. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	32
Table 5. Population at non-working age per 100 persons in working age	54
Tablica 6. Liczba zawartych małżeństw i współczynniki małżeństw	65
Table 6. Number of marriages and marriages rates	65
Tablica 7. Mediana wieku nowożeńców w latach 1960–2018 według płci	71
Table 7. Median age of bridegrooms and brides in the years 1960–2018	71
Tablica 8. Nowożeńcy w młodym wieku (poniżej 20 lat)	73
Table 8. Bridegrooms and brides at a young age (under 20 years)	73
Tablica 9. Małżeństwa zawarte w 2018 r. według poziomu wykształcenia nowożeńców	79
Table 9. Marriages by education level of bridegrooms and brides contracted in 2018	79
Tablica 10. Małżeństwa zawarte pierwsze i powtórne	82
Table 10. First marriages and remarriages	82
Tablica 11. Małżeństwa z cudzoziemcami	86
Table 11. Marriages with foreigners	86
Tablica 12. Rozwody	89
Table 12. Divorces	89
Tablica 13. Rozwody według powództwa i orzeczenia o winie	101
Table 13. Divorces by petition and fault of spouses	101
Tablica 14. Owdowienia według płci i okresu trwania małżeństwa	116
Table 14. Widowed persons by sex and duration of marriage	116
Tablica 15. Bilans małżeństw	120
Table 15. Balance of marriages	120
Tablica 16. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego i płci w latach 2002 i 2011	127
Table 16. Population aged 15 and more by legal marital status and sex in 2002 and 2011	127
Tablica 17. Ludność w wieku 15 lat i więcej według płci, wieku i stanu cywilnego prawnego w 2011 r.	128
Table 17. Population aged 15 and more by sex, age and legal marital status in 2011	128
Tablica 18. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego i województw w 2011 r.	131
Table 18. Population aged 15 and more by legal marital status and voivodship in 2011	131
Tablica 19. Ludność w wieku 15 lat i więcej według nieformalnego stanu cywilnego i płci w latach 2002 i 2011	134
Table 19. Population aged 15 and more by de facto marital status and sex in 2002 and 2011	134
Tablica 20. Ludność w wieku 15 lat i więcej według płci, wieku i nieformalnego stanu cywilnego w 2011 r.	135
Table 20. Population aged 15 and more by sex, age and de facto marital status in 2011	135
Tablica 21. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego (prawnego) oraz nieformalnego stanu cywilnego w 2011 r.	136
Table 21. Population aged 15 and more by legal and de facto marital status in 2011	136

Tablica 22. Rodziny z dziećmi w wieku 0–24 lat na utrzymaniu	143
Table 22. Families with dependent children under 25	143
Tablica 23. Rodziny z dziećmi do 24 lat na utrzymaniu według liczby dzieci	145
Table 23. Families with dependent children under 25 by number of children	145
Tablica 24. Rodziny z osobami niepełnosprawnymi	149
Table 24. Families with disabled persons	149
Tablica 25. Typy rodzin w krajach Unii Europejskiej – Spis Ludności 2011	150
Table 25. Types of family nucleus in EU countries – Population Census 2011	150
Tablica 26. Współczynniki małżeństw w krajach UE w latach 1970–2015	160
Table 26. Marriages rates in EU countries in 1970–2015	160
Tablica 27. Współczynniki rozwodów w krajach UE w latach 1970–2015	161
Table 27. Divorces rates in EU countries in 1970–2015	161
Tablica 28. Średni wiek zawierania pierwszych małżeństw w krajach UE	162
Table 28. Mean age at first marriage in EU	162
Tablica 29. Rozwody według okresu trwania małżeństwa w 2015 roku w wybranych krajach UE	163
Table 29. Divorces by duration of marriage in 2015 in selected EU countries	163
Tablica 30. Ludność w wieku 20 lat i więcej w krajach UE w 2011 r. według stanu cywilnego	164
Table 30. Population aged of 20 and more in EU countries by legal civil status in 2011	164

Spis wykresów

List of charts

Wykres 1. Ruch naturalny i migracje w latach 1980–2018	16
Chart 1. Vital statistics and migration in 1980–2018	38
Wykres 2. Urodzenia żywe w latach 1946–2018 – wyże i niże demograficzne	17
Chart 2. Live births in the years 1946–2018 – explosions and declines	39
Wykres 3. Współczynniki dzietności w latach 1990–2018	18
Chart 3. Total fertility rate in 1990–2018	39
Wykres 4. Kobiety w wieku rozrodczym oraz ich dzietność	19
Chart 4. Female in reproduction age and TFR	40
Wykres 5. Urodzenia żywe według wieku matki w latach 1990–2018	20
Chart 5. Live births by mother's age in 1990–2018	41
Wykres 6. Zgony według przyczyn w latach 1990–2017	21
Chart 6. Deaths by causes in 1990–2017	43
Wykres 7. Natężenie zgonów według płci i wieku w 2018 r.	22
Chart 7. Intensity of deaths by sex and age in 2018	44
Wykres 8. Trwanie życia w latach 1950–2018	24
Chart 8. Life expectancy in 1950–2018	45
Wykres 9. Ludność Polski w latach 1946–2018	28
Chart 9. Population in Poland in 1946–2018	49
Wykres 10. Ludność według ekonomicznych grup wieku w wybranych latach	31
Chart 10. Population by economic age groups in selected years	53
Wykres 11. Piramidy wieku ludności w latach 1990, 2018 i prognoza na 2040 rok	34
Chart 11. The Pyramids of population in 1990, 2018 and population projection for 2040	56
Wykres 12. Liczba nowo zawartych małżeństw w latach 1950–2018	64
Chart 12. Number of new contracted marriages in the years 1950–2018	64
Wykres 13. Natężenie zawierania małżeństw w latach 1950–2018	66
Chart 13. Intensity of getting marriages in the years 1950–2018	66
Wykres 14. Zawieranie małżeństw według miesięcy	69
Chart 14. Marriages by month of creation	69
Wykres 15. Mediana wieku nowożeńców	70
Chart 15. Median age of bridegrooms and brides	70
Wykres 16. Nowożeńcy według wieku w latach 1950–2018	72
Chart 16. Bridegrooms and brides by age in the years 1950–2018	72
Wykres 17. Nowożeńcy w starszym wieku	74
Chart 17. Bridegrooms and brides at old age	74
Wykres 18. Różnice wieku między małżonkami	75
Chart 18. Difference in age between the spouses	75
Wykres 19. Poziom wykształcenia nowożeńców	77
Chart 19. Education level of bridegrooms and brides	77
Wykres 20. Nowożeńcy według poziomu wykształcenia w miastach i na wsi w latach 2000–2018	78
Chart 20. Bridegrooms and brides by education level in urban and rural areas in the years 2000–2018	78
Wykres 21. Nowożeńcy według poprzedniego stanu cywilnego	81
Chart 21. Bridegrooms and brides by previous marital law status	81
Wykres 22. Małżeństwa cywilne i wyznaniowe zawarte w latach 1999–2018	84
Chart 22. Civil marriages and religious marriages in 1999–2018	84
Wykres 23. Małżeństwa zawarte w latach 2000 i 2018	85
Chart 23. Marriages contracted in 2000 and 2018	85
Wykres 24. Małżeństwa Polaków z cudzoziemkami, obywatelkami krajów europejskich 2018 r.	87
Chart 24. Marriages of Polish men with foreigners, citizens of European countries in 2018	87
Wykres 25. Małżeństwa Polek z cudzoziemcami, obywatelkami krajów europejskich 2018 r.	87
Chart 25. Marriages of Polish women with foreigners, citizens of European countries in 2018	87
Wykres 26. Natężenie rozwodów – współczynnik rozwodów na 1000 ludności	90
Chart 26. Intensity of divorces – divorces per 1000 population	90

Wykres 27. Rozwody na 100 małżeństw zawartych w danym roku (prawdopodobieństwo rozpadu)	92
Chart 27. Divorces per 100 contracted marriages (probability of dissolution)	92
Wykres 28. Wiek małżonków w momencie wniesienia powództwa o rozwód	93
Chart 28. Age of spouses at the moment of filing petition for divorce	93
Wykres 29. Rozwody według poziomu wykształcenia rozwiedzionych	97
Chart 29. Divorces by education level of divorced persons	97
Wykres 30. Średni okres trwania małżeństwa	98
Chart 30. Average duration of marriage	98
Wykres 31. Rozwody według okresu trwania małżeństwa w latach 1990 i 2018	98
Chart 31. Divorces by duration of marriage in 1990 and 2018	98
Wykres 32. Rozwody według powództwa i okresu trwania małżeństwa w latach 1990 i 2018	99
Chart 32. Divorces by petition and duration of marriage in 1990 and 2018	99
Wykres 33. Rozwody według orzeczenia o winie	100
Chart 33. Divorces by fault of spouses	100
Wykres 34. Przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego	102
Chart 34. Causes of dissolution	102
Wykres 35. Przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego w 2018 r. w podziale na miasta i wieś	103
Chart 35. Causes of dissolution by urban and rural areas in 2018	103
Wykres 36. Przyczyny rozwodów w 2018 r. według województw	104
Chart 36. Causes of divorces in 2018 by voivodship	104
Wykres 37. Rozwiedzione małżeństwa z małoletnimi dziećmi i bez dzieci	105
Chart 37. Divorced couples with and without minor children	105
Wykres 38. Przeciętna liczba dzieci	106
Chart 38. Average number of children	106
Wykres 39. Powierzenie opieki nad dziećmi	108
Chart 39. Entrusting care of children	108
Wykres 40. Natężenie separacji – współczynnik na 100 tys. ludności	109
Chart 40. Intensity of separations – separations per 100 thous. population	109
Wykres 41. Separacje orzeczone według wieku separowanych w momencie wniesienia powództwa	111
Chart 41. Separations by age of separated couples at the moment of filing petition	111
Wykres 42. Struktura separowanych według poziomu wykształcenia	112
Chart 42. Structure of separated by education level	112
Wykres 43. Liczba małżeństw rozwiązanych przez śmierć współmałżonka i współczynnik na 1000 małżeństw istniejących	113
Chart 43. Number marriages dissolved by death of spouse and marriages dissolved by death of spouse per 1000 existing marriages	113
Wykres 44. Owdowienia według płci	114
Chart 44. Widowed persons by sex	114
Wykres 45. Mediana wieku osób owdowiałych według płci	115
Chart 45. Median age of widowed persons by sex	115
Wykres 46. Małżeństwa rozwiązane przez śmierć męża lub żony według województw w 2018 r.	117
Chart 46. Marriages dissolved by death of husband or wife by voivodship in 2018	117
Wykres 47. Bilans małżeństw w wybranych latach	119
Chart 47. Balance of marriages in selected years	119
Wykres 48. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego w latach 2002 i 2011	126
Chart 48. Population aged 15 and more by legal marital status in 2002 and 2011	126
Wykres 49. Ludność w wieku 15 lat i więcej według płci, wieku oraz stanu cywilnego w 2011 r.	129
Chart 49. Population aged 15 and more by sex, age and legal marital status in 2011	129
Wykres 50. Ludność w wieku 15 lat i więcej według płci i stanu cywilnego prawnego w miastach i na wsi w 2011 r.	130
Chart 50. Population aged 15 and more by legal marital status and urban-rural areas in 2011	130
Wykres 51. Ludność w wieku 15 lat i więcej według nieformalnego stanu cywilnego w 2011 r.	133
Chart 51. Population aged 15 and more by de facto marital status in 2011	133
Wykres 52. Osoby (w wieku 15 lat i więcej) pozostające w związkach nieformalnych według płci, wieku i stanu cywilnego w 2011 r.	138
Chart 52. Persons (aged 15 and more) staying in the cohabitation relationships by sex, age and legal marital status in 2011	138

Wykres 53. Osoby pozostające w związkach nieformalnych w % do ogólnej liczby ludności danej płci i wieku w 2011 r. na tle 2002 r.	139
Chart 53. Persons staying in the cohabitation relationships in % to the total population of a given sex and age in 2011 against the background of 2002	139
Wykres 54. Rodziny	141
Chart 54. Families	141
Wykres 55. Typy rodzin	142
Chart 55. Types of family nucleus	142
Wykres 56. Rodziny z dziećmi według typów	144
Chart 56. Families with children by type	144
Wykres 57. Rodziny z dziećmi w wieku 0–24 lata pozostającymi na utrzymaniu	146
Chart 57. Families with dependent children aged 0–24	146
Wykres 58. Samotni rodzice z dziećmi w wieku 0–24 lata na utrzymaniu według stanu cywilnego w 2011	146
Chart 58. Lone parents with dependent children aged under 25 by legal marital status in 2011	146
Wykres 59. Urodzenia żywe pozamałżeńskie	147
Chart 59. Illegitimate live births	147
Wykres 60. Małżeństwa i rozwody w UE	151
Chart 60. Marriages and divorces in EU	151
Wykres 61. Współczynniki (natężenie) małżeństw i rozwodów w UE	152
Chart 61. Marriages and divorces rates in EU	152
Wykres 62. Współczynniki małżeństw i rozwodów w UE i w Polsce	153
Chart 62. Marriages and divorces rates in EU and in Poland	153
Wykres 63. Odsetek pierwszych małżeństw w 2017 roku w wybranych krajach UE	154
Chart 63. Percentage of first marriage in 2017 in selected EU countries	154
Wykres 64. Małżeństwa według płci i poprzedniego stanu cywilnego w 2015 roku w wybranych krajach UE	155
Chart 64. Marriages by sex and previous marital status in 2015 in selected EU countries	155
Wykres 65. Ludność w wieku 20 lat i więcej w krajach UE w 2011 r. pozostająca w związkach nieformalnych	158
Chart 65. Population aged of 20 and more in EU countries remaining in cohabitation relationships in 2011	158

Spis map

List of maps

Mapa 1. Natężenie zawierania małżeństw w latach 2000 i 2018	67
Map 1. Intensity of getting marriages in the years 2000 and 2018	67
Mapa 2. Mediana wieku nowożeńców w latach 1990 i 2018	76
Map 2. Median age of bridegrooms and brides in 1990 and 2018	76
Mapa 3. Nowożeńcy z wykształceniem co najmniej średnim w 2018 r.	80
Map 3. Bridegrooms and brides with at least secondary education in 2018	80
Mapa 4. Nowożeńcy w 2018 r. według poprzedniego stanu cywilnego	83
Map 4. Bridegrooms and brides in 2018 by previous legal marital status	83
Mapa 5. Małżeństwa wyznaniowe ze skutkami cywilnymi w 2018 r.	85
Map 5. Religious marriages with civil law consequences in 2018	85
Mapa 6. Współczynnik rozwodów na 1000 ludności w latach 2000 i 2018	91
Map 6. Divorces rate (per 1000 population) in 2000 and 2018	91
Mapa 7. Mediana wieku osób rozwiedzionych w 2018 r.	95
Map 7. Median age of divorced in 2018	95
Mapa 8. Rozwody według liczby małoletnich dzieci	107
Map 8. Divorces by number of minor children	107
Mapa 9. Współczynniki rozpadu małżeństw w latach 2000 i 2018	122
Map 9. Dissolution of marriages rates in 2000 and 2018	122
Mapa 10. Małżeństwa istniejące (na 1000 ludności) w latach 2000 i 2018	123
Map 10. Existing marriages (per 1000 population) in 2000 and 2018	123
Mapa 11. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego w 2011 r.	132
Map 11. Population aged 15 and more by legal marital status in 2011	132
Mapa 12. Osoby pozostające w związkach nieformalnych w 2011 r. (w % do liczby osób w wieku 15 lat i więcej danego województwa)	140
Map 12. Persons staying in the cohabitation relationships in 2011 (in % to the population aged 15 and more of a given voivodship in 2011)	140
Mapa 13. Rodziny z osobami w starszym wieku (60 i więcej lat) w 2011 r.	148
Map 13. Families with elderly persons (60 and more) in 2011	148

Aneks tabelaryczny

Table annex

Tablica I. Podstawowe dane demograficzne dla lat 1950–2018	172
Table I. Basic data on population size, vital statistics and migration in 1950–2018	172
Tablica II. Ludność oraz wybrane wskaźniki demograficzne według województw w 2018 r.	178
Table II. Population and selected demographic indicators by voivodship in 2018	178
Tablica III. Ludność i ruch naturalny w krajach Unii Europejskiej w 2017 r.	182
Table III Population and vital statistics in European Union countries in 2017	182

Część I. Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2018 roku

Obserwowane od prawie 30 lat trendy procesów demograficznych wskazują, że sytuacja ludnościowa Polski jest trudna. W najbliższej perspektywie nie można spodziewać się znaczących zmian gwarantujących stabilny rozwój demograficzny. Niski nadal poziom dzietności będzie miał negatywny wpływ także na przyszłą liczbę urodzeń, ze względu na zdecydowanie mniejszą w przyszłości liczbę kobiet w wieku rozrodczym. Zjawisko to dodatkowo jest potęgowane wysoką skalą emigracji Polaków za granicę (szczególnie dotyczy to emigracji czasowej ludzi młodych). Niski poziom dzietności i urodzeń przy jednoczesnym korzystnym zjawisku, jakim jest stosunkowo długie trwania życia, będzie powodować zmniejszanie podaży pracy oraz coraz szybsze starzenie się społeczeństwa poprzez przede wszystkim wzrost liczby i udziału w ogólnej populacji ludności w najstarszych rocznikach wieku.

1. Ludność i ruch naturalny w 2018 roku

W końcu 2018 r. liczba ludności Polski wyniosła 38411 tys., tj. o 22,4 tys. mniej niż w końcu 2017 r. Tym samym także stopa przyrostu rzeczywistego była ujemna i wyniosła $-0,06\%$. Oznacza to, że na każde 10 tys. ludności ubyło 6 osób, natomiast w 2017 r. odnotowano nieznaczny przyrost rzeczywisty – na każde 100 tys. ludności przybyła 1 osoba ($-0,001\%$)¹.

Po odnotowanym w 2017 r. nieznacznym wzroście liczby ludności w 2018 r. nastąpił jej spadek (notowany także w latach 2012–2016). Zmniejszenie się w 2018 r. liczby ludności było wynikiem ujemnego przyrostu naturalnego, na który składa się spadek liczby urodzeń przy jednoczesnym wzroście liczby zgonów. W 2018 r. utrzymało się dodatnie saldo rejestrowanych migracji zagranicznych na pobyt stały (Tablica 1).

Tablica 1. Ludność, ruch naturalny i migracje w latach 2017 i 2018^{a)}

Lata	Ludność (31.12)	Urodzenia żywe	Zgony		Przyrost naturalny	Małżeństwa	Rozwody	Saldo migracji zagranicznych
			ogółem	w tym zgony niemowląt				
w tysiącach								
2017	38434	402,0	402,9	1,6	-0,9	192,6	65,3	1,4
2018	38411	388,2	414,2	1,5	-26,0	192,4	62,8	3,6
Współczynniki na 1000 ludności								
2017	-0,0 ^{b)}	10,5	10,5	4,0 ^{c)}	-0,0	5,0	1,7	0,0
2018	0,1 ^{b)}	10,1	10,8	3,8 ^{c)}	-0,7	5,0	1,6	0,1

a) Dane szczegółowe oraz dalsza retrospekcja znajdują się w tablicach w Aneksie. b) Stopa przyrostu w %. c) Na 1000 urodzeń żywych.

W 2018 r. zarejestrowano 388 tys. urodzeń żywych, tj. o prawie 14 tys. mniej niż w 2017 r.; współczynnik urodzeń obniżył się o 0,4 punktu promilowego (p. prom.) do 10,1‰. Jednocześnie wzrosła liczba zgonów – zmarło ok. 414 tys. osób, tj. o ponad 11 tys. więcej w stosunku do poprzedniego roku. Współczynnik umieralności wyniósł 10,8‰ (wobec 10,5‰ w 2017 r.). Zatem, w 2018 r. odnotowano ubytek naturalny – liczba urodzeń była o 26 tys. niższa od liczby zgonów. Współczynnik przyrostu naturalnego (na 1000 ludności) wyniósł $-0,7$; przed rokiem był ujemny, ale bliski zeru i wyniósł $-0,02\%$.

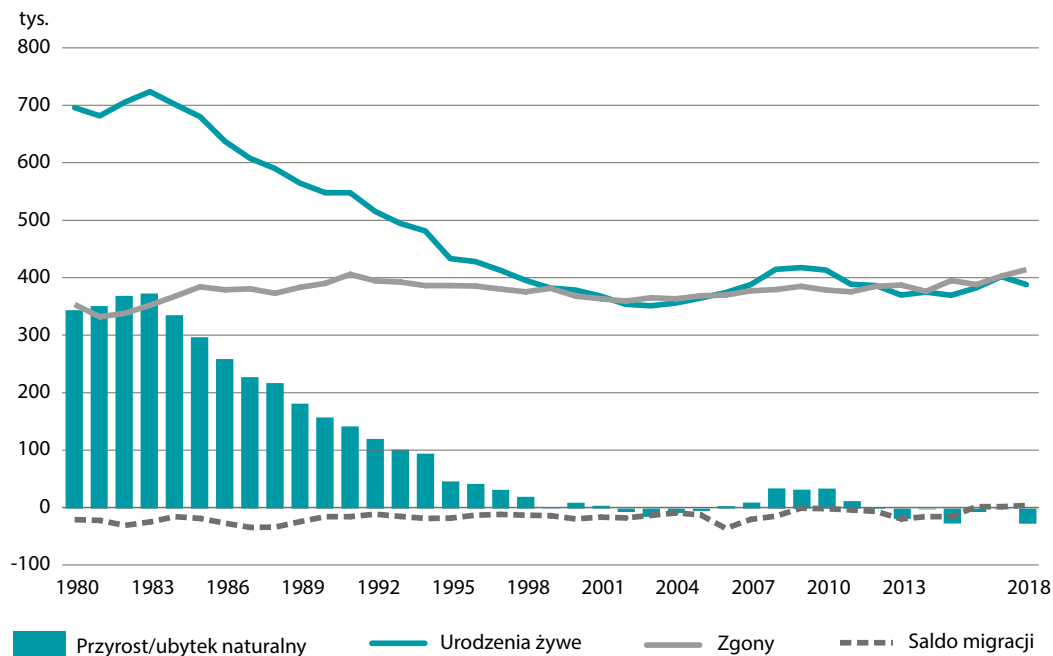
W 2018 r. zawarto ponad 192 tys. nowych związków małżeńskich – o 0,2 tys. mniej niż rok wcześniej; współczynnik małżeństw kształtował się – podobnie jak przed rokiem – na poziomie ok. 5,0‰. Natomiast spadła liczba rozwodów – rozwiodło się niespełna 63 tys. par małżeńskich i jest to ponad 2 tys. mniej niż w 2017 r.; współczynnik rozwodów był mniejszy o 0,1 p. prom. i wyniósł 1,6‰.

¹ Wielkości dla podstawowych zjawisk oraz miar demograficznych w retrospekcji (lata 1950–2018) znajdują się w Aneksie w Tablicy I, natomiast dotyczące 2018 r. dla województw – w Tablicy II.

2. Przebieg zjawisk demograficznych do 2018 roku

Odnotowany w 2018 r. spadek liczby urodzeń potwierdza, że kształtujące się przez minione prawie 30 lat procesy ludnościowe spowodowały, że Polska wkroczyła w okres kolejnego kryzysu demograficznego (który miał już przejściowo miejsce w latach 1997–2007), ale obecny prawdopodobnie może mieć charakter dłuższej tendencji (Wykres 1). Podstawy do sformułowania takiej tezy dają przedstawione niżej trendy w zakresie czynników kształtujących zmiany liczby i struktury ludności Polski², tj. urodzeń, umieralności, trwania życia, zawierania i rozpadu małżeństw oraz migracji.

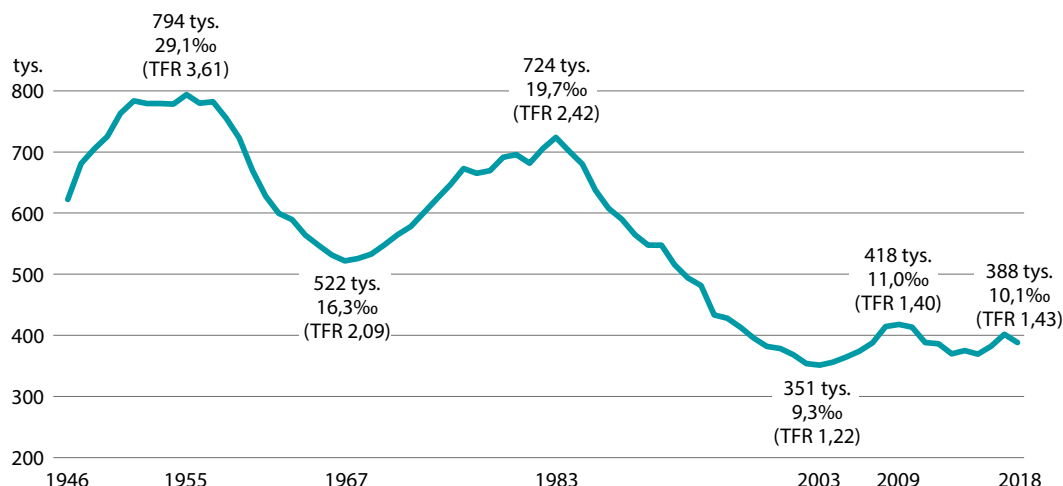
Wykres 1. Ruch naturalny i migracje w latach 1980–2018

2.1. Urodzenia i dzietność

Urodzenia są kluczowym czynnikiem wpływającym na liczbę i strukturę ludności. Aby zapewnić stabilny rozwój demograficzny kraju, to w danym roku – na każde 100 kobiet w wieku 15–49 lat – powinno przypadać średnio co najmniej 210–215 urodzonych dzieci, obecnie przypada ok. 143. Taki stan rzeczy wynika przede wszystkim z odkładania na później przez ludzi młodych decyzji o założeniu rodziny – co zostało zapoczątkowane w latach 90. XX wieku, a następnie o posiadaniu mniejszej liczby dzieci lub nawet o samotnym życiu.

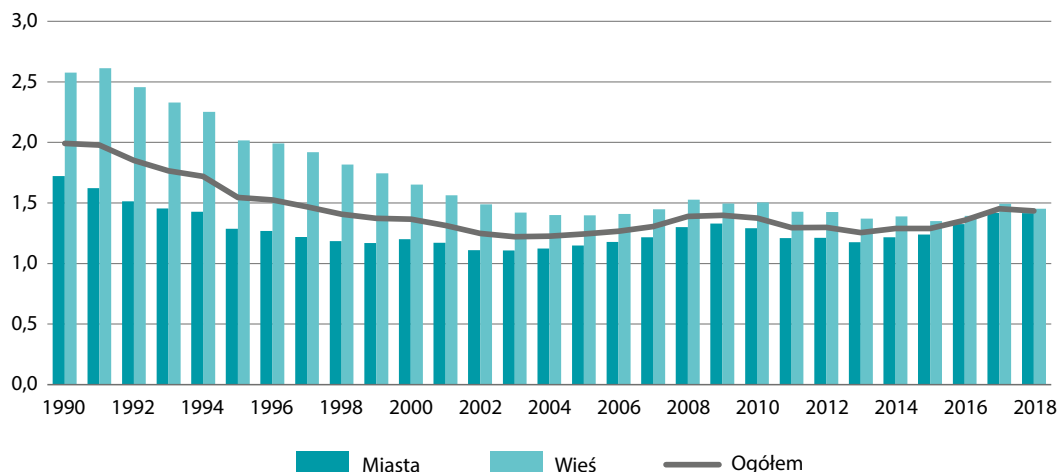
² W środowisku naukowym prowadzona jest dyskusja, czy obserwowana zarówno w krajach zachodnich, jak i krajach byłego bloku socjalistycznego sytuacja demograficzna wynika faktycznie z kryzysu demograficznego czy jest raczej skutkiem głębokich przemian procesu reprodukcji ludności i trwałych ich konsekwencji w postaci zmian zarówno dynamiki ludności, jak i struktur demograficznych. Określając istotę dokonującej się zmiany demograficznej w Europie w kontekście przemian społeczno-ekonomicznych oraz wzorców konsumpcji, uwypukla się znaczenie fundamentalnej transformacji instytucji społecznych i gospodarki. Zwraca się też uwagę na potrzebę jednoczesnych działań zmierzających do wzrostu świadomości społecznej dotyczącej samej zmiany demograficznej zarówno w wymiarze populacyjnym (skala makro), jak i w wymiarze indywidualnym (skala mikro), jej skutków demograficznych, ekonomicznych, społecznych i politycznych, a także możliwych sposobów dostosowania się do zmiany i oddziaływania na nią. (European Commission (2006), The Demographic Future of Europe – from Challenge to Opportunity, Communication from the Commission, Brussels, COM(2006) 571 final.). Dla naszego kraju oznacza to zatem, że należy prowadzić intensywne działania w zakresie polityki ludnościowej mającej na celu odnowę demograficzną Polski, tj. osłabienie negatywnych tendencji lub odwrócenie ich kierunku.

Wykres 2. Urodzenia żywe w latach 1946–2018 – wyże i niże demograficzne

Stan depresji urodzeniowej trwa już prawie 30 lat – od 1990 r. wielkość współczynnika dzietności kształtuje się poniżej 2, czyli nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń (Wykres 2). Z roku na rok zmniejszała się liczba urodzeń, a od 1998 r. nie osiąga 400 tys. (z wyjątkiem lat 2008–2010 oraz 2017 r. kiedy nastąpiły jej wzrosty). W 2003 r. urodziło się jedynie 351 tys. dzieci – najmniej w całym okresie powojennym, a współczynniki urodzeń (9,2‰) i dzietności (1,22) osiągnęły najniższe z notowanych kiedykolwiek wartości. W latach 2016 r. i 2017 r. zarejestrowano odpowiednio 382 tys. i 402 tys. urodzeń żywych, a w 2018 r. liczba urodzeń żywych zmniejszyła się w stosunku do poprzedniego o ok. 14 tys. i wyniosła 388 tys. Zmniejszyły się również w stosunku do roku poprzedniego współczynnik urodzeń i współczynnik dzietności wynosząc – odpowiednio: 10,1‰ i 1,435.

Na wsi rodzi się relatywnie więcej dzieci – w 2018 r. współczynnik urodzeń kształtował się tam na poziomie 10,4‰, a w miastach 9,9‰. Najwyższy poziom urodzeń żywych występuje w województwach związanych z obszarami największych, rozwijających się aglomeracji miejskich (pomorskie, mazowieckie i małopolskie, wielkopolskie – wielkość współczynnika w 2018 r. to 11,4–11,1‰). Jest to uwarunkowane relatywnie młodszą strukturą wieku mieszkańców i odpowiada przestrzennemu zasięgowi występowania przyrostu rzeczywistego ludności. Z kolei najniższy poziom urodzeń notuje woj. świętokrzyskie (8,6‰ w 2018 r.) i opolskie (8,7‰).

Wykres 3. Współczynniki dzietności w latach 1990–2018

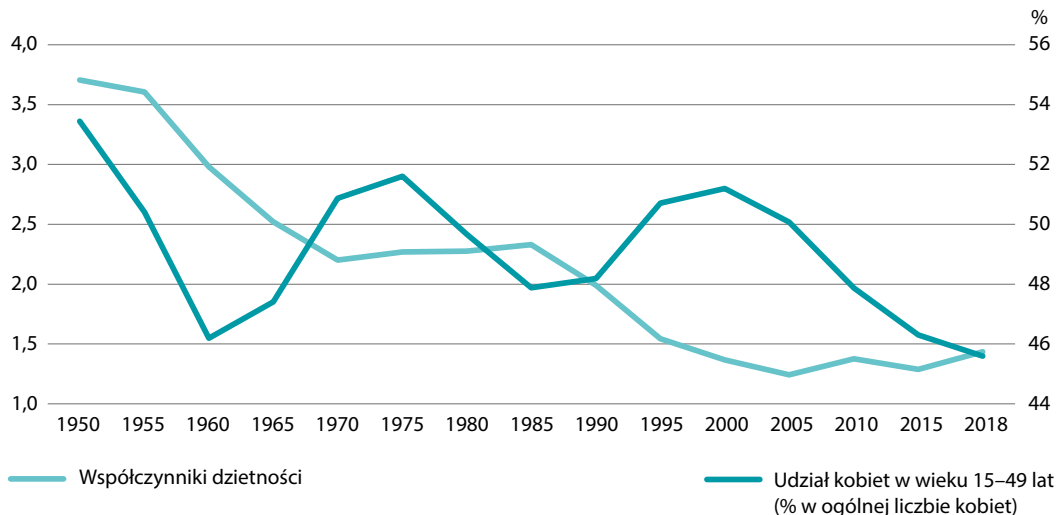

Wartości współczynnika dzietności dla terenów miejskich i wiejskich są obecnie bardzo zbliżone, ale na wsi tradycyjnie wyższe – w 2018 r. wyniósł tam 1,452, a w miastach 1,416 (Wykres 3).

Warto podkreślić, że nie należy oczekiwać powrotu do wysokiego poziomu dzietności sięgającego istotnie ponad wartość 2. Jednakże utrzymywanie przez długi czas niskiej dzietności grozi wejściem w tzw. pułapkę niskiej płodności, z której wyjście jest bardzo trudne. Tylko w czterech województwach współczynnik jest wyższy niż ogólnopolski – najwyższe wartości dzietność osiąga w województwie pomorskim (w 2018 r. było to 1,60) oraz mazowieckim i wielkopolskim (1,56–1,55), czwarte z nich to małopolskie (1,50); najniższe zaś w świętokrzyskim (1,26) i opolskim (1,25). Zróżnicowanie terytorialne jest podobne jak przy natężeniu (współczynniku) urodzeń i utrzymuje się od lat.

Bieżąca liczba urodzeń jest zależna od liczby kobiet w wieku prokreacyjnym (15–49 lat) oraz od jej struktury, drugim elementem mającym istotny wpływ na liczbę urodzeń są postawy i zachowania prokreacyjne ludności. Rosnąca i znacząco wysoka liczba kobiet w wieku rozrodczym może się wydawać wystarczającym gwarantem dużej liczby urodzeń lub jej wzrostu (Wykres 4). Niestety tak nie jest, ponieważ drugim elementem mającym istotny wpływ na liczbę urodzeń są postawy i zachowania prokreacyjne ludności. Wymiernym wskaźnikiem tych zachowań – wzorcem płodności – są wielkości cząstkowych współczynników płodności, tj. natężenie urodzeń w poszczególnych rocznikach wieku matek w danym roku. Wartości tych cząstkowych miar nie zależą ani od rozmiarów populacji ani od jej struktury według wieku – odzwierciedlają one zachowania prokreacyjne w danym okresie składając się na współczynnik dzietności teoretycznej (TFR = suma cząstkowych współczynników płodności).

Wykres 4. Kobiety w wieku rozrodczym oraz ich dzietność (TFR)

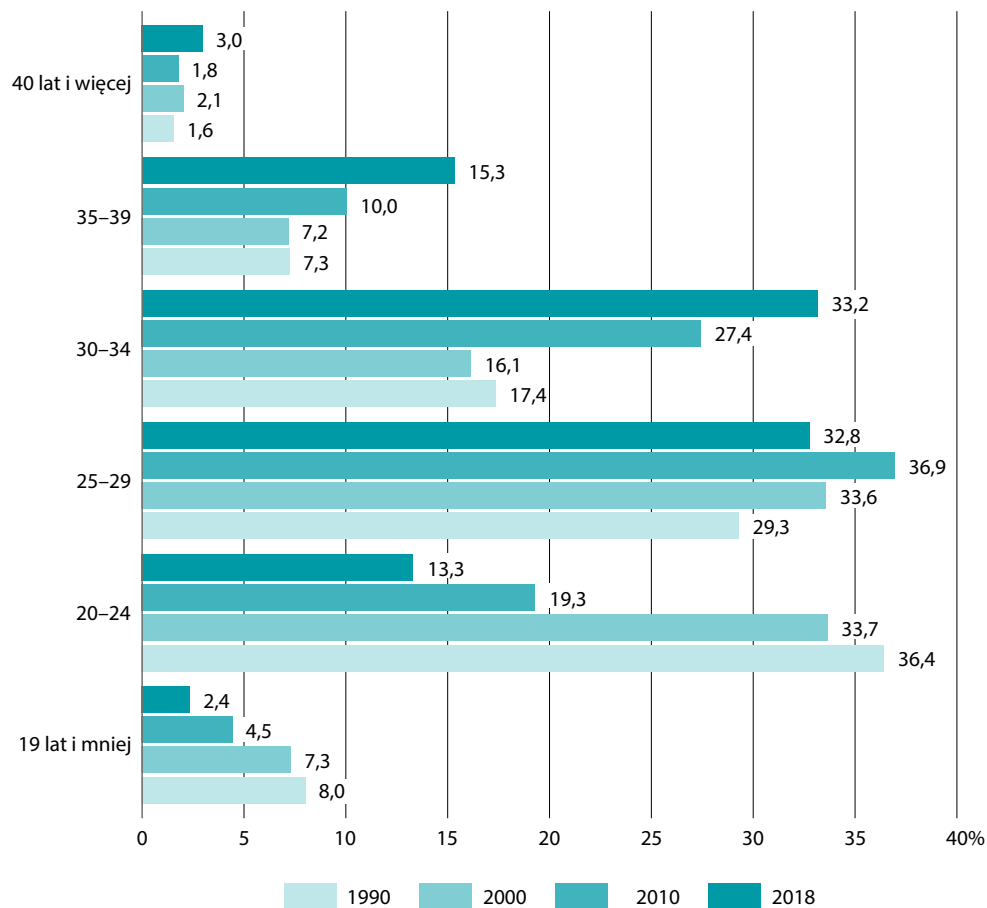

Obserwowane po 1990 roku zmiany spowodowały przesunięcie najwyższej płodności kobiet z grupy wieku 20–24 lata do grupy 25–29, a obecnie także do grupy 30–34 lata. Znaczący wzrost płodności ma miejsce także w najstarszych grupach wieku. W latach 1990–2018 udział matek w wieku co najmniej 30 lat podwoił się i stanowią one 52% kobiet, które urodziły dziecko w 2018 r. (Wykres 5).

Zmiany wzorca płodności kształtują średni wiek matek w chwili rodzenia. W konsekwencji wzrostu płodności w starszych grupach wieku rozrodczego nastąpiło podwyższenie mediany wieku kobiet rodzących dziecko, która w 2018 r. wyniosła 30 lat wobec ok. 26 lat w latach 1990–2000. W tym okresie zwiększył się także – o prawie 5 lat – średni wiek urodzenia pierwszego dziecka – w 2017 r. wyniósł prawie 28 lat³.

³ Jakość uzyskanych dla 2018 r. danych dotyczących liczby dzieci urodzonych przez matkę i ich kolejności jest bardzo zła. Przyczyną jest wprowadzenie przez Ministerstwo Zdrowia od 2018 r. nowych wzorów kart urodzenia, w których zostały zmienione dotychczasowe zapisy dotyczące liczby urodzonych przez matkę dzieci. Spowodowało to poważne problemy z prawidłowym wypełnianiem tych informacji przez lekarzy – podawane były błędne dane lub pozycja w ogóle nie była wypełniana. Podjęto zatem decyzję o niepublikowaniu wyników.

Wykres 5. Urodzenia żywe według wieku matki w latach 1990–2018 (w %)

Zmieniała się też struktura poziomu wykształcenia matek. Największe zmiany dotyczą wykształcenia wyższego oraz podstawowego. W 2018 r. aż 51% kobiet rodzących dziecko posiadało wykształcenie wyższe, tj. ponad ośmiokrotnie więcej niż na początku lat 90. ub. wieku, kiedy udział ten wynosił 6% (w 2000 r. – 13%). Natomiast sześciokrotnie zmniejszył się odsetek kobiet z wykształceniem podstawowym i bez wykształcenia – z 18% w 1990 r. do niespełna 3% obecnie (w 2000 r. – 14%).

W omawianym okresie obserwuje się wzrost liczby urodzeń pozamałżeńskich. Ze związków nieformalnych rodzi się obecnie co czwarte dziecko i od 2000 r. udział ten zwiększył się ponad dwukrotnie (na początku lat 90. ub. wieku wynosił ok. 6–7%). Odsetek dzieci urodzonych ze związków pozamałżeńskich jest wyższy w miastach i wynosi 29%, podczas gdy na wsi – 22%. Najwyższy udział urodzeń pozamałżeńskich notowany jest w województwach zachodniej Polski, a przede wszystkim w lubuskim i zachodniopomorskim (po ok. 43% w 2018 r.), a najniższy w Polsce południowej – w podkarpackim i małopolskim (14% i 15%).

2.2. Zgony i umieralność

Natężenie zgonów w Polsce nie zmienia się istotnie – rośnie, ale tempo wzrostu jest niewielkie i w miarę jednostajne; współczynnik zgonów w 2018 r. wyniósł 10,8, tj. o 0,3 p. prom. więcej niż w 2017 r. (Wykres 1). Należy oczekiwać, że liczba i natężenie zgonów nadal będzie wzrastać z powodu systematycznego wzrostu liczby i odsetka osób w najstarszych grupach wieku. Średnioroczna liczba zgonów w minionych latach XXI wieku wyniosła niespełna 380 tys. (współczynnik zgonów kształtował się na poziomie ok. 10‰).

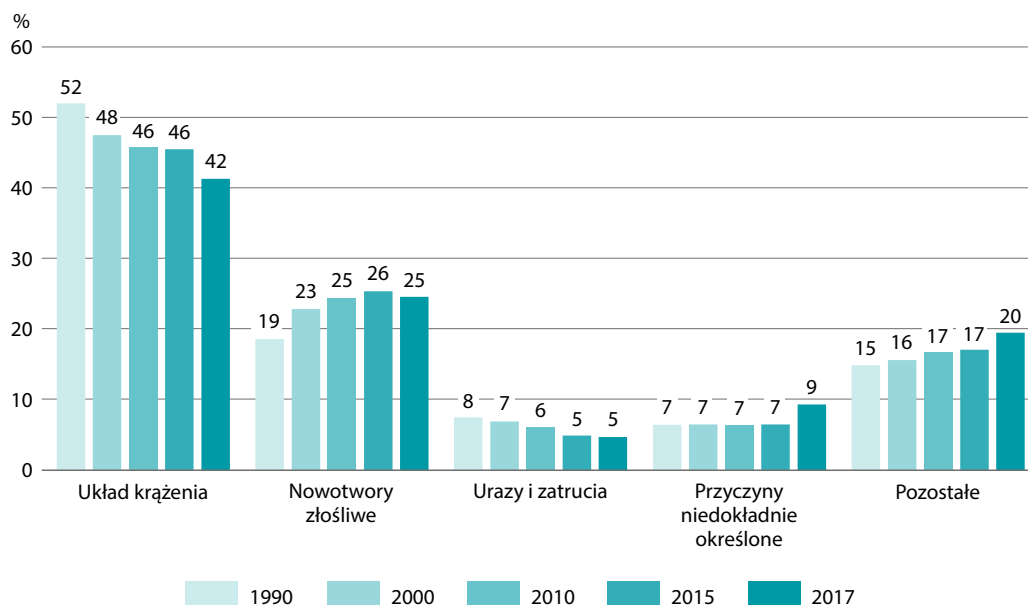
W ogólnej liczbie ok. 414 tys. osób zmarłych w 2018 r. prawie 52% stanowili mężczyźni, a mediana wieku zmarłych wyniosła 77 lat (dla mężczyzn 71 lat, dla kobiet 83 lata), podczas gdy w 2000 r. było to – odpowiednio: 73 lata, 69 lat i 78 lat.

Poziom umieralności jest obecnie wyższy w miastach (w 2018 r. wyniósł 11,1‰) niż obserwowany na wsi (10,4‰), wykazuje też znaczne zróżnicowania regionalne. Regionalny zakres różnicowań kształtował się w 2018 r. od 9,2‰ w woj. podkarpackim do 12,8‰ w łódzkim. Wysoka, ale nie przekraczająca 12‰ umieralność występuje także w województwach świętokrzyskim i śląskim.

Zmiany w umieralności pozostają w ścisłym związku ze zmianami w strukturze podstawowych przyczyn zgonów, którymi są choroby układu krążenia i choroby nowotworowe – obie grupy powodują ok. 70% wszystkich zgonów (Wykres 6). Niekorzystnym zjawiskiem jest wzrastająca z roku na rok liczba zachorowań i zgonów w wyniku chorób nowotworowych; na początku lat 90. XX w. nowotwory złośliwe były przyczyną niespełna 20% wszystkich zgonów, a w 2017 r. – już blisko 25%. Natomiast maleje udział zgonów spowodowanych chorobami układu krążenia z 52% w 1990 r. do ok. 41% obecnie. Kolejnymi istotnymi przyczynami zgonów są choroby układu oddechowego, których udział wzrasta, oraz urazy i zatrucia, powodujące po 5–6% wszystkich zgonów.

Jednocześnie należy podkreślić coraz wyższy – wynoszący w 2017 r. 9% – udział zgonów, w przypadku których przyczyny nie zostały dokładnie określone⁴.

Wykres 6. Zgony według przyczyn w latach 1990–2017

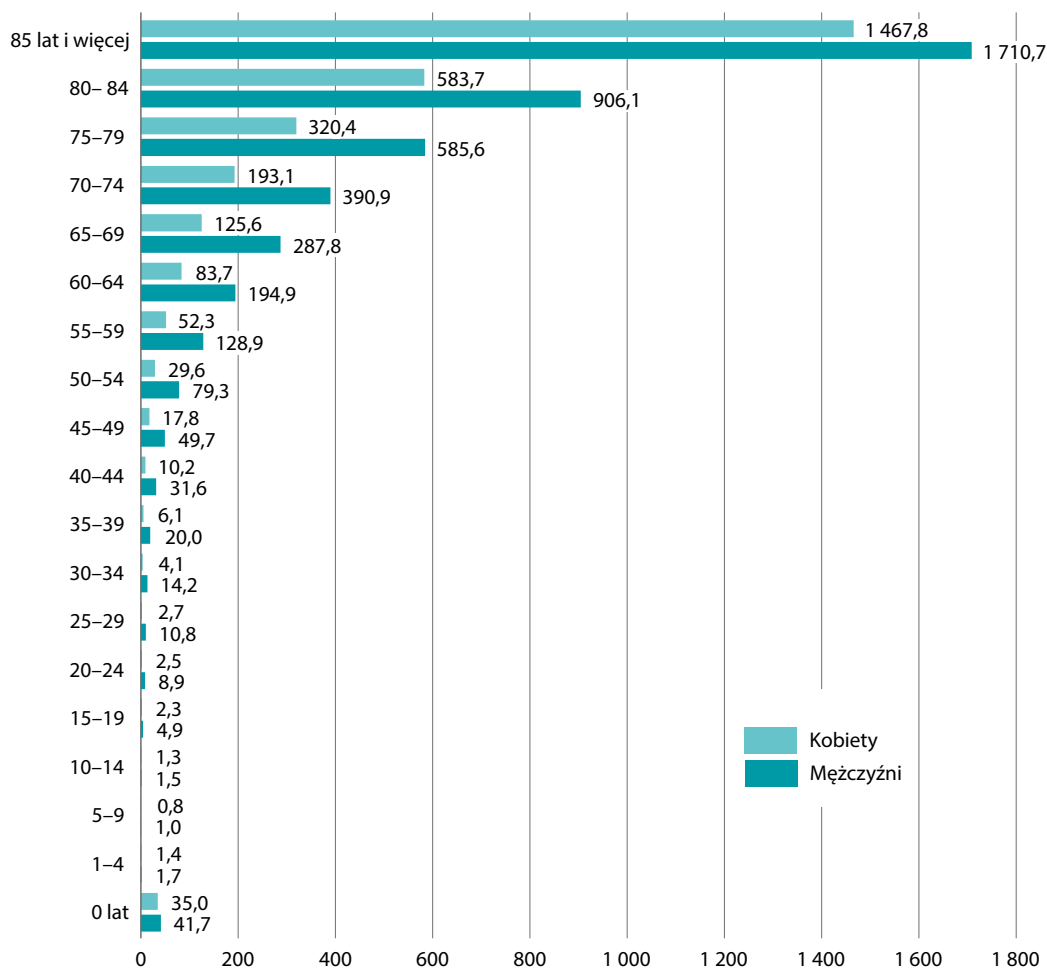

⁴ Jest to specjalnie wydzielona w orzecznictwie, tj. w Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD 10), grupa zdarzeń medycznych służąca do klasyfikacji przypadków zgonów, dla których nie zidentyfikowano konkretnej przyczyny. Odsetek tego typu orzeczeń w Polsce (w stosunku do ogółu zgonów) jest jednym z najwyższych w Unii Europejskiej. Więcej na ten temat <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/statystyka-przyczyn-zgonow/> (dostęp 18.06.2019 r.)

Natężenie umieralności jest zróżnicowane w zależności od płci i wieku (Wykres 7). Począwszy od najmłodszych grup wieku ludności widoczna jest nadumieralność mężczyzn, tj. współczynniki zgonów dla mężczyzn są wyższe niż dla kobiet. W młodszych grupach wieku wielkości współczynników są niewielkie (dla kobiet ok. 1,5, a dla mężczyzn 2,3 zgonu na 10 tys. ludności danej płci), ale w grupie wieku około 20–44 lata stają się 3-krotnie wyższe dla mężczyzn, w tym dla 20-latków (20–29 lat) różnica sięga 4 razy (2,6 do 9,9).

Wraz ze wzrostem wieku, natężenie zgonów także staje się coraz wyższe – a w najstarszych rocznikach wieku rośnie wręcz lawinowo. Ale też wielkości współczynników dla płci zaczynają się wyrównywać – na każde 10 tys. mężczyzn w wieku co najmniej 85 lat w ciągu roku umiera ich ponad 1700, a wśród kobiet – prawie 1500.

Wykres 7. Natężenie zgonów według płci i wieku w 2018 r. (współczynniki na 10 tys. ludności danej płci i grupy wieku)

Zróznicowanie według płci i wieku dotyczy także oddziaływania przyczyn zgonów. W zbiorowości mężczyzn poniżej 50. roku życia najczęstszymi przyczynami zgonów są przyczyny zewnętrzne czyli skutki urazów/wypadków i zatruc, np. w grupie wieku 15–24 lata odpowiadają aż blisko 70% zgonów. Relatywnie mniej zgonów przyczyny te powodują wśród osób starszych. Mężczyźni od 45. roku życia umierają przede wszystkim na choroby układu krążenia i udział tych zgonów systematycznie rośnie wraz z wiekiem. Dla młodych kobiet, podobnie jak dla mężczyzn, najgroźniejsze są przyczyny zewnętrzne, ale już wśród kobiet w wieku 30–79 lat najwięcej zgonów powodują nowotwory, w tym wśród kobiet zmarłych w wieku 55–64 lata udział zgonów w wyniku nowotworów przekracza 50%. Wśród kobiet w wieku 80 i więcej lat najczęstszą przyczyną zgonów są choroby układu krążenia – odsetek sięga 59%. Taka struktura zgonów według najważniejszych grup przyczyn utrzymuje się w Polsce od wielu lat.

Pozytywnym zjawiskiem jest obserwowany nieprzerwanie spadek umieralności dzieci w wieku 1–14 lat. Szczególnie niska jest umieralność dzieci w wieku 5–14 lat (wynosi do 15 zgonów na 100 tys. ludności w tej grupie wieku), zwłaszcza w porównaniu z kolejnymi starszymi grupami wieku – np. dla grupy 15-19 współczynnik wynosi ok. 50. W 2018 r. na każde 100 tys. dzieci w wieku 1–14 lat odnotowano 13 zgonów (w 2000 r. było ich 22, a na początku lat 90-tych ubiegłego wieku – 36). W miastach współczynnik ten jest nieco niższy niż na wsi (odpowiednio 12 i 13).

Podstawowymi przyczynami zgonów dzieci i młodzieży są urazy i zatrucia – dotyczy to szczególnie wieku 5–19 lat, gdzie zewnętrzne przyczyny stanowią ponad połowę wszystkich zgonów. Częściej ulegają im chłopcy – szczególnie wśród nastolatków (w 2017 r. stanowiły blisko 60% przyczyn dla tej grupy wieku, wśród dziewczynek – prawie 41%). Kolejną grupą przyczyn są nowotwory złośliwe (ponad 13% zgonów dzieci i młodzieży), następnie choroby układu oddechowego oraz choroby układu nerwowego i narządów zmysłu (6,4% i 6%), a także wady rozwojowe wrodzone (dotyczy to przede wszystkim grupy 1–4 lata).

Jednakże niepokojącym zjawiskiem jest rosnąca – na przestrzeni ostatnich 25 lat – liczba samobójstw wśród nastolatków (osób w wieku 15–19 lat). Szczególnie gwałtowny wzrost obserwowano w latach 90-tych ubiegłego wieku, tj. od notowanego na poziomie 10% udziału na początku lat 90-tych do ponad 16% w 2000 r. Ten wysoki odsetek nadal się utrzymuje i – pomimo istotnego spadku ogólnej liczby zgonów wśród młodych osób – zamachy samobójcze w 2017 r. stanowiły przyczynę blisko 20% zgonów wśród nastolatków.

Na ogólny poziom umieralności pozytywnie wpływa obniżanie się umieralności niemowląt. W 2018 r. zmarło 1,5 tys. dzieci w wieku poniżej 1 roku życia (o ok. 0,1 tys. mniej niż w 2017 r.). Współczynnik wyrażający liczbę zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych był nieco niższy niż przed rokiem (o 0,2 p. prom.) i kształtował się na poziomie 3,8‰ (w miastach 3,6‰, na wsi 4,2‰); wobec 8,1‰ w 2000 r. i 19,3‰ w 1990 r.

Spadkowy trend umieralności niemowląt wynika z istotnego zmniejszenia się zgonów noworodków w pierwszym tygodniu życia. Niezmiennie przyczyną ponad połowy zgonów niemowląt są choroby i stany okresu okołoporodowego, czyli powstające w trakcie trwania ciąży matki i w okresie pierwszych 6 dni życia noworodka, przyczyną kolejnych 37% zgonów są wady rozwojowe wrodzone, a pozostałe zgony są powodowane chorobami nabytymi w okresie niemowlęcym lub urazami.

Umieralność niemowląt jest bardziej zróżnicowana przestrzennie niż ma to miejsce w przypadku ogólnego współczynnika zgonów. W 2018 r. współczynnik zgonów niemowląt kształtował się od 2,9‰ w woj. małopolskim do 4,4‰ w łódzkim. Średni współczynnik umieralności dla lat 2000–2018 kształtuje się od 4,9‰ (w województwach: mazowieckim, opolskim i małopolskim) do 6,5‰ w dolnośląskim i śląskim.

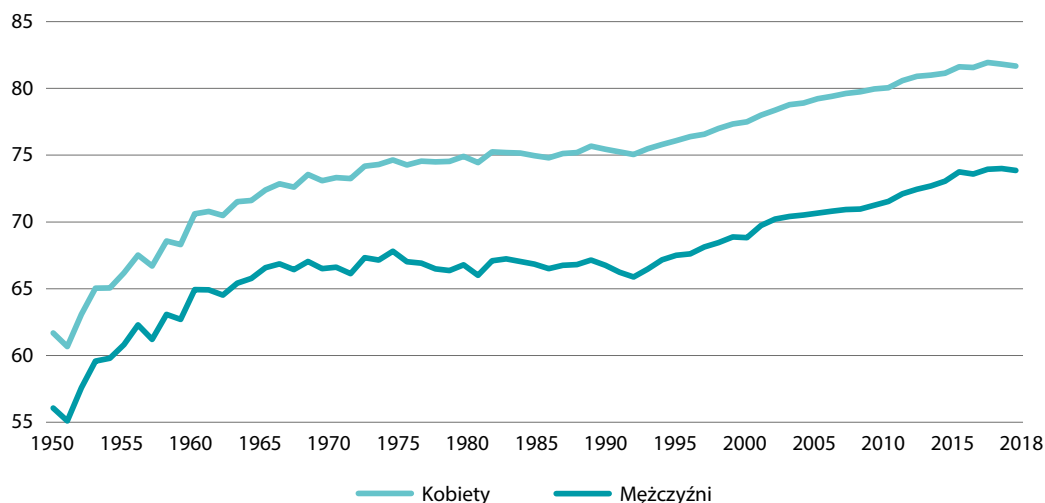
Obniżanie się poziomu umieralności niemowląt, a także stosunkowo niska liczba urodzeń martwych skutkują spadkiem natężenia umieralności okołoporodowej, której współczynnik obecnie wynosi ok. 5,3‰ wobec 19,5‰ w 1990 r. (w 2000 r. wyniósł 9,7‰). Umieralność okołoporodowa jest jednym z czynników określających kondycję zdrowotną ludności – obok ogólnego natężenia zgonów i parametrów trwania życia.

2.3. Trwanie życia

W wyniku różnokierunkowych zmian umieralności oraz istotnego wzrostu liczby zgonów, w 2018 r. nastąpił spadek przewidywanej długości trwania życia dla kobiet – nieznaczny, o 0,1 roku, ale także dla mężczyzn – o 0,2 roku (Wykres 8). Urodzony w 2018 r. chłopiec miał przed sobą 73,8 lat przeciętnego trwania życia (w warunkach umieralności z 2018 r. – a dziewczynka 81,7 lat).

Podobnie jak w innych krajach, krótsze trwanie życia mężczyzn wynika ze zjawiska wysokiej nadumieralności mężczyzn, które obserwowane jest we wszystkich grupach wieku, ale różnica ta zmniejsza się wraz z wiekiem. Mężczyźni mieszkający w miastach żyją nieco dłużej niż zamieszkali na wsi – w 2018 r. ich przeciętne trwanie życia wynosiło 74,2 lat, a na wsi 73,2 – praktycznie na poziomie sprzed roku. Natomiast przeciętne trwanie życia kobiet jest wyrównane na obu obszarach (81,6 lat).

Wykres. 8. Trwanie życia w latach 1950–2018

W ciągu minionych 25 lat (od 1993 r.) trwanie życia mężczyzn wydłużyło się o blisko 7 lat, a kobiet o 6 lat (Wykres 7). Wydłużanie trwania życia Polaków przez wiele lat wynikało głównie ze spadku umieralności niemowląt, a obecnie coraz większego znaczenia nabiera spadek natężenia zgonów wśród osób starszych.

Trwanie życia jest zróżnicowane terytorialnie, ale województwa charakteryzujące się najdłuższym i najkrótszym przeciętnym trwaniem życia swych mieszkańców są te same w przypadku mężczyzn i kobiet. Najdłuższe trwanie życia cechuje ludność woj. podkarpackiego i małopolskiego (w 2018 r. parametry te wyniosły: dla mężczyzn – ok. 75,4 lat, dla kobiet – w podkarpackim 83,2 lata, w małopolskim 82,9). Z kolei najkrótsze cechuje mieszkańców województwa łódzkiego (mężczyźni 72 lata, a kobiety 80,7 lat), niewiele dłużej żyją mężczyźni mieszkający w woj. warmińsko-mazurskim oraz kobiety w lubuskim i śląskim.

Pełniejszą interpretację danych dotyczących trwania życia umożliwi analizowanie ich w powiązaniu ze stanem zdrowia. Wskaźnik przeciętnego trwania życia w zdrowiu określa dla danej osoby (o określonej płci i wieku) średnią liczbę lat życia bez niepełnosprawności. Zatem, wskaźnik ten dodaje wymiar jakościowy do przewidywanej liczby lat życia i pozwala na obserwację, czy dłuższe życie oznacza jednocześnie dłuższe życie w dobrym zdrowiu.

Jak wskazują wyniki badań Eurostat-u⁵ dotyczące 2016 roku, trwanie życia w zdrowiu w Polsce wyniosło dla kobiet 79% przewidywanego trwania życia, a dla mężczyzn 83%. Oznacza to, że w przypadku kobiet – spośród przewidywanych w 2016 r. 82 lat trwania życia – pierwsze prawie 65 lat (tj. 79%) to okres bez ograniczeń spowodowanych niepełnosprawnością. Dla mężczyzn jest to nieco ponad 61 lat w zdrowiu z przewidywanych prawie 74 do przeżycia (83%). Jednakże wraz z wiekiem wskaźniki te ulegają obniżeniu i udział procentowy pozostałego życia bez niepełnosprawności zaczyna się zmniejszać. Np. mężczyzna, który w 2016 r. miał 65 lat może oczekiwać, że jeszcze co najmniej połowa (51%) jego dalszego życia upłynie w zdrowiu (tj. nieco ponad 8 lat), a kobieta – 43% (prawie 9 lat).

W 2016 r., spośród krajów Unii Europejskiej, najbardziej korzystne proporcje trwania życia w zdrowiu w stosunku do całego przewidywanego okresu życia mieli mieszkańcy Szwecji i Bułgarii. Dla mężczyzn w tych krajach ponad 90% to życie bez niepełnosprawności, z tym, że dla Szweda są to 73 lata z 81 lat całego życia, a dla Bułgara 64 lata w zdrowiu z przewidywanych 71 lat. Wśród kobiet odsetek życia w zdrowiu jest niższy i wyniósł dla Szwecji 87%, czyli 73 lata w zdrowiu na 84 lata całego życia, a w Bułgarii wskaźnik był niewiele niższy – 86% – ale, podobnie jak u mężczyzn, całe przewidywane trwanie życia jest dużo krótsze i wynosi niespełna 79 lat, a w zdrowiu – niecałe 68 lat.

Najmniej korzystne proporcje dotyczą kobiet w Szwajcarii – jest to 67%, czyli 58 lat w zdrowiu na 86 lat życia, oraz Portugalii, Finlandii i Austrii – 68%, czyli 57 lat życia w zdrowiu na ponad 84 lata ogólnego trwania życia. Wśród mężczyzn najniższe wskaźniki życia w zdrowiu notują Austriacy (72%) i Estończycy (73%), co przekłada się – odpowiednio na: 57 i 59 lat.

Jeśli analizie poddać liczbę lat życia to najkrócej w zdrowiu żyją Litwinki – 55 lat (wskaźnik dla nich wynosi 69%), a najdłużej Szwedki – o 18 lat więcej. W przypadku mężczyzn – najmniej lat w zdrowiu upłynie Litwinom 53 lata (wskaźnik to 69%), a najwięcej Szwedom – o 20 lat więcej (wskaźnik – 91%).

Podobnie, jak w przypadku innych zjawisk demograficznych, także parametry trwania życia nie zmieniają się gwałtownie z roku na rok, proces zmian trwa co najmniej kilka lat. Zatem przedstawione wyżej dane w zakresie życia bez niepełnosprawności odzwierciedlają kilkuletni trend.

2.4. Zawieranie i rozpad małżeństw

Dzietność kobiet w Polsce nadal jest istotnie determinowana liczbą zawieranych związków małżeńskich, przy czym ponad połowa dzieci rodzi się w okresie pierwszych trzech lat trwania małżeństwa rodziców. Zatem, wzrost liczby nowo zawartych małżeństw skutkuje – w kolejnych 2–3 latach – wzrostem liczby urodzeń.

Niestety, w procesach tworzenia rodzin także mamy do czynienia z niekorzystnym trendem – liczba nowo zawieranych małżeństw pozostaje od 2013 r. na poziomie poniżej 200 tys., w 2018 r. zarejestrowano nieco ponad 192 tys. nowych związków. Co roku orzekanych jest – średnio – ok. 65 tys. rozwodów (po szczycie w 2006 r., kiedy było ich prawie 72 tys.) i dodatkowo, w przypadku kolejnych ok. 2 tys. małżeństw rocznie – sąd orzeka separację (w 2018 r. orzeczeń takich było 1,3 tys.)⁶.

Współczynnik zawierania małżeństw w Polsce nie przekracza w ostatnich latach 5‰. Częstość zawierania małżeństw w miastach i na wsi jest podobna; w przypadku województw – najwyższe współczynniki notuje woj. małopolskie i pomorskie (w 2018 r. – 5,4‰), a najniższe: łódzkie, warmińsko-mazurskie i świętokrzyskie (4,7‰).

Wśród ogółu zawieranych małżeństw – od lat – na niemal niezmiennym poziomie pozostaje udział pierwszych związków małżeńskich (ok. 80% w 2018 r., na wsi ok. 85%). Niemniej nadal maleje natężenie zawierania małżeństw w młodszych grupach wieku, co należy wiązać z opóźnieniem decyzji o zawarciu małżeństwa, pozostawianiem w związkach nieformalnych lub rezygnacją z życia w związku.

⁵ Healthy life years, baza Eurostatu, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=hlth_hlye&lang=en, (dostęp 05.06.2019 r.)

⁶ Szersze informacje na temat trendów w zakresie powstawania i rozpadu małżeństw znajdują w drugiej części publikacji poświęconej wyłącznie temu zagadnieniu.

Konsekwencją wyborów dokonywanych przez młodych ludzi, którzy planując przyszłość rodziny stawiają na dalszym miejscu, jest zwiększenie się wieku nowożeńców. W 2018 r. mediana wieku mężczyzny zawierającego małżeństwo wyniosła 30 lat, a kobiety prawie 28 lat – w przypadku obydwu płci jest to o ponad 4 lata więcej niż w 2000 r. Małżeństwa wyznaniowe (tj. zawarte w kościołach i jednocześnie zarejestrowane w urzędach stanu cywilnego) stanowiły w 2018 r. ok. 62% zawieranych prawnie związków (na wsi było to 70%, w miastach 56%) i ich odsetek nieznacznie maleje (w 2010 r. wynosił 68%, w miastach 63% i 75% na wsi).

W 2018 r. zostało rozwiązanych przez sąd niespełna 63 tys. małżeństw. Liczba rozwodów w miastach jest prawie 3-krotnie wyższa niż na wsi, a współczynnik prawie dwukrotnie, a w przypadku separacji co najmniej o połowę wyższa. Rozwiedzeni małżonkowie przeżywają ze sobą średnio ok. 13–14 lat. Na przestrzeni lat podwyższa się także wiek małżonków podejmujących decyzję o rozwodzie – w 2018 r. statystyczny rozwodzący się mężczyzna miał prawie 42 lata, a kobieta 38 lat, tj. byli o 2 lata starsi niż w 2000 r. i o 3 lata niż w 1990 r.

2.5. Przyrost/ubytek naturalny ludności

Przyrost naturalny jest różnicą między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów, niemniej staje się on także wypadkową wszystkich przedstawionych wyżej zjawisk demograficznych i ich trendów obserwowanych w ostatnich latach. Skutkiem jest notowany od 2013 r. ubytek naturalny (miał on już miejsce także w latach 2002–2005) wynikający przede wszystkim z małej liczby urodzeń przy prawie nieistotnych zmianach w natężeniu zgonów (choć ostatnie dwa lata charakteryzują się zwiększeniem liczby zgonów). Od 2013 r. zmarło o ponad 77 tys. osób więcej niż urodziło się dzieci (Wykres 1).

Zmiany w strukturze wieku ludności (zmniejszanie się liczby dzieci i młodzieży) oraz spadek liczby zawieranych małżeństw dają podstawy do twierdzenia, że proces ten będzie postępował. Przyrost naturalny ludności od wielu lat jest zapewniany przez ludność zamieszkującą tereny wiejskie, w miastach następuje stały ubytek naturalny. Co prawda także wśród ludności zamieszkałej na wsi przyrost naturalny jest z roku na rok coraz mniejszy, ale wyższy niż dla miast i dodatni; w 2018 r. współczynnik przyrostu naturalnego na wsi kształtował się na poziomie +0,0‰, podczas gdy w miastach ubytek naturalny wyniósł –1,2‰.

Współczynniki przyrostu/ubytku naturalnego są znacznie zróżnicowane regionalnie, ale najbardziej jaskrawe różnice występują w ujęciu powiatowym. Od kilku lat zróżnicowanie tego wskaźnika w ujęciu wojewódzkim jest względnie ustabilizowane, a w 2018 r. skala jego zmian kształtowała się średnio od przyrostu w wysokości +1,8‰ w woj. pomorskim do ubytku naturalnego wynoszącego –3,5‰ w woj. łódzkim.

Największy ubytek naturalny ludności występuje w powiatach przeważającej części województw: opolskiego, świętokrzyskiego, łódzkiego, lubelskiego, śląskiego, warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego i podlaskiego, a także częściowo w województwie dolnośląskim. Ubytek naturalny notowany jest także w znacznej części powiatów grodzkich. To przestrzenne zróżnicowanie ubytku naturalnego utrwała się w czasie i na tych samych obszarach. Podobnie jest ze zróżnicowaniem terytorialnym przyrostu naturalnego, który stabilizuje się (choć z tendencją malejącą) w powiatach województw: pomorskiego, wielkopolskiego, kujawsko-pomorskiego, przeważającej części warmińsko-mazurskiego i małopolskiego oraz częściowo lubuskiego, dolnośląskiego, mazowieckiego i podkarpackiego.

2.6. Migracje zagraniczne ludności

W 2018 r. liczba imigracji na pobyt stały wyniosła 15,5 tys., natomiast emigracji 11,8 tys., co daje saldo wielkości 3,6 tys. osób. Dodatkowo saldo migracji zagranicznych na pobyt stały odnotowano trzeci rok z rzędu (w 2016 r. wyniosło 1,5 tys., a w 2017 r. 1,4 tys.) – wcześniej przez kilka dziesięcioleci saldo to było ujemne.

W 2018 r. odnotowano stosunkowo niewielki wzrost liczby imigracji w porównaniu do lat poprzednich (w 2017 r. wyniosła 13,3 tys., a w 2016 r. – 13,5 tys.). Liczba emigracji utrzymywała się na podobnym poziomie jak w dwóch poprzednich latach (w 2017 r. wynosiła 11,9 tys., w 2016 r. – 12,0 tys.), ale była wyraźnie mniejsza niż w okresie wcześniejszym – przed 2015 r.⁷ (w 2014 r. liczba wymeldowań z pobytu stałego w Polsce w związku z wyjazdem na stałe za granicę wyniosła 28,1 tys., a w 2013 r. – 32,1 tys.).

Główne kierunki emigracji na stałe pozostają od wielu lat niezmiennie – są to Niemcy i Wielka Brytania. Do Niemiec w 2018 r. wyjechało na stałe 4,4 tys. mieszkańców Polski (w 2017 r. – 4,5 tys.), do Wielkiej Brytanii – 2,7 tys. (w 2017 r. – 2,6 tys.). Ze względu na fakt, że imigranci przybywający do Polski w celu zamieszkania na stałe to w większości powracający Polacy (w 2018 r. stanowili 69% ogółu imigrantów, a w 2017 r. – 74%), kraje emigracyjne są często głównymi krajami poprzedniego zamieszkania imigrantów. W tym przypadku na pierwszym miejscu w 2018 r. znajdowała się Wielka Brytania, skąd przybyło do Polski 3,5 tys. osób, a na drugim Niemcy (2,3 tys.). Kolejne – trzecie miejsce – zajmowała Ukraina (1,9 tys.); w 2017 r. zameldowało się na stałe w Polsce 1,4 tys. osób z Ukrainy.

Znacznie większa jest skala migracji na pobyt czasowy. Skalę czasowych emigracji Polaków można oceniać na podstawie wyników powszechnych spisów ludności oraz szacunków. Według ostatniego szacunku GUS, w końcu 2017 r. poza granicami Polski przebywało czasowo 2540 tys. mieszkańców naszego kraju.

Wśród emigrantów dominowały osoby, które swój czasowy wyjazd za granicę łączyły z podejmowaniem pracy lub jej poszukiwaniem. Wyniki ostatniego spisu ludności wykazały, że w końcu marca 2011 r. ogólny odsetek osób przebywających za granicą w związku z pracą wynosił około 73%. Odsetek ten różnił się w zależności od kraju przebywania, najwyższy, wynoszący ok. 90%, odnotowano dla osób przebywających w Holandii. Najważniejszymi kierunkami polskiej emigracji czasowej nadal pozostają: Wielka Brytania, Niemcy, Holandia, Irlandia, Włochy i Norwegia.

Taka skala emigracji uszczupla potencjał demograficzny Polski. Negatywną stroną tego procesu jest skala wyjazdów młodych dobrze wykształconych mieszkańców Polski i osób o wysokich kwalifikacjach zawodowych, które niejednokrotnie nie są wykorzystywane w kraju docelowym. Jedną z konsekwencji znacznej emigracji Polaków ostatnich lat jest to, że za granicą rodzi się coraz więcej dzieci, których co najmniej jedno z rodziców jest obywatelem polskim. Szczególnie jest to widoczne w Wielkiej Brytanii.

Jednocześnie w ostatnich latach obserwuje się wzrost liczby imigrantów przebywających czasowo w Polsce. Rośnie liczba imigrantów zarobkowych, szczególnie obywateli Ukrainy zainteresowanych czasowym podjęciem pracy w Polsce. Widoczny jest również wzrost liczby cudzoziemców zainteresowanych studiowaniem w Polsce. Liczba cudzoziemców studiujących w naszym kraju w 2018 r. (według stanu na dzień 31 grudnia) wyniosła 78,3 tys., w tym 29% studiowało na pierwszym roku; blisko 10% ogółu studentów było pochodzenia polskiego – byli to głównie obywatele Ukrainy i Białorusi. Dla porównania w 2017 r. na polskich uczelniach studiowało 72,7 tys. cudzoziemców, w tym na pierwszym roku – powyżej 28%. Od 2000 roku następuje corocznie wzrost liczby cudzoziemców studiujących na polskich uczelniach.

Analiza trendów w migracjach wskazuje, że Polska z kraju typowo emigracyjnego przekształca się w kraj emigracyjno-imigracyjny.

⁷ Dane o migracjach zagranicznych na pobyt stały za 2015 r. nie są dostępne.

2.7. Migracje wewnętrzne ludności

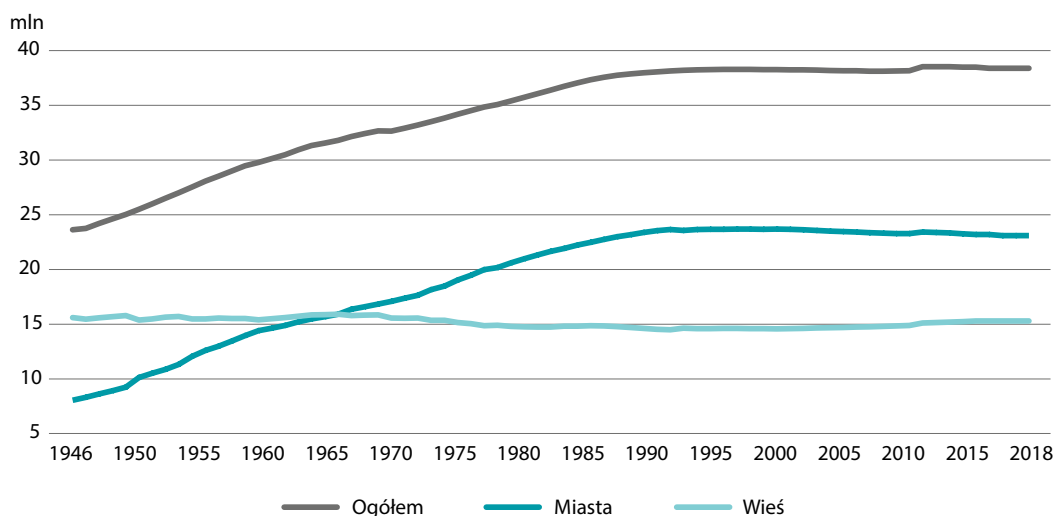
W latach 2013-2016 liczba przemieszczeń na stałe w ruchu wewnętrznym nieznacznie zmniejszała się (w 2016 r. liczba takich migracji wyniosła 378,2 tys.). Natomiast w dwóch ostatnich latach notowane jest zwiększenie liczby przemieszczeń w ruchu wewnętrznym (w 2017 r. odnotowano ich ponad 400 tys., a w 2018 r. już prawie 450 tys.). Od kilkunastu lat w wyniku migracji wewnętrznych mieszkańców zyskują tereny wiejskie – w 2018 r. saldo dla terenów wiejskich także było dodatnie i wyniosło ponad 28 tys. osób.

W 2018 r. – podobnie jak w latach poprzednich – tylko w pięciu województwach: mazowieckim, pomorskim, małopolskim, dolnośląskim i wielkopolskim napływ ludności był większy od odpływu. Migracje wewnętrzne powodowały zatem wzrost liczby ludności tych województw. Pozostałe województwa na skutek migracji notowały ubytek liczby ludności. Najwięcej ludności utraciło województwo lubelskie, a w dalszej kolejności śląskie, warmińsko-mazurskie, podkarpackie i świętokrzyskie – taki trend utrzymuje się od kilku lat.

2.8. Spadek liczby ludności

Najbardziej istotną charakterystyką obecnej sytuacji demograficznej Polski jest utrzymujący się od 2012 r. ubytek rzeczywisty ludności wynikający z kształtujących się na przestrzeni lat trendów przedstawionych wyżej zjawisk demograficznych. W latach 2012–2018 liczba ludności kraju zmniejszyła się o ponad 127 tys. osób (po obserwowanym wzroście w okresie 2008–2011), zaś największy ubytek nastąpił w 2015 roku (–41 tys. osób).

Wykres 9. Ludność Polski w latach 1946–2018

Zmniejszanie się liczby ludności dotyczy miast (Wykres 9, Tablica 2). Począwszy od 2000 r. maleje liczba mieszkańców miast i ich udział w ogólnej populacji, który obecnie stanowi 60,1% (w latach 1990 i 2000 – prawie 62%). Natomiast nieznacznie, ale sukcesywnie rośnie liczba ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich. Zjawisko to wynika przede wszystkim z postępującego od 2000 r. kierunku przemieszczeń ludności z miast na wieś, najczęściej do gmin podmiejskich skupionych wokół dużych miast. W 2018 r. stopa przyrostu rzeczywistego na wsi wyniosła 0,13% (przybyło prawie 20 tys. osób), a ubytek rzeczywisty w miastach –0,18% (–42 tys. osób).

Tablica 2. Ludność^a w wybranych latach

Wyszczególnienie	Ludność w tysiącach (stan w dniu 31.12)					Średnioroczne tempo przyrostu (ubytku) ludności w %				
	1990	2000	2010	2017	2018	1990	2000	2010	2017	2018
Ogółem	38073,0	38254,0	38529,9	38433,6	38411,1	0,22	-0,02	0,08	0,00	-0,06
Miasta	23546,0	23670,3	23429,1	23109,3	23067,2	0,69	-0,13	-0,06	-0,09	-0,18
Wieś	14527,0	14583,7	15100,8	15327,3	15343,9	-0,53	0,14	0,31	0,14	0,13

a Dane zostały opracowane przy uwzględnieniu wyników spisów powszechnych: dla lat 1990 i 2000 – NSP 2002, od 2010 r. – NSP 2011.

Stałe zmniejszanie się liczby ludności obserwowane jest od kilkunastu lat przede wszystkim w województwach: łódzkim, opolskim, lubelskim, śląskim, podlaskim, a od 2010 r. dołączyły do nich jeszcze świętokrzyskie i zachodniopomorskie. W 2018 r. ubytek jest notowany już w 12 województwach – największy miał miejsce w woj. świętokrzyskim. Natomiast przyrost w: pomorskim, mazowieckim, małopolskim i wielkopolskim (Tablica 3). Wszystkie te województwa notują dodatni zarówno przyrost naturalny jak i saldo migracji. Przy czym, w przypadku woj. mazowieckiego wzrost liczby ludności wynika przede wszystkim z wysokiego salda migracji, w pomorskim i małopolskim bardzo wysokie są obydwa czynniki, a w wielkopolskim – główną rolę odgrywa przyrost naturalny. Przyrost ludności w tych województwach jest obserwowany od początku bieżącego stulecia.

Tablica 3. Ludność^a w wybranych latach według województw

Województwa	Ludność w tysiącach stan w dniu 31.12				Średnioroczne tempo przyrostu (ubytku) ludności w %			
	2000	2010	2017	2018	2000	2010	2017	2018
Polska	38254,0	38529,9	38433,6	38411,1	-0,02	0,08	0,00	-0,06
Dolnośląskie	2912,2	2917,2	2902,5	2901,2	-0,17	0,04	-0,04	-0,05
Kujawsko-pomorskie	2067,8	2098,7	2082,9	2077,8	-0,05	0,02	-0,05	-0,25
Lubelskie	2206,2	2178,6	2126,3	2117,6	-0,13	-0,24	-0,33	-0,41
Lubuskie	1008,5	1023,2	1016,8	1014,5	0,05	0,10	-0,05	-0,22
Łódzkie	2627,8	2542,4	2476,3	2466,3	-0,36	-0,29	-0,36	-0,40
Małopolskie	3222,4	3336,7	3391,4	3400,6	0,35	0,36	0,27	0,27
Mazowieckie	5115,0	5267,1	5384,6	5403,4	0,05	0,40	0,35	0,35
Opolskie	1070,6	1017,2	990,1	986,5	-0,34	-0,25	-0,30	-0,36
Podkarpackie	2101,4	2127,9	2129,1	2129,0	0,12	0,08	0,07	-0,01
Podlaskie	1210,7	1203,4	1184,5	1181,5	-0,13	-0,12	-0,18	-0,25
Pomorskie	2172,3	2275,5	2324,3	2333,5	0,28	0,45	0,37	0,40
Śląskie	4768,7	4634,9	4548,2	4533,6	-0,37	-0,10	-0,24	-0,32
Świętokrzyskie	1302,7	1282,5	1247,7	1241,5	0,01	-0,32	-0,41	-0,50
Warmińsko-mazurskie	1427,5	1453,8	1433,9	1429,0	0,19	0,01	-0,17	-0,35
Wielkopolskie	3345,3	3446,7	3489,2	3494,0	0,17	0,32	0,22	0,14
Zachodniopomorskie	1697,9	1723,7	1705,5	1701,0	0,06	-0,01	-0,15	-0,26

a Dane zostały opracowane przy uwzględnieniu wyników spisów powszechnych: dla 2000 – NSP 2002, od 2010 r. – NSP 2011.

Zmiany w liczbie ludności nie wpłynęły (istotnie) na gęstość zaludnienia, nadal na 1 km² powierzchni mieszka 123 osoby; w miastach około 1047, a na terenach wiejskich 53.

Należy podkreślić, że mieszkańców zyskują zwłaszcza tereny, na których są zlokalizowane rozwijające się największe wielofunkcyjne aglomeracje miejskie (obszary aglomeracyjne). Dotyczy to głównie rejonów: Warszawy, Trójmiasta, Poznania, Krakowa, aglomeracji bydgosko-toruńskiej, a także Wrocławia oraz – w mniejszym stopniu – powiatów otaczających Szczecin, Olsztyn, Białystok, Lublin, Rzeszów, Łódź i Zieloną Górę. Zatem, pogłębia się proces dezurbanizacji, co przede wszystkim należy wiązać z procesami tzw. „rozlewania się miast” i suburbanizacją – otaczające miasta tereny wiejskie w istocie stają się zurbanizowanymi obszarami miejskimi, nadal pozostając wsiami w sensie administracyjnym.

2.9. Zmiany w strukturze wieku ludności

W ogólnej liczbie ludności⁸ Polski – ok. 38411 tys. – kobiety stanowią niezmiennie prawie 52%; na 100 mężczyzn przypada ich 107 (w miastach 111, na wsi 101). Współczynnik feminizacji jest zróżnicowany ze względu na wiek; wśród ludności do około 48 roku życia występuje liczebna przewaga mężczyzn – w 2018 r. na 100 mężczyzn w tej grupie wieku przypadało niespełna 97 kobiet. Z kolei dla grupy osób w wieku 49 i więcej lat współczynnik feminizacji obecnie wynosi prawie 125, przy czym w najstarszych rocznikach wieku (70 lat i więcej) na 100 mężczyzn przypadają średnio 171 kobiety. Jest to wynik dłuższego trwania życia kobiet, ale na przestrzeni lat parametry te zmniejszają się, np. w 2010 r. współczynnik feminizacji dla wieku 70 i więcej lat wynosił 180. Wśród mieszkańców wsi przewaga liczebna kobiet następuje dopiero począwszy od wieku 64 lat, w miastach już od 40 roku życia – co z kolei jest skutkiem emigracji kobiet ze wsi do miast.

W wyniku procesów w zakresie ruchu naturalnego, migracji oraz wydłużania się trwania życia ludności mają miejsce istotne przekształcenia w strukturze ludności według wieku. Mediana wieku mieszkańców Polski wyniosła w 2018 r. prawie 41 lat, tj. o ponad 5 lat więcej niż w 2000 r. (Tablica 4). Wiek środkowy dla mężczyzn to ponad 39 lat, a dla kobiet – około 43 lata (w 2000 r. odpowiednio: ponad 33 i 37 lat). Mieszkańcy wsi są młodszy o 3 lata od mieszkających w miastach, gdzie mediana wynosi 42 lata.

Tablica 4. Ludność^a w wybranych latach według grup wieku

Grupy wieku	Ludność (stan w dniu 31.12) w latach:									
	1990	2000	2010	2017	2018	1990	2000	2010	2017	2018
	w tysiącach					w %				
Ludność ogółem	38073	38254	38530	38434	38411	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Mediana wieku	32,3	35,4	38,0	40,6	40,9	x	x	x	x	x
Biologiczne grupy wieku										
0–14 lat	9495	7294	5856	5824	5865	24,9	19,1	15,2	15,2	15,3
15–64 lata	24705	26234	27484	26089	25814	64,9	68,5	71,3	67,9	67,2
65 i więcej lat	3873	4726	5190	6520	6732	10,2	12,4	13,5	17,0	17,5
Ekonomiczne grupy wieku										
przedprodukcyjnym (0–17 lat)	11286	9333	7243	6921	6936	29,6	24,4	18,8	18,0	18,1
produkcyjnym (18–59/64)	21898	23261	24831	23518	23270	57,5	60,8	64,4	61,2	60,6
mobilnym (18–44)	15447	15218	15424	14860	14676	40,6	39,8	40,0	38,7	38,2
niemobilnym (45–59/64)	6452	8043	9407	8658	8594	16,9	21,0	24,4	22,5	22,4
poprodukcyjnym (60/65 lat +)	4889	5660	6456	7995	8206	12,9	14,8	16,8	20,8	21,4

a Dane zostały opracowane przy uwzględnieniu wyników spisów powszechnych: dla lat 1990 i 2000 – NSP 2002, od 2010 r. – NSP 2011.

W wyniku trwającej od początku lat 90. XX w. depresji urodzeniowej spowodowanej spadkiem płodności kobiet, miało miejsce – obserwowane do 2015 r. – obniżenie się liczby i odsetka dzieci (0–14 lat). Z kolei nieprzerwanie rośnie grupa osób w starszym wieku (65 lat i więcej) (Tablica 4).

⁸ W prezentowanym bilansie liczby i struktury ludności uwzględnione zostały także osoby, które czasowo wyemigrowały za granicę. Jednocześnie w bilansie nie zostali uwzględnieni imigranci przebywający w Polsce czasowo – bez względu na formalno-prawny status ich pobytu oraz na okres przebywania w Polsce (patrz punkt 1 w Uwagach metodologicznych).

W 2018 r. liczba dzieci w wieku poniżej 15 lat wyniosła prawie 5,9 ml. (tj. o 41 tys. więcej niż rok wcześniej). Liczba dzieci nieznacznie rośnie, ponieważ trzeci rok z rzędu liczba urodzeń przewyższa liczbę 14-latków opuszczających grupę dzieci. W konsekwencji udział grupy 0–14 lat w populacji Polski nieznacznie się zwiększył i wyniósł 15,3% (w 1990 r. dzieci stanowiły 1/4 populacji Polski, a w 2000 r. – prawie 1/5).

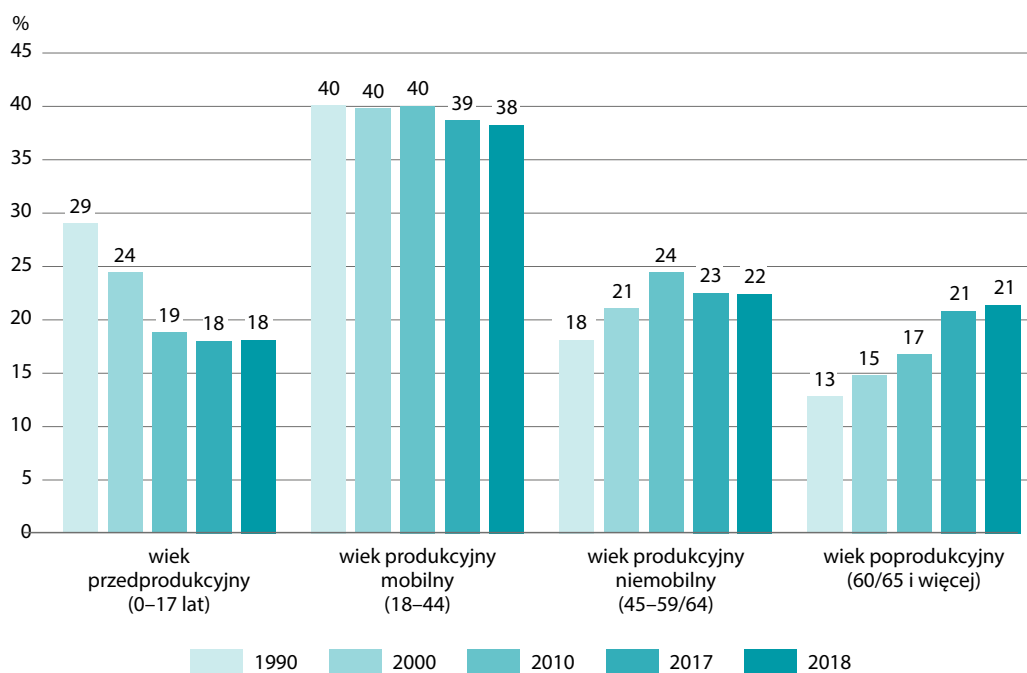
Natomiast niezmiennie rośnie grupa osób w wieku 65 lat i więcej – w 2018 r. zwiększyła się o 212 tys. osób do wielkości ponad 6,7 mln, co stanowi 17,5% ogólnej liczby ludności (w 1990 r. osoby starsze stanowiły 1/10 ludności). Wynika to z przesuwania do populacji w starszym wieku coraz liczniejszych roczników osób urodzonych w latach 50. ub. wieku. Z tego powodu od kilku lat zmniejsza się liczba osób w tzw. wieku dorosłym (15–64 lata),

Podobne zmiany dotyczą ekonomicznych grup wieku (Wykres 10). Liczba dzieci i młodzieży (0–17 lat) zmniejszała się sukcesywnie do 2016 r. W 2017 r. wzrosła o 25 tys., a w 2018 r. o kolejne 15 tys. do nieco ponad 6,9 mln. Nadal jest to o ponad 4 mln. mniej niż w 1990 r. oraz 2,4 mln. mniej niż w 2000 r. Udział tej grupy w ogólnej liczbie ludności wynosi obecnie 18,1% (wobec 24,4% w 2000 r. i 29,6% w 1990 r.). Widać tu wyraźnie zróżnicowanie między miastem i wsią sięgające prawie 3 p. proc. Wśród ludności mieszkającej na wsi udział wynosi 19,6%, a w miastach 17%.

Istotne różnice występują także między województwami: najmłodsze, tj. o najwyższym udziale dzieci i młodzieży w ogólnej liczbie ludności – to pomorskie i wielkopolskie (ponad 19%), a najmniejszy odsetek charakteryzuje woj. opolskie – poniżej 16%.

W latach 2000–2009 wśród ludności w wieku produkcyjnym obserwowano duże zmiany wynikające z wchodzenia w ten wiek osób urodzonych w okresie wyżu demograficznego z pierwszej połowy lat 80. ub. wieku. Intensywnie rosła zarówno liczebność, jak i udział tej grupy w ogólnej populacji. Od 2010 r. odsetek grupy osób w wieku produkcyjnym obniża się i w 2018 r. osiągnął poziom 60,6%, tj. 23,3 mln – czyli o 248 tys. mniej niż rok wcześniej. Wynika to z procesu przesuwania do grupy wieku poprodukcyjnego licznych roczników osób urodzonych w latach 50. XX w. (w okresie wyżu kompensacyjnego) oraz z coraz mniejszej liczebności 18-latków, zasilających wiek produkcyjny. Zahamowaniu uległ proces starzenia się zasobów pracy, tj. maleją zarówno liczba, jak i udział ludności w wieku produkcyjnym niemobilnym, której udział w 2018 r. wyniósł 22,4%. Obniża się także liczba i odsetek ludności w wieku produkcyjnym mobilnym, który w latach 1990–2014 oscylował wokół 40% – w końcu 2018 r. wyniósł 38,2%.

Wykres 10. Ludność według ekonomicznych grup wieku w wybranych latach

Regiony Polski nie są istotnie zróżnicowane pod względem odsetka potencjalnych zasobów pracy – różnica sięga 3 p. proc. Największym udziałem potencjalnych zasobów pracy wyróżniają się woj. opolskie, podkarpackie i warmińsko-mazurskie (ok. 62% ludności w wieku produkcyjnym w 2018 r.) oraz duże miasta i aglomeracje miejskie, a najmniejszym woj. łódzkie i mazowieckie (ok. 60%).

Natomiast przyspieszeniu ulega proces starzenia się ludności Polski. Wskazują na to tendencje zmian dotyczące udziału ludności w wieku poprodukcyjnym (kobiety – 60 i więcej, mężczyźni – 65 i więcej lat). W latach 2000–2018 liczba tej zbiorowości zwiększyła się o ponad 2,5 mln do wielkości 8,2 mln, a udział wzrósł w tym okresie z 14,8% do 21,4%. W przypadku tej grupy wieku różnica udziałów w ogólnych populacjach miast i wsi wynosi aż 5 p. proc., tj. w 2018 r. w miastach wyniosła 23,4%, a na terenach wiejskich 18,3%.

Nieznacznie mniejsze jest zróżnicowanie regionalne – najstarsze w 2018 r. było woj. łódzkie z prawie 24% udziałem osób w wieku poprodukcyjnym, a najmniejszy odsetek (prawie 20%) odnotowano w woj. warmińsko-mazurskim i podkarpackim.

W zwiększaniu liczby osób w wieku poprodukcyjnym istotny udział ma wzrost liczebności osób w sędziwym wieku (80 i więcej lat). W 2000 r. grupa osób w najstarszym wieku liczyła 774 tys. (2% ogółu ludności), a w 2018 r. już ponad 1,7 mln co stanowiło 4,3% całej populacji Polski – ponad dwukrotny wzrost wynika głównie z wydłużania dalszego trwania życia. Zdecydowanie więcej osób najstarszych mieszka w miastach, w 2018 r. stanowiły one 4,6% mieszkańców miast, na wsi 4%. Także w tym przypadku występuje istotne zróżnicowanie terytorialne. Największy odsetek seniorzy stanowili w woj. podlaskim i świętokrzyskim – ok. 5% w 2018 r., a także w woj. łódzkim i opolskim (4,8%); najmniejszy udział notuje woj. wielkopolskie – 3,7% oraz lubuskie i warmińsko-mazurskie (3,8%).

Mężczyźni żyją znacząco krócej niż kobiety, stąd grupa osób w sędziwym wieku jest silnie zróżnicowana ze względu na płeć. Zbiorowość jest zdominowana przez kobiety, których udział to prawie 70% osób w sędziwym wieku (podobnie w miastach i na wsi). Wśród mężczyzn seniorzy stanowią niespełna 3% ludności a wśród kobiet prawie 6%.

Miarą określającą relacje między poszczególnymi ekonomicznymi grupami wieku ludności jest współczynnik obciążenia, obrazujący liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym (Tablica 5). Współczynnik obciążenia rośnie od kilku lat – w 2018 r. wyniósł 65 wobec 55 w 2010 r., z kolei w 1990 r. wyniósł aż 74. Dlatego też analizując zmiany wielkości obciążenia należy brać pod uwagę proporcje wskaźników cząstkowych – zdecydowanie istotniejsze niż wartość ogólnego współczynnika. Analiza wskaźników cząstkowych wskazuje na niekorzystne zmiany w obydwu grupach, tj. rozpatrywanych odrębnie relacji liczby osób w wieku przedprodukcyjnym do wieku produkcyjnego oraz liczby osób w wieku poprodukcyjnym do produkcyjnego.

Tablica 5. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym

Wyszczególnienie	1990	1995	2000	2010	2017	2018
Ogółem	74	68	64	55	63	65
Przedprodukcyjny (0–17 lat)	52	45	40	29	29	30
Poprodukcyjny (60/65 lat+)	22	23	24	26	34	35

Wskaźnik dla osób w wieku przedprodukcyjnym od kilku lat pozostaje praktycznie bez zmian, natomiast rośnie dla wieku poprodukcyjnego. W 2018 r. na każde 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 30 osób w wieku przedprodukcyjnym, natomiast w wieku poprodukcyjnym – aż 35 osób. Oznacza to, że udział potencjalnych przyszłych zasobów pracy jest mniejszy niż udział tych, którzy rynek pracy już teoretycznie opuścili. Odwrócenie proporcji ma miejsce od pięciu lat; jeszcze w 2010 r. cząstkowe współczynniki kształtowały się na poziomie 29 i 26 – czyli były prawie równe, ale w latach wcześniejszych relacje były zdecydowanie korzystniejsze: w 2000 r. wynosiły 40 do 24, a na początku lat 90. XX w. – 52 do 22.

2.10. Podsumowanie

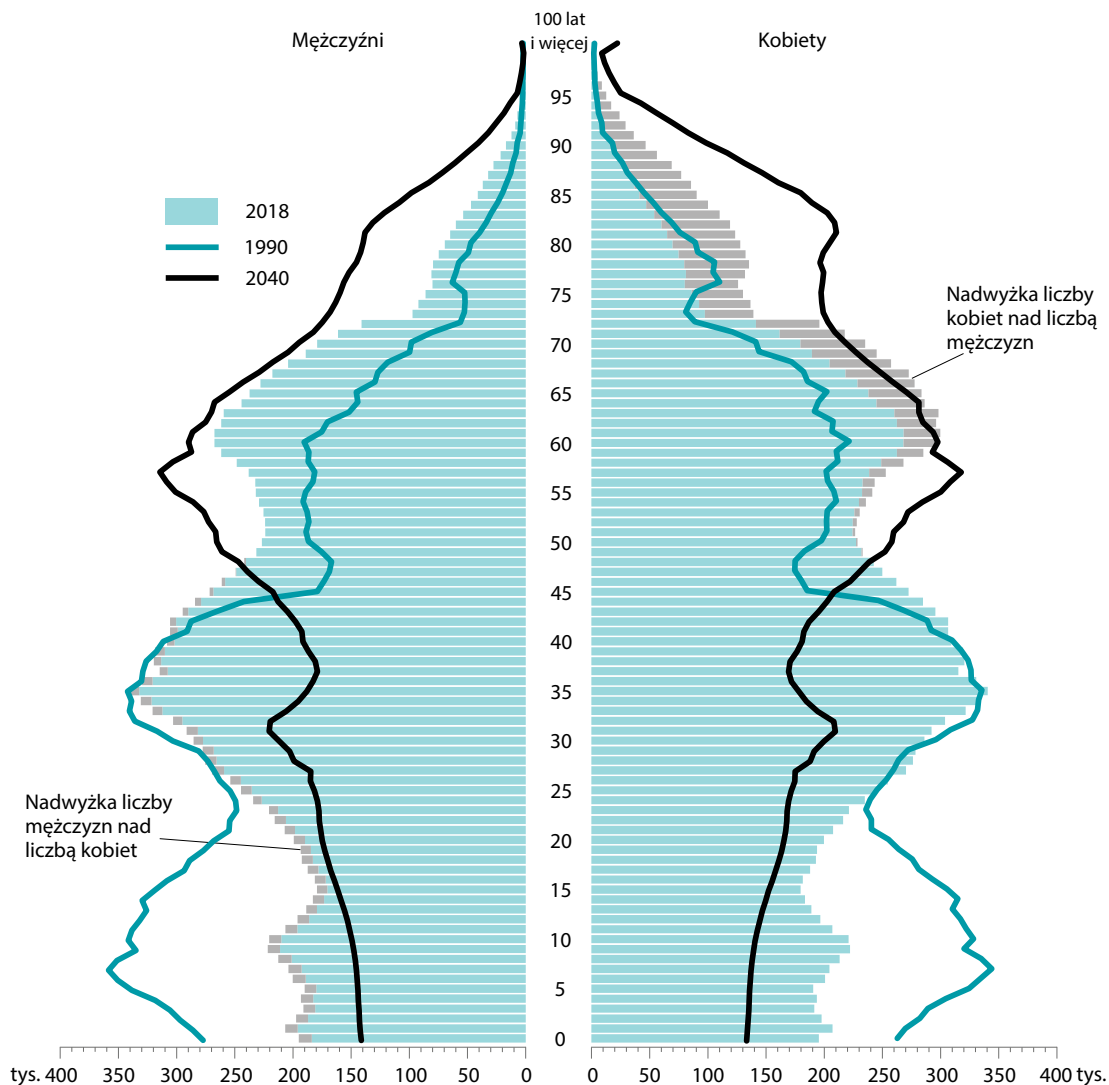
Przebieg obserwowanych procesów demograficznych wskazuje, że sytuacja ludnościowa Polski jest trudna. W najbliższej perspektywie nie można spodziewać się znaczących zmian gwarantujących stabilny rozwój demograficzny. Niski od ponad ćwierćwiecza poziom dzietności będzie miał negatywny wpływ także na przyszłą liczbę urodzeń, ze względu na zdecydowanie mniejszą w przyszłości liczbę kobiet w wieku rozrodczym. Zjawisko to dodatkowo jest potęgowane wysoką skalą emigracji Polaków (szczególnie dotyczy to przebywających czasowo za granicą ludzi młodych). Niski poziom dzietności i urodzeń przy jednoczesnym korzystnym zjawisku, jakim jest wydłużanie trwania życia, będzie powodować zmniejszanie podaży pracy oraz coraz szybsze starzenie się społeczeństwa poprzez przede wszystkim wzrost liczby i udziału w ogólnej populacji ludności w najstarszych rocznikach wieku (różnice w strukturze wieku ludności przedstawiono na piramidach wieku dla lat 1990, 2018 i 2040 – wykres 8).

Proces starzenia się ludności Polski jest zróżnicowany regionalnie – obecnie przedstawicielem najmłodszej struktury wieku jest województwo pomorskie. Miary w zakresie starzenia się populacji są tam najbardziej korzystne, np. w 2018 roku mediana wieku mieszkańców wyniosła ponad 39 lat, a odsetek dzieci i młodzieży to prawie 20% (dla przypomnienia parametry dla Polski to – odpowiednio – prawie 41 lat i 18%). Bardzo zbliżona struktura wieku cechuje także woj. małopolskie i wielkopolskie. Z kolei województwem charakteryzującym się najmniej korzystnymi parametrami struktury wieku ludności jest opolskie i łódzkie, gdzie wiek środkowy to ponad 42 lata, a odsetek ludzi młodych to 16–17% w stosunku do 22–23% osób w wieku poprodukcyjnym – bardzo podobne pod tym względem są także świętokrzyskie i śląskie, ale także dolnośląskie.

Analiza zmian wskaźników dla poszczególnych województw wskazuje, że na przestrzeni minionego ćwierćwiecza najszybsze tempo starzenia ludności miało miejsce w woj. opolskim oraz zachodniopomorskim i śląskim. Proces pogorszenia wskaźników był jednym z najszybszych także w woj. warmińsko-mazurskim – chociaż nadal pozostaje ono jednym z najmłodszych województw. Z kolei najmniej od 1990 roku zmieniły się parametry demograficzne dla województw: mazowieckiego, wielkopolskiego, lubelskiego, a nawet łódzkiego – którego mieszkańcy obecnie są określane jako najstarsi w Polsce.

Przewiduje się, że przez kolejnych 25 lat, tj. do około 2040 roku proces starzenia najsilniej dotknie województwo podkarpackie oraz warmińsko-mazurskie i podlaskie, tj. w latach 2015–2040 miary starzenia się dla tych województw najszybciej ulegną pogorszeniu. Proces starzenia najłagodniej będzie przebiegał w mazowieckim oraz łódzkim i pomorskim. W efekcie najmłodszymi regionami w 2040 r. będą pomorskie i wielkopolskie oraz mazowieckie i małopolskie – czyli województwa z silnym rynkiem pracy oraz zapleczem naukowo-badawczym i akademickim. Najstarsze pozostanie woj. opolskie, a także świętokrzyskie, podlaskie i łódzkie.

Wykres 11. Piramidy wieku ludności w latach 1990, 2018 i prognoza na 2040 rok

Wyniki prognozy wskazują, że przez najbliższe około 25 lat liczba ludności Polski zmniejszy się o 2,8 mln. osób (dla przypomnienia – w ciągu minionych 25 lat zwiększyła się o ponad 360 tys.). Największy wpływ na ten stan rzeczy będzie miała umieralność (przewiduje się, że np. w 2040 r. liczba zgonów sięgnie 440 tys.), tj. zacznie wymierać wyżej demograficzny z drugiej połowy lat 50. XX wieku – czyli obecni około 60-latkowie. Natomiast wiek emerytalny zaczął osiągać obecni 30/40-latkowie i będą wówczas stanowić najliczniejszą grupę. Mediana wieku ludności wyniesie 50 lat (tj. o prawie 10 lat więcej niż obecnie), co oznacza, że co drugi mieszkaniec Polski będzie już po 50-tce.

Prognoza nie przewiduje wzrostu liczby urodzeń, co prawda zakłada wzrost współczynnika dzietności, ale liczebność potencjalnych matek (obecnie są to kilkuletnie dziewczynki) spowoduje, że liczba urodzeń nie będzie znacząca (np. ok. 240 tys. w 2040 r.). Najbardziej zmniejszy się liczba mieszkańców woj. opolskiego oraz lubelskiego, łódzkiego i śląskiego, najmniej mazowieckiego, pomorskiego i małopolskiego.

Należy mieć na uwadze, że w przypadku województw struktura wieku ludności jest kształtowana – obok urodzeń i zgonów – także poprzez migracje; przede wszystkim wewnętrzne (wewnątrz krajowe), ale także zagraniczne. Ludzie młodzi wyjeżdżają z domu rodzinnego na studia, następnie znajdują pracę w dużych miastach/aglomeracjach i tam najczęściej osiedlają się zakładając rodziny. Opracowywanie prognozy ludności i przewidywanie na kolejne lata poziomu urodzeń i zgonów opiera się m.in. na analizie dotychczasowych trendów rozrodczości i umieralności. Natomiast określenie poziomu migracji jest niezmierznie utrudnione ponieważ przemieszczenia ludności są procesem bardziej złożonym, żywiołowym i przez to nieprzewidywalnym.

Proces starzenia się ludności postrzegany w wymiarze jednostkowym i społecznym stawia trudne wyzwania o wielopłaszczyznowym wymiarze, a więc nie tylko w sferze ekonomicznej, lecz i psychologicznej, medycznej, socjalnej. Polska, dla której prognozy są obecnie niesprzyjające, będzie musiała zmierzyć się ze wszystkimi problemami wynikającymi z niekorzystnych dla niej trendów demograficznych. Dotyczy to także poszczególnych województw – szczególnie tych o najstarszej strukturze wieku mieszkańców, w których dodatkowo proces starzenia będzie się najbardziej pogłębiał.

W rękach zarówno gospodarzy regionów, jak i samych mieszkańców leży odpowiedź na pytanie – na ile podejmowane reformy w zakresie tworzenia warunków sprzyjających z jednej strony – powstawaniu rodzin, zatrzymywaniu ludzi młodych lub ich osiedlaniu, a z drugiej strony – budowaniu innowacyjnej gospodarki, np. poprzez podejmowanie już przez niektóre regiony srebrnej gospodarki (gospodarka senioralna, rynek seniorów) – pozwolą na zahamowanie obecnych słabości demograficznych czy też spowodują rozwój regionu.

Part I. Demographic situation in Poland up to 2018

The demographic trends which have been observed for nearly 30 years show that the situation of the Polish population is difficult. In the nearest perspective, we cannot expect any significant changes guaranteeing the stable demographic development. The fertility rate, which is still low, will continue to have a negative impact on the future number of births, due to the much lower number of females of reproductive age in the future. This phenomenon is further intensified by the high level of Poles migrating abroad (this applies, in particular, to temporary migration of young people). The low fertility rate and the number of births, along with the positive phenomenon, i.e. the relatively long life expectancy, will lead to a decrease in the labour supply and the faster ageing of the population through, first of all, the increased number and share of the oldest population group in the total population.

1. Population and vital statistics in 2018

At the end of 2018, the population of Poland amounted to 38,411 thousand, i.e. by 22.4 thousand less than at the end of 2017. Thus, the annual population growth rate was negative and amounted to -0.06% . This means that per every 10 thousand people there were 6 people less, while in 2017 there was the slight actual increase – per every 100 thousand people there was 1 person more (-0.001%)⁹.

Following the slight increase in the population in 2017, the decrease was observed in 2018 (also recorded in the years 2012-2016). The decrease in the population in 2018 was a result of the negative rate of natural increase, which consists of the decreased number of births with the increased number of deaths. In 2018, a positive balance of registered international migrations for permanent residence was maintained (Table 1).

Table 1. Population, vital statistics and migration in 2017 and 2018^a

Years	Population (31.12)	Live births	Deaths		Natural increase	Marriages	Divorces	Net international migration
			total	of which infant				
In thousand								
2017	38434	402,0	402,9	1,6	-0,9	192,6	65,3	1,4
2018	38411	388,2	414,2	1,5	-26,0	192,4	62,8	3,6
Rates per 1000 population								
2017	-0,0 ^b	10,5	10,5	4,0 ^c	-0,0	5,0	1,7	0,0
2018	0,1 ^b	10,1	10,8	3,8 ^c	-0,7	5,0	1,6	0,1

a Detailed data and further past time series can be found in tables in the Annex. b Annual increase/decrease in %. c Per 1000 live births.

In 2018, 388 thousand live births were registered, i.e. by almost 14 thousand less than in 2017; the birth rate decreased by 0.4 promile point (prom. p.) to 10.1‰. At the same time, the number of deaths increased – about 414 thousand people died, i.e. by more than 11 thousand more than in the previous year. The death rate was 10.8‰ (when compared to 10.5‰ in 2017). Thus, in 2018, the natural decrease was recorded – the number of births was by 26 thousand lower than the number of deaths. Natural growth rate (per 1,000 population) was -0.7 ; the year before, it was negative, but close to zero and amounted to -0.02% .

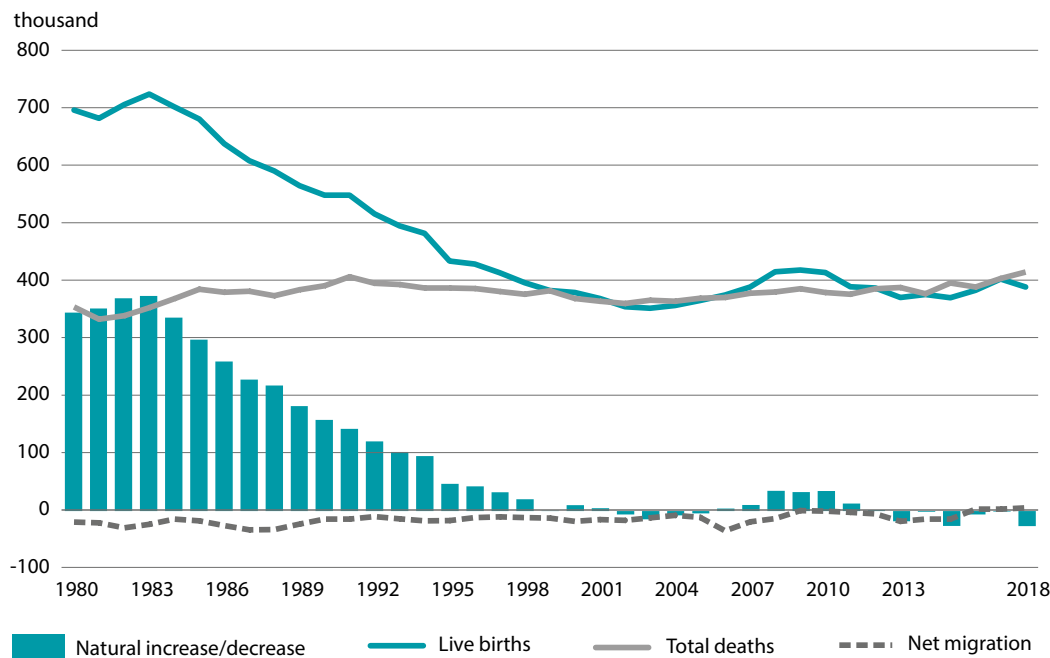
In 2018, more than 192 thousand new marriages were contracted – by 0.2 thousand less than the year before; the marriage rate was, just like the year before, at the level of 5.0‰. In contrast, the number of divorced decreased – less than 63 thousand married couples were divorced and this number is by more than 2 thousand lower than in 2017; the divorce rate was lower by 0.1 prom. p. and amounted to 1.6‰.

⁹ The values for basic phenomena and demographic indicators in retrospect (years 1950–2018) are included in Annex in Table I, while those concerning 2018 for the voivodships – in Table II.

2. Demographic changes up to 2018

The decreased number of births, recorded in 2018, confirms that the demographic processes that have been shaped over the past 30 years made Poland enter the period of another demographic crisis (which had already temporarily occurred in the years 1997–2007), but the current one may be a longer trend (Chart 1). The grounds for formulating such an argument are provided by the following trends with regard to factors shaping changes in the number and structure of the Polish population¹⁰, i.e. births, mortality, life expectancy, contraction and dissolution of marriages and migration.

Chart 1. Vital statistics and migration in 1980–2018

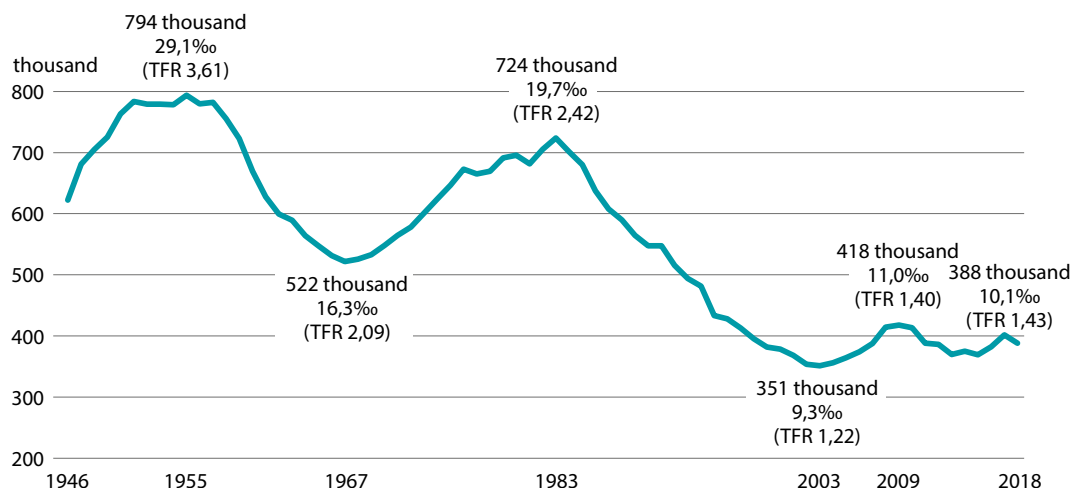

2.1. Births and fertility

Births are a key factor influencing the number and structure of the population. In order to ensure the stable demographic growth of the country, in a given year – per every 100 females aged 15–49, there should be, on average, at least 210–215 of children born, currently there are about 143. This situation is mainly due to the fact that young people postpone their decision on setting up a family (this process was initiated in the 90s of the 20th century) and then – on having the lower number of children or even on living a single life.

¹⁰ The scientific community is conducting a discussion on whether the demographic situation in the western countries and in the countries of the former socialist bloc actually results from the demographic crisis or is rather a result of deep transformations in the process of the population replacement and lasting consequences thereof in a form of changes in both the population dynamics and demographic structures. In determining the essence of the demographic change taking place in Europe in the context of socio-economic transformations and consumption patterns, the importance of the fundamental transformation of social institutions and the economy is highlighted. Attention is also paid to a need for simultaneous actions aimed at increasing public awareness regarding the demographic change itself, both in the population terms (macro scale) and in the individual terms (micro scale), its demographic, economic, social and political effects, as well as possible ways of adapting to and affecting this change. (European Commission (2006), *The Demographic Future of Europe – from Challenge to Opportunity*, Communication from the Commission, Brussels, COM (2006) 571 final.). For our country, therefore, it means that there intensive actions should be carried out in the field of the population policy aimed at demographic renewal of Poland, i.e. weakening of negative trends or reversing their direction.

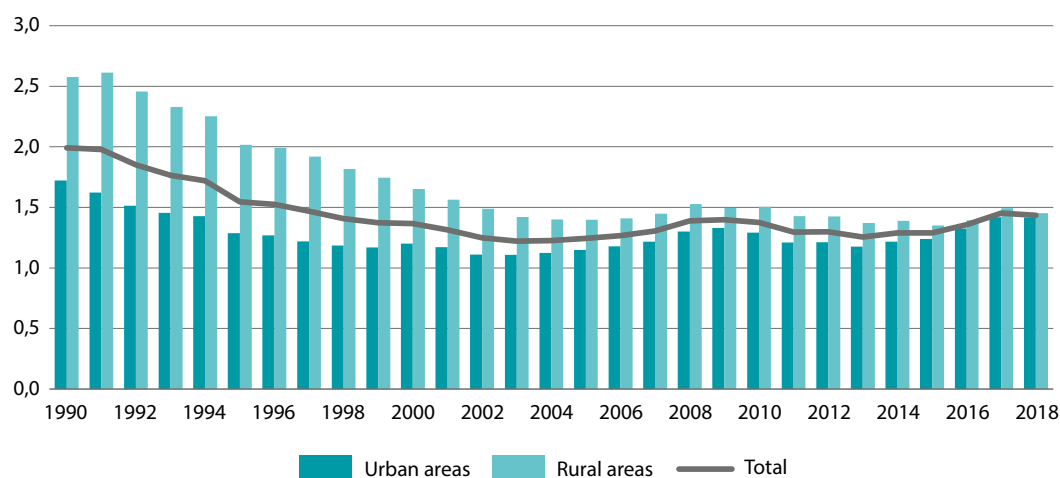
Chart 2. Live births in 1946–2017 – explosions and declines

The state of birth depression has been lasting for almost 30 years – since 1990, the fertility rate (TFR) is below 2, which means it does not guarantee the simple substitutability of generations (Chart 2). Year by year, the number of births was decreasing and since 1998, it has not reached the level of 400 thousand (except for the years 2008–2010 and 2017 when it increased). In 2003, only 351 thousand children were born – this was the lowest number in the post-war period, and the birth rates (9.2‰) and fertility rates (1.22) reached the lowest ever recorded values. In the years 2016 and 2017, 382 thousand and 402 thousand live births were registered, respectively, and in 2018, the number of live births decreased, when compared to the previous year, by 14 thousand and amounted to 388 thousand. The birth rate and fertility rate also decreased when compared to the previous year, by 10.1‰ and 1.435, respectively.

There are relatively more children born in rural areas – in 2018, the birth rate was at the level of 10.4‰ and in urban areas it was 9.9‰. The highest level of live births is in the voivodships associated with the areas of the largest, developing urban agglomerations (Pomorskie, Mazowieckie and Małopolskie, Wielkopolskie – the rate in 2018 was 11.4–11.1‰). This is determined by the relatively younger age structure of residents and corresponds to the spatial range of actual increase of population. In turn, the lowest level of births is recorded in the Świętokrzyskie voivodship (8.6‰ in 2018) and in the Opolskie voivodship (8.7‰).

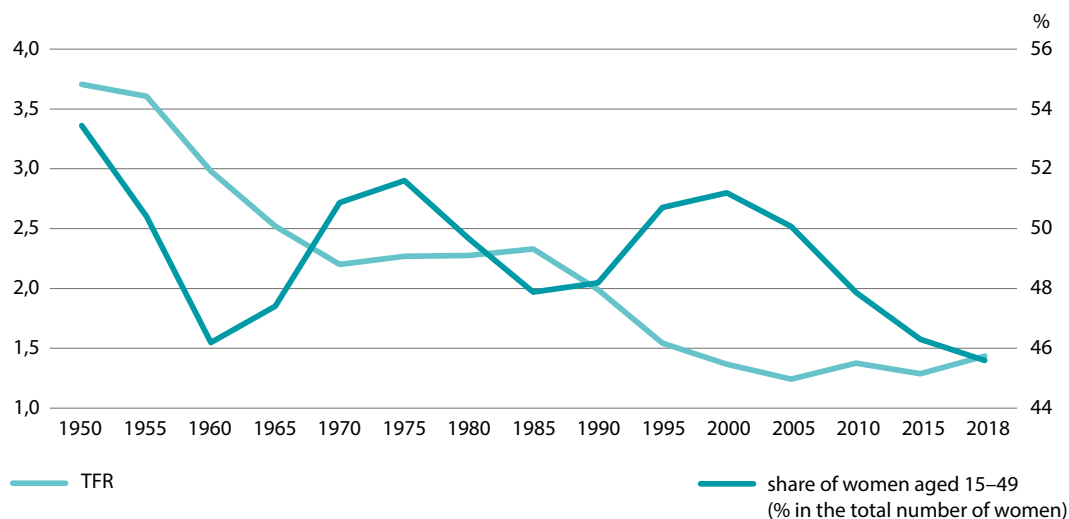
Chart 3. Total fertility rate 1990–2018

Currently, the fertility rate in urban and rural areas is very similar, but traditionally higher in rural areas – in 2018, it amounted there to 1.452, and in urban areas – 1.416 (Chart 3). It is worth noting that we should not expect the return to the high fertility rate being much above 2. However, the low fertility rate continued for a long time may pose a risk of entering the so-called low fertility trap and leaving this trap is very difficult. Only in four voivodships, the rate is higher than the national one – the highest value of the fertility rate is in the Pomorskie voivodship (in 2018, it was 1.60) and Mazowieckie and Wielkopolskie voivodships (1.56–1.55), the fourth of them is the Małopolskie voivodship (1.50); the lowest rate is in the Świętokrzyskie voivodship (1.26) and Opolskie voivodship (1.26). The territorial differentiation is similar as in the birth rate and has been maintained for years.

The current number of births is dependent on the number of females of reproductive age (15–49 years) and on its structure, another element having a significant impact on the number of births are procreative attitudes and behaviour of the population. The growing and significantly high number of females of reproductive age may seem to be a sufficient guarantee for the high number of births or its increase (Chart 4). Unfortunately, this is not the case, because another element having a significant impact on the number of births are procreative attitudes and behaviour of the population. A measurable indicator of this behaviour – the pattern of fertility – is the size of partial fertility rates, i.e. the birth rate in the individual years of the age of mothers in a given year. The values of these partial indicators are not dependent on the size of the population or on its structure by age – they reflect the procreative behaviour in a given period forming the theoretical fertility rate (TFR = total of partial fertility rates).

Chart 4. Female in reproduction age and TFR

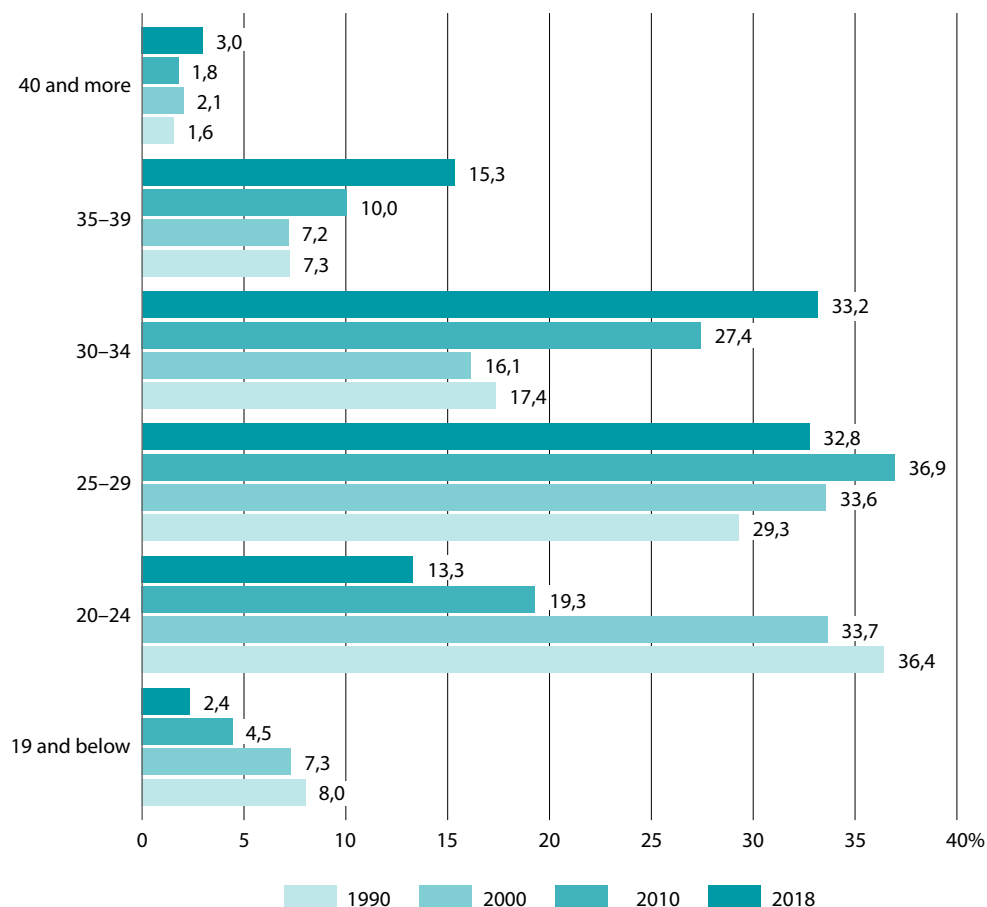

Changes observed after 1990 resulted in a shift in the highest fertility rate of females from the group of 20–24 to the group of 25–29, and now also to the group of 30–34. The significant increase in the fertility rate also takes place in the oldest age groups. In the years 1990–2018, the share of mothers aged at least 30 years doubled and they account for 52% of females who gave birth to a child in 2018.(Chart 5).

Changes in the pattern of fertility shape the average age of mothers at the time of giving birth. As a consequence of the increased fertility rate in older groups of reproductive age, the median age of females giving birth to a child was increased, it was 30 years in 2018 when compared to about 26 years in 2000 and 1990. During this period, the average age of giving birth to the first child also increased by nearly 5 years – in 2017, it was almost 28 years¹¹.

¹¹ The data obtained for 2018 and concerning the number of children born by the mother and their order is of very poor quality and will not be published. The reason for this is the introduction by the Ministry of Health, as from 2018, of new birth certificate, in which the notations on the number of children born by the mother have been changed. This resulted in serious problems with the correct completion of this information by physicians – incorrect data was provided or the item was not completed at all.

Chart 5. Live births by mother's age 1990–2018

The structure of the educational level of mothers also changed. The greatest changes apply to higher education and then primary education. In 2018, as many as 51% of females giving birth to a child had higher education, i.e. more than eight times more than in the early 90s of the 20th century when that share was 6% (in 2000 – 13%). On the other hand, the percentage of females with primary education and without education decreased six times – from 18% in 1990 to almost 3% currently (in 2000 – 14%).

The number of illegitimate births is still increasing. Currently, every fourth child is born outside of marriage, and since 2000, this share has increased more than twice (at the beginning of the 90s, it was 6–7%). The percentage of children born from extramarital relationships is higher in urban areas and is 29%, while in rural areas it is 22%. The highest share of illegitimate births is recorded in the voivodships of western Poland, and, above all, in the Lubelskie and Zachodniopomorskie voivodships (43% in each in 2018) while the lowest in southern Poland – in the Podkarpackie and Małopolskie voivodships (14% and 15%).

2.2. Deaths and mortality

The intensity of deaths in Poland does not change substantially – it grows, but the growth rate is low and relatively stable; the death rate in 2018 was 10.8, i.e. by 0.3 prom. p. lower than in 2017 (Chart 1). It is expected that the number and intensity of deaths will continue to increase due to the systematic increase in the number and percentage of people in the oldest age groups. The average annual number of deaths in the last years of the 21st century amounted to less than 380 thousand (the death rate was at the level of about 10‰) and the sudden increase in the number of deaths, taking place in some years, could be related to adverse weather conditions (e.g. severe winter, as it was the case in the I quarter of the following years: 1999, 2012 and 2013 as well as 2017 and 2018).

Among the total number of about 414 thousand people who died in 2018, there were almost 52% of males, and the median age of the deceased was 77 years (for males 71 years, for females 83 years), while in 2000 it was, respectively: 73 years, 69 years and 78 years.

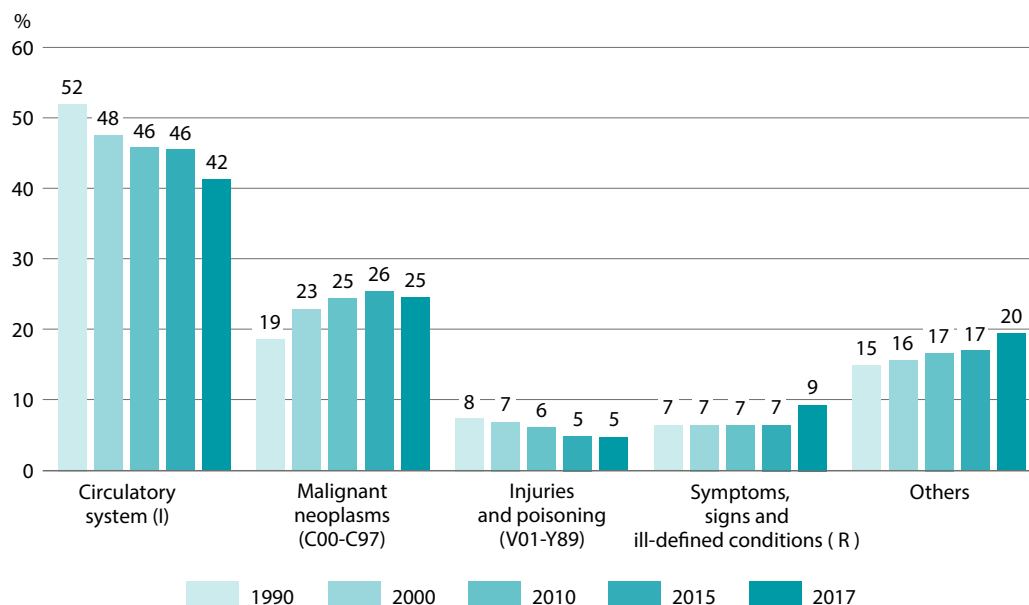
The level of mortality is now higher in urban areas (in 2018, it was 11.1‰) than that observed in rural areas (10.4‰), and it also demonstrates considerable regional diversifications. The regional range of differentiation in 2018 was from 9.2‰ in the Podkarpackie voivodship to 12.8‰ in the Łódzkie voivodship. Mortality which is high, but not exceeding 12‰, is also observed in the Świętokrzyskie and Śląskie voivodships.

Changes in mortality are still closely related to changes in the structure of basic causes of death, which are circulatory system diseases and neoplasms – both groups result in about 70% of all deaths (Chart 6). An adverse phenomenon is the growing, year by year, number of diseases and deaths caused by neoplasms; in the early 90s of the 20th century, malignant neoplasms were the cause of less than 20% of all deaths and, in 2017, almost 25%. In contrast, the share of deaths caused by circulatory system diseases decreases, from 52% in 1990 to approximately 41% at present. Other important causes of death are respiratory system diseases, whose share is growing, and also injuries and poisonings causing 5–6% of all deaths.

At the same time, it is important to stress the growing share of deaths (9% in 2017), for which the causes have not been precisely identified¹².

¹² This is the group of medical events, specially singled out in case-law, i.e. in the International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD 10), used for classifying cases of deaths for which no specific cause has been identified. The percentage of these types of decisions in Poland (in relation to the total number of deaths) is one of the highest in the European Union. More on this <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/statystyka-przyczyn-zgonow/>

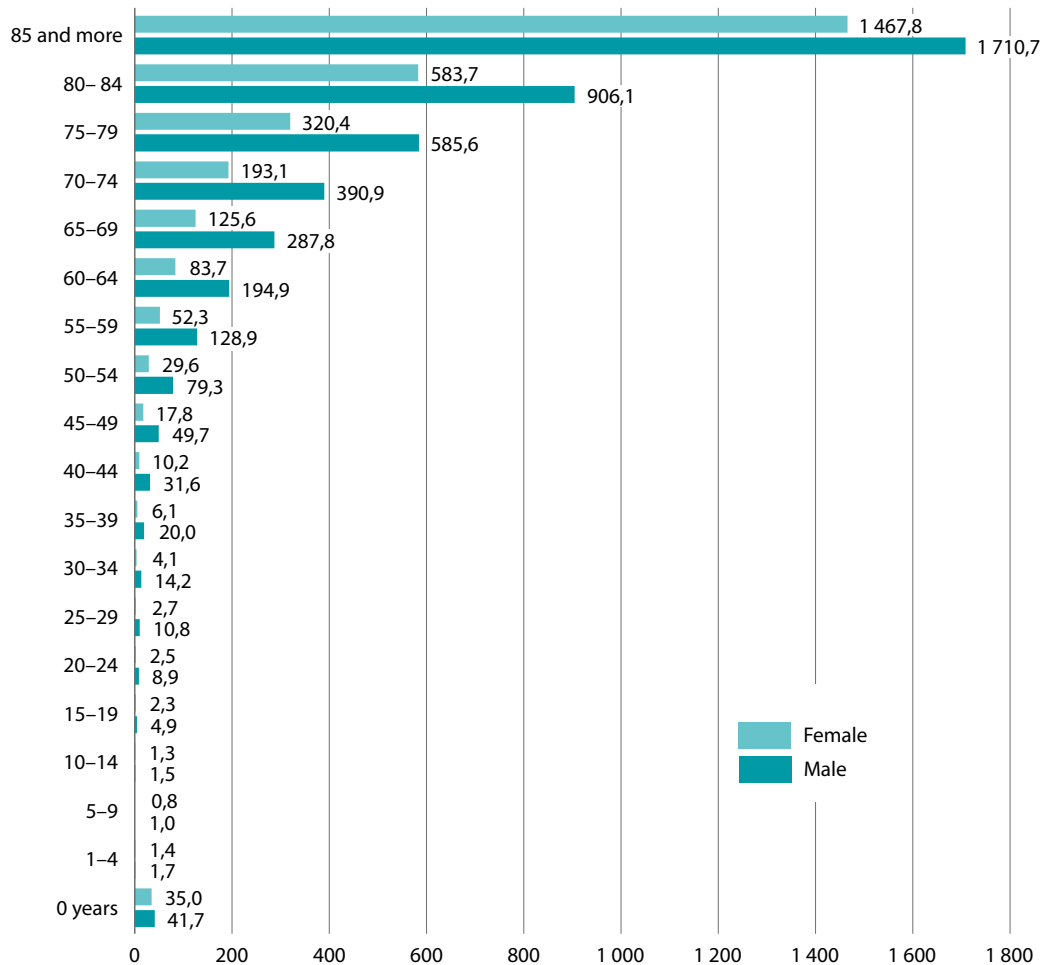
Chart 6. Deaths by causes in 1990–2017

The intensity of mortality varies according to gender and age. (Chart 7). Starting from the youngest age groups of the population, evident is excessive mortality of males, i.e. mortality rates for males are higher than those for females. In younger age groups, these rates are low (for females about 1.5, and for males 2.3 deaths per 10 thousand population of given gender), but for the age of about 20–44 years they become 3 times higher for males, in which for 20-year-olds (20–29 years) the difference is 4-fold (2.6 to 9.9). As the age increases, the intensity of deaths also becomes higher, but also the values of the rates start becoming equalised – per every 10 thousand of males aged at least 85, more than 1,700 die during the year and among females – nearly 1,500.

The differentiation by gender and age also applies to the impact of the causes of death. In the group of males below 50, the most common causes of death are external reasons, i.e. effects of injuries/accidents and poisonings, e.g. in the 15–24 age group they are responsible for nearly 70% of deaths. Relatively less deaths are caused by them among the elderly. Males as from 45 years of age die primarily of circulatory system diseases and the share of these deaths is steadily growing with age. For young females, as for males, the most dangerous are external causes, but among females aged 30–79, most deaths are caused by neoplasms, including among females deceased in the age of 55–64 the share of deaths of neoplasms exceeds 50%. Among females aged 80 years and more, the most common cause of death are circulatory system diseases – the percentage reaches 59%. This structure of deaths by major groups of causes has been maintained in Poland for many years.

Chart 7. Intensity of deaths by sex and age (per 10,000 of a given age group) in 2018

A positive phenomenon is the continuously observed decrease in mortality of children aged 1–14. Mortality of children aged 5–14 is particularly low (up to 1.5 per 10 thousand population in this age group), especially when compared to subsequent older age groups – e.g. for the 15–19 age group, the rate is approx. 5 (Chart 7). In 2018, per every 100 thousand of children aged 1–14, 13 deaths were recorded (in 2000 – 22, and in the early 90s of the 20th century – 36). In urban areas, this rate is slightly lower than in rural areas (12 and 13, respectively).

Injuries and poisonings are the major causes of deaths in children and adolescents – this applies, in particular, the age of 5–19 where external causes account for more than half of all deaths. Boys are more often subject to them – especially among teenagers (in 2017, those causes accounted for nearly 60% of causes for this age group, among girls – nearly 41%). Another group of causes are malignant neoplasms (more than 13% of deaths of children and adolescents), followed by respiratory system diseases and diseases of the nervous system and sensory organs (6.4 and 6%), as well as congenital disorders (this applies primarily to the 1–4 age group). However, the alarming phenomenon is the growing – over the last 25 years – number of suicides among teenagers (people aged 15–19). The particularly rapid growth was observed in the 90s of the 20th century, i.e. from the share of 10% recorded at the beginning of the 90s to more than 16% in 2000. This high share continues to persist and, despite a significant decline in the total number of deaths among young people, suicides in 2017 accounted for nearly 20% of death causes among teenagers.

The decrease in the infant mortality rate has a positive impact on the total mortality rate. In 2018, 1.5 thousand children below 1 died (by about 0.1 thousand less than in 2017). The rate expressing the number of infant deaths per 1,000 live births was slightly lower than the year before (by 0.2 pp.) and was at the level of 3.8‰ (in urban areas – 3.6‰, in rural areas – 4.2‰); against 8.1‰ in 2000 and 19.3‰ in 1990. The downward trend of infant mortality stems from the significant decrease in deaths of newborns in the first week of life. Constantly, the cause of more than half of infant deaths are perinatal diseases and conditions, i.e. those arising during the mother’s pregnancy and on the first 6 days of life of the newborn, the cause of subsequent 37% of deaths are congenital disorders, and other deaths are caused by diseases acquired during infancy or by injuries.

Infant mortality is more spatially differentiated than in the case of the total death rate. In 2018, the infant death rate was from 2.9‰ in the Małopolskie voivodship to 4.4‰ in the Łódzkie voivodship. The average mortality rate for the years 2000-2018 is from 4.9‰ (Mazowieckie voivodship, Opolskie voivodship, Małopolskie voivodship) to 6.5‰ in the Dolnośląskie and Śląskie voivodships.

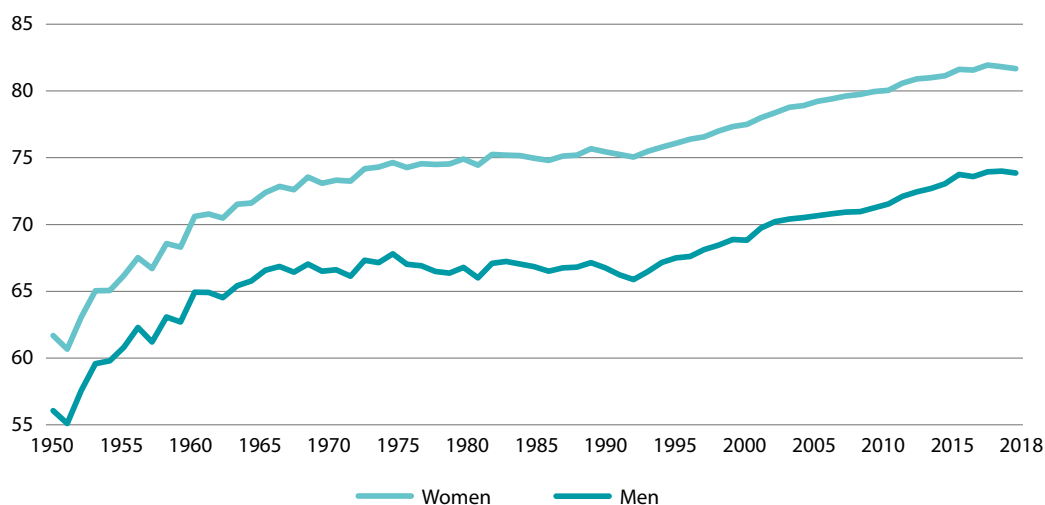
The decrease in the infant mortality rate, as well as the relatively low number of stillbirths, result in decreased perinatal mortality, the rate of which is currently about 5.3‰ when compared to 19.5‰ in 1990 (in 2000, it was 9.7‰). Perinatal mortality is one of the factors determining the health condition of the population, alongside the overall intensity of deaths and life expectancy parameters.

2.3. Life expectancy

As a result of multidirectional changes in mortality and a significant increase in the number of deaths, in 2018 there was a drop in life expectancy for women – a slight 0.1 years as well as for men (by 0.2). Boy born in 2018 had before him on average 73.8 year of life (if mortality conditions from 2018 remained) and the girl 81.7.

As in other countries, the shorter life expectancy of men results from the phenomenon of higher mortality among men, which is observed in all age groups, but the difference decreases with age. Men living in cities live little longer than those living in the countryside – in 2018 their average life expectancy was 74.2 years in urban and 73.2 in rural areas, practically on the level from the previous year. However, the average life expectancy of women is equal in both areas (81.6 years).

Chart 8. Life expectancy in 1950–2018

In the last 25 years (from 1993), the life expectancy of men has increased by 7 years and women by 6 years (Chart 8). Extending the life expectancy of Poles for many years resulted mainly from the decline in infant mortality, however the decline in the intensity of deaths among older people is becoming more and more important in recent years.

Life expectancy is geographically diverse, but voivodships characterized by the longest and shortest average duration of life of their inhabitants are the same in the case of both men and women. The longest duration of life is characteristic for the population of the Podkarpackie and Małopolskie voivodships (in 2018 these parameters were: for men – approx. 75.4 years, for women – in Podkarpackie slightly 83.2 years, in Małopolskie 82.9). In turn, the shortest is characteristic for the inhabitants of the Łódzkie (men 72 years old, and women under 80.7 years, little longer live men living in the Warmian-Masurian and women in Lubuskie and Śląskie).

A more comprehensive interpretation of life expectancy data allows analyzing them in connection with the state of health. The indicator of healthy life expectancy determines for a given person (of a given gender and age) the average number of years of life without disability. Thus, this indicator adds a qualitative dimension to the expected number of years of life and allows you to observe whether a longer life means at the same time a longer life in good health.

According to Eurostat results for 2016, healthy life expectancy in Poland was 79% of life expectancy for women, and 83% for men. This means that for women – out of the life expectancy of 82 years expected in 2016 – the first nearly 65 years (i.e. 79%) is a period without limitations due to disability. For men, this is just over 61 years in health with predicted nearly 74 to survive (83%). However, with age, these rates are reduced and the percentage of remaining life without disability begins to decrease. For example, a man who was 65 years old in 2016 may expect that at least half (51%) of his or her life will be in good health (i.e., less than 8 years), and a woman – 43% (almost 9 years).

In 2016, among the countries of the European Union, the most beneficial proportions of life expectancy in health in relation to the entire predicted period of life were observed for residents of Sweden and Bulgaria. For men in these countries, more than 90% is a life without disability, but for Swede they are 73 years of expected 81 years, and for Bulgarian 64 years in health from the predicted 71 years of life. Among women, the percentage of healthy years is lower and amounts to 87% for Sweden, that is 73 years in health of 84 years of life, and in Bulgaria the rate was slightly lower – 86% – but, like in case of men, the whole life expectancy is much shorter and is less than 79 years, and in health – less than 68 years.

The least favorable proportions concern women in Switzerland – 67%, or 58 in health of 86 years and Portugal, Finland and Austria – 68%, or 57 years of health in more than 84 years of life expectancy. Among men, the lowest percentages of healthy life years are recorded for Austrians (72%) and Estonians (73%), which translates into respectively: 57 and 59 years.

If you analyze the healthy life expectancy for females in years then Lithuanian have the shortest – 55 years (the rate for them is 69%), and Swedish the longest – 18 years more. In case of men – the Lithuanians have the shortest – 53 years (the indicator is 69%), and Swedes the longest – 20 years more (index – 91%).

Similarly as in the case of other demographic phenomena, life expectancy parameters do not change rapidly from year to year, the change process lasts at least a few years. Thus, the data presented above concerning the life without disability reflect a several-year trend.

2.4. Conclusion and dissolution of marriages

The fertility rate of females in Poland is still substantially determined by the number of contracted marriages, with more than half of children born during the first three years of the parents' marriage. Thus, the increase in the number of newly contracted marriages results in the increase in the number of births in the next 2–3 years.

Unfortunately, in the processes of family creation there is also an unfavourable trend – since 2013, the number of newly contracted marriages has remained at the level below 200 thousand, in 2018 slightly more than 192 thousand of new marriages were registered. Every year, on average, about 65 thousand divorces are decreed (after the peak in 2006, when there were almost 72 thousand divorces) and in addition, for the next about 2 thousand marriages annually, the court decrees a separation (in 2018, there were 1.3 thousand of such decrees).¹³

The marriage rate in Poland does not exceed 5‰ in recent years. The frequency of marriages creation in urban and rural areas is similar; in the case of voivodships, the highest rates are recorded by the Pomorskie and Małopolskie voivodships (in 2018 – 5.4‰) and the lowest by the Łódzkie, Warmińsko-Mazurskie and Świętokrzyskie voivodships (4.7‰).

Among all contracted marriages, for years, the share of first marriages has remained almost unchanged (around 80% in 2018, in rural areas around 85%). However, the intensity of marriages creation in younger age groups is still decreasing, which should be associated to postponing the decision to marry, staying in informal relationships or giving up the life in a relationship.

The consequence of choices made by young people, who, when planning the future, do not put the family in the first place, is the higher age of newlyweds. In 2018, the median age of a male contracting the marriage was 30, and of a female – nearly 28 – in the case of both genders, this is more than 4 years more than in 2000. Religious marriages (i.e. those contracted in churches and also registered with civil registry offices) in 2018 accounted for about 62% of legally contracted marriages (in rural areas, it was 70%, in urban areas 56%) and their percentage decreases slightly (in 2010, it was 68%, in urban areas 63% and in rural areas 75%).

In 2018, less than 63 thousand marriages were dissolved by court. The number of divorces in urban areas is almost 3 times higher than in rural areas, and the rate is almost double, while the number of separations is at least by 50% higher. The divorced spouses are together for 13–14 years, on average. Over the years, the age of spouses making a decision on divorcing is also growing – in 2018, the statistical divorced male was almost 42 and the female 38, i.e. they were 2 years older than in 2000 and 3 years older than in 1990.

2.5. Natural increase/decrease of population

The rate of natural increase is a difference between the number of live births and the number of deaths, but it also becomes a resultant of all above-mentioned demographic phenomena and their trends observed in recent years. The result is the natural decline, recorded since 2013 (it also occurred in the years 2002–2005), mainly due to the small number of births with almost negligible changes in mortality intensity (although the last two years are characterised by the increased number of deaths). Since 2013, the number of people deceased was more than 77 thousand higher than the number of children born (Chart 1).

Changes in the age structure of the population (decrease in the number of children and adolescents) and the decrease in the number of contracted marriages are the grounds for stating that this process will be progressive. The rate of natural increase for many years has been guaranteed by the population living in rural areas, in urban areas there is a permanent natural decrease. Admittedly, the rate of natural increase among the rural population is also decreased year by year, but it is higher than for urban areas and positive; in 2018, the rate of natural increase in rural areas was at the level of + 0.0‰, whereas in urban areas the natural decrease amounted to – 1.2‰.

¹³ More information about the trends regarding the formation and dissolution of marriages is included in the second part of the publication, dedicated to this issue only.

The rate of natural growth/decline are considerably differentiated regionally, but the most clear differences are present in powiats. For several years, the differentiation of this rate in terms of voivodships has been relatively stable and in 2018 the scale of its changes was, on average, from the increase amounting to +1.8‰ in the Pomorskie Voivodeship to the natural decrease amounting to – 3.5‰ in the Łódzkie voivodship.

The largest natural decrease occurs in powiats of the dominant part of the following voivodships: Opolskie, Świętokrzyskie, Łódzkie, Lubelskie, Śląskie, Warmińsko-Mazurskie, Zachodniopomorskie and Podlaskie, as well as partially in the Dolnośląskie voivodship. The natural decrease is also recorded in the large part of urban powiats. This spatial diversification of the natural decrease is consolidated over time and in the same areas. The similar situation applies to the territorial differentiation of the rate of natural increase, which is stabilised (although with a downward trend) in the powiats of the Pomorskie, Wielkopolskie, Kujawsko-Pomorskie voivodships, the predominant part of the Warmińsko-Mazurskie and Małopolskie voivodships and partially in the Lubuskie, Dolnośląskie, Mazowieckie and Podkarpackie voivodships.

2.6. International migration of population

In 2018 the number of immigrations for permanent residence amounted to 15,500 while emigration 11,800 which gives the net migration of 3,600 persons. Positive net international migration was recorded for the third time in a row (in 2016 it was 1,500 and in 2017 it was 1,400). Previously, for decades the net international migration had been negative.

In 2018, in comparison to previous years, a small increase in the amount of immigrations was observed (in 2017 there were 13,300 immigrations and in 2016 there were 13,500). The amount of emigrations was at the similar level as in two previous years (in 2017 it was 11,900 and in 2016 it was 12,000), but it was significantly lower than before 2015¹⁴ (in 2014 the number of de-registrations from permanent residence in Poland associated with moving abroad amounted to 28,100 and in 2013, to 32,100).

From many years, the main directions of permanent emigration has remained the same: i.e. Germany and the United Kingdom. In 2018, 4,400 inhabitants of Poland permanently has moved to Germany (in 2017 it was 4,500) and 2,700 has moved to the United Kingdom (in 2017 it was 2,600). Due to the fact, that immigrants coming to Poland for permanent residence are mainly returning Poles (in 2018 they were 69% of immigrants in total and in 2017, 74%), the emigration countries are very often the main countries of previous residence of the immigrants. In this case, the first place belongs to the United Kingdom, from where 3,500 people came to Poland, and the second to Germany (2,300). Subsequent, third place, belongs to Ukraine (1,900); for comparison in 2017 1,400 people from Ukraine registered in Poland for permanent residence.

The scale of migrations for temporary stay is considerably larger. The scale of temporary emigrations of Poles may be assessed on the basis of the results of censuses of population and estimations. According to the recent estimation, developed by Statistics Poland, in the end of 2017, 2540,000 of Poles was temporarily staying abroad. This group of emigrants is dominated by individuals, who have combined their time abroad with working or looking for work. Results of the recent census of population have shown that in the end of March 2011, the overall percentage of individuals working abroad amounted to approx. 73%. The percentage of such individuals varied in terms of the country of stay. The highest, that was close to 90%, had been observed for individuals staying in the Netherlands. Still, the main directions of Polish temporary emigrations are: the United Kingdom, Germany, Netherlands, Ireland, Italy and Norway.

Such emigration scale undermines the demographic potential of Poland. The negative side of this process is the scale of departures of young well educated Poles and individuals with high professional qualifications, which often are not used in the destination country. One of the consequences of the considerable emigration of Poles during recent years is the fact that the increasing number of children were born abroad, of which at least one parent is the Polish citizen. It is particularly visible in the United Kingdom.

¹⁴ Data on international migration for permanent residence for 2015 are not available.

At the same time, during recent years, there has been observed a growth in the number of immigrants temporarily staying in Poland. The number of labour immigrants is increasing, especially of citizens of Ukraine, who are interested in working temporarily in Poland. An increase in the number of foreigners interested in studying in Poland has been observed. The number of foreigners studying in Poland in 2018 (as of December 31) amounted to 78,300, where 29% were first-year students; close to 10% had a Polish ethnic origin (mostly the citizens of Ukraine and Belarus). In comparison, in 2017 at Polish universities 72,200 foreigners had been studying and more than 28% of them were first-year-students. Since 2000, in every year, an increase of the amount of foreigners studying at Polish universities has been observed.

Analysis of the tendencies shows that in the close future, Poland is transforming from a typical emigration country into emigration-immigration country.

2.7. Internal migration of population

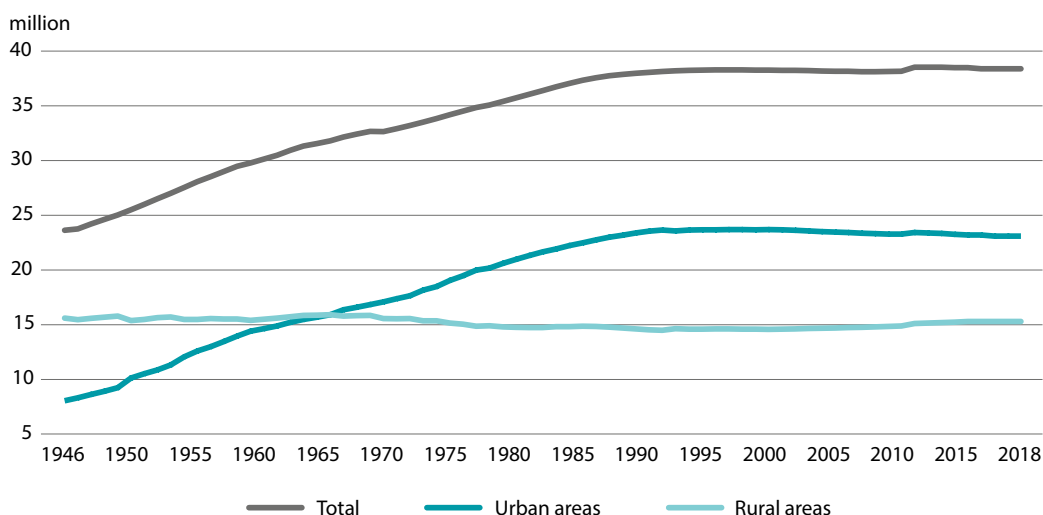
Between 2013 and 2016 the number of internal migrations for permanent residence had slightly decreased (in 2016 the number of such migrations amounted to 378,200). However, during two recent years the increased amount of internal migrations was observed (in 2017, there was observed more than 400,000 of such migrations, while in 2018 it was almost 450,000). From several years, due to migration, the number of rural areas inhabitants is growing: in 2018, net migration for rural areas was positive and amounted to more than 28,000 people.

In 2018 – similarly to the previous years – only in five voivodships the inflow of population was higher than the outflow: in Mazowieckie, Pomorskie, Małopolskie, Dolnośląskie, and Wielkopolskie voivodships. It means that in these voivodships internal migrations resulted in an increase in the number of population. In all other voivodships, due to migration processes, a decrease in the number of population was observed. The highest decrease was in Lubelskie voivodship, then subsequently in Śląskie, Warmińsko-Mazurskie, Podkarpackie, and Świętokrzyskie voivodships: such trend has been maintained for several years.

2.8. Decrease in the population

The most important characteristic of the current demographic situation of Poland is the actual decrease of population, continued since 2012 and resulting from the trends in the above-mentioned demographic phenomena shaped over the years. In the years 2012–2018, the population of the country decreased by more than 127 thousand people (after the observed growth in the period 2008-2011) and the largest decrease took place in 2015 (–41 thousand persons).

Chart 9. Population in Poland in 1946–2018

The decrease in the population refers to urban areas (Chart 9, Table 2). From 2000 onwards, there has been a decrease in the number of urban inhabitants and their share in the overall population, which currently accounts for 60.1% (in the years 1990-2000 – almost 62%). In contrast, the number of rural inhabitants is growing slightly yet gradually. This phenomenon is mainly due to the fact that, gradually since 2000, the population moves from urban areas to rural areas, most often to rural gminas concentrated around large cities. In 2018, the annual population growth rate in rural areas amounted to 0.13% (the number of people increased by almost 20 thousand) and the annual loss in urban areas was – 0.18% (– 42 thousand).

Table 2. Population^a in selected years

Specification	Population in thousands (as of December, 31)					Annual population growth (decrease) rate in %				
	1990	2000	2010	2017	2018	1990	2000	2010	2017	2018
Total	38073,0	38254,0	38529,9	38433,6	38411,1	0,22	–0,02	0,08	0,00	–0,06
Urban areas	23546,0	23670,3	23429,1	23109,3	23067,2	0,69	–0,13	–0,06	–0,09	–0,18
Rural area	14527,0	14583,7	15100,8	15327,3	15343,9	–0,53	0,14	0,31	0,14	0,13

a The data was compiled taking into account the results of censuses: for 1990 and 2000 – NSP 2002, since 2010 – NSP 2011.

The permanent decrease in the population has been observed for several years mainly in the following voivodships: Łódzkie, Opolskie, Lubelskie, Śląskie, Podlaskie which in 2010 were joined by the Świętokrzyskie and Zachodniopomorskie voivodships. In 2018, the decrease is already recorded in 12 voivodships – the largest in Świętokrzyskie voivodship. On the other hand, the increase was observed in the Pomorskie, Mazowieckie, Małopolskie and Wielkopolskie voivodships (Table 3). All these voivodships record both the positive natural growth rate and the net migration. Whereby, in the case of the Mazowieckie voivodship, the increase in the population is mainly due to the high net migration, in the Pomorskie and Małopolskie voivodships both factors are very high, and in the Wielkopolskie voivodship – the major role is played by the natural growth rate. The population growth in these voivodships has been observed since the beginning of this century.

Table 3. Population^a in selected years by voivodship

Voivodships	Population in thousands As of December, 31				Annual population growth (decrease) rate in %			
	2000	2010	2017	2018	2000	2010	2017	2018
Polska	38254,0	38529,9	38433,6	38411,1	-0,02	0,08	0,00	-0,06
Dolnośląskie	2912,2	2917,2	2902,5	2901,2	-0,17	0,04	-0,04	-0,05
Kujawsko-pomorskie	2067,8	2098,7	2082,9	2077,8	-0,05	0,02	-0,05	-0,25
Lubelskie	2206,2	2178,6	2126,3	2117,6	-0,13	-0,24	-0,33	-0,41
Lubuskie	1008,5	1023,2	1016,8	1014,5	0,05	0,10	-0,05	-0,22
Łódzkie	2627,8	2542,4	2476,3	2466,3	-0,36	-0,29	-0,36	-0,40
Małopolskie	3222,4	3336,7	3391,4	3400,6	0,35	0,36	0,27	0,27
Mazowieckie	5115,0	5267,1	5384,6	5403,4	0,05	0,40	0,35	0,35
Opolskie	1070,6	1017,2	990,1	986,5	-0,34	-0,25	-0,30	-0,36
Podkarpackie	2101,4	2127,9	2129,1	2129,0	0,12	0,08	0,07	-0,01
Podlaskie	1210,7	1203,4	1184,5	1181,5	-0,13	-0,12	-0,18	-0,25
Pomorskie	2172,3	2275,5	2324,3	2333,5	0,28	0,45	0,37	0,40
Śląskie	4768,7	4634,9	4548,2	4533,6	-0,37	-0,10	-0,24	-0,32
Świętokrzyskie	1302,7	1282,5	1247,7	1241,5	0,01	-0,32	-0,41	-0,50
Warmińsko-mazurskie	1427,5	1453,8	1433,9	1429,0	0,19	0,01	-0,17	-0,35
Wielkopolskie	3345,3	3446,7	3489,2	3494,0	0,17	0,32	0,22	0,14
Zachodniopomorskie	1697,9	1723,7	1705,5	1701,0	0,06	-0,01	-0,15	-0,26

a The data was compiled taking into account the results of censuses: for 2000 – NSP 2002, since 2010 – NSP 2011.

Changes in the population did not (in fact) affect the population density, still there are 123 people per 1 km² of the area; in urban areas, it is 1,047 and in rural areas 53.

It must be stressed that inhabitants are attracted in particular to the areas where the developing largest multifunctional urban agglomerations (agglomerate areas) are located. This applies mainly to the regions of Warsaw, Tricity, Poznań, Kraków, the Bydgoszcz-Toruń agglomeration as well as Wrocław and, to a lesser extent, the districts surrounding Szczecin, Olsztyn, Białystok, Lublin, Rzeszów, Łódź and Zielona Góra. Thus, the process of deurbanisation is deepened, which should be associated mainly with the processes of so-called "urban sprawl" and suburbanisation – rural areas which surround urban areas become, in fact, urbanised urban areas, while still remaining rural areas in an administrative sense.

2.9. Changes in the age structure of the population

In the overall Polish population – approx. 38,411 thousand – females permanently account for almost 52%; per 100 males, there are 107 females (in urban areas – 111, in rural areas – 101). The feminisation ratio varies due to age; among the population below 48, there are more males – in 2018 per 100 males in this age group there were fewer than 97 females. In turn, in the age group of 49 and more, the feminisation ratio currently is nearly 125, and in the oldest age groups (70 and more) per 100 males there are, on average, 171 females. This is a result of longer life expectancy of females, but over the years these parameters decrease, e.g. in 2010, the feminisation ratio for the age of 70 and more was 180. Among the rural population, the majority of females takes place as from the age of 64, in urban areas as from the age of 40 – which, in turn, results from the fact that females migrate from rural areas to urban areas.

As a result of the processes of vital statistics, migration and longer life expectancy of the population, there are significant transformations in the population structure by age. The median age of Polish inhabitants amounted to almost 41 years in 2018, i.e. more than 5 years more than in 2000 (Table 4). The median age for males is more than 39 years, and for females – about 43 years (in 2000, respectively: more than 33 and 37 years). The rural inhabitants are 3 years younger than those living in urban areas, where the median age is 42 years.

Table 4. Population by age groups in selected years^a

Age groups	Population (as of December, 31) in years:									
	1990	2000	2010	2017	2018	1990	2000	2010	2017	2018
	in thousands					in percentage				
Total population	38073	38254	38530	38434	38411	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Biological age groups										
0–14	9495	7294	5856	5824	5865	24,9	19,1	15,2	15,2	15,3
15–64	24705	26234	27484	26089	25814	64,9	68,5	71,3	67,9	67,2
65 and more	3873	4726	5190	6520	6732	10,2	12,4	13,5	17,0	17,5
Economic age groups										
pre-working	11286	9333	7243	6921	6936	29,6	24,4	18,8	18,0	18,1
working	21898	23261	24831	23518	23270	57,5	60,8	64,4	61,2	60,6
mobile	15447	15218	15424	14860	14676	40,6	39,8	40,0	38,7	38,2
non-mobile	6452	8043	9407	8658	8594	16,9	21,0	24,4	22,5	22,4
post-working and more)	4889	5660	6456	7995	8206	12,9	14,8	16,8	20,8	21,4

^a The data was compiled taking into account the results of censuses: for 1990 and 2000 – NSP 2002, since 2010 – NSP 2011.

As a result of the birth depression, lasting since the 90s of the 20th century and caused by the decrease in the female fertility rate, there was – observed until 2015 – the decrease in the number and percentage of children (0–14 years). In turn, the group of elderly people (65 years and more) is continuously growing (Table 4).

In 2018, the number of children below 15 was almost 5.9 million (i.e. by 41 thousand more than the year before). The number of children is slightly growing, as the third year in a row the number of births exceeds the number of 14 years leaving the group of children. As a consequence, the share of the group of 0–14 years in the Polish population increased slightly and amounted to 15.3% (in 1990, children accounted for 1/4 of the Polish population, and in 2000, almost 1/5).

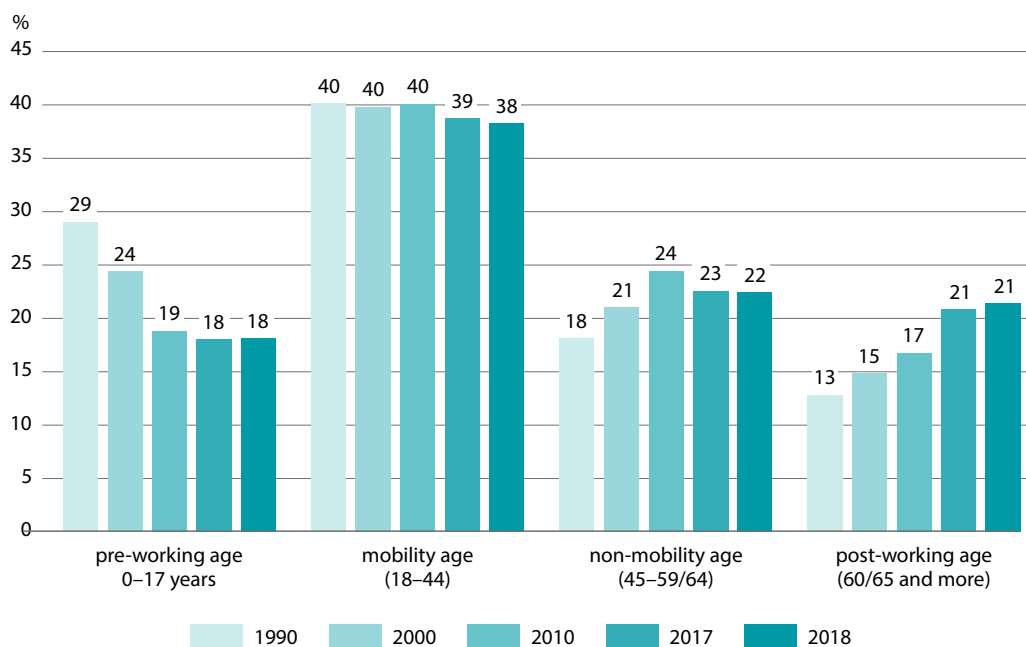
On the other hand, the group of people aged 65 years and more is continuously growing, in 2018, it increased by 212 thousand people to the size of more than 6.7 million, representing 17.5% of the total population (in 1990, elderly people accounted for 1/10 of the population). This is due to the fact that the more and more numerous age groups of people born in the 50s of the 20th century are shifted to the older population. For this reason, for several years, the number of so-called adult people (15–64 years) has been decreasing.

Similar changes relate to the economic age groups (Chart 10). The number of children and adolescents (0–17 years) decreased successively till 2016. In 2017, it increased by 25 thousand, and in 2018 – by 15 thousand to the size of slightly more than 6.9 million. It is still by about 4 million less than in 1990 and by 2.4 million less than in 2000. The share of this group in the total population is currently 18.1% (when compared to 24.4% in 2000 and 29.6% in 1990). We can see here a clear differentiation between urban areas and rural areas reaching almost 3 percentage point (perc. p.). Among the rural population, the share is 19.6%, and among the urban population – 17%.

Relevant differences also exist between the voivodships: the youngest, i.e. those with the highest share of children and adolescents in the total population are the Pomorskie and Wielkopolskie voivodships (over 19%), and the lowest share is characteristic of the Opolskie voivodship – less than 16%.

In the years 2000-2009, major changes were observed among the working age population due to the fact that people born during the demographic boom, i.e. in the first half of the 80s of the 20th century, reached this age. Both the size and the share of this group in the total population were growing intensely. Since 2010, the percentage of the working age group has been reduced and in 2018 it reached the level of 60.6%, i.e. 23.3 million – i.e. by 248 thousand less than the year before. This is due to the fact that numerous age groups of people born in the 50s of the 20th century (in the years of compensatory baby-boom) are shifted to the post-working age group and the group of 18-year-olds entering the working age is decreasing. The process of ageing of labour resources has been stopped, i.e. both the number and share of the non-mobile working age population are decreasing and the share of this population in 2018 was 22.4%. The number and percentage of the mobile working age population are also decreasing, it was around 40% in the years 1990–2014 and amounted to 38.2% at the end of 2018.

Chart 10. Population by economic age groups in selected years

The regions of Poland are not significantly differentiated in terms of the percentage of potential labour resources – the difference is 3 perc. p. The highest share of potential labour resources is characteristic of the Opolskie, Podkarpackie and Warmińsko-Mazurskie voivodships (about 62% of the working age population in 2018) and large cities and urban agglomerations, while the lowest share is in the Łódzkie and Mazowieckie voivodships (about 60%).

In contrast, the process of ageing of the Polish population is accelerated. This is demonstrated by the trends of changes in the share of the post-working age population (females – 60 and more, males – 65 and more). In the years 2000–2018, the size of this group increased by more than 2.5 million to 8.2 million, and the share increased from 14.8% to 21.4% in this period. For this age group, the difference in the shares in the total urban and rural populations is as many as 5 perc. p., i.e. in 2018 in urban areas it amounted to 23.4% and in rural areas – 18.3%.

The regional differentiation is slightly smaller – in 2018, the oldest was the Łódzkie voivodship with the share of nearly 24% of the post-working age population, while the lowest percentage (almost 20%) was recorded in the Warmińsko-Mazurskie and Podkarpackie voivodships.

The relevant share in increasing the size of the post-working age population is that of the increased number of very old people (80 years and more). In 2000, the group of the oldest people amounted to 774 thousand (2% of the total population), and in 2018 more than 1.7 million, which accounted for 4.3% of the total Polish population – the almost double increase results mainly from the longer life expectancy. By far, more oldest people live in urban areas, in 2018 they accounted for 4.6% of the urban population, in rural areas – 4%. There is also the considerable territorial differentiation in this case. The highest percentage of senior citizens was in Świętokrzyskie voivodship – about 5% in 2018, as well as in the Łódzkie and Opolskie voivodships (4.8%); the lowest share is recorded in the Wielkopolskie voivodship – 3.7% and the Lubuskie and Warmińsko-Mazurskie voivodships (3.8%).

Males live significantly shorter than females, hence the group of the oldest people is strongly differentiated by sex. The group is dominated by females, whose share is almost 70% of the oldest people (the situation is similar in urban and rural areas). Among males, senior citizens account for less than 3% of the population and among females – nearly 6%.

The indicator defining the relationships between the individual economic age groups is the dependency ratio, illustrating the number of persons of non-working age per 100 people of working age (Table 5). The dependency ratio has been growing for several years – in 2018, it was 65 in relation to 55 in 2010, and in 1990 it was as much as 74. Therefore, when analysing changes in the dependency ratio, consideration should be given to the proportions of partial ratios – much more important than the overall value of the ratio. The analysis of partial ratios shows adverse changes in both groups – separately considered relations of the number of persons in pre-working age group to the working age group as well as the number of persons in the post-working age group to working age group.

Table 5. Population at non-working age per 100 persons in working age

Specification	1990	1995	2000	2010	2017	2018
Total	74	68	64	55	63	65
Pre-working age (0–17 lat)	52	45	40	29	29	30
Post-working age (60/65 lat+)	22	23	24	26	34	35

The ratio for the pre-working age population has remained practically unchanged for several years, while it is growing for the post-working age population. In 2018, per every 100 people of working age, there were 30 people of pre-working age and 35 people of post-working age. This means that the share of potential future labour resources is lower than the share of those who have already theoretically left the labour market. The proportions have been reversed for five years; in 2010, partial ratios were at the level of 29 and 26, i.e. they were almost equal, but in the earlier years the relationships were much more favourable: in 2000, they were 40 to 24, and in the early 90s of the 20th century – 52 to 22.

2.10. Conclusion

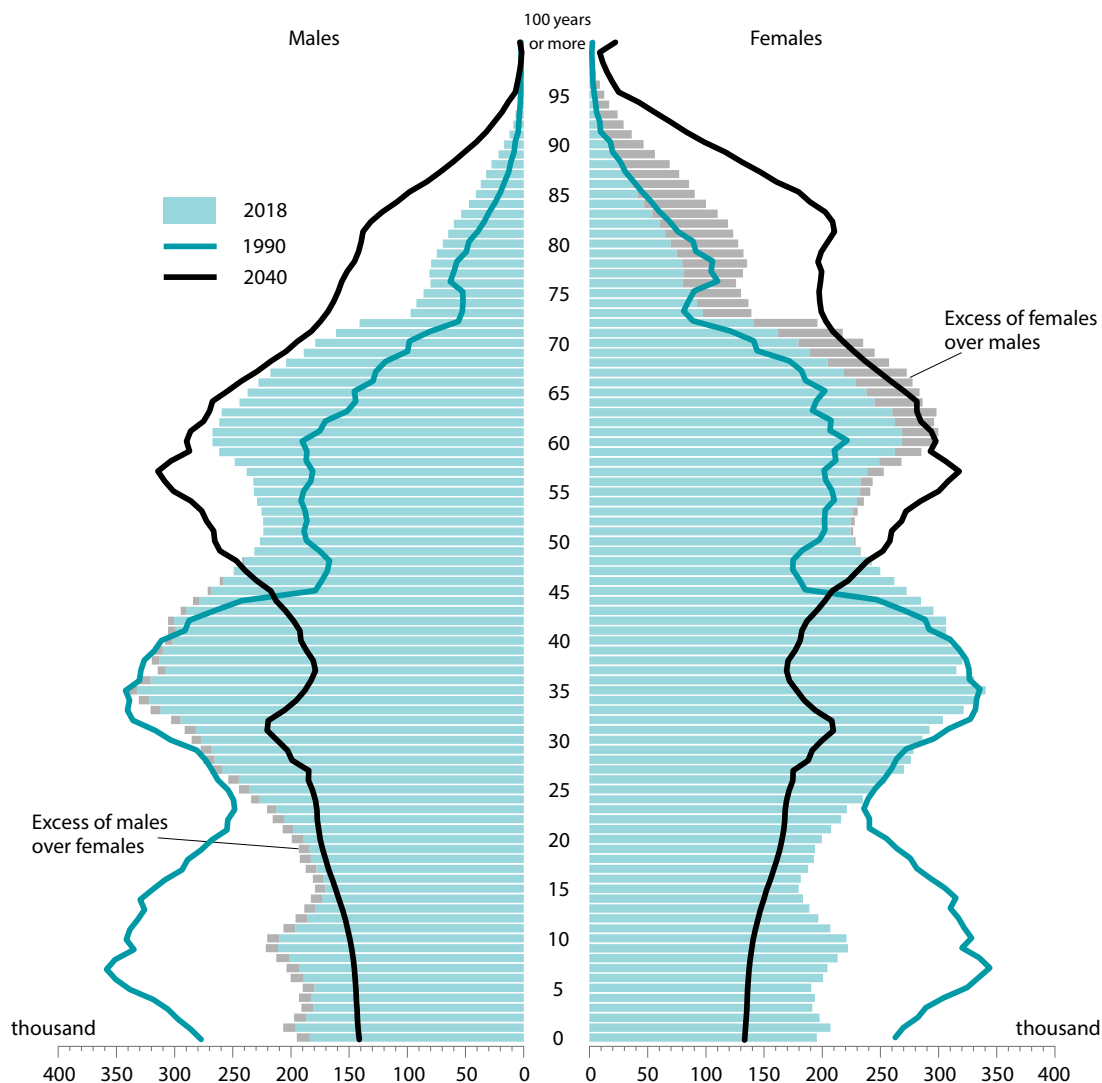
The course of the observed demographic processes indicates that the situation of the Polish population is difficult. In the nearest perspective, we cannot expect any significant changes guaranteeing the stable demographic development. The fertility rate, which has been low for more than twenty five years, will continue to have a negative impact on the future number of births, due to the much lower number of females of reproductive age in the future. This phenomenon is further intensified by the high level of migration of Poles (this applies, in particular, to young people staying temporarily abroad). The low fertility rate and the number of births, with the positive phenomenon, i.e. the longer life expectancy, will lead to a decrease in the labour supply and the faster ageing of the population through, first of all, the increased number and share of the oldest population in the total population (differences in the age structure of the population were presented in the age pyramids for 1990, 2018 and 2014 – Chart 8).

The process of ageing of the Polish population is regionally differentiated – currently, the representative of the youngest age structure is the Pomorskie voivodship. The indicators in terms of the ageing of the population are the most favourable there, e.g. in 2018, the median age of the population was more than 39 years and the percentage of children and adolescents is almost 20% (as a reminder, the parameters for Poland are, respectively, almost 41 years and 18%). The very similar age structure is also characteristic of the Małopolskie and Wielkopolskie voivodships. In turn, the voivodships characterised by the least favourable parameters of the age structure of the population are the Opolskie and Łódzkie voivodships where the median age is more than 42 years, and the percentage of young people is 16-17% when compared to 22-23% of people of post-working age – very similar in this respect are also the Świętokrzyskie and Śląskie voivodships, but also the Dolnośląskie voivodship.

The analysis of changes in the indicators for the individual voivodships indicates that over the last twenty five years the fastest rate of ageing of the population took place in the Opolskie, Zachodniopomorskie and Śląskie voivodships. The process of deterioration of the indicators was one of the fastest also in the Warmińsko-Mazurskie voivodship – although it still remains one of the youngest voivodships. On the other hand, since 1990 there has been the smallest change in the demographic parameters for the following voivodships: Mazowieckie, Wielkopolskie, Lubelskie and even Łódzkie – whose inhabitants are currently determined as the oldest in Poland.

It is foreseen that for the next 25 years, i.e. by about 2040, the process of ageing will affect most the Podkarpackie, Warmińsko-Mazurskie and Podlaskie voivodships, i.e. in the years 2015–2040, the ageing indicators for these voivodships will deteriorate most. The process of ageing will be mildest in the Mazowieckie, Łódzkie and Pomorskie voivodships. As a result, the youngest regions in 2040 will be the Pomorskie, Wielkopolskie, Mazowieckie and Małopolskie voivodships – i.e. the voivodships with the strong labour market and research and academic facilities. The Opolskie, Świętokrzyskie, Podlaskie and Łódzkie voivodships will remain the oldest voivodships.

Chart 11. Pyramids of population in 1990, 2018 and the projection for 2040

The results of the projection show that in the next 25 years the Polish population will decrease by 2.8 million people (as a reminder – over the past 25 years, it has increased by more than 360 thousand). This state of affairs will be affected most by mortality (e.g. it is envisaged that in 2040 the number of deaths will reach 440 thousand), i.e. people born during the demographic boom in the second half of the 50s of the 20th century (who are now about 60) will start dying out. On the other hand, people who are now 30-40, will reach the retirement age and will become the largest group. The median age of the population will be 50 years (i.e. almost 10 years more than today), which means that every other resident of Poland will be older than 50.

The projection does not foresee the increase in the number of births, admittedly, it assumes the increased total fertility rate, but the number of potential mothers (now these are girls of several years) will be a reason for which the number of births will not be significant (e.g., about 240 thousand in 2040). The number of inhabitants in the Opolskie, Lubelskie, Łódzkie and Śląskie voivodships will be reduced most while that in the Mazowieckie, Pomorskie and Małopolskie voivodships will be reduced least.

It should be noted that, in the case of the voivodships, the age structure of the population is shaped – in addition to births and deaths – also by migrations; mainly internal (domestic) but also international. Young people leave their family home to study, then they find work in large cities/agglomerations and they stay there and set up a family most often. When developing the population projection and predicting the level of births and deaths for subsequent years, we build on, inter alia, the analysis of existing reproductive and mortality trends. However, it is no longer easy to determine the level of migration as the movements of the population are the more complex, dynamic and thus unpredictable process.

The ageing of the population, which is perceived in individual and social terms, sets difficult, multifaceted challenges, not only in the economic but also in the psychological, medical and social spheres. Poland, for which the projections are currently unfavourable, will face all the problems arising from the demographic trends that are unfavourable for it. This also applies to the individual voivodships – especially those with the oldest age structure of inhabitants, in which the process of ageing will be most aggravated.

Both authorities of the regions and inhabitants themselves will need to answer to the question – how reforms undertaken in terms of creating favourable conditions for, on the one hand, setting up families, retention or settlement of young people, and, on the other hand, building the innovative economy, i.e. through the silver economy already taken by some regions (senior economy, seniors' market) will help stop current demographic weaknesses or will result in the development of the region.

Część II. Tworzenie i rozpad rodzin w latach 1950–2018

Celem niniejszej części jest przedstawienie – na przestrzeni lat 1950–2018 – kształtowania się w Polsce małżeńskości, powstawania i rozpadu rodzin wraz z analizą czynników wpływających na obserwowane zmiany. Zostaną przedstawione informacje w zakresie:

- nowo zawieranych małżeństw oraz struktury demograficzno-społecznej nowożeńców,
- rozwodów i separacji wraz ze strukturą demograficzno-społeczną rozwodzących się (separowanych) małżonków i ich dzieci,
- stanu cywilnego ludności oraz zmian w strukturze wynikających z zawierania i rozwiązywania małżeństw,
- liczby i struktury rodzin.

W przypadku większości informacji został zachowany podział na tereny miejskie i wiejskie, a także – w przypadku wybranych cech – zróżnicowanie regionalne.

Tekst analizy przedstawiono w języku polskim, natomiast synteza oraz wykresy, mapy i tablice w tekście opracowano także w języku angielskim.

Źródłem danych dla Polski są wyniki bieżących badań z zakresu ruchu naturalnego (małżeństwa, rozwody, separacje i zgony) oraz – w zakresie stanu cywilnego ludności i rodzin – wyniki spisów powszechnych i badań ankietowych GUS. Dane dla krajów Unii Europejskiej (podrozdział 9) pochodzą z baz Eurostatu.

Part II. Families creation and dissolution in 1950–2018

The purpose of this chapter is to present the developments in Poland of the formation and disintegration of marriages and families along with the analysis of factors affecting the observed changes in the period 1950–2018. Information will be provided regarding:

- newly concluded marriages and the demographic and social structure of bridegrooms and brides,
- divorce and separation, along with the demographic and social structure of divorced (separated) spouses and their children,
- civil status of the population and changes resulting from the conclusion and dissolution of marriages,
- number and structure of families

For the majority of information, the division into urban and rural areas, as well as regional diversity for selected features, have been maintained.

The text of the analysis is in Polish, while summary and charts, maps and tables in the text have also been presented in English.

The source of data for Poland are the results of current surveys of the vital statistics (marriages, divorces, separations and deaths) and – in the scope of civil status of the population and families – the results of censuses and households surveys of the Statistics Poland. Data for European Union countries (sub-chapter 9) come from Eurostat databases.

1. Synteza

Małżeństwo i rodzina są silnie osadzone w systemie wartości współczesnych Polaków. Małżeństwo nadal pozostaje jedną z ważniejszych instytucji i jest wyznacznikiem statusu społecznego. W świadomości zdecydowanej większości Polaków zawarcie małżeństwa jest wyrazem samoidentyfikacji i wyrażeniem więzi emocjonalnej, a także podstawą/fundamentem życia poprzez stworzenie rodziny.

W przeszłości zawarcie małżeństwa stanowiło jednocześnie próg wejścia w dorosłość poprzez – choćby mentalne – opuszczenie domu rodzinnego, tj. wzięcie odpowiedzialności za drugiego człowieka. Niejednokrotnie stanowiło też jedyne uzasadnienie dla rozpoczęcia życia seksualnego, a zwłaszcza było warunkiem posiadania dzieci. Taka postawa i zachowania były charakterystyczne w Polsce do czasu transformacji ustrojowej.

Pierwsza połowa lat 90. XX wieku była przełomowa dla obserwowanych do tego momentu trendów społecznych i, w konsekwencji, demograficznych. Jednocześnie zmiany zachowań demograficznych w Polsce dotyczące tworzenia rodziny, jej rozwoju i rozwiązywania wpisują się w prawidłowości obserwowane w Europie. Są wynikiem przeobrażeń zachodzących w zachowaniach ludzi młodych, którzy wchodząc w dorosłość i planując przyszłość najpierw inwestują w siebie, np. w edukację, pracę, a dopiero później w założenie rodziny i jej powiększenie. Specyfika przeobrażeń mających miejsce w Polsce w stosunku do krajów Europy Zachodniej polega na skróceniu czasu trwania zmian – przyspieszonym kursie dochodzenia do „nowej demografii Europy”¹⁵.

W ostatnim ćwierćwieczu istotnie zmieniło się społeczne podejście do instytucji małżeństwa, także wiele z wartości uznawanych za tradycyjne straciło na znaczeniu. Samorealizacja i autokreacja stają się powoli podstawowymi motywami ludzkich zachowań, w tym i tych społecznych; zmniejsza się gotowość do poświęcania się innym, w tym tworzenia długotrwałych, usankcjonowanych prawnie relacji. W procesach tworzenia rodzin mamy do czynienia z niekorzystnym trendem – liczba nowo zawieranych małżeństw pozostaje od 2011 r. na poziomie poniżej 200 tys. (podobnie było w latach 2001-2004); liczba rozwodów to ok. 65 tys. rocznie (po szczycie w 2006 r., kiedy orzeczono ich prawie 72 tys.). W konsekwencji – od 2011 r. – maleje także liczba małżeństw istniejących, tj. każdego roku liczba nowopowstałych związków małżeńskich jest niższa od liczby małżeństw rozwiązanych przez śmierć współmałżonka lub przez rozwód. Dodatkowo, w przypadku kolejnych ok. 1,2 tys. małżeństw rocznie – sąd orzeka separację.

Liczba nowo zawieranych małżeństw i ich trwałość, jako element rozwoju demograficznego, ma bezpośredni wpływ na jego przemiany, ponieważ dzietność kobiet w Polsce jest nadal istotnie determinowana liczbą zawieranych związków małżeńskich. Spośród przychodzących co roku na świat dzieci prawie ¾ rodzi się w małżeństwach. Dodatkowo należy mieć na uwadze, że ponad połowa dzieci rodzi się w okresie pierwszych trzech lat trwania małżeństwa rodziców, co oznacza, że wzrost liczby nowozawartych małżeństw skutkuje – w kolejnych 2–3 latach – wzrostem liczby urodzeń.

Zatem częstość zawierania małżeństw i ich trwałość bezpośrednio rzutują na zachowania prokreacyjne Polek i Polaków, a w konsekwencji na liczbę i strukturę ludności Polski.

Pomimo obserwowanych w minionym ćwierćwieczu zmian preferencji w zakresie tworzenia i rozpadu rodzin, nadal formalne małżeństwo stanowi fundament egzystencji Polaków. Obok wyników badań prowadzonych przez GUS, także wyniki badań opinii społecznych (CBOS, GfK) dają podstawę dla takiego twierdzenia, a ponadto – dzięki możliwości bardziej osobistego postawienia pytań – przedstawiają zagadnienie w szerszym kontekście niż oficjalne dane.

W badaniu CBOS¹⁶ dla ponad połowy respondentów (55%) gwarantem szczęścia jest małżeństwo z dziećmi, a dla kolejnych prawie 30% – rodzina wielopokoleniowa. Za życiem w pojedynkę, czy też w małżeństwie lub związku nieformalnym bez dzieci, opowiada się po 4% respondentów.

Niemniej, jak wynika z badań GfK w latach 2011 i 2014¹⁷, udział osób twierdzących, że formalne małżeństwo ma i będzie miało w przyszłości duże znaczenie dla egzystencji zmniejszył się w ciągu 3 lat z 79% do 76%. Dodatkowo, w 2011 r. 17% badanych uważało, że małżeństwo jest instytucją przestarzałą, a w 2014 r. już 20%. Z kolei z przeprowadzonego w 2017 r. badania CBOS¹⁸ wynika, że aż 41% osób dorosłych żyje w związkach nieformalnych, w tym prawie 60% wspólnie mieszka i prowadzi gospodarstwo domowe, a pozostałe ponad 40% to związki typu LAT¹⁹.

¹⁵ Niska dzietność w Polsce w kontekście percepcji Polaków”, Diagnoza społeczna, raport tematyczny pod redakcją Ireny E. Kotowskiej, MIPiS oraz Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, 2014.

¹⁶ CBOS, Rodzina – jej współczesne rozumienie i znaczenie BS/33/2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_033_13.PDF (dostęp 06.05.2019 r.)

¹⁷ GfK, Komunikat z badań Święto zakochanych to święto dla handlowców – większość Polaków dostrzega marketingowy wymiar walentynek (http://www.gfk.com/pl/documents/2014_02_13_komunikat_z_bada%C5%84_walentynki_pl.pdf) (dostęp 06.05.2019 r.)

¹⁸ CBOS, Osoby niezamężne i nieżonate w polskich rodzinach, Komunikat z badań nr 93/2017, http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_093_17.PDF (dostęp 06.05.2019 r.)

¹⁹ LAT – Living Apart Together; razem, ale osobno; związek bez wspólnego zamieszkiwania – nazwa odnosi się do trwałych stabilnych relacji, a nie początkowej fazy związku.

Także rozwód posiada wśród respondentów badań społecznych silną akceptację – 26% aprobuje zdecydowanie, a kolejne 56% – warunkowo, gdy sytuacja nie stwarza innego wyjścia²⁰. Aprobata tej formy rozwiązania małżeństwa dotyczy bardzo konkretnych sytuacji, np.: brutalne traktowanie członków rodziny przez jednego z małżonków, na co wskazało 95% respondentów, opuszczenie rodziny (86%), alkoholizm męża lub żony (75%), zdrada małżeńska (65%) czy niedobór seksualny (59%) oraz niezgodność charakterów, która w badaniu CBOS stanowiła wystarczającą okoliczność dla wystąpienia o rozwód dla 57% respondentów.

Zatem, pomimo ugruntowanej w świadomości Polaków wagi życia w formalnym związku małżeńskim zmienia się jednak stosunek do tej instytucji, a przede wszystkim coraz rzadziej daje się zauważyć utożsamianie owego związku z jego nierozzerwalnością.

Obserwowane zmiany są istotne także dla systemu zabezpieczenia społecznego. Rodzina – oparta na trwałej, intymnej więzi między dwojgiem mieszkających wspólnie dorosłych osób – nadal stanowi podstawowe źródło zaspokajania potrzeb ludzi w okresie wczesnej i późnej dorosłości. Częstość i moment formowania rodzin, ich forma i trwałość automatycznie/samoczynnie rzutują na możliwość otrzymania pomocy w sytuacjach krytycznych, a zatem pośrednio także na skalę zapotrzebowania na taką pomoc ze strony instytucji publicznych.

Polska, dla której prognozy rozwoju ludności są obecnie niesprzyjające, będzie musiała zmierzyć się ze wszystkimi problemami wynikającymi z niekorzystnych trendów demograficznych. Dotyczy to także regionów i mniejszych jednostek terytorialnych, szczególnie tych o najstarszej strukturze wieku mieszkańców. Rządowa Rada Ludnościowa, w swym raporcie z 2018 r. „Sytuacja Demograficzna Polski”²¹, wskazuje na najważniejsze trendy, jakie można przewidywać w nadchodzącym dziesięcioleciu w sferze małżeństwa. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują:

1. Zmniejszanie się liczby nowo tworzonych małżeństw wskutek osiągnięcia wieku odznaczającego się najwyższą częstością zawierania formalnych związków przez mniej liczne roczniki urodzeń. Liczba osób w wieku 25–29 lat będzie się zmniejszać: z 2,6 mln osób w 2018 r., do 2,4 mln w 2020 r. i 2,0 mln w 2025 roku. W rezultacie należy oczekiwać zmniejszonego zapotrzebowania ze strony nowożeńców na mieszkania oraz na inne dobra i usługi niezbędne do powstania i prowadzenia samodzielnego gospodarstwa domowego. Być może w kilku najbliższych latach łączny wpływ działań rządu typu „Mieszkanie+”²² i poprawy sytuacji na rynku pracy może zachęcić niezamężną/nieżonatą część dwudziestokilku-, trzydziestokilkulatków do formalizacji związków.
2. Spadek liczby nowo zawieranych małżeństw będzie częściowo rekompensowany wzrostem liczby związków nieformalnych, jednak brak jest jakichkolwiek racjonalnych przesłanek, umożliwiających formułowanie sądów na temat skali takiej substytucji.
3. Nowo formowane małżeństwa będą charakteryzować się coraz wyższym wiekiem nowożeńców. Nawet nowożeńcy po raz pierwszy stający na ślubnym kobiercu będą się odznaczać wyższym wiekiem, zaś wszelkie przesłanki wskazują, iż w ciągu kolejnej dekady wiek typowego nowożeńca wzrośnie o kolejne dwa lata. Będzie się to przekładać na dojrzsalsze decyzje małżeńskie, zakładanie rodzin na etapie życia związanym z nieco lepszą sytuacją na rynku pracy, a równocześnie na podwyższanie się wieku wydawania na świat potomstwa.
4. Brak jest przesłanek wskazujących na obniżenie się częstości występowania rozwodów²³. Należy zatem liczyć się z wciąż ich dużą liczbą w najbliższych latach, zapewne bliską tej odnotowywanej ostatnio (65–70 tys. rocznie). Będzie się utrzymywać wysoki udział rozwodzających się małżeństw o długim pożyciu jako rezultat dużej – w porównaniu z ostatnimi latami – liczby związków formowanych przed ćwierćwieczem.
5. W rezultacie dużej liczby rozwodów należy oczekiwać wysokiego – zapewne w ciągu kilku lat wciąż rosnącego – odsetka małżeństw powrotnych, który zapewne w ciągu kilku lat osiągnie wzorem innych krajów udział dwudziestokilcuprocentowy. Wzrost liczby małżeństw powrotnych, w przypadku których nowożeńcy są starsi niż w związkach zawieranych po raz pierwszy, wzmocni dodatkowo proces

²⁰ CBOS, Polacy o rozwodach, BS/36/2013 (http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_036_13.PDF) (dostęp 06.05.2019 r.)

²¹ „Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017–2018”, <https://bip.stat.gov.pl/organizacja-statystyki-publicznej/rzadowa-rada-ludnosciowa/publikacje-rzadowej-rady-ludnosciowej/raporty-sytuacja-demograficzna-polski/> Przywołane w tekście dane dotyczące 2017 r. zostały zmienione na aktualne, tj. dotyczące 2018 roku.

²² Program ten co prawda jest skierowany również do osób niepozostających w formalnych związkach, jednak zapewne dostęp do własnego lokum stanowić może ważny impuls zachęcający do legalizacji związku.

²³ Być może program „500+”, obniżając kłopoty finansowe rodzin, przyczyni się do wzmocnienia ich trwałości.

podwyższania się wieku w chwili wydawania na świat potomstwa. Duża część małżeństw powtórných, zawieranych przez trzydziestolatków, będzie bowiem chciała scementować związek wspólnym dzieckiem.

6. Rosnąca liczba małżeństw powtórných, zwłaszcza jeśli małżeństwa te masowo będą się decydować na wydanie potomstwa, będzie oznaczać wzrost kłopotów z wypełnianiem obowiązków alimentacyjnych przez rodziców nie zamieszkujących z dziećmi z poprzedniego związku. Nowy związek, a zwłaszcza nowe dziecko – jak wskazuje literatura demograficzna i życie – są bowiem traktowane, przede wszystkim w przypadku mężczyzn, priorytetowo w stosunku do dzieci pochodzących z poprzedniego związku. Samoistnie powstaje w takim przypadku problem dotyczący konieczności takiego przebudowania systemu egzekucji alimentów, aby sprostać prawdopodobnemu wzrostowi skali problemu z niepełnieniem tego świadczenia.
7. W efekcie wysokiej liczby rozwodów będzie powstawać wciąż duża liczba rodzin niepełnych, w sytuacji, gdy ok. 60% rozwodzących się par posiada małoletnie dzieci.
8. Przestrzenne zróżnicowanie (dotyczące zarówno podziału na miasta-wieś, jak i regionalny) skłonności do zawierania małżeństw i do korzystania z rozwodu w przypadku nieudanego pożycia będzie się wciąż utrzymywać. Zapewne będzie się nieco zmniejszać różnica między miastami a wsią w wyniku procesu suburbanizacji i urbanizacji w znaczeniu socjologicznym (przejmowanie wzorców życia miejskiego). Brak jest przesłanek wskazujących na zmniejszanie się różnic między poszczególnymi województwami. Ogólnie sytuacja będzie bardziej korzystna w tych województwach, w których w latach 90. XX i na początku XXI wieku z opóźnieniem wystąpił proces obniżania się dzietności.
9. Należy oczekiwać dalszego wzrostu znaczenia małżeństw binacjonalnych w konsekwencji znaczącego napływu cudzoziemców (obecnie w zdecydowanej większości pochodzących z Ukrainy, w przyszłości być może z innych krajów). Z reguły skutki takiego napływu widoczne są po 3–4 latach od rozpoczęcia imigracji – zatem dopiero nadchodzące lata pokażą pełne efekty imigracji na rynku matrymonialnym.
10. Z uwagi na utrzymujący się czy wręcz wzrastający zakres pozamałżeńskiej lub przedmałżeńskiej koabitacji ważny staje się problem dotyczący włączania tej instytucji w system prawa, tak aby instytucje publiczne – trzymając się sztywnego systemu normatywnych pojęć – były w stanie uwzględniać życie w związkach nieformalnych, nie uznając samoistnie wielu osób jako osób samotnych czy samotnych rodziców.
11. Niska w stosunku do możliwości liczba małżeństw w pewnym stopniu wynika z nierównowagi płci na obszarach peryferyjnych (obejmujących wieś i małe miasteczka), skąd od lat emigrują młode kobiety w poszukiwaniu pracy czy podjęcia nauki. Proces ten nasila depopulację, zatem istotne w tym kontekście jest sformułowanie właściwych programów, których celem będzie wzmocnienie atrakcyjności zamieszkiwania na terenach peryferyjnych.
12. Rezultatem powyższych tendencji będzie w przyszłości utrzymujący się negatywny bilans małżeństw (w roku 2018 wynoszący minus 30,0 tys.). Począwszy od roku 1993 liczba małżeństw rozwiązywanych jest corocznie – z wyjątkiem lat 1999 i 2007–2010 – wyższa niż tych nowo zawieranych. Patrząc na zmniejszającą się liczbę osób w wieku najwyższej częstości zawierania małżeństw (skutkującą coraz mniejszą liczbą nowozawieranych małżeństw), a także dochodzenie powojennego wyżu demograficznego do wieku coraz wyższej umieralności (skutkujące ustaniem małżeństwa w wyniku śmierci współmałżonka), założyć można utrzymywanie się, a nawet narastanie bezwzględnej wartości negatywnego bilansu małżeństw. Sytuacja taka będzie dotyczyć głównie ludności miast, choć zapewne w dłuższej perspektywie również i w przypadku ludności wiejskiej zacznie się najpierw obniżanie dodatniego bilansu małżeństw, a następnie wystąpienie jego ujemnych wartości.

2. Małżeństwa

2. Marriages

Małżeństwo to unormowany stosunek społeczny, obejmujący określony zespół środków instytucjonalnych, umożliwiających społeczeństwu realizację zadań wiążących się z prokreacją oraz określających stosunki pokrewieństwa. Osoby pozostające w związku małżeńskim to te, których związek został uznany przez społeczeństwo w określonej formie. Na przestrzeni wieków, we wszystkich kulturach, zawarcie małżeństwa było związane z dopełnieniem pewnego obowiązku obyczajowego, religijnego, a następnie prawnego.

W Polsce prawo w zakresie zawierania małżeństw jest obecnie regulowane poprzez ustawy: Kodeks rodzinny i opiekuńczy (D. U. 1964, Nr 9, poz. 59 z późn. zm.), prawo o aktach stanu cywilnego (D. U. 2014, poz. 1741 z późn. zm.) oraz o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (tzw. ustawa konkordatowa, D. U. 1998, Nr 117, poz. 757). Przepisy Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie definiują wprost instytucji małżeństwa, ale pozwalają określić związek małżeński jako trwałe stosunek prawny, łączący – zwykle dożywotnio – mężczyznę i kobietę, którzy z zachowaniem konstytucyjnych przesłanek przewidzianych w postanowieniach Kodeksu dokonali czynności prawnej zawarcia małżeństwa i w następstwie jej dokonania stali się równoprawnymi podmiotami praw i obowiązków małżeńskich.

Formalnie małżeństwo w Polsce powstaje z chwilą zarejestrowania w urzędzie stanu cywilnego. W latach 1945-1946 wydano 5 dekretów dotyczących prawa małżeńskiego, rodzinnego i opiekuńczego. Ustalono w nich naczelną zasadę jednolitego prawa rodzinnego, takie jak: monogamia, świeckość małżeństwa, egalitaryzm małżonków, trwałość związków małżeńskich (co nie wyklucza jednak rozwodu), dobro dziecka. Określono też formę prawną zawarcia małżeństwa, sprecyzowano konieczne warunki oraz określono sytuację, w których związek małżeński mógł być zawarty. Do 1946 r. rejestracją małżeństw zajmowały się parafie związków wyznaniowych – małżeństwo kościelne uważano za zawarte również w świetle przepisów prawa.

Świeckie urzędy stanu cywilnego wprowadzono na terenie Polski Dekretem Prawo małżeńskie (DZ. U. z 1945 r. Nr 48, poz. 270) z jednoczesnym obowiązkiem rejestrowania w nich zawieranych małżeństw (a także rejestracji urodzeń i zgonów). Mimo istnienia urzędów stanu cywilnego część zawieranych wówczas małżeństw nie była tam rejestrowana. Państwowe dane o małżeństwach nie były więc kompletne i różniły się znacznie od stanu faktycznego nadal rejestrowanego przez parafie. W związku z tym – w końcu 1945 r. – uchwalono ustawę zabraniającą zawierania ślubów kościelnych przed ich zarejestrowaniem w urzędach stanu cywilnego z jednoczesnym nakazem dokonania rejestracji wszystkich wcześniej zawartych małżeństw wyznaniowych.

Wprowadzony ustawą Kodeks rodzinny (DZ. U. z 1950 r. Nr 34, poz. 308) uchylił wszystkie wcześniejsze dekrety; dodatkowo rozwinął zasadę równych praw i obowiązków w stosunkach prawnych w małżeństwie i rodzinie. Kodeks wprowadził też wspólność dorobku jako ustawowy ustrój majątkowy małżonków zwany wspólnością ustawową. Zmieniono również szereg innych przepisów, głównie z prawa rodzinnego i opiekuńczego. Kodeks rodzinny obowiązywał do końca 1964 r. Zastąpił go Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. 1964 r. Nr 9, poz. 59). W trosce o zwiększenie trwałości małżeństw wprowadzono szereg istotnych zmian, m.in. podwyższono do 21 lat wiek uprawniający mężczyznę do zawarcia małżeństwa, wprowadzono zakaz zawierania małżeństw przez osoby całkowicie ubezwłasnowolnione, ustanowiono miesięczny okres wyczekiwania od dnia, w którym osoby chcące zawrzeć małżeństwo złożyły w urzędzie stanu cywilnego pisemne oświadczenie, że nie wiedzą o istnieniu okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa między nimi.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy z 1964 r. (nowelizowany w latach 1975 i 1995 oraz 1998) obowiązuje do dnia dzisiejszego i stanowi podstawowy zbiór przepisów regulujących funkcjonowanie małżeństw w Polsce. Jego uzupełnieniem jest ustawa Prawo o aktach stanu cywilnego, która normuje między innymi sprawy związane z rejestracją małżeństw oraz dotyczące innych zdarzeń prawnych, które mają wpływ na stan cywilny osób.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy w art. 1 § 1 stanowi, że „Małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenie, że wstępują w związek małżeński”. Stwierdzenie to wyklucza zawieranie małżeństw przez osoby tej samej płci. Niezwłocznie po złożeniu oświadczeń (w obecności dwóch pełnoletnich świadków) sporządzany jest akt zawarcia małżeństwa, stanowiący wyłączny dowód jego zawarcia.

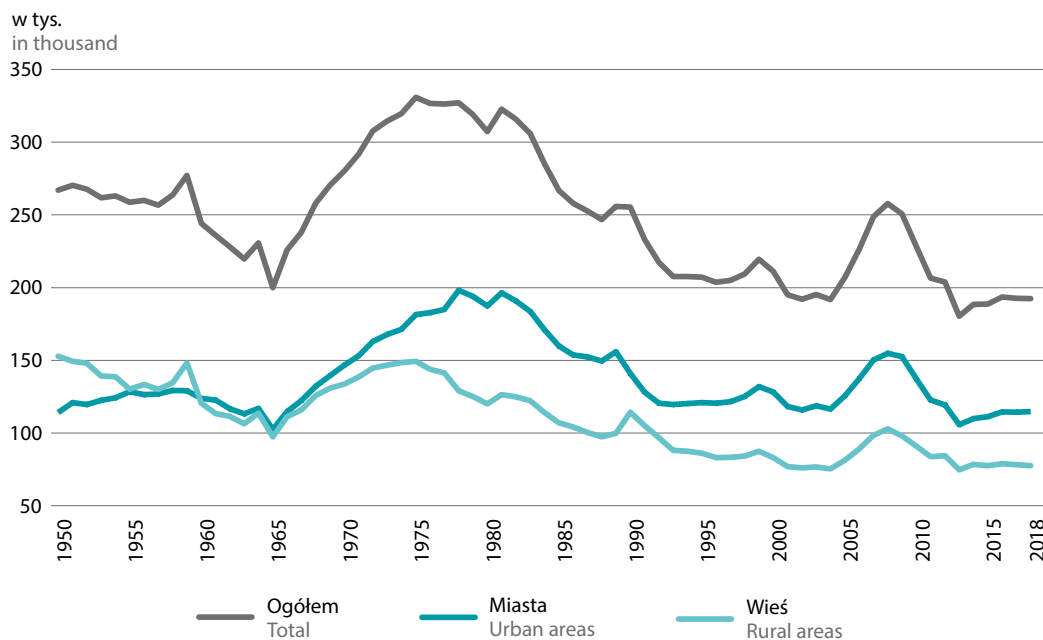
Od 1999 r. – na mocy ustawy z dnia 24 VII 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 117, poz. 757) – w urzędach stanu cywilnego rejestrowane są także małżeństwa podlegające prawu wewnętrznemu kościoła lub związku wyznaniowego – zawarte w obecności duchownego. Małżeństwo zawarte w tej formie podlega prawu polskiemu i pociąga za sobą takie same skutki cywilnoprawne, jak małżeństwo zawarte przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego. Małżeństwa wyznaniowe ze skutkami cywilnymi mogą być zawierane jedynie w następujących dziesięciu kościołach oraz jednym związku wyznaniowym: Kościół Katolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół Ewangelicko-Augsburski, Kościół Ewangelicko-Reformowany, Kościół Ewangelicko-Metodystyczny, Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół Polskokatolicki, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Kościół Starokatolicki Mariawitów, Kościół Zielonoświątkowy.

2.1. Liczba i natężenie zawieranych małżeństw

2.1. Number and intensity of marriages

Od drugiej połowy XX wieku liczba zawieranych w Polsce małżeństw ulegała znacznym wahaniom. Na przestrzeni minionych prawie 70 lat najwięcej nowozawartych małżeństw zarejestrowano w 1975 roku (331 tys.), natomiast najmniej odnotowano już w XXI wieku, tj. w 2013 r. – 180 tys. – czyli blisko dwa razy mniej (Wykres 12).

Wykres 12. Liczba nowo zawartych małżeństw w latach 1950–2018
Chart 12. Number of new contracted marriages in the years 1950–2018

Na liczbę zawieranych małżeństw (szczególnie małżeństw pierwszych – panny z kawalerem) decydujący wpływ ma tzw. czynnik kohortowy, tj. liczebność populacji rozpoczynającej dorosłe życie. Zmiany w liczbie zawieranych małżeństw na przestrzeni lat odzwierciedlają falowanie demograficzne w zakresie urodzeń i są echem wyżów i niżów demograficznych. Zwiększona liczba urodzeń za około ćwierć wieku powoduje zwiększenie liczby osób w wieku wstępowania w związki małżeńskie i tym samym wzrost liczby zawieranych małżeństw.

W latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku liczba zawieranych małżeństw kształtowała się na poziomie ok. 260 tys. rocznie, aż do 277 tys. w 1959 r. Wzrost ten jest przede wszystkim rezultatem procesu kompensaty powojennej – co szczególnie widać analizując natężenie zawierania małżeństw (Wykres 2). Dodatkowo, w tym okresie wiek zawierania małżeństw osiągały liczne roczniki osób urodzonych na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX w. Następujący spadek liczby nowych małżeństw miał miejsce do 1965 r. – odnotowano wówczas najniższą liczbę małżeństw w XX wieku, tj. 200 tys. (spadek ten należy również wiązać ze zmianą prawa rodzinnego z 1964 r., które przesunęło dolną granicę zawierania związków małżeńskich przez mężczyzn z 18 na 21 lat).

Pierwszy wyż demograficzny, mający miejsce w latach 50. ub. wieku, przełożył się na wzrost liczby zawieranych małżeństw w drugiej połowie lat 70. i w początkach lat 80. ub. wieku (zawierano ich ponad 300 tys. rocznie). Z kolei spadek liczby małżeństw w latach 90. jest odzwierciedleniem niżu demograficznego z drugiej połowy lat 60. W tym samym czasie (połowa lat 90. ub. wieku) trwał już proces radykalnej zmiany obserwowanych do tej pory trendów demograficznych, który – obok spadku liczby urodzeń – skutkowało także spadkiem liczby i częstości zawierania małżeństw. Dlatego też kolejny potężny wyż demograficzny z przełomu lat 70. i 80. ub. wieku spowodował co prawda wzrost nowozawieranych małżeństw (do ok. 250 tys. rocznie), ale był relatywnie krótki – objął lata 2007-2009, po czym nastąpił szybki spadek liczby par zawierających małżeństwo (do 203 tys. w 2012 r.). Ostatnie lata charakteryzują się podobną liczbą nowych małżeństw – notuje się ich około 190 tys. rocznie.

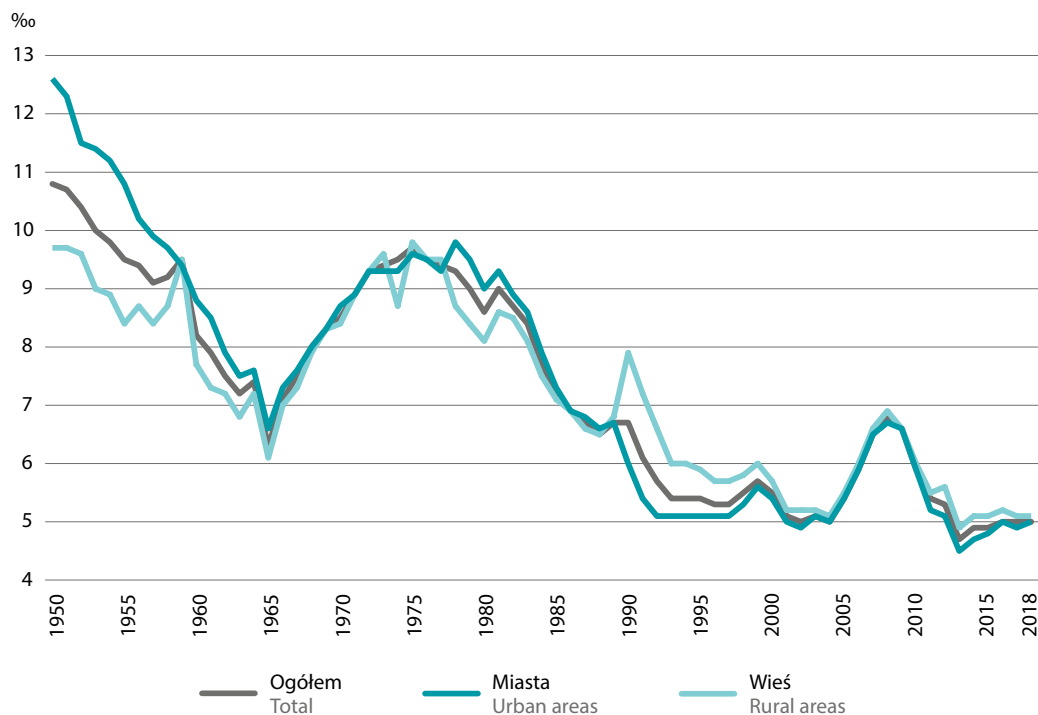
Jak wspomniano wcześniej miara względna przedstawiająca natężenie zawierania małżeństw (tj. współczynnik obrazujący liczbę małżeństw na 1000 ludności) także ulegał wahaniom, ale ich przebieg odbiegał nieco od zmian w zakresie liczby zawieranych małżeństw. Najwyższe – sięgające średniorocznie powyżej 10‰ – natężenie zawierania małżeństw miało miejsce w latach 50. ub. wieku (Wykres 13), tj. w okresie powojennej kompensacji. Natomiast liczby zawieranych w tych latach małżeństw – choć wysokie – nie były najwyższe, były porównywalne z rejestrowanymi w latach 2007-2009, kiedy to współczynnik był o połowę niższy. W ostatnich latach natężenie małżeństw kształtuje się na poziomie 5‰.

Tablica 6. Liczba zawartych małżeństw i współczynniki małżeństw
Table 6. Number of marriages and marriages rates

Wyszczególnienie Specification	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2017	2018
Małżeństwa (w tys.) Marriages (in thousands)										
Ogółem Total	267,1	244,2	280,3	307,4	255,4	211,2	228,3	188,8	192,6	192,4
Miasta Urban areas	114,2	123,7	146,7	187,3	141,0	128,2	137,2	111,2	114,3	114,8
Wieś Rural areas	152,9	120,5	133,6	120,1	114,4	83,0	91,1	77,6	78,2	77,6
Współczynniki – małżeństwa na 1000 ludności Rates – marriages per 1000 population										
Ogółem Total	10,8	8,2	8,5	8,6	6,7	5,5	5,9	4,9	5,0	5,0
Miasta Urban areas	12,6	8,8	8,7	9,0	6,0	5,4	5,9	4,8	4,9	5,0
Wieś Rural areas	9,7	7,7	8,4	8,1	7,9	5,7	6,0	5,1	5,1	5,1

Wykres 13. Natężenie zawierania małżeństw w latach 1950–2018 (współczynnik – liczba nowo zawartych małżeństw na 1000 ludności)

Chart 13. Intensity of getting marriages in the years 1950–2018 (ratio – number of newly marriages per 1000 population)

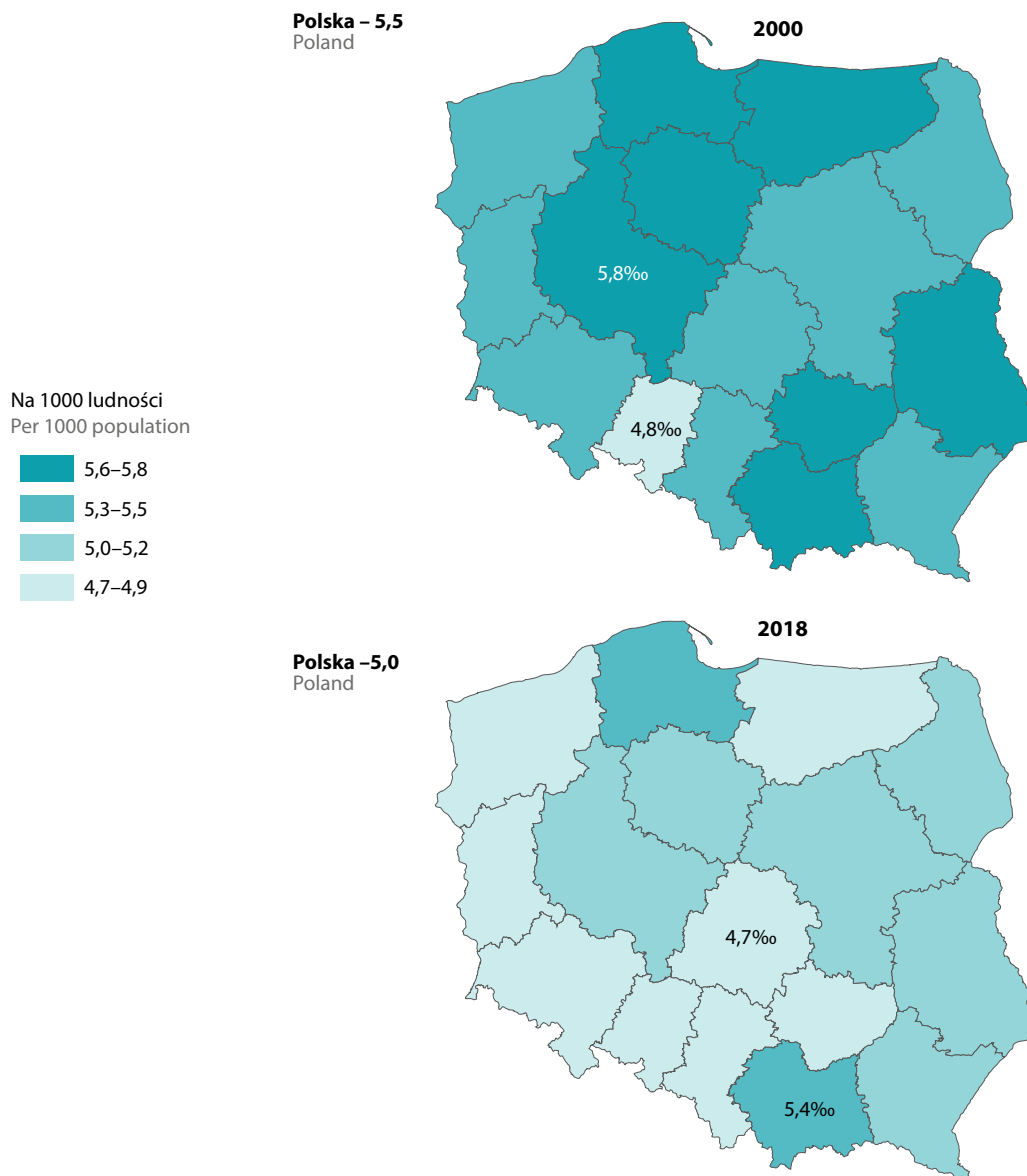

Natężenie zawierania małżeństw w miastach i na terenach wiejskich zmieniało się na przestrzeni lat. Przez pierwszych 20 lat okresu powojennego zdecydowanie przeważało w miastach – różnica sięgała nawet 3 p. prom. Przez kolejne lata współczynniki pozostawały na podobnym poziomie (z wyjątkiem lat 1978-1981), natomiast w ostatnim dziesięcioleciu XX wieku częściej małżeństwa zawierały osoby mieszkające na terenach wiejskich. W nowym milenium małżeństwa zawierane są z podobną częstotliwością w miastach, jak i na terenach wiejskich (Tablica 6).

Regiony Polski nie są istotnie zróżnicowane pod względem częstości zawierania małżeństw – różnica sięga 1 p. prom. W latach 2000–2018 najwyższy średnioroczny współczynnik (liczony w odniesieniu do ludności w wieku 15 lat i więcej) odnotowano w województwach wielkopolskim i pomorskim (6,9‰), a także podkarpackim, małopolskim i lubelskim (6,8‰). Są to regiony ze stosunkowo dużym udziałem osób w wieku 20–44 lata (czyli w wieku, w którym najczęściej są zawierane małżeństwa) oraz województwa, których mieszkańcy są postrzegani jako najbardziej kierujący się tradycyjnymi wartościami, gdzie ważne jest wstąpienie w związek małżeński i stworzenie rodziny.

Najniższy poziom natężenia małżeństw w XXI wieku odnotowały województwa: opolskie – ze średnim współczynnikiem 5,9‰, łódzkie (6,0‰) oraz dolnośląskie i zachodniopomorskie (6,1‰). Są to województwa o najstarszej strukturze wieku mieszkańców.

Mapa 1. Natężenie zawierania małżeństw w latach 2000 i 2018
Map 1. Intensity of getting marriages in the years 2000 and 2018

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na różne tempo zmian w poszczególnych województwach (Mapa 1). We wszystkich nastąpił spadek natężenia małżeńskości, ale z różnym nasileniem, np. w 2000 r. współczynnik w województwie warmińsko-mazurskim był jednym z najwyższych (5,8‰) wśród województw, a w 2018 r. osiągnął najniższą wartość (4,7‰) – w tym przypadku oznacza to zmniejszenie się wartości współczynnika o prawie 1/5. Podobna sytuacja wystąpiła w województwie świętokrzyskim (z 5,7 do 4,7‰ – o 17%).

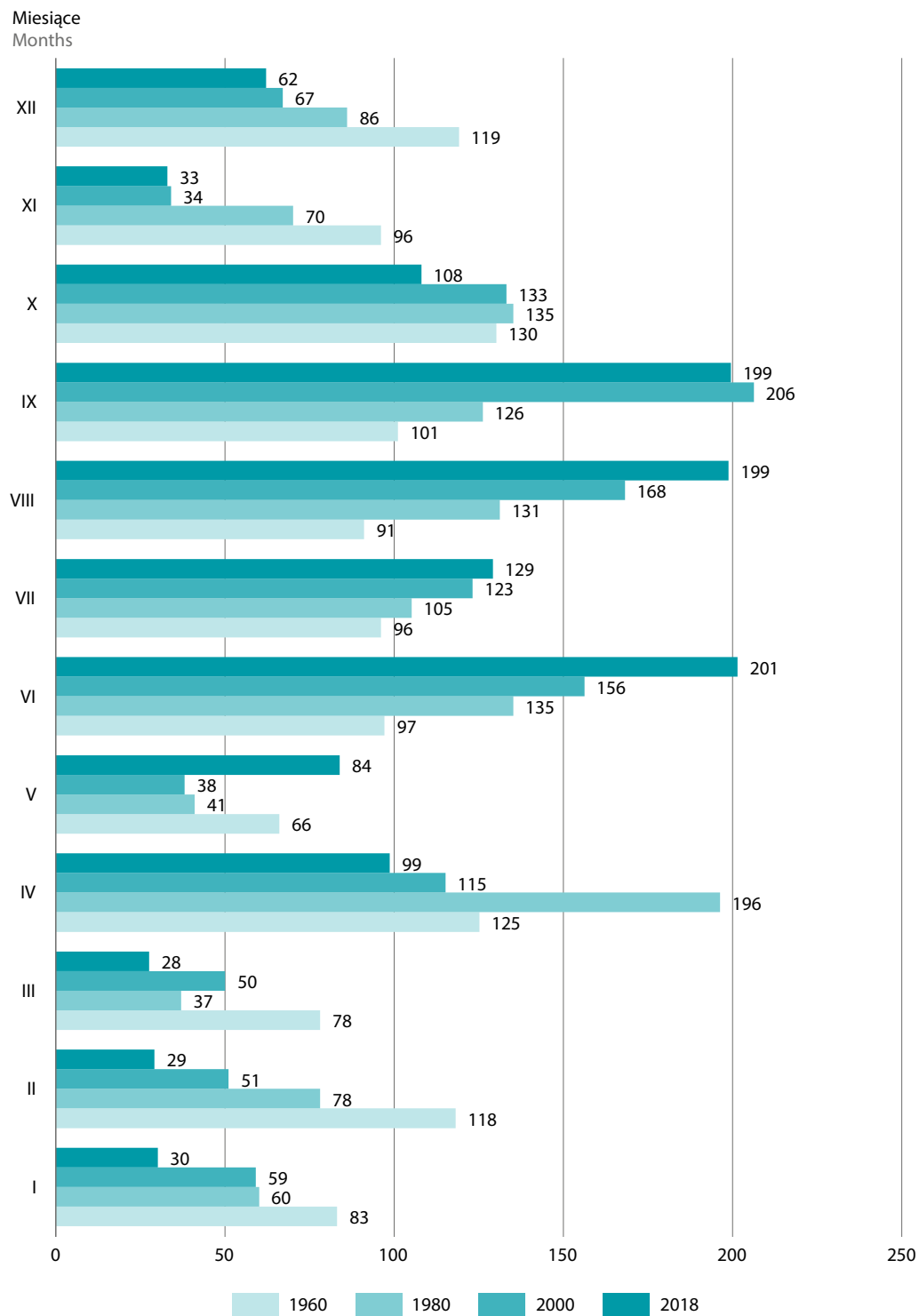
Województwa, w których spadek natężenia był najmniejszy to opolskie, którego współczynnik pozostał praktycznie bez zmian, ale nadal jest jednym z najniższych (4,8‰) oraz małopolskie (z 5,7 na 5,4‰) i podlaskie (z 5,3 na 5,0‰). W rankingu województw przesunęły się one o kilka pozycji wyżej (w tym małopolskie z szóstego na pierwsze miejsce).

Małżeństwa należą do faktów ruchu naturalnego, podlegających w ramach roku znaczącym wahaniom sezonowym – zależnym przede wszystkim od nowożeńców. Z analizy sezonowości na przestrzeni lat wynika, że najwięcej małżeństw zawieranych jest późnym latem i wczesną jesienią – zgodnie z tradycją i powszechnym przekonaniem, że właśnie te miesiące sprzyjają dążeniu do stabilizacji życiowej. Z kolei wybór kwietnia wynika z faktu, że w tym miesiącu obchodzone jest najważniejsze święto kościelne, tj. Wielkanoc. Podobne tendencje w sezonowości zawierania małżeństw cechują zarówno mieszkańców miast i terenów wiejskich.

W ostatnich latach nowożeńcy najczęściej wybierają miesiące letnie – w kolejności – wrzesień i sierpień oraz czerwiec i lipiec. Najrzadziej decydują się natomiast na maj – chociaż w XXI wieku zaczął on zyskiwać na popularności na niekorzyść marca, który staje się najmniej popularny.

Wykres 14 przedstawia wahania sezonowe według miar wyrównanych, tj. wskaźniki sezonowości informujące, o ile procent liczba zawartych małżeństw w poszczególnych miesiącach jest wyższa lub niższa od przeciętnej miesięcznej w badanym roku. Wskaźnik równy 100 określa przeciętny miesięczny poziom zawierania małżeństw, wyższy od 100 mówi o sezonowym wzroście, a niższy oznacza sezonowy spadek. Dane przedstawiają zmiany w preferencjach wyboru miesiąca ślubu na przestrzeni lat, np. systematyczny spadek w listopadzie, grudniu (Święta Bożego Narodzenia) i kolejnych miesiącach zimowych (karnawał) oraz stabilność wyboru (czy wręcz wzrost) dla miesięcy letnich i jesiennych.

Wykres 14. Zawieranie małżeństw według miesięcy (w liczbach wyrównanych, średnia miesięczna = 100)
 Chart 14. Marriages by month of creation (in smoothed figures, average month = 100)

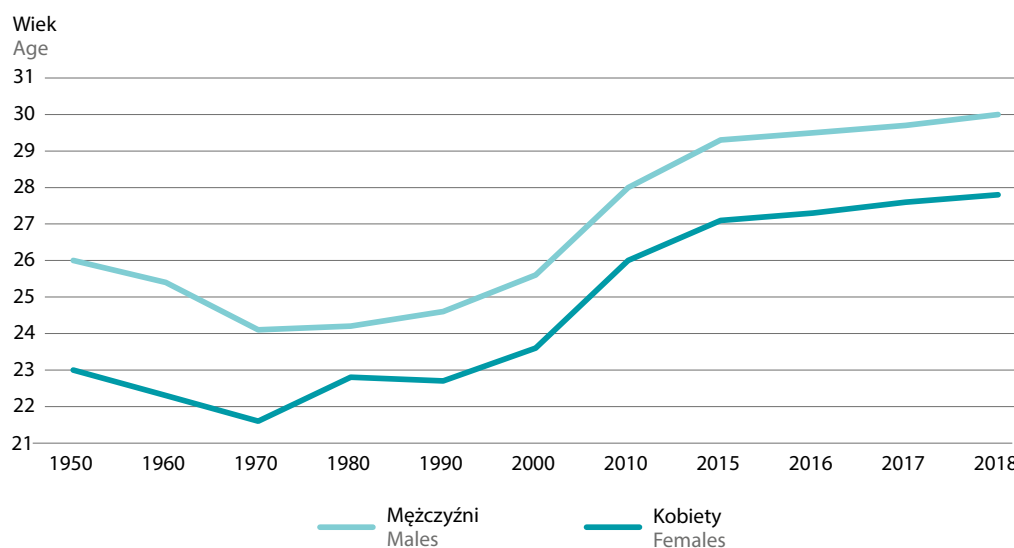
2.2. Wiek nowożeńców

2.2. Age of bridegrooms and brides

Wiek zawierania małżeństw jest jednym z istotniejszych czynników determinujących zmiany demograficzne w populacji – ma wpływ na liczbę dzieci w rodzinie, a także jakość jej życia. Jak wspomniano wcześniej, wraz z transformacją ustrojową – w obliczu rysujących się całkiem nowych perspektyw – zmieniło się podejście młodych ludzi do życia, czego przejawem było między innymi przesunięcie w czasie decyzji o założeniu rodziny na rzecz wykształcenia i pracy.

Zmienną określającą wiek osób zawierających związek małżeński w danym okresie jest mediana (wiek środkowy) – jest to parametr wyznaczający granicę wieku, którą połowa nowożeńców już przekroczyła, a druga połowa jeszcze nie osiągnęła (Wykres 15).

Wykres 15. Mediana wieku nowożeńców
Chart 15. Median age of bridegrooms and brides

W latach 1950–1995 wiek środkowy nowożeńców nie zmieniał się istotnie oscylując między 24–26 lat dla mężczyzn oraz 22–23 lata dla kobiet. W bezpośrednio powojennych latach – w okresie kompensaty – był nieco wyższy, ponieważ rodziny zakładały zarówno osoby młode czy bardzo młode, jak i starsze, którym realizację planów rodzinnych uniemożliwiła wojna.

Od połowy lat 90. XX wieku mediana wieku nowożeńców wynosząca wówczas ok. 23 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn – zaczęła się rosnać i w 2018 r. wyniosła 30 lat dla mężczyzn i prawie 28 lat dla kobiet (Tablica 7). Przyczyną tych zmian jest przede wszystkim wydłużenie okresu edukacji i łatwiejszy do niej dostęp dla większej niż do tej pory grupy ludzi młodych. Jednakże głównym powodem odkładania w czasie zawarcia związku małżeńskiego wydają się być trudności w pogodzeniu życia rodzinnego z pracą zawodową, tj. priorytetem stała się samorealizacja zawodowa – znalezienie interesującej i dobrze płatnej pracy i osiągnięcie satysfakcji ekonomicznej. W ostatnich latach statystyczny nowożeniec jest co roku o około 3–4 miesiące starszy.

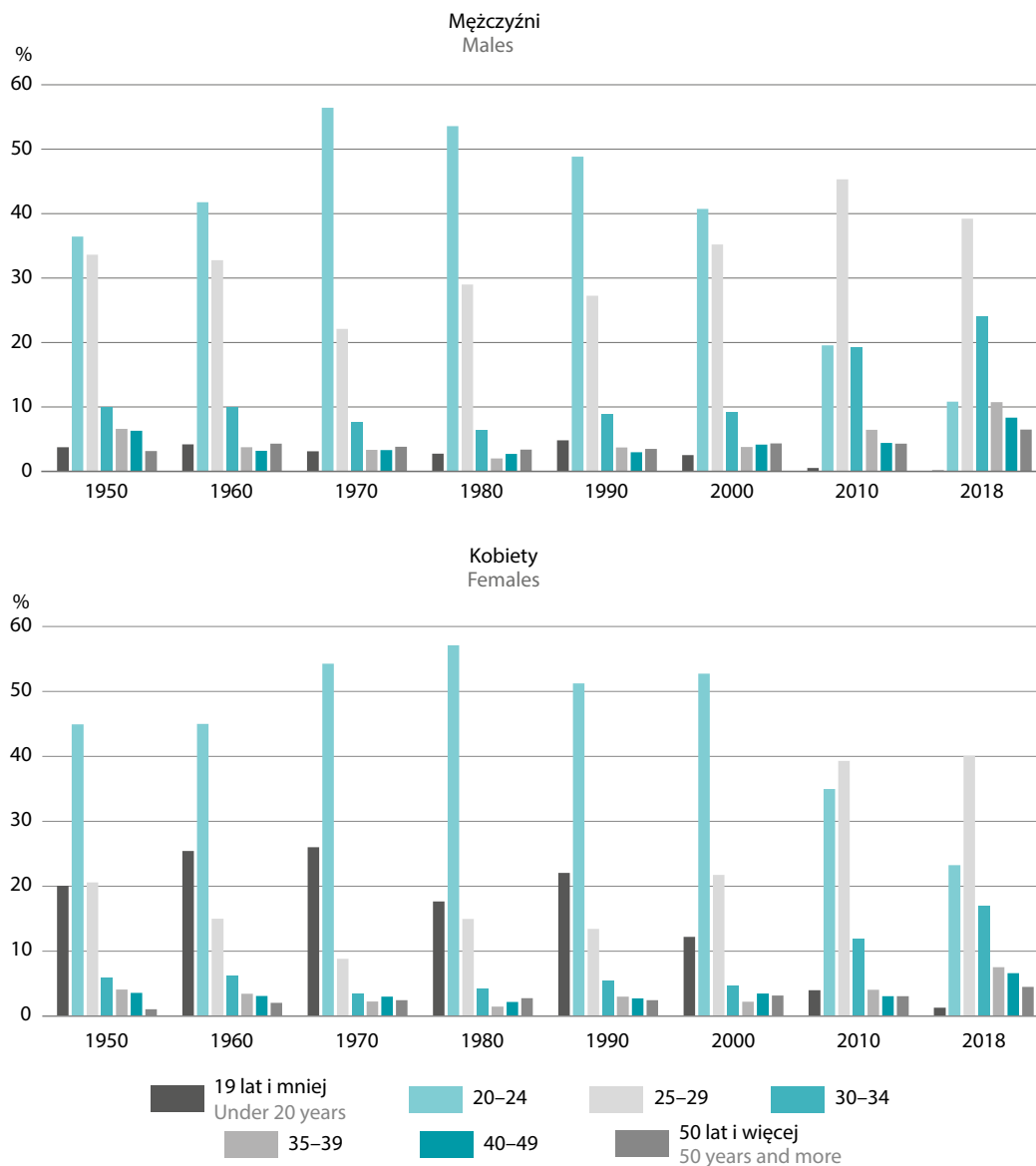
Tablica 7. Mediana wieku nowożeńców w latach 1960–2018 według płci
 Table 7. Median age of bridegrooms and brides in the years 1960–2018

Wyszczególnienie Specification	1960	1980	1990	2000	2010	2018
Ogółem Total						
Mężczyźni Males	25,4	24,2	24,6	25,6	28,0	30,0
Kobiety Females	22,3	22,8	22,7	23,6	26,0	27,8
Miasta Urban areas						
Mężczyźni Males	25,4	24,6	24,8	25,9	28,6	31,0
Kobiety Females	22,5	23,2	23,2	24,1	26,7	28,8
Wieś Rural areas						
Mężczyźni Males	25,4	24,2	24,5	25,2	27,2	28,7
Kobiety Females	22,0	22,3	22,3	22,8	25,0	26,6

W latach 70. i 80. aż do początkowych lat 90. ub. wieku ponad połowa mężczyzn zawierających małżeństwo miała mniej niż 25 lat, w 2000 r. – było ich ok. 43%, a w 2018 r. – już tylko 11%. Wśród kobiet udział ten zmniejszył się z 73% w 1990 r. do 65% w 2000 r., a obecnie wynosi niespełna 25%. Wśród mężczyzn przesunięcie wieku najczęstszego zawierania małżeństw do grupy wieku 25–29 lat miało miejsce w pierwszych latach XXI wieku, wśród kobiet w 2009 roku. Zarazem znacząco wzrosły udziały jeszcze starszych roczników – dotyczy to zarówno mężczyzn, jak i kobiet (Wykres 16).

Obecnie mężczyźni zmieniający stan cywilny w wieku 25–29 lat stanowią 39% nowożeńców, w wieku 30–34 lat – 24%, natomiast w wieku 20–24 tylko 11%. Podobne udziały obserwuje się dla grupy wieku 35–39 lat. Ponad dwukrotnie zwiększył się także udział nowożeńców w wieku 35 i więcej lat, obecnie wynosi ponad 25%, a w latach 1960–2000 nie przekraczał 11%.

Wykres 16. Nowożeńcy według wieku w latach 1950–2018
 Chart 16. Bridegrooms and brides by age in the years 1950–2018

Jak wspomniano wcześniej kobiety zawierające związek małżeński są młodsze od mężczyzn, dlatego też zmiana grupy wieku najczęstszego zawierania małżeństwa na 25–29 lat miała miejsce dopiero w 2009 r. (dla mężczyzn na początku lat 2000) i obecnie jej udział to 40% – podobnie jak wśród mężczyzn. Wiek 20–24 lata jest nadal popularny wśród panien młodych (23%), ale udziały kolejnych, starszych grup wieku stają się bardzo znaczące, np. wiek 30–34 lata to już 17%, a panny młode w wieku 35 i więcej lat stanowią już prawie 20% wobec niespełna 9% jeszcze w 2000 roku (Wykres 16).

Zatem, znacząco straciło na popularności zawieranie związków małżeńskich w bardzo młodym wieku. Udział kobiet zawierających małżeństwo w wieku poniżej 20 lat jeszcze w 1990 r. wynosił 22%, a obecnie nieznaczące 1,2% (Tablica 8). Mężczyzn w wieku poniżej 20 lat wstępujących w związek małżeński jest zdecydowanie mniej niż kobiet w tym samym wieku. Liczba i udział nastoletnich panów młodych na przestrzeni lat uległ zmniejszeniu z około 5% w 1990 r., przez 0,6% w 2010, a w 2018 r. wyniósł jedynie 0,2% nowożeńców.

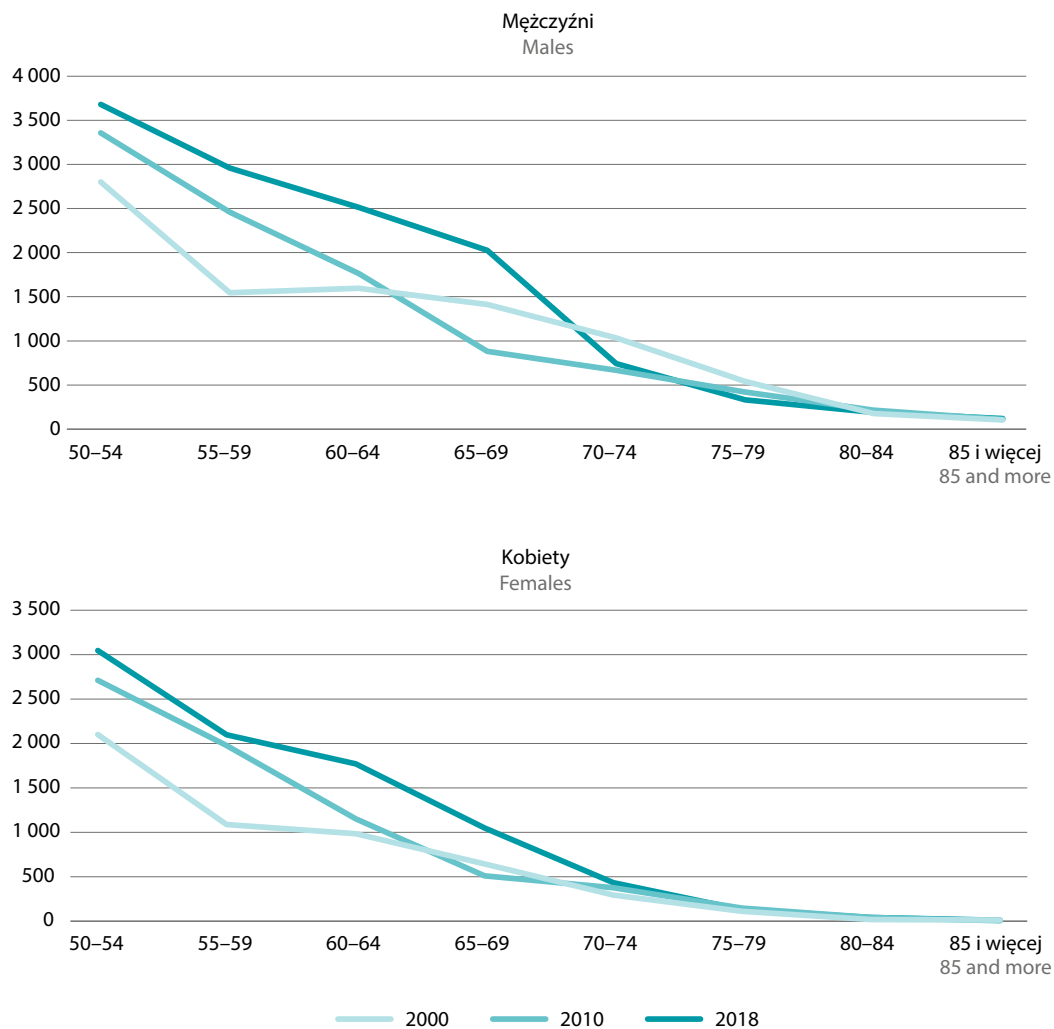
Tablica 8. Nowożeńcy w młodym wieku (poniżej 20 lat) w %
Table 8. Bridegrooms and brides at a young age (under 20 years) in %

Lata Years	Kobiety Females			Mężczyźni Males		
	ogółem total	miasta urban areas	wieś rural areas	ogółem total	miasta urban areas	wieś rural areas
1980	15,7	12,8	20,2	2,8	2,8	2,8
1990	22,0	19,2	25,4	4,9	5,2	4,5
2000	12,2	9,8	15,8	2,6	2,3	2,9
2010	3,9	2,4	6,3	0,6	0,4	0,9
2018	1,2	0,8	1,9	0,2	0,1	0,3

Należy wspomnieć, że z danych z zakresu urodzeń wynika, że na przestrzeni lat zmniejszyła się liczba nastoletnich matek: z 8% w 1990 r. do niespełna 3% w 2018 r., natomiast ponad czterokrotnie zwiększył się udział urodzeń pozamałżeńskich, w tym wieku: z 20% do 87%.

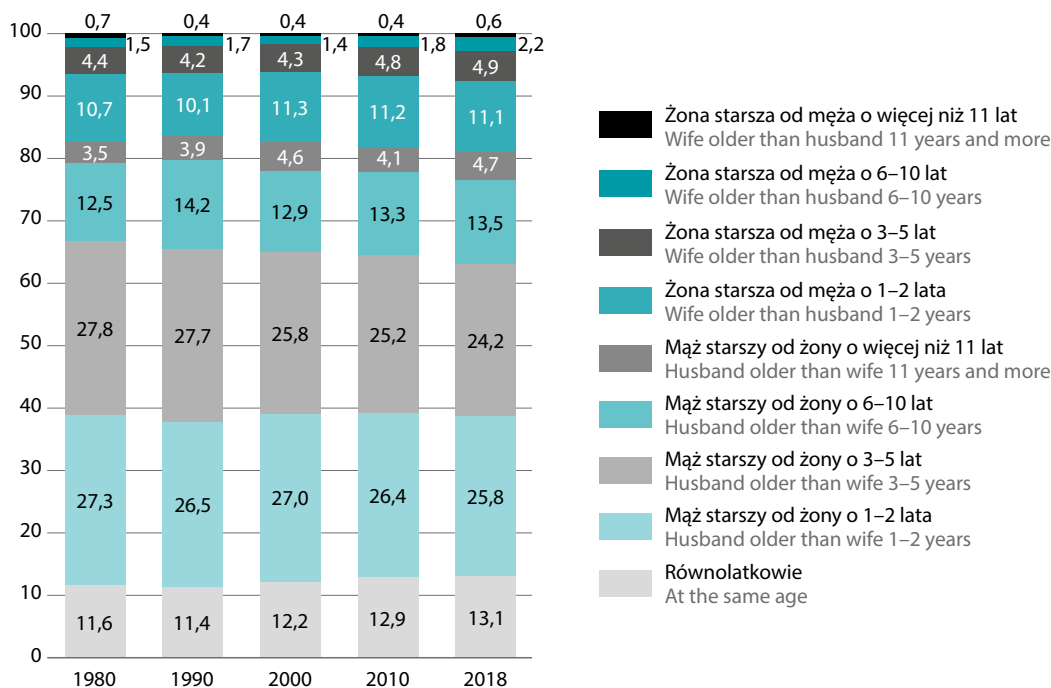
Zdecydowanie więcej kobiet zakładających rodzinę w młodym wieku mieszka na terenach wiejskich – np. w 1990 r. na wsi nastolatki stanowiły 25% panien młodych, a w miastach 19%. Natomiast w 2018 r. – chociaż udziały stały się nieznaczące, to na wsi był dwa razy większy niż w miastach (1,9% do 0,8%). W przypadku nastoletnich nowożeńców-mężczyzn proporcje między miastem i terenami wiejskimi są podobne.

Wykres 17. Nowożeńcy w starszym wieku
Chart 17. Bridegrooms and brides at old age

Na przestrzeni lat nieznacznie zwiększa się liczba oraz udział małżeństw zawieranych przez osoby w starszym wieku – zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet (Wykres 17). W 1990 r. nowożeńcy w wieku powyżej 60 lat stanowili: wśród mężczyzn 1,7% i 0,9% wśród kobiet, zaś w 2018 roku – odpowiednio: 3,1% i 1,8%. Większość osób decydujących się na zawarcie związku małżeńskiego w późniejszym wieku mieszka w miastach – w 2018 r. było to powyżej 70% tego typu małżeństw – tak w przypadku kobiet, jak i mężczyzn.

Wykres 18. Różnice wieku między małżonkami
 Chart 18. Difference in age between the spouses

Jak wspomniano wcześniej panny młode są młodsze od kawalerów i najczęściej małżeństwa zawierane są przez pary, w których mężczyzna jest starszy od swojej partnerki – w 2018 r. takie związki stanowiły 68% ogółu małżeństw. Natomiast pary, w których kobieta była starsza to prawie 19% przypadków, a pozostałe 13% małżeństw dotyczy równolatków. Wśród mieszkańców miast występuje nieznacznie wyższy odsetek małżeństw, w których kobieta jest starsza od partnera – 20% (na wsi 17%). Rozkład małżeństw pod względem różnic wieku między małżonkami nie zmienia się w czasie (Wykres 18).

Przedstawione wyżej proporcje zmieniły się nieznacznie na przestrzeni lat – m.in. wzrósł udział równolatków oraz par, gdzie żona jest starsza od męża – z nieco ponad 16% w 1990 r. do prawie 19% obecnie.

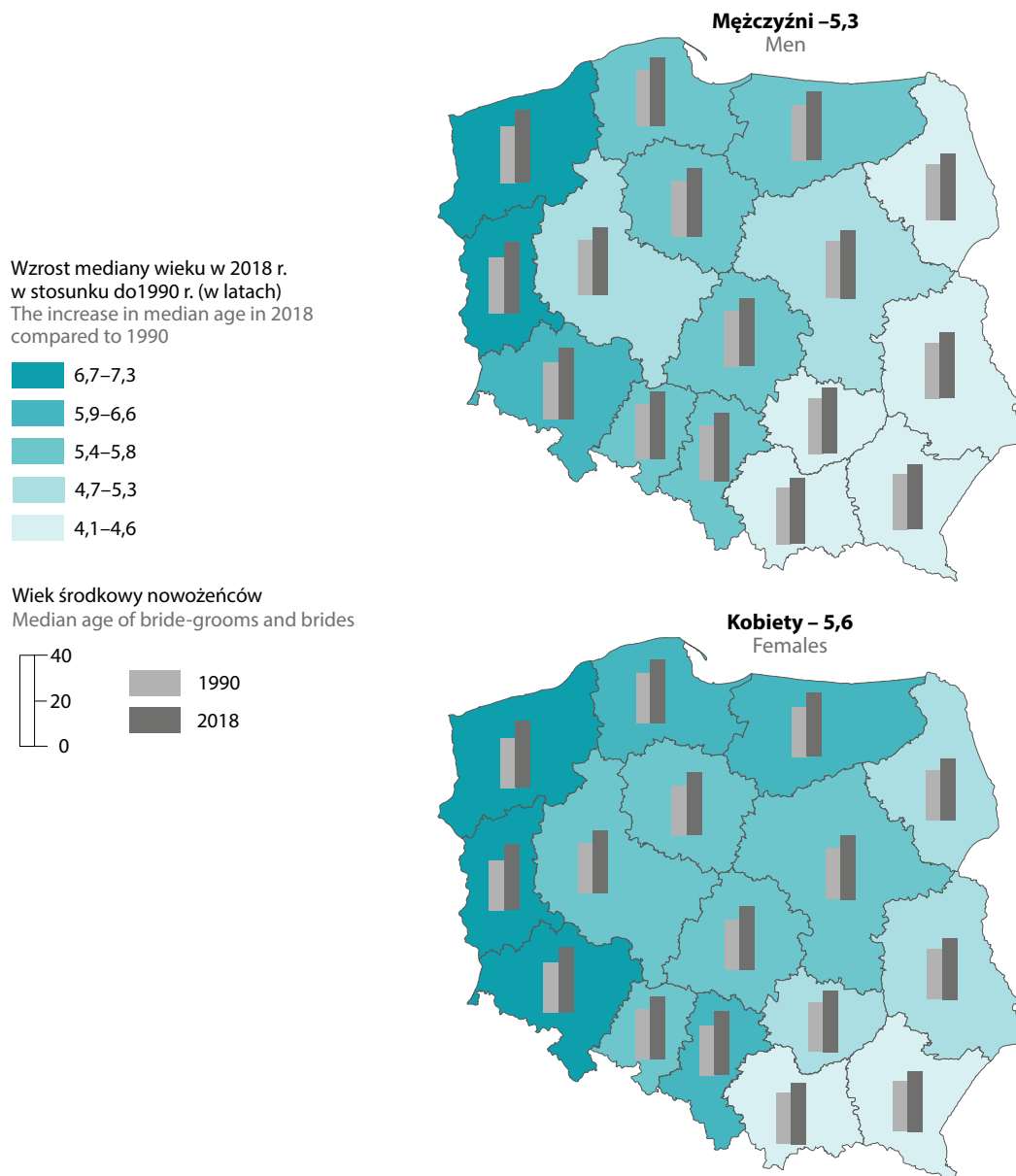
Mediana wieku nowożeńców (mężczyzn i kobiet) jest obecnie zróżnicowana regionalnie – między najmłodszymi i najstarszymi nowożeńcami różnica sięga ok. 3 lat. Natomiast w 1990 r. nie było praktycznie żadnego zróżnicowania – we wszystkich województwach panny młode miały 22 lata (przedział wieku 21,8–22,5), a kawalerowie 25 lat (24,3–25,1).

W 2018 r. najmłodsi nowożeńcy to mieszkańcy województw południowo-wschodniej Polski. Dotyczy to: podkarpackiego, świętokrzyskiego i małopolskiego, w których wiek środkowy panien młodych wynosi 26–27 lat, a kawalerów około 29 lat. Niewiele starsi są nowożeńcy z województw lubelskiego i podlaskiego. Natomiast nowożeńcy z województw zachodniej Polski charakteryzują się najwyższym wiekiem (zachodniopomorskie, lubuskie i dolnośląskie), wynoszącym – dla kobiet około 29 lat, a dla mężczyzn 31–32 lata.

Na przestrzeni lat 1990-2018 średni wiek nowożeńców zwiększył się o ponad 5 lat (5,1 dla kobiet i 5,4 dla mężczyzn) (Mapa 2). Największy wzrost miał miejsce w województwach: lubuskim i zachodniopomorskim (o około 7 lat dla kobiet i mężczyzn). Z kolei najmniej zwiększył się wiek nowożeńców województw: podkarpackiego i małopolskiego – gdzie obecnie kobieta zawierająca związek małżeński jest starsza od panny młodej z 1990 r. o 4,5 roku, natomiast mężczyzna jest starszy o 4,1 roku.

Mapa 2.
Map 2.

Mediana wieku nowożeńców w latach 1990 i 2018
Median age of bridegrooms and brides in 1990 and 2018

Wzrost w latach 1990–2018 ogólnej mediany wieku miał miejsce przede wszystkim w wyniku wzrostu mediany wieku osób zawierających związek małżeński po raz pierwszy. Mężczyźni, którzy w 2018 r. zawarli pierwsze małżeństwo – bez względu na stan cywilny żony – mieli średnio 29 lat, natomiast kobiety-panny – 27 lat (bez względu na stan cywilny przyszłego męża). Różnica w stosunku do 1990 r. była zbliżona dla obydwu kategorii mediany i wyniosła około 5 lat, tj. w przypadku małżeństw pierwszych dla mężczyzn – niespełna 5, a dla kobiet – nieco ponad 5 lat.

2.3. Poziom wykształcenia nowożeńców

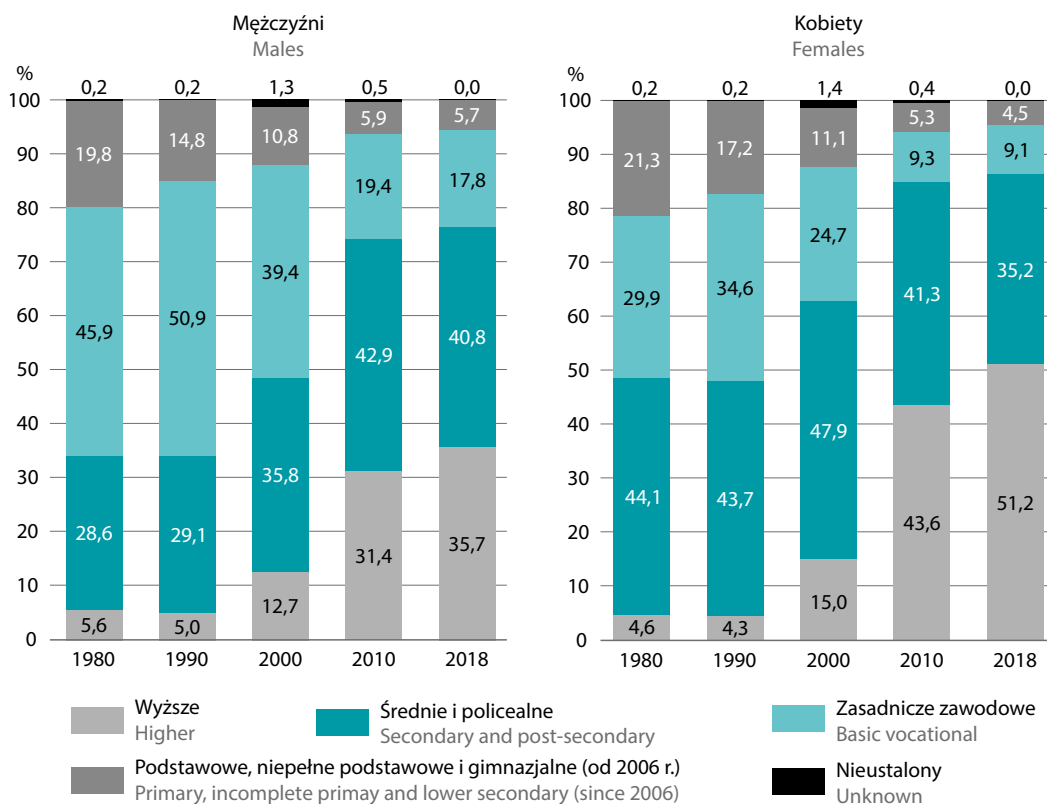
2.3. Education level of bridegrooms and brides

Na obserwowane przez minione ćwierćwiecze zwiększanie się wieku zawierania małżeństw wpływa między innymi podnoszenie poziomu wykształcenia ludności. Jest to kolejny przykład przeobrażeń zachodzących w zachowaniach ludzi młodych, którzy planując przyszłość najpierw inwestują w siebie – w edukację, pracę, a potem w rodzinę. Nie bez znaczenia jest także szeroka – po 1990 r. – oferta edukacyjna.

Tym samym zmianom ulega także struktura poziomu wykształcenia nowożeńców, ale nadal kobiety wstępujące w związek małżeński są lepiej wykształcone od swych przyszłych mężów (Wykres 19). Obecnie wśród panien młodych dominuje wykształcenie wyższe – w 2018 r. udział wyniósł 51%, w 2000 r. – 15% podczas gdy w 1990 r. – tylko 4%. Kolejne grupy to kobiety z wykształceniem średnim – ok. 35% (w 1990 r. panny młode z wykształceniem średnim, stanowiły 41%, a w 2000 r. – 46%) oraz zasadniczym zawodowym, odsetek którego zmniejszył się z 35% w 1990 r. do 9% w 2018 r. (w 2000 r. stanowił 25%).

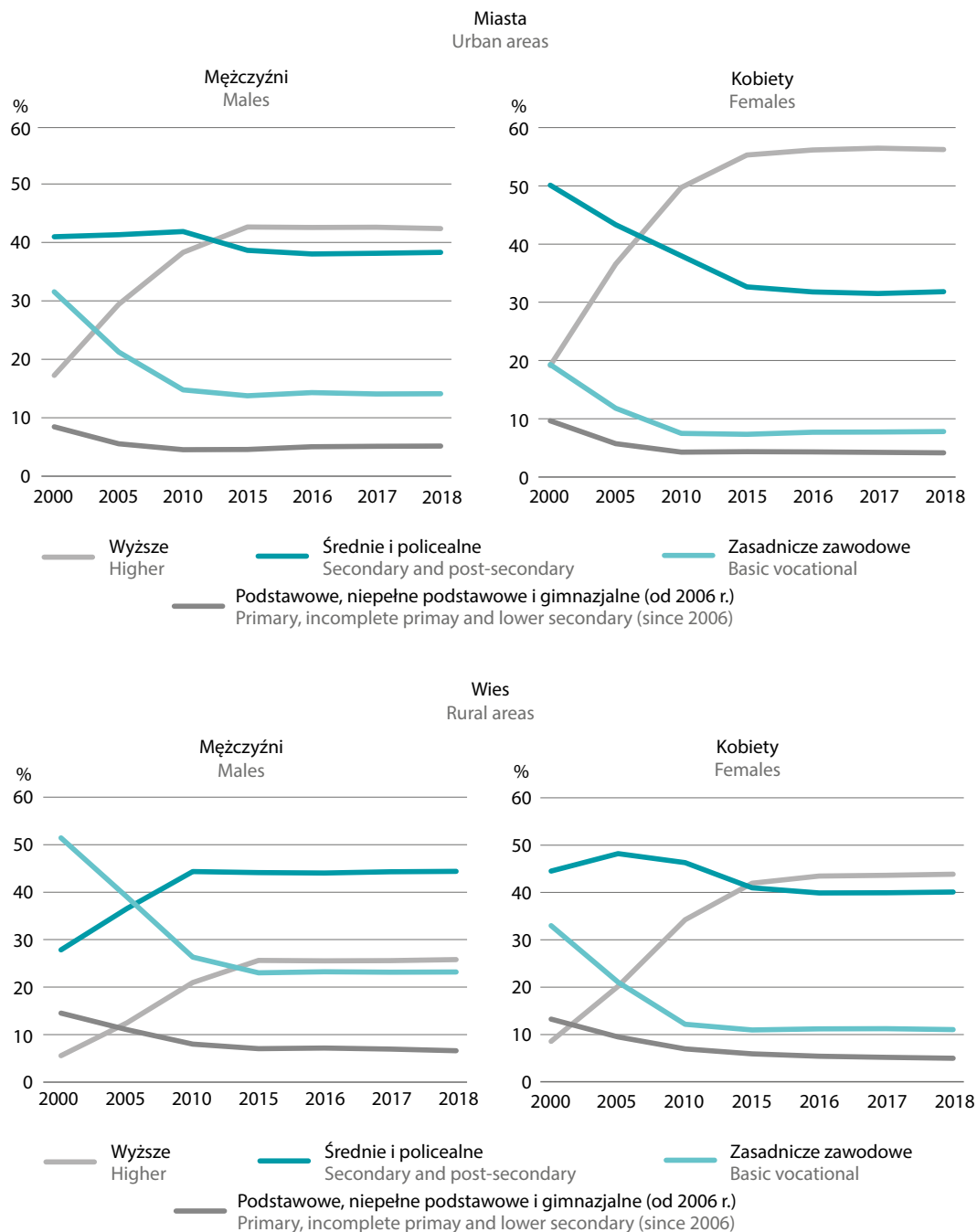
Wzrasta także poziom wykształcenia wśród mężczyzn, w 2018 r. 41% legitymowało się wykształceniem średnim (w 1990 r. – 28%, w 2000 r. – 35%), studia wyższe ukończyło 36% (wobec 5% na początku lat 90. XX w. oraz 13% w 2000 r.). Największe zmiany odnotowano w przypadku wykształcenia zasadniczego zawodowego – w 1990 r. ponad połowa kawalerów osiągnęła tylko ten poziom wykształcenia (w 2000 r. – 40%), a obecnie 18%, ale nadal odsetek ten pozostaje dwukrotnie większy niż u kobiet.

Wykres 19. Nowożeńcy według poziomu wykształcenia
Chart 19. Bridegrooms and bride by education level

Struktura poziomu wykształcenia ludności zmieniała się na przestrzeni lat, ale jej zasadnicze zmiany są widoczne począwszy od końca lat 90. XX wieku. Przez lata wśród nowożeńców mieszkających w miastach dominowało wykształcenie średnie (i policealne), kolejnym było zasadnicze zawodowe. Natomiast na terenach wiejskich – wśród mężczyzn dominowało zasadnicze zawodowe, a wśród kobiet średnie i zasadnicze zawodowe. Od przełomu XX i XXI w. nastąpiło zdecydowane podwyższenie poziomu wykształcenia – niemniej nadal widoczne jest zróżnicowanie terytorialne (Wykres 20).

Wykres 20. Nowożeńcy według poziomu wykształcenia w miastach i na wsi w latach 2000–2018
 Chart 20. Bridegrooms and brides by education level in urban and rural areas in the years 2000–2018

W końcu lat 90. ub. wieku rozpoczął się proces wyrównywania – przede wszystkim poprzez częstszą niż wcześniej kontynuację nauki i podnoszenie kwalifikacji przez mieszkańców wsi, ale także poprzez migracje na tereny wiejskie lepiej wykształconych dotychczasowych mieszkańców miast. Niemniej nadal – podobnie jak w przypadku całej dorosłej ludności – także nowożeńcy mieszkający w miastach są lepiej wykształceni w porównaniu do mieszkających na wsi (Wykres 20.).

Zawierający małżeństwo w 2018 r. mieszkańcy miast w większości już ukończyli studia wyższe (w przypadku kobiet – ponad 56%, a mężczyzn – ponad 42%). Na wsi proporcje te są nieco niższe, tj. wśród panien młodych – niespełna 44%, a wśród kawalerów – prawie 26% posiadało wyższe wykształcenie. Odsetek nowożeńców z wykształceniem średnim jest zbliżony w miastach i na wsi (ok. 40%), chociaż wśród mieszkanki miast wyraźnie widać spadek udziału (do 30%) na korzyść wykształcenia wyższego. Różnica w zakresie miasta-wieś dotyczy przede wszystkim wykształcenia co najwyżej zasadniczego zawodowego, którym legitymowało się aż 30% kawalerów mieszkających na wsi, natomiast w miastach 16%.

W ponad połowie nowo zawieranych małżeństwach nowożeńcy posiadają ten sam poziom wykształcenia (Tablica 9). W 2018 r. dotyczyło to 55% nowych małżeństw, przy czym w miastach odsetek ten był wyższy – 59%, a na wsi wyniósł 50%. W małżeństwach o różnym poziomie wykształcenia małżonków przeważają te, w których żona posiadała wyższy poziom (w 2018 r. – 33%) – odsetek takich małżeństw był wyższy na wsi (38%) niż w miastach (30%). Wyższe niż u żony wykształcenie męża to 12% wszystkich nowo zawieranych związków – podobnie w miastach i na wsi.

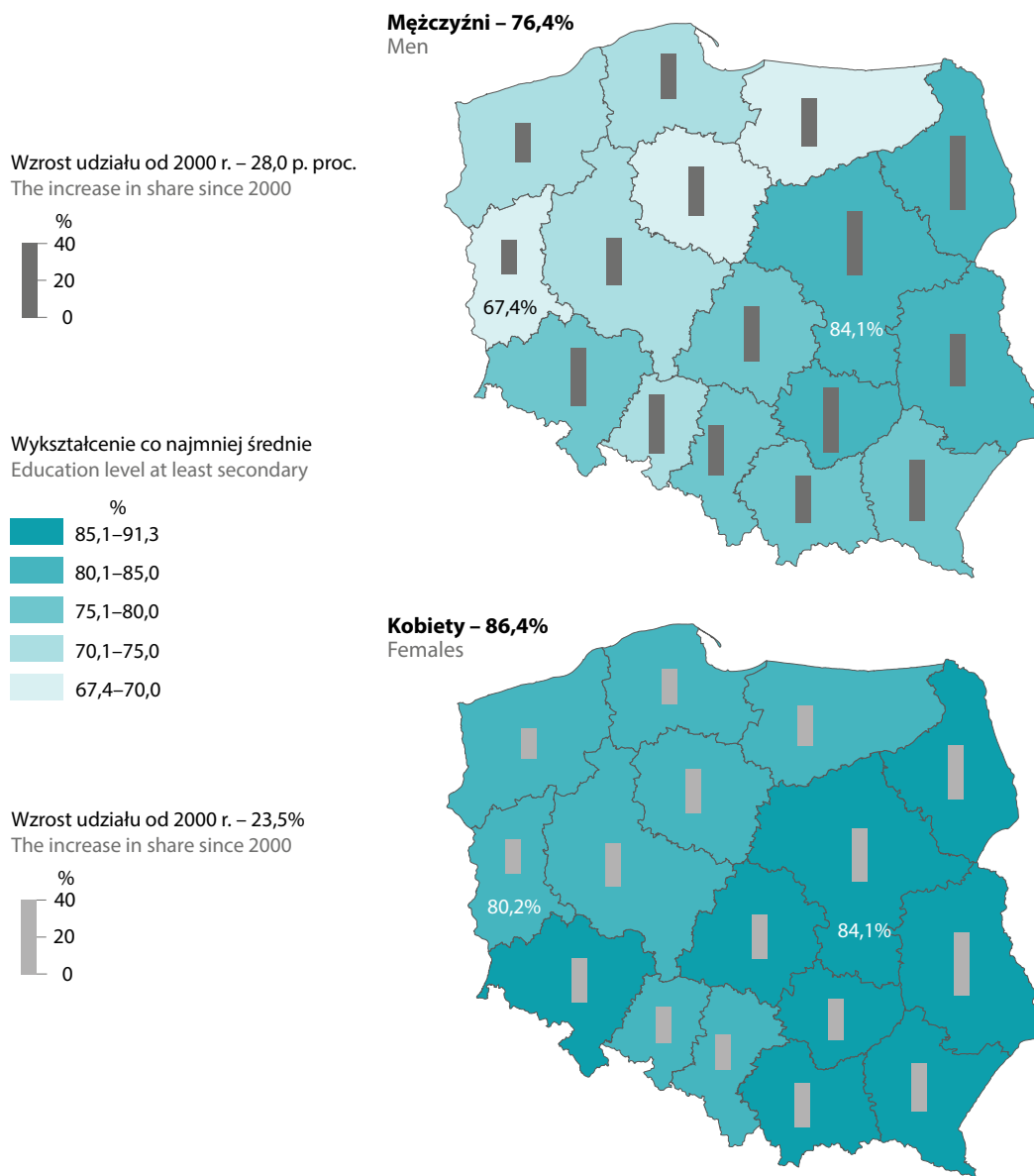
Tablica 9. Małżeństwa zawarte w 2018 r. według poziomu wykształcenia nowożeńców
Table 9. Marriages by education level of bridegrooms and brides contracted in 2018

Poziom wykształcenia mężczyzn Education level of males	Ogółem Total	Poziom wykształcenia kobiet Education level of females				
		wyższe higher	średnie i policealne secondary and post-secondary	zasadnicze zawodowe basic vocational	gimnazjalne lower secondary	podstawowe i niepełne podstawowe primary and incomplete primary
		w tysiącach in thousands				
Ogółem Total	192,4	98,6	67,7	17,5	3,6	5,0
Wyższe Higher	68,7	57,0	10,6	0,8	0,1	0,1
Średnie i policealne Secondary and post-secondary	78,4	33,7	37,4	5,3	1,1	1,0
Zasadnicze zawodowe Basic vocational	34,2	6,6	15,4	9,0	1,2	2,0
Gimnazjalne Lower secondary	3,7	0,5	1,6	0,7	0,9	0,2
Podstawowe i niepełne podstawowe Primary and incomplete primary	7,3	0,8	2,6	1,8	0,4	1,7

Analizując regionalny rozkład poziomu wykształcenia nowożeńców zauważa się istotne zróżnicowanie zarówno w przypadku panien młodych, jak i kawalerów. Biorąc pod uwagę udział nowożeńców z co najmniej wykształceniem średnim (średnie, policealne i wyższe), to w 2018 r. różnice między województwami sięgały 17 p. proc. – w przypadku mężczyzn oraz 11 p. proc. w przypadku kobiet (Mapa 3). Wyróżnia się szczególnie grupa województw centralno-wschodniej Polski: mazowieckie, lubelskie, podlaskie i świętokrzyskie, gdzie wykształcenie co najmniej średnie miało 81–84% kawalerów i 90–91% panien młodych. Największy udział w przypadku tych województw ma wykształcenie wyższe, np. w mazowieckim stanowi aż 2/3 w przypadku kobiet i ponad połowę w przypadku mężczyzn.

Natomiast nowożeńcy z niższym poziomem wykształcenia to mieszkańcy województw: lubuskiego, warmińsko-mazurskiego i kujawsko-pomorskiego – co najmniej średnim wykształceniem legitymowało się tam poniżej 70% kawalerów i 80–81% panien młodych. Także wykształcenie wyższe stanowi tutaj zdecydowanie mniejszy odsetek wynosząc np. w lubuskim nieco ponad połowę dla kobiet i nieco ponad 40% dla mężczyzn.

Mapa 3. Nowożeńcy z wykształceniem co najmniej średnim w 2018r. (w %)
 Map 3. Bridegrooms and brides with at least secondary education in 2018 (in %)

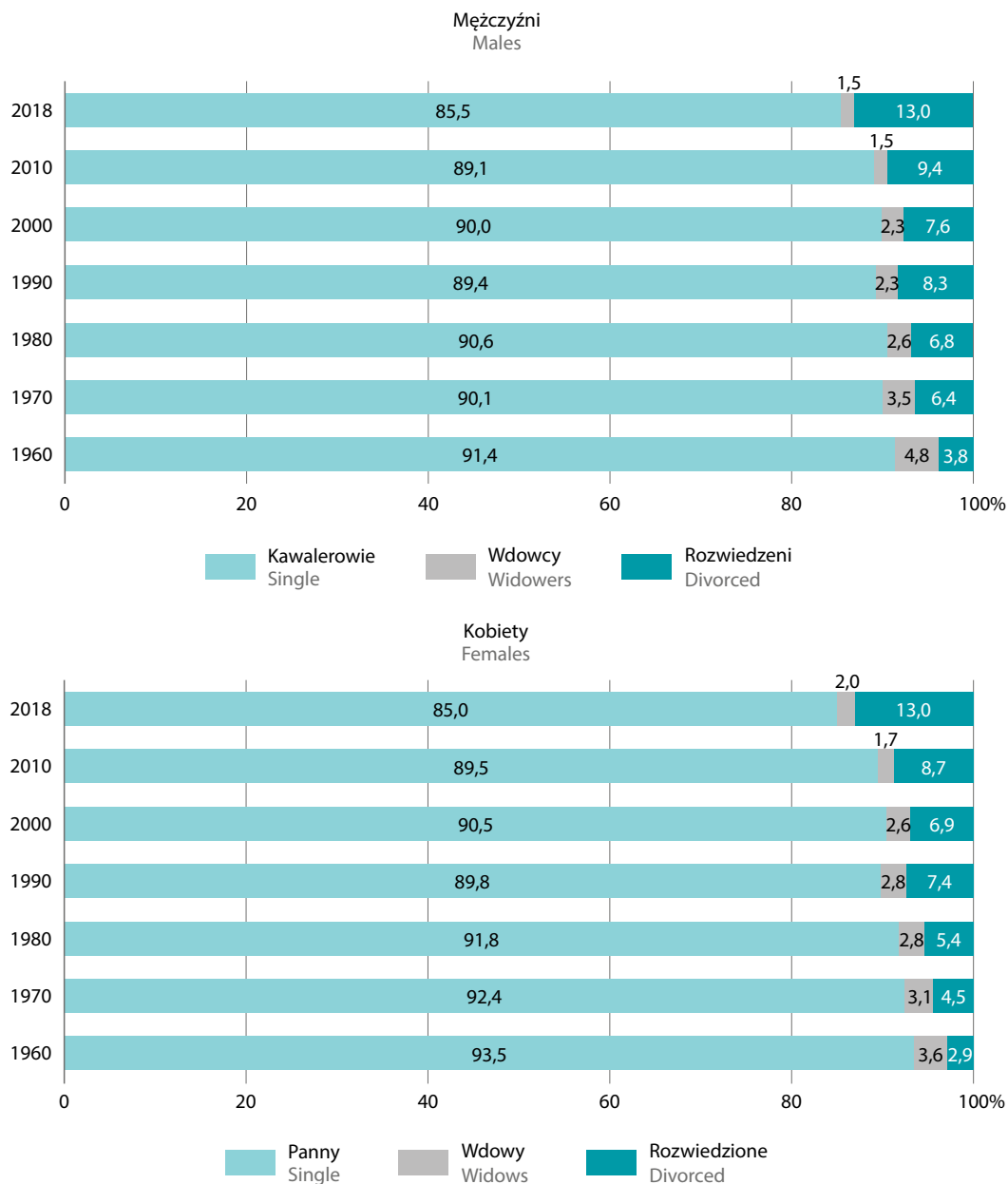

2.4. Stan cywilny nowożeńców

2.4. Marrital status of bridegrooms and brides

Coraz późniejsze wchodzenie w związki małżeńskie, a także dłuższe życie – szczególnie w przypadku kobiet – oraz częstsze rozwody powodują zmiany w strukturze nowożeńców według poprzedniego stanu cywilnego. Niemniej, nadal zdecydowana większość nowożeńców w Polsce to osoby, które pierwszy raz stają na ślubnym kobiercu (Wykres 21).

Wykres 21. Nowożeńcy według poprzedniego stanu cywilnego
 Chart 21. Bridegrooms and brides by previous marital law status

W latach 60. XX wieku panny tworzyły ok. 93% nowych małżeństw – powstałych z kawalerami (ponad 88% zawieranych wówczas małżeństw) oraz wdowcami lub rozwiedzionymi (po ok. 2,5%). Natomiast kawalerów wśród nowożeńców było nieco mniej – stanowili prawie 90% nowożeńców.

Na przestrzeni lat zmniejszał się udział małżeństw pierwszych, ale nadal dominują – w 2018 r. stanowiły 79% wszystkich nowych związków (Tabela 10). Także panien wśród nowożeńców jest już mniej – obecnie stanowią 85%, podobnie kawalerowie (Wykres 21). Struktura poprzedniego stanu cywilnego nowożeńców zmieniła się istotnie w przypadku powtórnych małżeństw osób rozwiedzionych. Obecnie tworzą 17% nowo zawieranych małżeństw; a w latach 60. XX w. stanowili 3–4%, natomiast w 1990 r. było to 7–8%. Wdowy i wdowcy wśród nowożeńców to obecnie ok. 2%, a w latach 60. ub. wieku stanowili 4–5%.

Tablica 10. Małżeństwa zawarte pierwsze i powtórne
Table 10. First marriages and remarriages

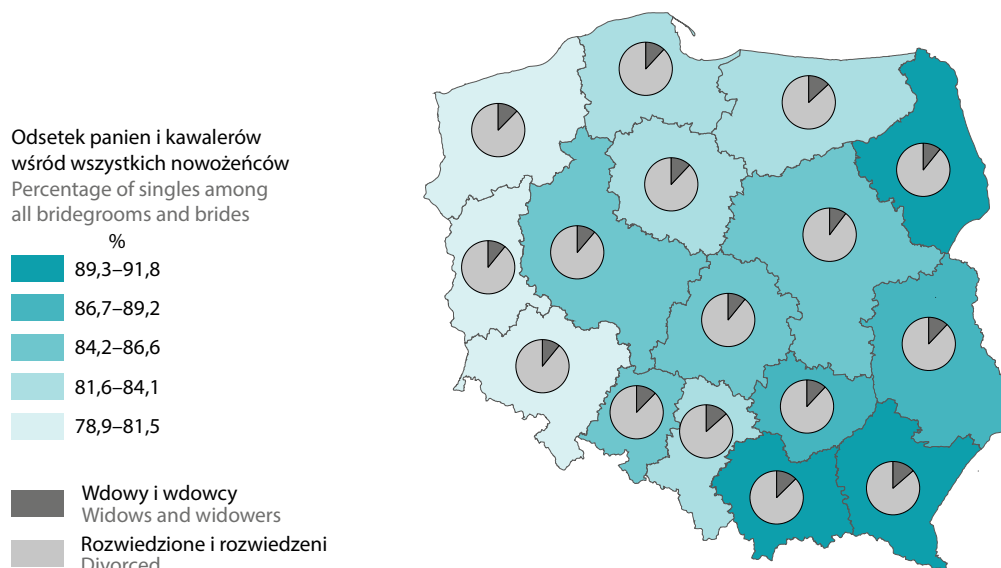
LATA YEARS	Ogółem Total	Małżeństwa pierwsze First marriages						Małżeństwa powtórne dla obojga Next marriages for husbands and wives	
		dla obojga for hus- bands and wives	dla jednego for one from married persons						
			razem total	mąż – pierwsze, a żona: husband – first and wife:		żona – pierwsze, a mąż: wife – first and husband:			
				wdowa widow	rozwiedziona divorced	wdowiec widower	rozwiedziony divorced		
W tysiącach In thousands									
1960	244,2*	215,1	20,1	3,2	4,3	6,5	6,2	8,3	
1980	307,4	268,8	23,1	2,2	7,4	2,2	11,2	15,5	
2000	211,2	182,7	15,7	1,5	5,9	0,9	7,4	12,7	
2010	228,3	193,4	21,1	1,1	8,9	0,6	10,4	13,8	
2018	192,4	152,6	23,0	1,0	10,9	0,6	10,5	16,9	
W odsetkach In percent									
1960	100	88,1	8,2	1,3	1,7	2,7	2,5	3,4	
1980	100	87,5	7,5	0,7	2,4	0,7	3,7	5,0	
2000	100	86,5	7,4	0,7	2,8	0,4	3,5	6,1	
2010	100	84,7	9,2	0,5	3,9	0,3	4,6	6,0	
2018	100	79,3	11,9	0,5	5,7	0,3	5,5	8,8	

* W dalszym podziale nie uwzględniono osób o nieustalonym poprzednim stanie cywilnym

* Data excludes persons for whom previous marital status is unknown.

Nowożeńcy mieszkający na wsi to znacznie częściej kawalerowie i panny niż wśród mieszkańców miast. Obecnie na wsi stanowią około 90% nowożeńców, w miastach – ok. 82%. Spośród wchodzących w drugie małżeństwo mieszkańców miast dla 16% mężczyzn i 16% kobiet pierwsze zakończyło się rozwodem, wśród mieszkańców terenów wiejskich – prawie 9% w przypadku każdej z płci. Podkreślenia wymaga fakt, że mieszkańcy wsi wcześniej wchodzi w związki małżeńskie, są młodszy od nowożeńców w miastach – stąd wyższy udział małżeństw pierwszych. Z kolei liczba rozwodów wśród mieszkańców miast jest ponad 2,5-krotnie wyższa niż na wsi, a natężenie rozwodów wynosi 2,0‰ do 1,1‰.

Mapa 4. Nowożeńcy w 2018 r. według poprzedniego stanu cywilnego
 Map 4. Bridegrooms and brides in 2018 by previous legal marital status

Najniższy odsetek panien i kawalerów wśród wszystkich nowożeńców występuje w województwach zachodniej Polski: zachodniopomorskim, lubuskim i dolnośląskim – w 2018 r. stanowił on 79–81%. Z kolei najwyższy udział obserwowano w województwach: podkarpackim i małopolskim (92 i 90%). Zróżnicowanie regionalne małżeństw zawieranych przez osoby owdowiałe i rozwiedzione nie jest już tak istotne, niemniej woj. mazowieckie cechuje najwyższy odsetek nowożeńców po rozwodzie i najniższy owdowiałych, z kolei w podkarpackim obserwujemy odwrotną tendencję (Mapa 4).

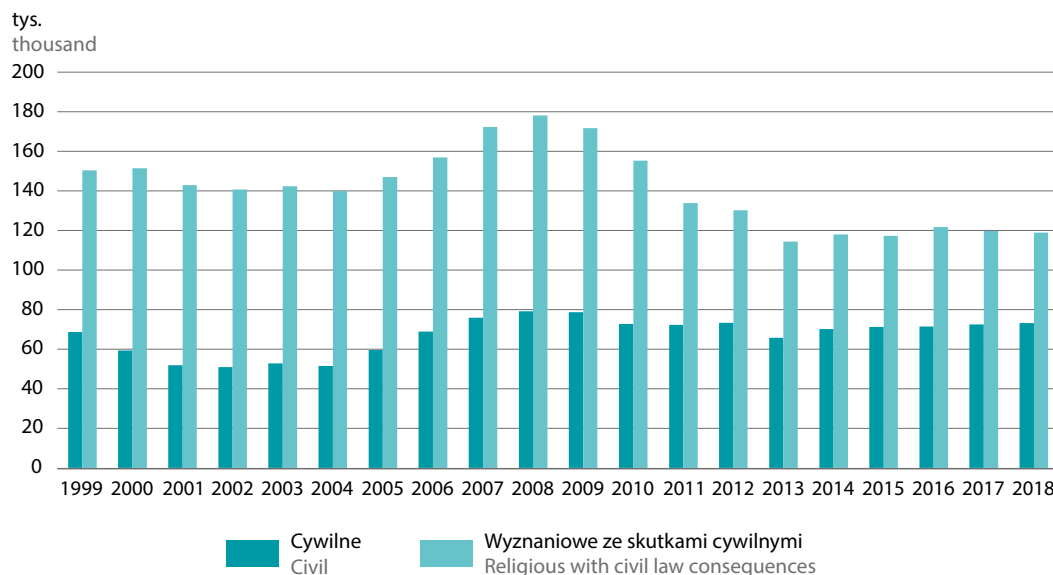
Oprócz czynnika kohortowego oraz przesuwania się wieku nowożeńców zawierających pierwsze małżeństwo, na kształtowanie się krzywej zawierania małżeństw wpływ mają także małżeństwa powtórne, które z reguły zawierane są w zdecydowanie późniejszym wieku.

2.5. Małżeństwa wyznaniowe

2.5. Religious marriages

Możliwość zawierania w Polsce małżeństw wyznaniowych ze skutkami cywilno-prawnymi istnieje w Polsce od 1998 r. na mocy ustawy z dnia 24 VII 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 117, poz. 757). Na mocy tych ustaw urzędy stanu cywilnego – oprócz małżeństw cywilnych – rejestrują także małżeństwa podlegające prawu wewnętrznemu kościoła lub związku wyznaniowego zawarte w obecności duchownego. Małżeństwo zawarte w tej formie podlega prawu polskiemu i pociąga za sobą takie same skutki cywilnoprawne, jak małżeństwo zawarte przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego. Statystyka publiczna gromadzi dane w zakresie małżeństw wyznaniowych od 1999 r.

Wykres 22. Małżeństwa cywilne i wyznaniowe zawarte w latach 1999–2018
 Chart 22. Civil marriages and religious marriages in 1999–2018

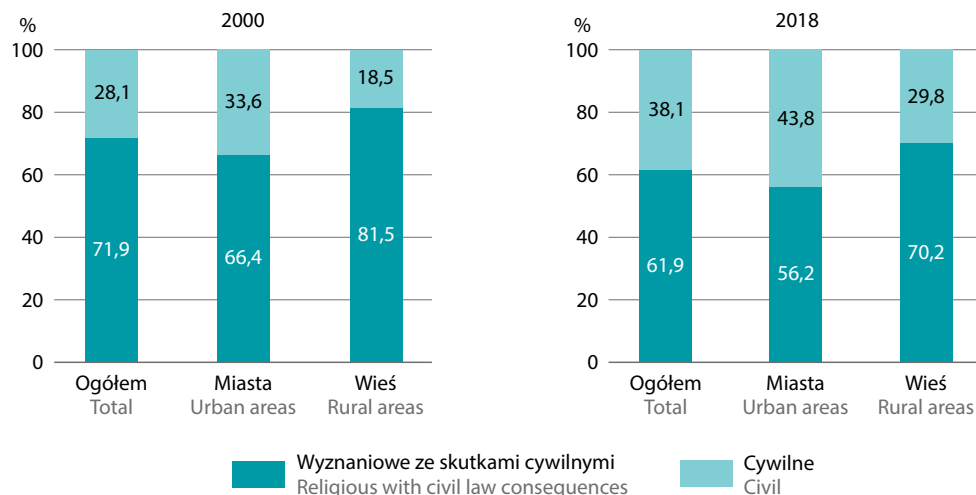

Z momentem prawnego wprowadzenia możliwości zawierania małżeństw wyznaniowych ze skutkami cywilnymi stały się one powszechniejsze niż wyłącznie cywilne. Z biegiem lat i rosnącą liczbą rozwodów dysproporcje te jednak maleją (Wykres 22). W początkowych latach obowiązywania nowego prawa, małżeństwa konkordatowe stanowiły 69-73% wszystkich zawieranych małżeństw. Od 2005 r. ich udział zaczął się zmniejszać (istotnie spadł w 2011 r.), a obecnie kształtuje się na poziomie ok. 62% – np. w 2018 r. na 192 tys. nowo zawartych małżeństw 119 tys. miało miejsce w kościele.

Podkreślenia wymaga fakt, że na przestrzeni minionych 20 lat liczba zawieranych co roku małżeństw cywilnych mniej się zmieniała – oscylując między 51 tys. w 2002 r. (ich udział wyniósł wówczas 27%) do 79 tys. w 2008 r. (odpowiednio – 31%). Natomiast w przypadku małżeństw wyznaniowych wahania były większe – wynosząc od 119 tys. w 2018 r. (udział 62%) do 178 tys. w 2008 r. z udziałem wynoszącym 69%. Największą różnicę między liczbą małżeństw cywilnych i konkordatowych odnotowano w 2008 r. (99 tys.) – był to jednocześnie rok o największej liczbie zawartych małżeństw w bieżącym stuleciu. Wraz ze spadkiem liczby nowo zawieranych małżeństw zmniejsza się też różnica między wyznaniowymi, a cywilnymi, która w ostatnich latach wyniosła 46 tys.

Znacznie częściej małżeństwa wyznaniowe są zawierane na wsi (Wykres 23.). Mimo, że w ostatnich latach zmniejsza się zarówno liczba nowych związków małżeńskich, jak i udział związków wyznaniowych, to nadal odsetek małżeństw wyznaniowych na wsi sięga 70%, a w miastach jest o 14 p. proc. mniejszy.

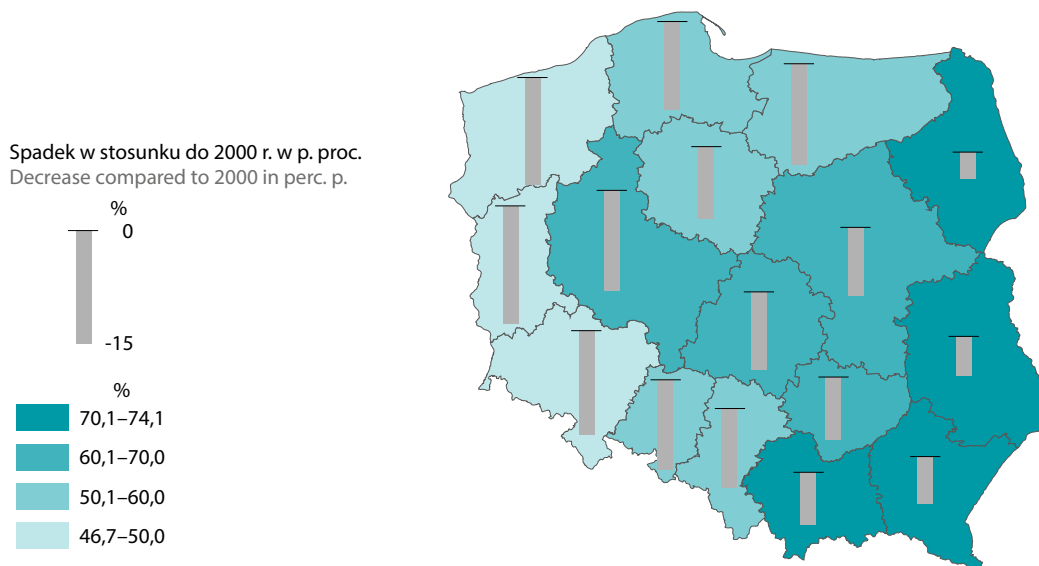
Wykres 23. Małżeństwa zawarte w latach 2000 i 2018
 Chart 23. Marriages contracted in 2000 and 2018

Preferencje zawierania małżeństw wyznaniowych i cywilnych są mocno zróżnicowane terytorialnie (Mapa 5). Regiony, w których zdecydowanie dominuje udział małżeństw wyznaniowych to podkarpackie (74% w 2018 r.), podlaskie i małopolskie (po 72%). Z kolei przy zachodniej granicy Polski, w województwach: zachodniopomorskim, lubuskim i dolnośląskim – małżeństwa wyznaniowe stanowiły mniej niż połowę.

Mapa 5. Małżeństwa wyznaniowe ze skutkami cywilnymi w 2018 r. (w % ogólnej liczby małżeństw w danym województwie)

Map 5. Religious marriages with civil law consequences in 2018 (% of the total number of marriages in a given voivodship)

Od momentu wprowadzenia możliwości prawnych w zakresie zawierania małżeństw wyznaniowych ich udział w ogólnej liczbie małżeństw obniżał się co roku także we wszystkich województwach. Warto zauważyć, że w regionach o najwyższym odsetku małżeństw wyznaniowych spadek tego udziału był najmniejszy – dla lat 2000–2018 wyniósł 4–7 p. proc., natomiast dla notujących najniższy udział małżeństw wyznaniowych – spadek wynosił 14–16 p. proc.

Większość małżeństw konkordatowych (ponad 99%) stanowią małżeństwa zawierane przed kapłanami kościoła katolickiego – ze względu na dominację w Polsce i liczbę wiernych. Kolejne, pod względem liczby małżeństw, to kościoły: prawosławny (0,4% małżeństw konkordatowych) oraz ewangelicko-augsburski (0,2%) i zielonoświątkowy (0,1%). W prawie wszystkich województwach małżeństwa katolickie stanowią powyżej 99% małżeństw konkordatowych, wyjątkiem jest woj. podlaskie, gdzie związki zawarte w Polskim Autokefalicznym Kościele Prawosławnym stanowią 8% oraz woj. śląskie, w którym 1,5% małżeństw konkordatowych ma miejsce w Kościele Ewangelicko-Augsburskim.

2.6. Małżeństwa z cudzoziemcami

2.6. Marriages with foreigners

Związki małżeńskie Polaków z cudzoziemcami stanowią niewielki odsetek wszystkich zawieranych w Polsce małżeństw. Stają się jednak coraz częstsze, co należy wiązać z otwartymi granicami i zwiększonymi możliwościami podróżowania obywateli polskich, jak również z coraz większą liczbą cudzoziemców przyjeżdżających do Polski (także spoza UE).

W ostatnich latach zarówno liczba, jak i odsetek małżeństw obywateli polskich z cudzoziemcami znacząco rośnie z 4060 w 2015 r. do 5424 w 2018 r., co oznacza wzrost o 1/3 (Tabl. 11). Zmiana ta jest widoczna przede wszystkim w przypadku małżeństw zawieranych przez Polaków. Mężczyźni z polskim obywatelstwem stanowią zdecydowaną mniejszość wśród binacjonalnych małżeństw, ale w ostatnich latach ich liczba zdecydowanie rośnie, czego główną przyczyną jest szybki wzrost liczby małżeństw zawieranych z obywatelkami Ukrainy (449 małżeństw w 2010 r., 1035 w 2017 r. i 1338 w 2018 r.).

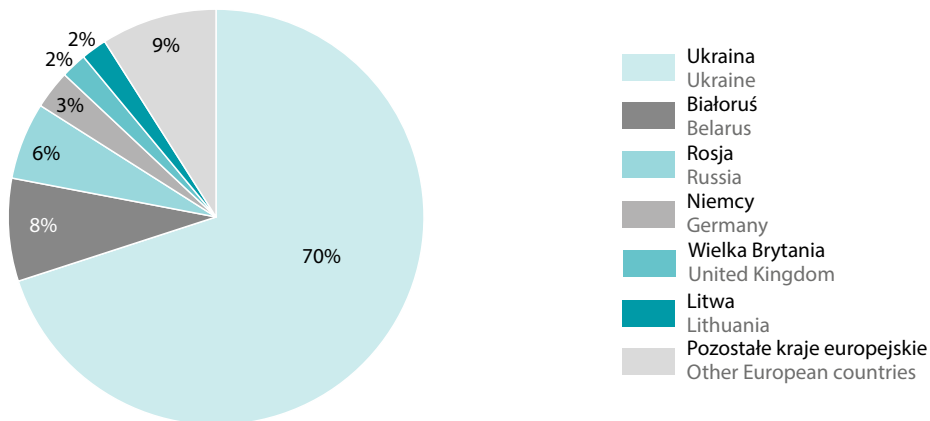
Tablica 11. Małżeństwa z cudzoziemcami²⁴
Table 11. Marriages with foreigners

Wyszczególnienie Specification	1995	2000	2006	2010	2015	2018
Małżeństwa z cudzoziemcami – razem Marriages with foreigners – total	3240	3537	3595	3837	4060	5424
% w stosunku do małżeństw ogółem % of total marriages	1,6	1,7	1,6	1,7	2,2	2,8
Polki z cudzoziemcami Polish women with foreigners	2320	2178	2330	2810	2814	3276
Polacy z cudzoziemcami Polish men with foreigners	920	1359	1265	1027	1246	2148

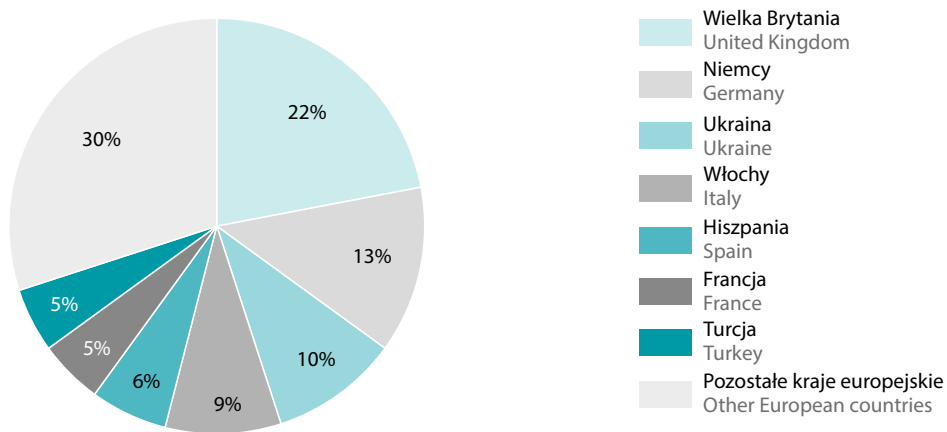
Zarówno Polki, jak i Polacy najczęściej spośród cudzoziemców wybierali obywateli z krajów europejskich i azjatyckich. Ukrainki, a następnie Białorusinki i Rosjanki to obywatelki państw najczęściej wybierane przez Polaków jako żony. Z kolei Brytyjczycy, Niemcy i Ukraińcy są najczęściej wybierani przez Polki za małżonków (Wykres 24 i 25).

²⁴ Do 2005 r. statystyka traktowała jako cudzoziemców tych nowożeńców, których miejscem zamieszkania przed ślubem była zagranica co oznaczało, że mieszkający tam obywatel Polski przed zawarciem małżeństwa także był traktowany jako cudzoziemiec. Od 2006 r. cudzoziemiec to osoba nieposiadająca polskiego obywatelstwa (od 2006 r. w badaniu małżeństw gromadzone są dane o obywatelstwie nowożeńców).

Wykres 24. Małżeństwa Polaków z cudzoziemkami, obywatelkami krajów europejskich w 2018 r.
 Chart 24. Marriages of Polish men with foreigners, citizens of European countries in 2018

Wykres 25. Małżeństwa Polek z cudzoziemcami, obywatelami krajów europejskich w 2018 r.
 Chart 25. Marriages of Polish women with foreigners, citizens of European countries in 2018

2.7. Supplement

2.7. Addition

Przedstawione w rozdziale dane o nowozawartych małżeństwach dotyczą faktów, które miały miejsce w Polsce, co oznacza, że były zawarte w kościołach, po czym nastąpiła rejestracja w USC (małżeństwa wyznaniowe) lub zostały zawarte bezpośrednio w urzędach stanu cywilnego (małżeństwa cywilne). Należy podkreślić, że nie są to wszystkie małżeństwa zawierane przez Polki i Polaków, ponieważ kolejne mają miejsce w innych krajach. Co roku około 15-18 tys. małżeństw zawartych przez obywateli polskich za granicą jest rejestrowana w urzędach stanu cywilnego w celu uzyskania aktu zawarcia małżeństwa zgodnego z polskim prawodawstwem.

Dane o związkach małżeńskich zawartych za granicą i zarejestrowanych w polskich urzędach stanu cywilnego nie są prezentowane przez statystykę publiczną. Przyczyną jest m.in. fakt, że zgłaszanie do USC małżeństw zawartych za granicą nie jest obowiązkowe (nie wymaga tego polskie prawo), a jeśli się odbywa, to często z dużym opóźnieniem (nawet kilkanaście lat po zawarciu małżeństwa). Warto też wspomnieć, że rekomendacja Eurostatu w zakresie gromadzenia i opracowywania informacji dotyczy wyłącznie tych faktów, które miały miejsce na terenie danego kraju. Zatem uzyskane z USC dane o faktach stanu cywilnego (urodzenia, małżeństwa, zgony), które mają miejsce za granicą nie mogą być pełne i nie odzwierciedlają rzeczywistego stanu.

Niemniej istotna wydaje się informacja, że małżeństw zawieranych za granicą jest coraz więcej i dodatkowo, nie wszystkie one są małżeństwami binacjonalnymi, np. liczba „zagranicznych” małżeństw zarejestrowanych w 2018 r. wyniosła ponad 18 tys. i w dużej części były to małżeństwa Polki z Polakiem (prawie 40%), kolejną grupę stanowiły małżeństwa dwojga cudzoziemców (ok. 20%) i dopiero pozostałe ok. 40% to małżeństwa Polek/Polaków z obywatelami innych państw.

Jednocześnie warto dodać, że krajem, o największej częstości zawierania małżeństw są Niemcy – w 2018 r. miała tam miejsce 1/5 zgłoszonych do USC przypadków, następnie Wielka Brytania i Stany Zjednoczone (po 13%) oraz Ukraina (11%), rzadziej Izrael (5%) i Włochy (4%), a także Białoruś i Brazylia (po ok. 3%) oraz Kanada, Francja i Holandia (po 2%).

3. Rozwody

3. Divorces

Institucja rozwodów została wprowadzona na terenie całego kraju w 1946 r. dekretem Prawo małżeńskie (Dz.U. 1945 Nr 48, poz. 270). Przepisy prawa rodzinnego reguluje ustawa Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. 1964 Nr 9 poz. 59 z późn. zm.). Wprowadzony w życie w 1965 roku kodeks określił m.in. dolną granicę wieku zawierania małżeństwa stanowiąc: dla mężczyzn – 21 lat, dla kobiet – 18 lat. Wprowadzenie podniesionej granicy wieku dla mężczyzn zostało poprzedzone szeroką dyskusją wśród społeczeństwa – jako ograniczające swobodę działania pełnoletnich osób. Jednak okazało się koniecznością, ponieważ zawarcie małżeństwa przez mężczyznę jeszcze przed odbyciem obowiązkowej wówczas służby wojskowej lub przed ukończeniem studiów, często skutkowało rozpadem małżeństwa. Zmiana dolnej granicy wieku na 18 lat została wprowadzona w 1998 roku.

Małżeństwo obejmuje analizę nie tylko procesu zawierania związków małżeńskich, ale również i ich rozpadu. Szczególną rolę w tym przypadku odgrywają rozwody. Choć odpowiadają one obecnie tylko za 30% rozwiązywanych związków małżeńskich – najważniejszą przyczyną jest bowiem zgon męża (ok. 50%) – występują z reguły na zdecydowanie innym niż zgon etapie życia, przyczyniając się do powstawania niepełnych rodzin wychowujących i utrzymujących potomstwo, jak i do występowania małżeństw powtórnych.

Statystyka rozwodów i separacji, prowadzona terminowo i obejmująca wszystkie zdarzenia, ma istotne znaczenie dla monitorowania rozpadu rodzin oraz konsekwencji tych zjawisk dla sytuacji demograficzno-społecznej i ekonomicznej rodzin i ludności. Rozpad rodzin poprzez rozwody może generować rozwój niekorzystnych procesów, które będą miały poważny wpływ na przyszłość demograficzną Polski, pomimo, że sama skala rozwodów nie jest duża. Należy jednak mieć na uwadze fakt, że już ponad 20 lat pozostajemy w fazie głębokiego kryzysu demograficznego.

3.1. Liczba i natężenie rozwodów

3.1. Number and intensity of divorces

Od 1949 roku, odkąd zjawisko rozwodów badane jest przez statystykę, ich liczba bezwzględna sukcesywnie rośnie. W latach 50. ub. wieku orzekano ich kilkanaście tysięcy rocznie, a w latach 70. liczba sięgnęła 40 tys. rocznie i 50 tys. w latach 80. Pierwsze lata transformacji przyniosły spadek liczby rozwodów – nawet poniżej 30 tys., aby przez kolejne 10 lat wzrosnąć do 47 tys. W ostatnich latach rozwodzi się średnio ok. 65 tys. małżeństw rocznie, w 2018 r. było ich 63 tys. (Tabl. 12).

Najwięcej rozwodów sądy orzekły w 2006 r. – prawie 72 tys. Można domniemywać, że nagły wzrost liczby rozwodów (a także separacji), jaki miał miejsce w latach 2004–2006 (z 47 tys. w 2003 r. aż do 72 tys. w 2006 r.) był spowodowany zmianą prawa w zakresie świadczeń rodzinnych. Ustawa o świadczeniach rodzinnych z listopada 2003 r. wprowadziła świadczenia dla wszystkich rodzin niepełnych w miejsce rozwiązań zawartych w ustawie o funduszu alimentacyjnym, kierowanych tylko do części rodzin.

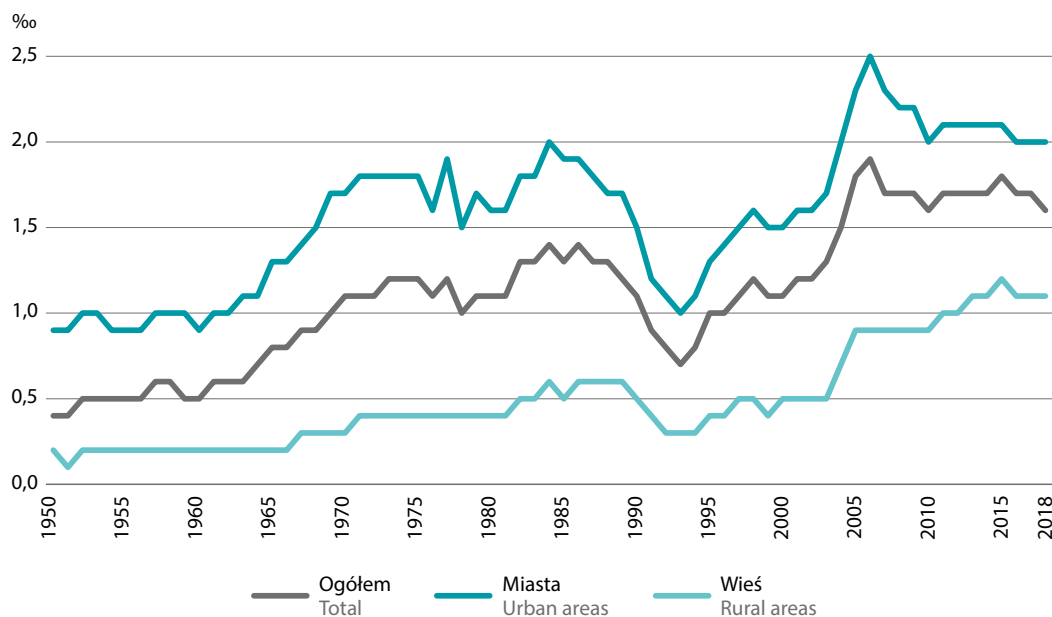
Tablica 12. Rozwody (w tys.)
Table 12. Divorces (in thous.)

Wyszczególnienie Specification	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2018
Ogółem ^a Total ^a	11,0	14,8	34,6	40,3	42,4	42,8	61,3	62,8
Miasta Urban areas	8,6	12,4	29,6	33,9	34,3	36,0	47,4	45,2
Wieś Rural areas	2,4	2,4	4,9	5,9	7,3	6,7	13,4	16,6

a Do 1998r. w podziale terytorialnym nie uwzględniano rozwodów z powództwa osób (jednej lub obojga) zamieszkałych za granicą. Począwszy od 1999r. nie uwzględnia się tylko przypadków, gdy oboje małżonkowie zamieszkiwali za granicą.

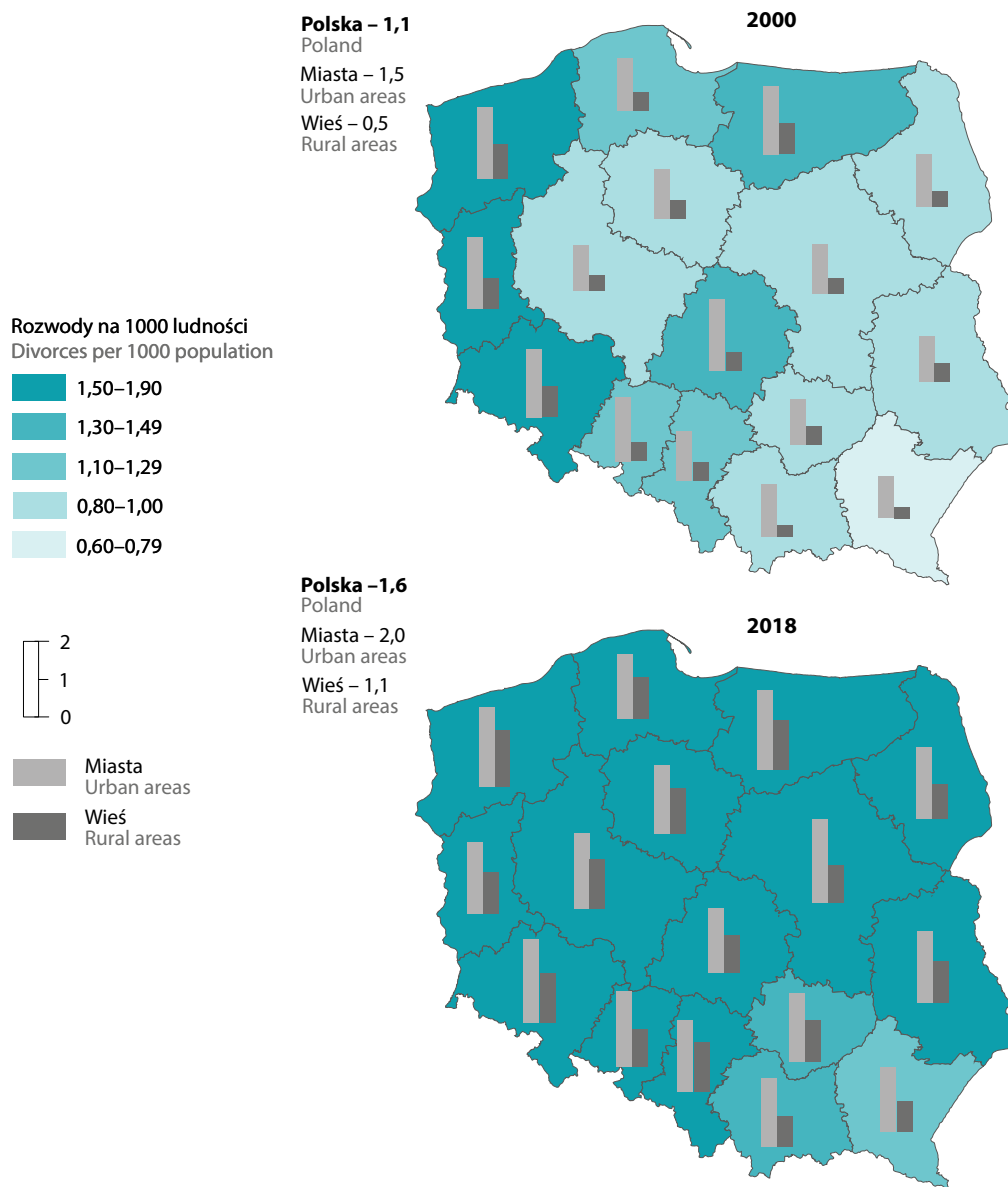
Natężenie rozwodów jest zróżnicowane terytorialnie już od poziomu podziału kraju na tereny miejskie i wiejskie. W miastach na rozwód decyduje się zdecydowanie więcej małżeństw – częstość rozwodów jest tutaj 2,5-krotnie wyższa niż na wsi. Na przestrzeni lat różnica w natężeniu między miastem i wsią utrzymuje się przeważnie na poziomie ok. 0,7–1,5 p. prom. Największa różnica między tymi obszarami wystąpiła w 2006 r., tj. w okresie zmiany pomocowego prawa – współczynnik dla miast wyniósł wówczas 2,5‰, a dla terenów wiejskich 0,7‰ (Wykres 26).

Wykres 26. Natężenie rozwodów – współczynnik rozwodów na 1000 ludności
Chart 26. Intensity of divorces – divorces per 1000 population

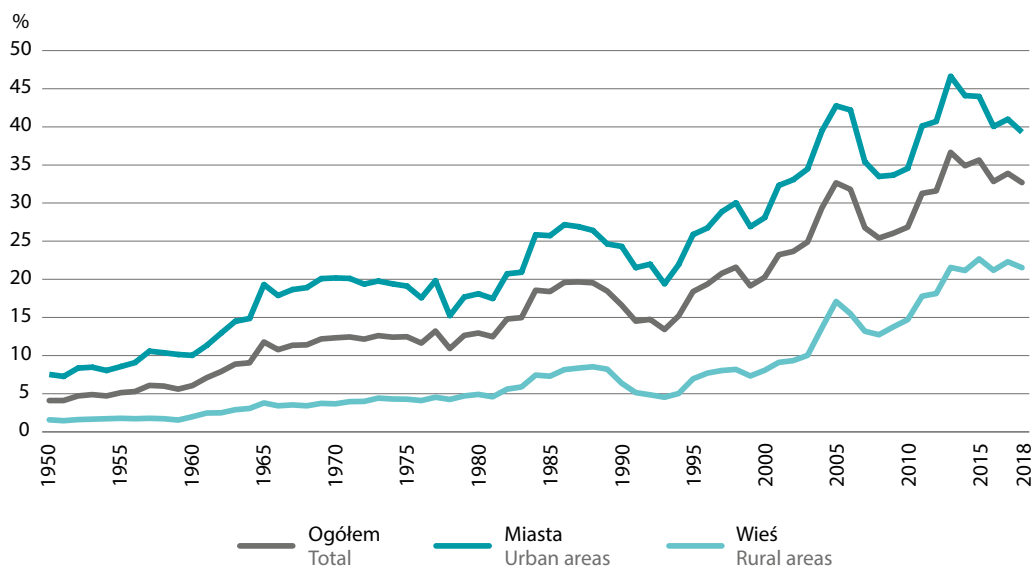
Natężenie rozwodów jest również zróżnicowanie regionalne. Najwyższe współczynniki notowane są w województwach: zachodniopomorskim i dolnośląskim (1,9‰ w 2018 r.), a także w mazowieckim i śląskim (1,8‰) oraz lubuskim. Najniższe zaś w województwach: podkarpackim (1,2‰) i małopolskim (1,3‰) oraz świętokrzyskim. Na przestrzeni lat 1990–2018 zróżnicowanie regionalne natężenia rozwodów nie zmienia się znacząco – zarówno pod względem różnicy między wielkością najwyższego i najniższego współczynnika w poszczególnych latach, jak i pod względem regionu występowania. Wyraźnie rysują się dwie strefy – regiony zachodniej Polski i mazowieckie – z większą skłonnością mieszkańców do występowania o rozwód oraz Polska południowo-wschodnia i wielkopolskie, gdzie postępowanie mieszkańców jest bardziej tradycyjne (mapa 6).

Mapa 6. Współczynnik rozwodów na 1000 ludności w latach 2000 i 2018
 Map 6. Divorces rate (per 1000 population) in 2000 and 2018

Częstość występowania rozwodów można analizować również za pomocą innego współczynnika wyznaczanego jako stosunek liczby rozwodów do liczby małżeństw z tego samego okresu (roku). Wskaźnik jest interpretowany jako informacja o prawdopodobieństwie rozpadu związku wskutek rozwodu. Z jego wielkości wynika, że prawie jedna trzecia małżeństw kończy się rozwodem (w 2018 r. – 32,7%) i występują bardzo duże różnice między mieszkańcami miast (39%) i wsią (22%). W ostatnich dziesięciu latach liczba rozwodów jest bardzo ustabilizowana i kształtuje się na poziomie 63–67 tys. rocznie, a najwyższy poziom prawdopodobieństwa miał miejsce w 2013 r. ze względu na dużą wówczas liczbę rozwodów (66 tys.) i niewielką (180 tys.) nowych małżeństw. Z uwagi na nieco obniżającą się w ostatnich latach liczbę rozwodów i nieco rosnącą zawieranych małżeństw – współczynnik określający „prawdopodobieństwo” rozpadu związku obniża się (Wykres 27).

Wykres 27. Rozwody na 100 małżeństw zawartych w danym roku (prawdopodobieństwo rozpadu)
 Chart 27. Divorces per 100 contracted marriages (probability of dissolution)

Należy zwrócić uwagę na dosyć zbliżoną amplitudę zmian obydwu współczynników, niemniej można zauważyć wyższy wzrost prawdopodobieństwa rozpadu niż natężenia surowego współczynnika rozwodów. Proces ten rozpoczyna się w drugiej połowie lat 80. XX wieku, a począwszy od 2000 r. staje się bardziej intensywny – wyraźnie wzrasta wówczas liczba rozwodów, a maleje nowo zawieranych małżeństw.

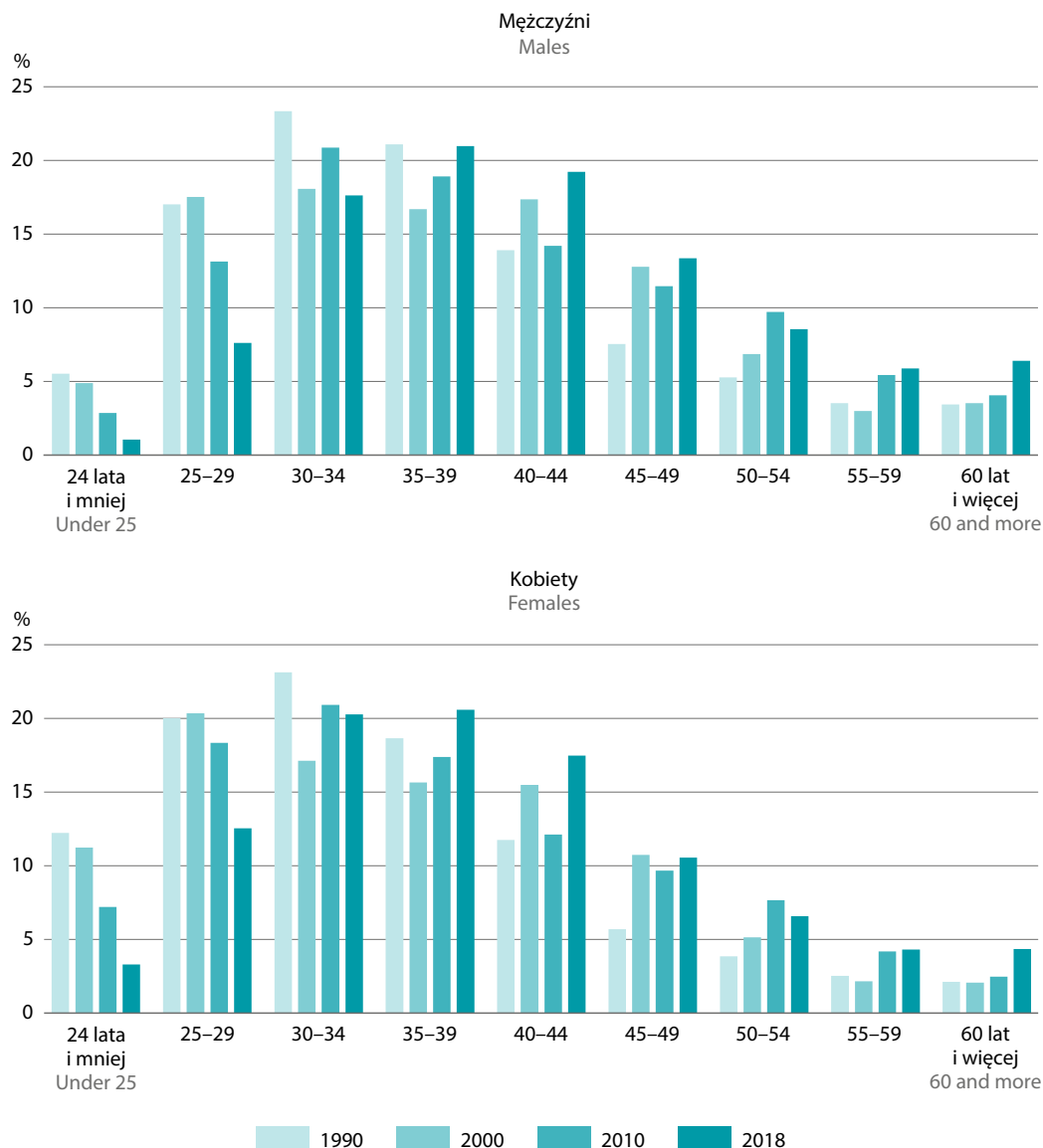
Pod względem zróżnicowania terytorialnego współczynnik rozwodów liczony do liczby zawartych małżeństw kształtuje się bardzo podobnie jak surowy współczynnik rozwodów. W 2018 r. – podobnie jak w latach wcześniejszych – nadal najwyższe prawdopodobieństwo rozpadu małżeństwa notowały województwa: zachodniopomorskie i dolnośląskie (40%) oraz warmińsko-mazurskie (37%), a najniższe – podkarpackie (23%), małopolskie (24%) i pomorskie (29). Prawie 30 lat wcześniej – w 1990 r. – najwyższe współczynniki wystąpiły w tych samych województwach, ale ich wartość była równa obecnemu najniższemu i wynosiła 23%, najniższy wskaźnik odnotowano wówczas także w podkarpackim i wyniósł 9%.

3.2. Wiek rozwodzących się małżonków

3.2. The age of divorcing spouses

Na przestrzeni lat podwyższa się wiek małżonków podejmujących decyzję o rozwodzie. Obecnie powództwo o rozwód najczęściej wnoszone jest kiedy małżonkowie mają co najmniej 35–39 lat (Wykres 28). Natomiast prawie 30 lat temu dominowała grupa 30–34 lata dla obojga rozwodzących się małżonków – oznacza to o ok. 4 lata mniej niż obecnie.

Wykres 28. Wiek małżonków w momencie wniesienia powództwa o rozwód
 Chart 28. Age of spouses at the moment of filling petition for divorce

Statystyczny rozwodzący się mężczyzna w 2018 r. miał 41,4 lat kobieta zaś prawie 39 lat – czyli oboje byli starsi o 10 lat niż rozwiedzeni na początku lat 50. XX wieku. Od 1990 r. nastąpił bardziej intensywny wzrost wieku rozwodzących się osób (zarówno mężczyzn, jak i kobiet), szczególnie widoczny po 2000 roku. Na początku transformacji rozwodzący się mąż miał – średnio – 36 lat (żona 34,6 lat), a w 2000 r. już 38 lat, kobieta ponad 36 lat.

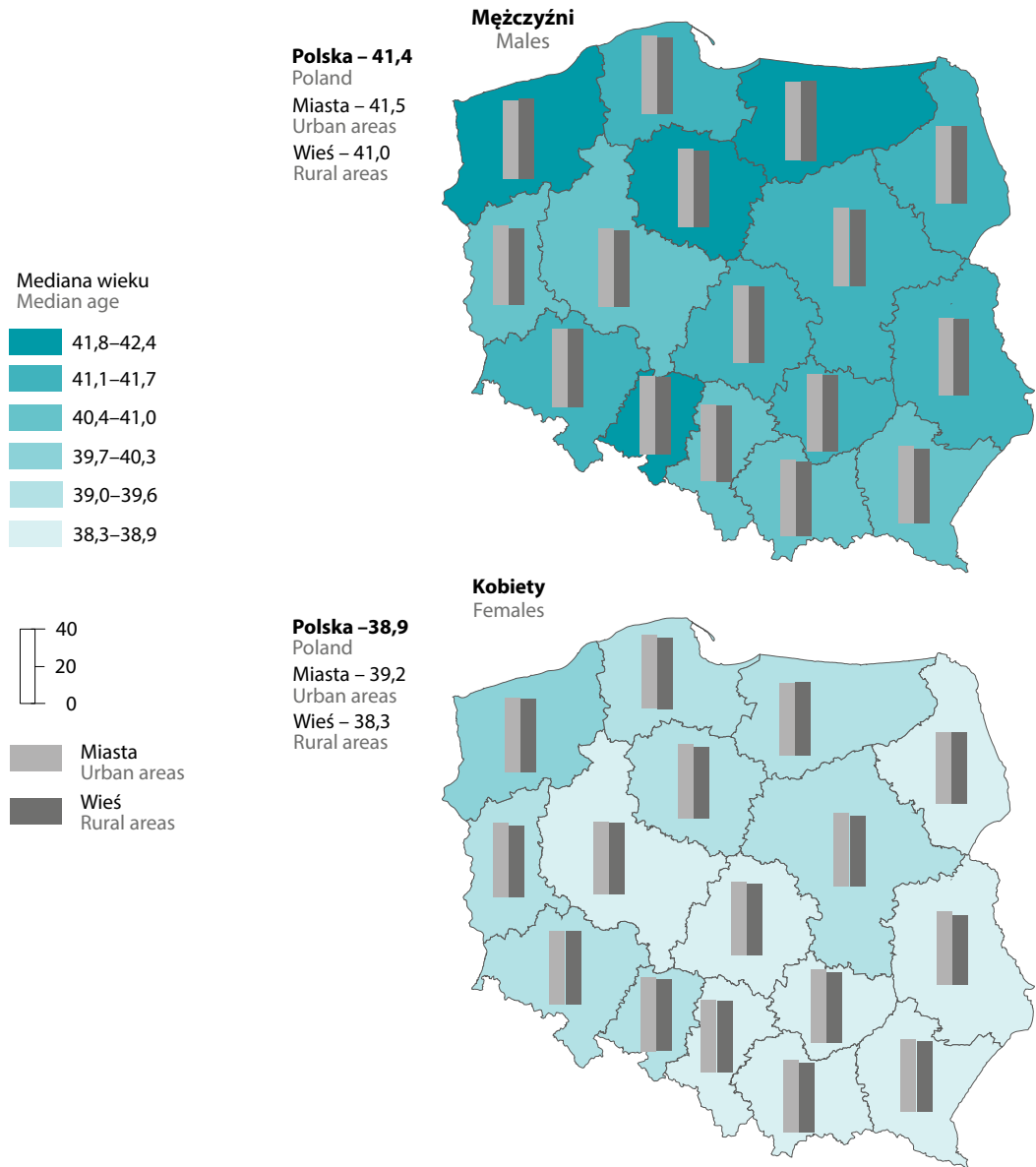
Podwyższenie wieku osób rozwodzących się wiąże się przede wszystkim z rosnącym wiekiem zawierania małżeństwa – dla przypomnienia – w 2018 r. nowożeńcy byli starsi o ponad 5 lat w przypadku zarówno kobiet, jak i mężczyzn niż w 1990 r. Obecnie wnoszący o rozwód małżonkowie w wieku poniżej 30 lat stanowią – w przypadku mężczyzn 10%, a wśród rozwodzących się kobiet 17%. W początkowych latach transformacji udziały te stanowiły 22% i 33%, a na początku lat 50. ub. wieku – odpowiednio: 46% i 60%.

Z drugiej strony, na podwyższenie wieku osób rozwodzących się wpływ ma także wydłużanie stażu małżeńskiego, który w 2018 r. wynosił 14 lat.

Obecnie i w przeszłości wnoszący powództwo o rozwód mieszkańcy miast są starsi o ok. 1 rok od mieszkających na wsi. W 2018 r. mediana wieku mężczyzn mieszkających w miastach wyniosła 41 lat, natomiast na wsi ponad 40 lat. Dla mieszkanki miast mediana ta kształtowała się na poziomie prawie 39 lat, a terenów wiejskich – prawie 38. W 1990 r. rozwodzący się byli młodsi – mediana dla mężczyzn wyniosła odpowiednio – 36,2 i 35 lat, a dla kobiet – 34,1 i 32,5 lat.

Mediana wieku osób rozwodzących się nie jest zróżnicowana terytorialnie, niemniej można zauważyć, że najmłodsi rozwodnicy-mężczyźni mieszkają w województwach, które charakteryzują się też stosunkowo niskim wiekiem zawierania małżeństw, tj.: w małopolskim, podkarpackim i wielkopolskim (w 2018 r. mediana wieku w momencie wniesienia o rozwód wyniosła tam prawie 41 lat), a najstarsi w zachodniopomorskim, kujawsko-pomorskim, opolskim i warmińsko-mazurskim (ok. 42 lata). Najmłodsze rozwodzące się kobiety także pochodzą z województw: małopolskiego i podkarpackiego (tu jednocześnie mieszkają najmłodsze panny młode) oraz podlaskiego (ponad 38 lat), a najstarsze z zachodniopomorskiego, dolnośląskiego i lubuskiego (39–40 lat) – podobnie jak najstarsze kobiety zawierające związek małżeński (Mapa 7).

Mapa 7. Mediana wieku osób rozwiedzionych w 2018 r.
 Map 7. Median age of divorced in 2018

3.3. Poziom wykształcenia rozwodzących się małżonków

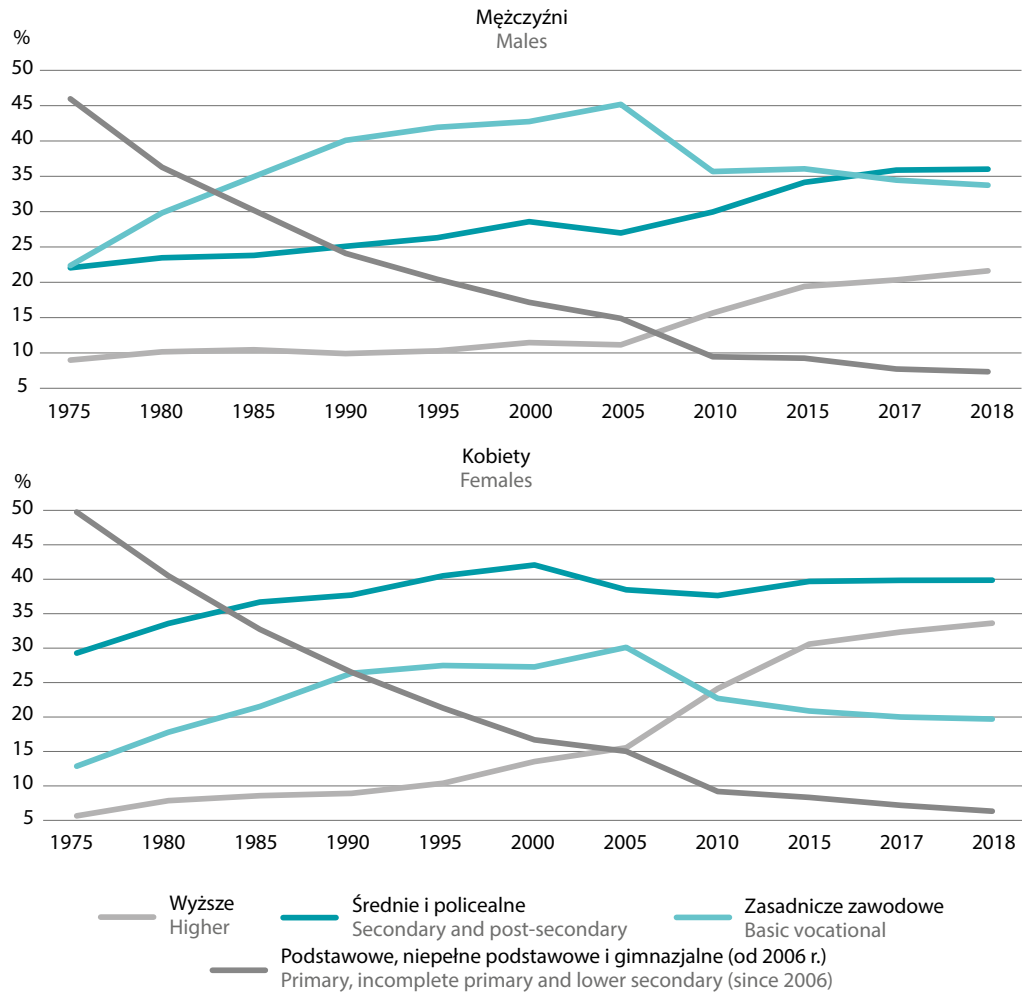
3.3. The education level of divorcing spouses

Zmiany w strukturze poziomu wykształcenia osób rozwodzących się są kolejnym przykładem przeobrażeń demograficznych, jakie miały miejsce w Polsce w ciągu minionych 30 lat, wyrażających się m. in. bardziej powszechnym podnoszeniem kwalifikacji, a zatem poziomu wykształcenia.

W przypadku rozwodów największe zmiany dotyczą udziału osób rozwodzących się z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym. Jeszcze w połowie lat 70. ub. wieku połowa rozwodzących się osób posiadała wykształcenie co najwyżej podstawowe, a w 2018 r. już tylko 6–7%. Jednocześnie systematycznie zwiększa się udział rozwodzących się osób z wykształceniem wyższym oraz średnim i policealnym. W 2018 r. odsetek mężczyzn z wyższym wykształceniem wyniósł prawie 22% – czyli wzrósł 2,5 krotnie w stosunku do 1975 r. Dla kobiet udział ten kształtuje się obecnie na poziomie prawie 34% – czyli wzrósł 6-krotnie. Z kolei udział osób rozwodzących się z wykształceniem zasadniczym zawodowym rósł do 2005 r. uzyskując wielkość 45% dla mężczyzn i 30% dla kobiet, a do 2018 r. zmniejszył się do odpowiednio: 34% i prawie 20%.

W ponad połowie rozwiedzionych w 2018 r. małżeństw współmałżonkowie posiadali ten sam poziom wykształcenia. Najczęściej (19%) oboje mieli wykształcenie średnie, następnie wyższe (17%) oraz zasadnicze zawodowe (13%). Żona legitymowała się wyższym poziomem wykształcenia niż mąż w 34% rozwodów, natomiast mąż miał wyższe wykształcenie niż żona tylko w 9%. Dla porównania – na początku lat 90. ub. wieku rozwodzących się mężczyzn, którzy mieli wyższy niż żona poziom wykształcenia było o 10 p. proc więcej niż obecnie (19%), natomiast kobiet – o 9 p. proc. mniej (Wykres 29).

Wykres 29. Rozwoły według poziomu wykształcenia rozwiedzionych
 Chart 29. Divorces by education level of divorced persons

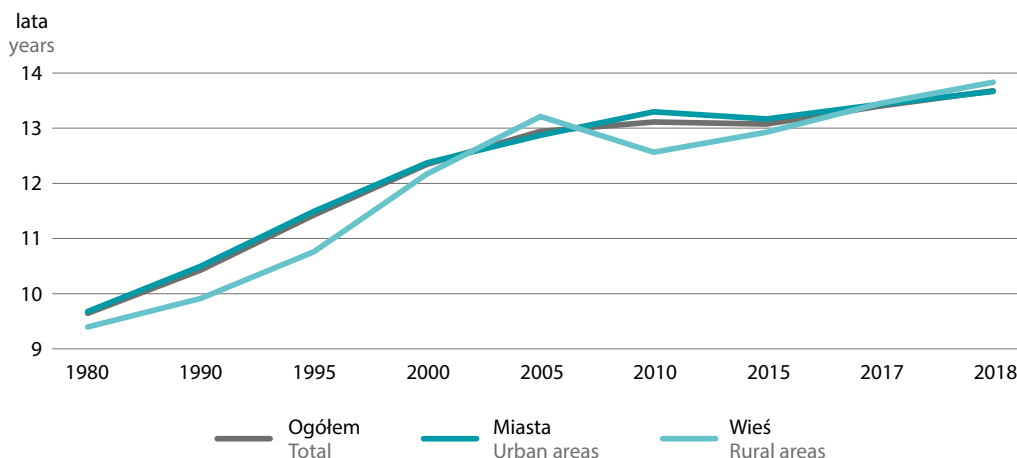
3.4. Okres trwania małżeństwa

3.4. Duration of marriage

Za faktyczny początek małżeństwa przyjmuje się datę formalnego zawarcia małżeństwa. Natomiast wydanie orzeczenia rozwodu przez sąd nie należy utożsamiać z faktycznym zakończeniem małżeństwa, ponieważ na ogół rozpad małżeństwa następuje znacznie wcześniej. Sam moment ostatecznego rozkładu często nie jest uchwytny. Niejednokrotnie poprzedzają go narastające konflikty. Dla ujęcia statystycznego przyjęto, jako moment zakończenia małżeństwa, datę wniesienia powództwa o rozwód. Oznacza to, że okres trwania małżeństwa to okres od zawarcia małżeństwa do momentu wniesienia powództwa o rozwód.

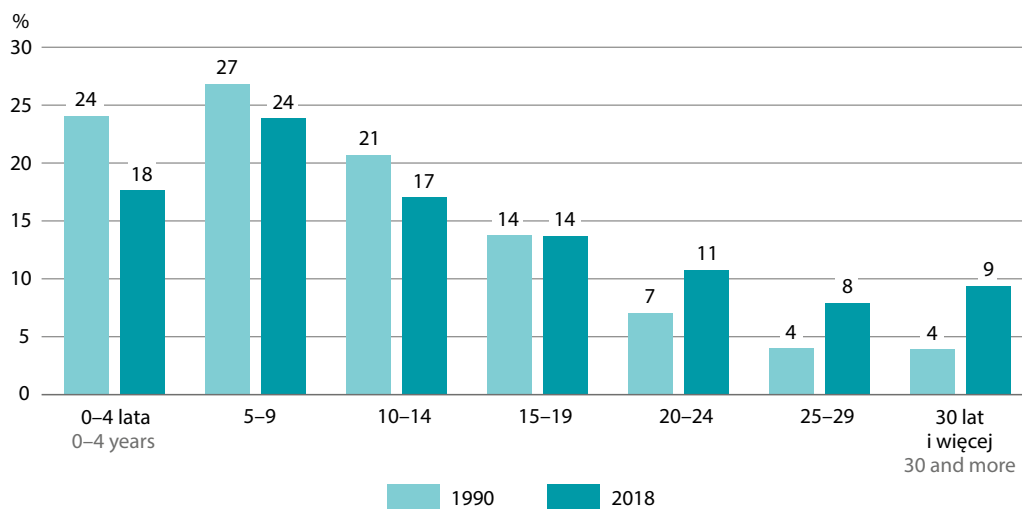
Wśród rozwodzących się par niezmiennie wzrasta udział małżeństw o relatywnie długim (ponad 15 lat) stażu małżeńskim, co po części jest wynikiem czynnika kohortowego (wysoka liczba małżeństw zawieranych 20–30 lat temu). Okazuje się, iż w wielu przypadkach, w których dzieci były głównym spoiwem niezbyt udanego związku, usamodzielnienie się potomstwa najprawdopodobniej wyzwała gotowość do rozstania się, gdy ma się już świadomość, iż nie krzywdzi to nikogo.

Wykres 30. Średni okres trwania małżeństwa
Chart 30. Average duration of marriage

Jak wspomniano wcześniej okres trwania małżeństwa wydłuża się. W latach 50. XX w. przeciętny okres trwania małżeństwa wynosił ok. 5 lat, w 60. – 8 lat. W latach 90. małżeństwa – do czasu formalnego złożenia powództwa o rozwód – przeżywały ze sobą średnio ponad 10 lat, a obecnie ich wspólne życie to prawie 14 lat (Wykres 30). Można więc wywnioskować, że w Polsce kryzys przeżywają małżeństwa o dłuższym okresie wspólnego życia, już w pewnym stopniu ustabilizowane. Niemniej jednak abstrahując od zmieniającego się na przestrzeni lat średniego okresu trwania małżeństwa, zawsze największy udział stanowią rozwody małżeństw o stażu mniejszym niż 10 lat (Wykres 31).

Wykres 31. Rozwody według okresu trwania małżeństwa w latach 1990 i 2018
Chart 31. Divorces by duration of marriage in 1990 and 2018

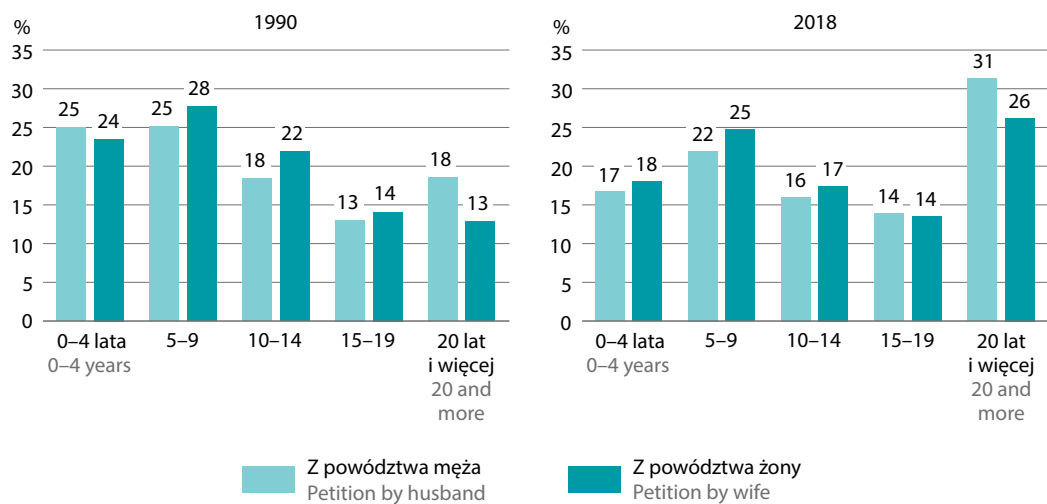
3.5. Powództwo o rozwód i orzeczenie o winie

3.5 Petition to the divorce adjudication and fault of spouses

Powództwo o rozwód częściej składają kobiety. Co prawda do końca lata 70. ub. wieku stanowiły niewielką przewagę – tylko nieco ponad połowa rozwodów była orzekana z ich powództwa, ale w latach 80. już ponad 60%, a począwszy od lat 90. odsetek ten wynosi już prawie 70%.

Do 2005 r. staż małżeński, po którym zapadała decyzja o rozwodzie był różny w zależności od płci powoda. W rozwiedzionych małżeństwach o krótkim – do 4 lat – stażu to mężczyźni częściej składali powództwo o rozwód, kobiety częściej decydowały się na rozwód po 5–19 latach pożycia, a po 20 latach trwania małżeństwa ponownie pozew częściej składali mężowie. Obecnie rozkład jest inny, od 15 lat kobiety częściej decydują się na rozwód po krótszym, trwającym do 14 lat małżeństwie. Ponieważ rozwody z ich powództwa dominują – stąd średnie trwanie małżeństwa zakończonych rozwodem to około 14 lat (Wykres 32).

Wykres 32. Rozwody według powództwa i okresu trwania małżeństwa w latach 1990 i 2018
Chart 32. Divorces by petition and duration of marriage in 1990 and 2018

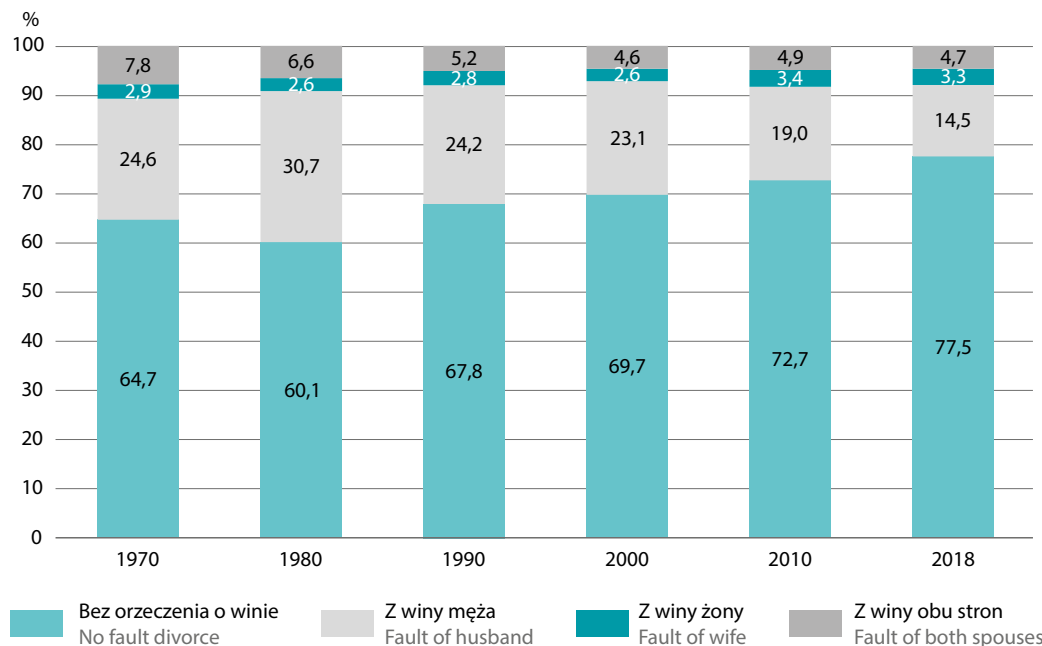

Orzeczenie sądu o winie rozpadu małżeństwa może dotyczyć męża, żony lub obu małżonków, sąd może także nie wskazać strony winnej (rozwód bez orzeczenia o winie). Szczegółowe dane o winie stron są dostępne od 1970 roku.

Najczęściej sąd orzekając rozwód nie wskazuje strony winnej. Na przestrzeni lat udział tego typu orzeczeń zwiększył się z około 65% w latach 70. i 80. XX wieku do prawie 80% w 2018 r. Jednocześnie zmniejszył się udział – o ok. 10 p. proc. – orzeczeń o winie męża, który w 2018 r. wyniósł nieco ponad 14%. Odnotowano też niewielki spadek rozwodów orzekanych z winy obu stron (o ok. 3 p. proc. – do niespełna 5%). Odsetek rozwodów orzekanych z winy żony kształtuje się na niemienionym poziomie około 3% (Wykres 33).

Wykres 33. Rozwody według orzeczenia o winie

Chart 33. Divorces by fault of spouses

Interesujące zmiany można zauważyć zestawiając dane o stronie składającej pozew o rozwód z orzeczeniem sądu o winie rozkładu pożycia małżeńskiego.

Przez minione prawie 50 lat w sprawach z powództwa męża orzeczenie jego winy zmniejszyło się o ponad połowę – do niespełna 10% (Tabela 13). Natomiast wzrósł, chociaż nieznacznie (o 1,5 p. proc.), odsetek spraw orzekanych z winy żony – obecnie wynosi nieco ponad 6%. Zdecydowanie rzadziej niż na początku lat 70. ub. wieku sąd orzeka winę obu stron – obecnie jest to niespełna 6% spraw, wobec 10% w 1970 r. Pozostałe 78% rozwodów z powództwa męża zostało orzekanych bez wskazania winy – co oznacza wzrost o prawie 14 p. proc. W sprawach z powództwa żony zmiany mają bardzo podobny kierunek, tj. zmniejsza się udział spraw orzekanych z winy męża, a zwiększa z winy żony – chociaż nadal pozostaje on na bardzo niskim poziomie. Oznacza to, że bez względu na stronę wnoszącą powództwo wzrost orzeczeń bez wskazania winy następuje przede wszystkim w wyniku spadku wskazań winy męża.

Tablica 13. Rozwody według powództwa i orzeczenia o winie
 Table 13. Divorces by petition and fault of spouses

Rok Year	Powództwo męża – orzeczenie sądu o winie: Petition of husband – fault of spouses				Powództwo żony – orzeczenie sądu o winie: Petition of wife – fault of spouses			
	męża husband	żony wife	obu stron both spouses	bez orzeczenia winy no fault divorce	męża husband	żony wife	obu stron both spouses	bez orzeczenia winy no fault divorce
1970	20,8	4,7	10,0	64,5	27,7	1,5	6,0	64,8
1980	23,1	4,6	7,5	64,7	35,6	1,3	6,0	57,1
1990	18,1	5,0	5,9	70,9	27,5	1,7	4,7	66,1
2000	15,0	5,4	6,1	73,5	26,9	1,2	4,0	67,9
2010	13,3	6,7	6,4	73,6	21,7	1,8	4,2	72,2
2018	9,9	6,2	5,8	78,2	16,8	1,9	4,2	77,2

3.6. Przyczyny rozwodów

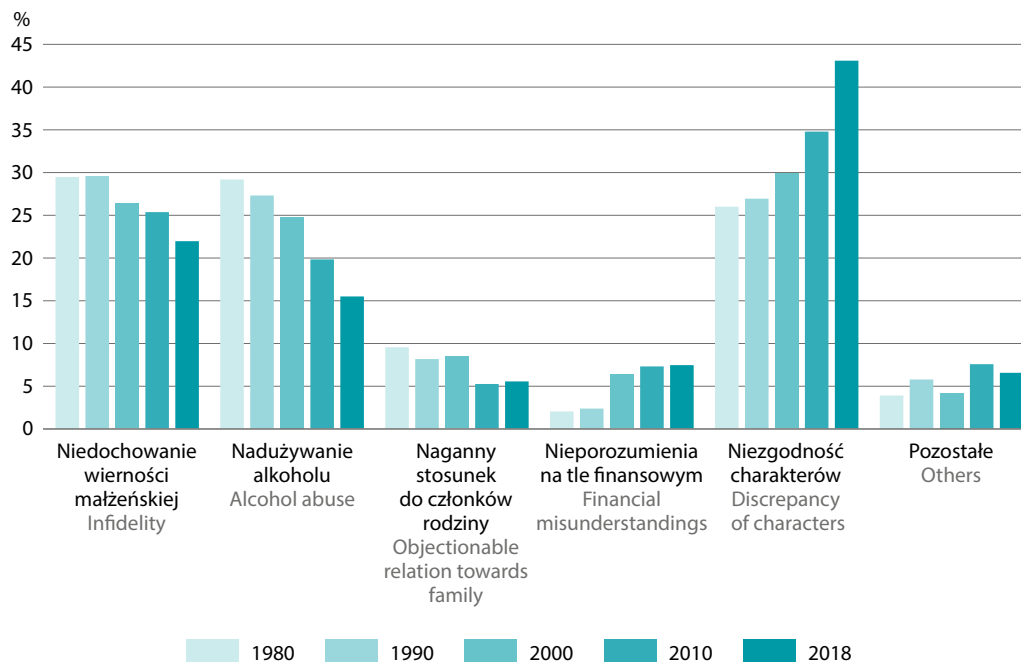
3.6. Causes of divorces

W trakcie procesu rozwodowego ustalane są przyczyny rozpadu związku małżeńskiego, należą do nich: niedochowanie wierności małżeńskiej, nadużywanie alkoholu, naganny stosunek do członków rodziny, nieporozumienia na tle finansowym, niezgodność charakterów oraz trudności mieszkaniowe, niedobór seksualny, dłuższa nieobecność, różnice światopoglądowe i inne nie wymienione wyżej. Dane w tym zakresie, z niewielkimi – na przestrzeni lat – modyfikacjami zakresu przyczyn są dostępne od 1979 roku (Wykres 34).

Fakt, iż zdecydowanie przeważają związki, w przypadku których nie orzeczono o winie którejś ze stron, pozostaje w ścisłym związku z głównymi przyczynami rozwodów. Dominującą przyczyną, odpowiedzialną za ponad 40% rozwodów, jest bowiem niezgodność charakterów, czyli powód trudny do jednoznacznego przedstawienia jego symptomów, wskazujący na występowanie różnorodnych nieporozumień wynikających ze sposobu myślenia i postępowania obu stron. Co więcej, w ostatnich dekadach wyraźnie wzrasta ważność tej przyczyny, która w 2018 r. figurowała jako powód wniesienia pozwu w 27,0 tys. przypadków, podczas gdy następne co do ważności przyczyny rozwodów miały o połowę mniejsze znaczenie (14 tys. – niedochowanie wierności, 10 tys. – alkoholizm, 5 tys. – nieporozumienia na tle finansowym).

Niezgodność charakterów w 2018 r. stanowiła ponad 43% wszystkich rozwodów, a na początku lat 80. ub. w. była przyczyną co czwartego rozwodu. W 1980 r. najczęściej wskazywano niedochowanie wierności małżeńskiej na równi z nadużywaniem alkoholu (ich udział stanowił razem prawie 60%). Zdrada małżeńska obecnie jest powodem co piątego rozwodu (mniej o ponad 7 p. proc.), a nadużywanie alkoholu jest wskazywane w przypadku 15% spraw – co oznacza spadek o połowę w stosunku do 1980 r. Zmniejszył się także (o prawie połowę) udział pozwów z uzasadnieniem w zakresie przemocy w rodzinie (naganny stosunek do członków rodziny) – obecnie sprawy te stanowią około 5%. Należy jednocześnie zaznaczyć, że sama liczba rozwodów, których przyczyną jest przemoc w rodzinie nie zmniejszyła się istotnie. Natomiast prawie 4-krotnie wzrósł udział rozwodów z powodu nieporozumień finansowych, stanowią one obecnie ponad 7% wszystkich spraw.

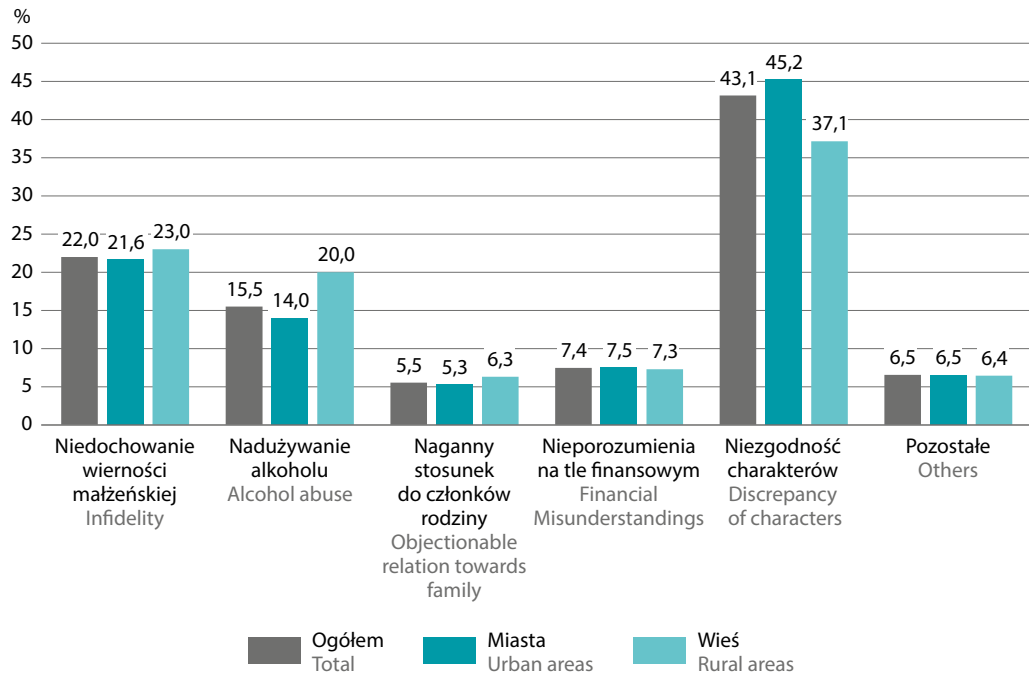
Wykres 34. Przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego
 Chart 34. Causes of dissolution

Podkreślenia wymaga fakt, że w każdej sprawie może wystąpić kilka przyczyn rozwodu, rozwodzące się pary najczęściej wskazują 2–3 aspekty, z powodu których nastąpił rozkład pożycia małżeńskiego. Wyjątek stanowią rozwody tzw. „kulturalne/bez prania brudów”, tj. te bez orzekania o winie i wskazaniem tylko jednej przyczyny – niezgodności charakterów.

Występowanie przyczyn rozkładu pożycia małżeńskiego nie jest zróżnicowane terytorialnie – w podziale kraju na tereny miejskie i wiejskie występuje bardzo zbliżony udział poszczególnych przyczyn w ogólnej liczbie rozwodów dla danego obszaru. Istotna różnica występuje tylko w przypadku niezgodności charakterów wskazywanej częściej przez mieszkańców miast (45% i 37%) oraz w przypadku nadużywania alkoholu – co piąty rozwód na wsi oraz 14% w miastach (Wykres 35).

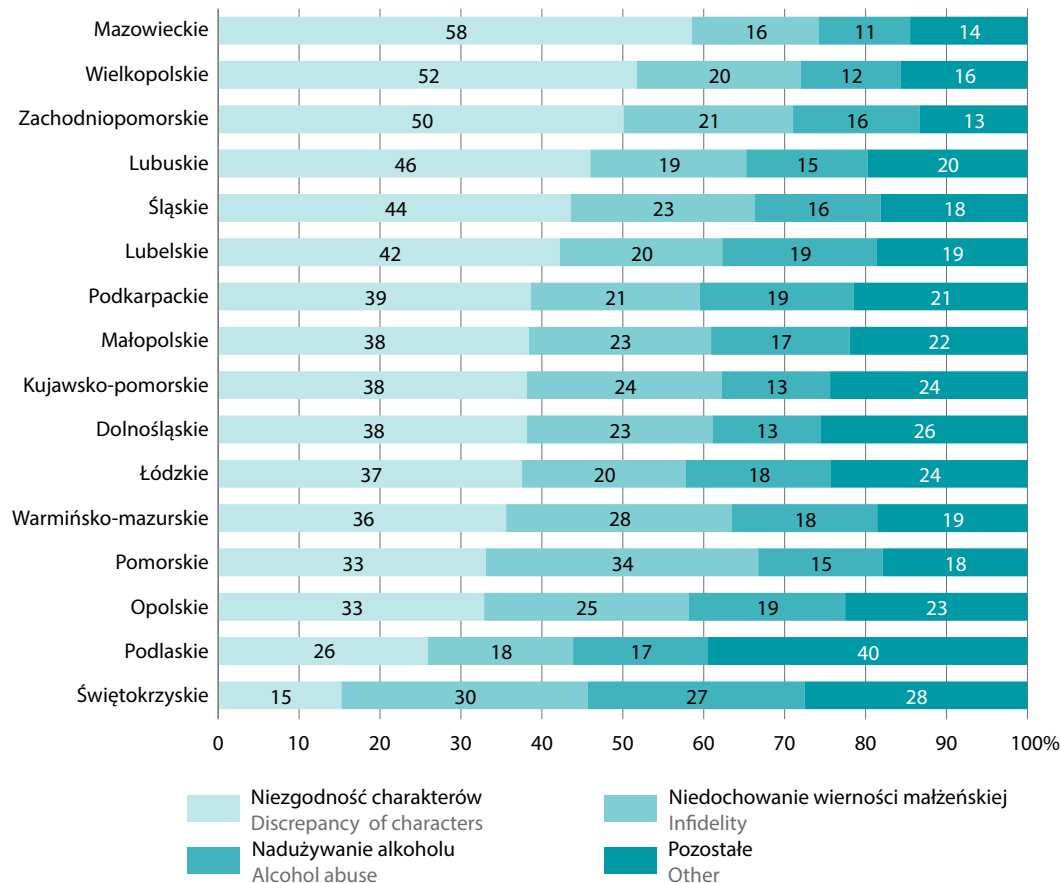
Wykres 35. Przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego w miastach i na wsi w 2018 r.
 Chart 35. Causes of dissolution by urban and rural areas in 2018

Przyczyny rozkładu pożycia małżeńskiego są natomiast bardzo zróżnicowane regionalnie. Najczęściej występująca w kraju przyczyna – niezgodność charakteru – jest najczęściej podawana w województwie mazowieckim (prawie 60% wszystkich rozwodów), a najrzadziej w województwie świętokrzyskim (15%). Natomiast niedochowanie wierności małżeńskiej najczęściej występuje w województwie pomorskim (34%) i świętokrzyskim (30%), a najrzadziej w mazowieckim (16%) Wykres 36.

W przypadku orzekania przyczyn rozwodu dwa województwa wyróżniają się strukturą, np. woj. świętokrzyskie, gdzie notuje się największy w skali kraju odsetek orzeczeń w wyniku: nadużywania alkoholu (27%), nieporozumień na tle finansowym (15%) oraz nagannego stosunku do członków rodziny (9%). Z kolei w podlaskim, aż w przypadku 40% rozwodów sąd orzeka, że przyczyny są jeszcze inne, niż wcześniej wymienione, co – biorąc pod uwagę dosyć szeroki możliwy zakres (9 przyczyn) – jest zaskakujące, ponieważ średnia dla Polski wynosi w tym przypadku nieco ponad 6%.

Wykres 36. Przyczyny rozwodów w 2018 r. według województw (w %)
 Chart 36. Causes of divorces in 2018 by voivodship (in %)

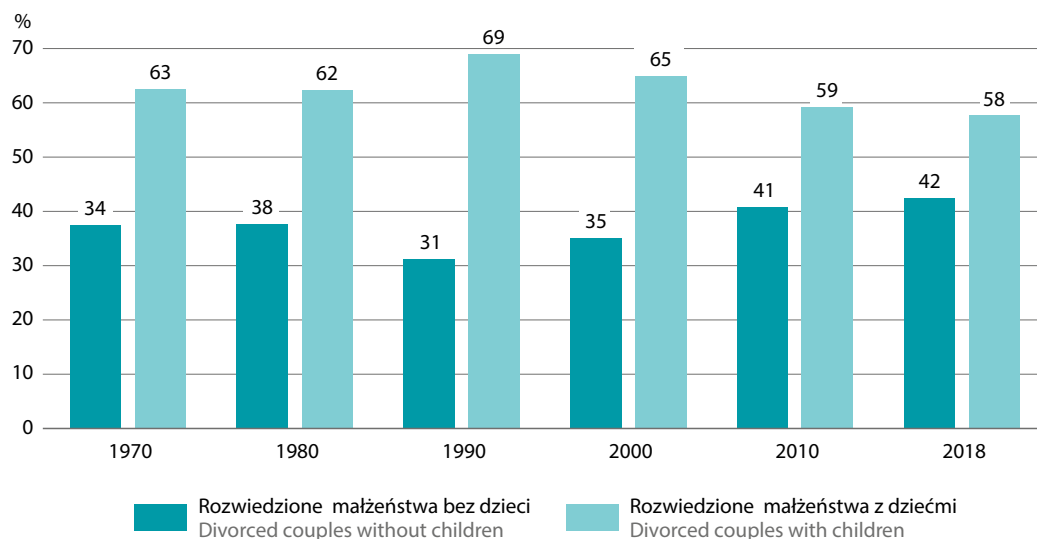
3.7. Małoletnie dzieci pozostające z rozwiedzionego małżeństwa

3.7. Minor children remaining from divorced marriage

Konsekwencją społeczną rozwodów są losy małoletnich dzieci (w wieku poniżej 18 lat). Rodzi to istotne następstwa i konsekwencje dla funkcjonowania takich rodzin i powoduje wzrost liczby samotnych matek z małoletnimi dziećmi.

Począwszy od 2004 r. (tj. z momentem gwałtownego wzrostu liczby rozwodów) liczba małoletnich dzieci z rozwiedzionych małżeństw sięga corocznie ponad 50 tys. W 2018 r. było ich 53 tys. i pozostały z 36 tys. rozwiedzionych małżeństw. Od końca lat 90. XX wieku notuje się coraz mniejszą liczbę rozwodów małżeństw z małoletnimi dziećmi, np. w 2000 r. odsetek małżeństw z dziećmi wyniósł prawie 65%, a w 2018 r. niespełna 58% (Wykres 37).

Wykres 37. Rozwiedzione małżeństwa z małoletnimi dziećmi i bez dzieci (w %)
 Chart 37. Divorced couples with and without minor children (in %)

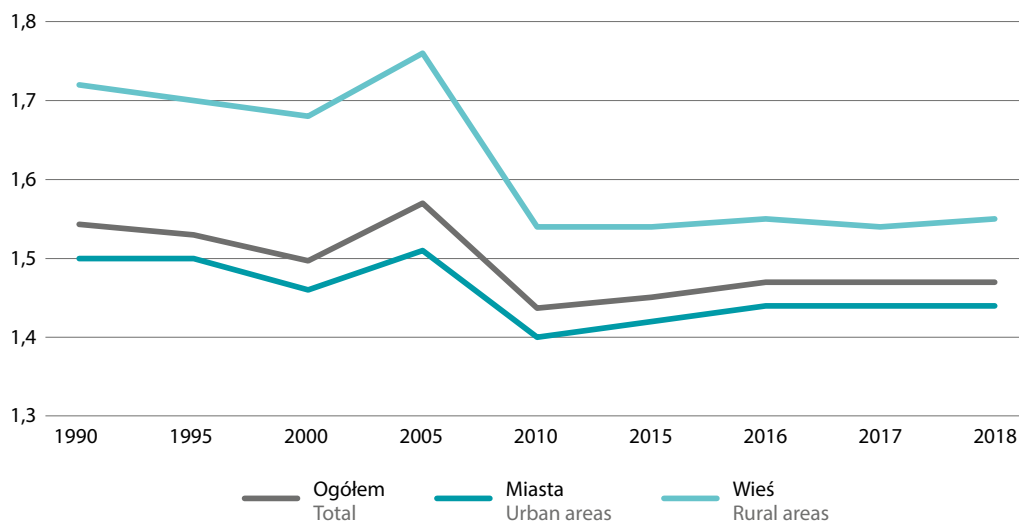

Jednocześnie obserwowany jest powolny spadek przeciętnej liczby dzieci, od 3 lat utrzymuje się ona na stałym poziomie i wynosi 1,47. W ciągu ostatnich 20 lat najwyższą przeciętną odnotowano w 2005 r. – było to 157 małoletnich dzieci przypadających na 100 rozwiedzionych małżeństw z dziećmi (1,57).

Wśród rozwiedzionych małżeństw z małoletnimi dziećmi ponad 60% wychowuje tylko jedno dziecko, dwoje dzieci – 1/3 małżeństw, a czworo i więcej dzieci stanowiło pełną rodzinę w przypadku nieco ponad 1% rozwiedzionych par.

Przeciętna liczba dzieci pozostających w rozwiedzonych małżeństwach jest zróżnicowana terytorialnie już od poziomu podziału kraju na tereny miejskie i wiejskie (Wykres 38). W 2018 r. na wsi wyniosła 1,55 i była wyższa niż w miastach – 1,44. Na wsi rodzi się relatywnie więcej dzieci, niższy jest także odsetek urodzeń pozamałżeńskich – stąd pełne rodziny są liczniejsze niż w miastach. Wśród zamieszkałych na terenach wiejskich rozwiedzionych rodzin, te z co najmniej dwojgiem małoletnich dzieci stanowiły 44%, a w miastach 38%.

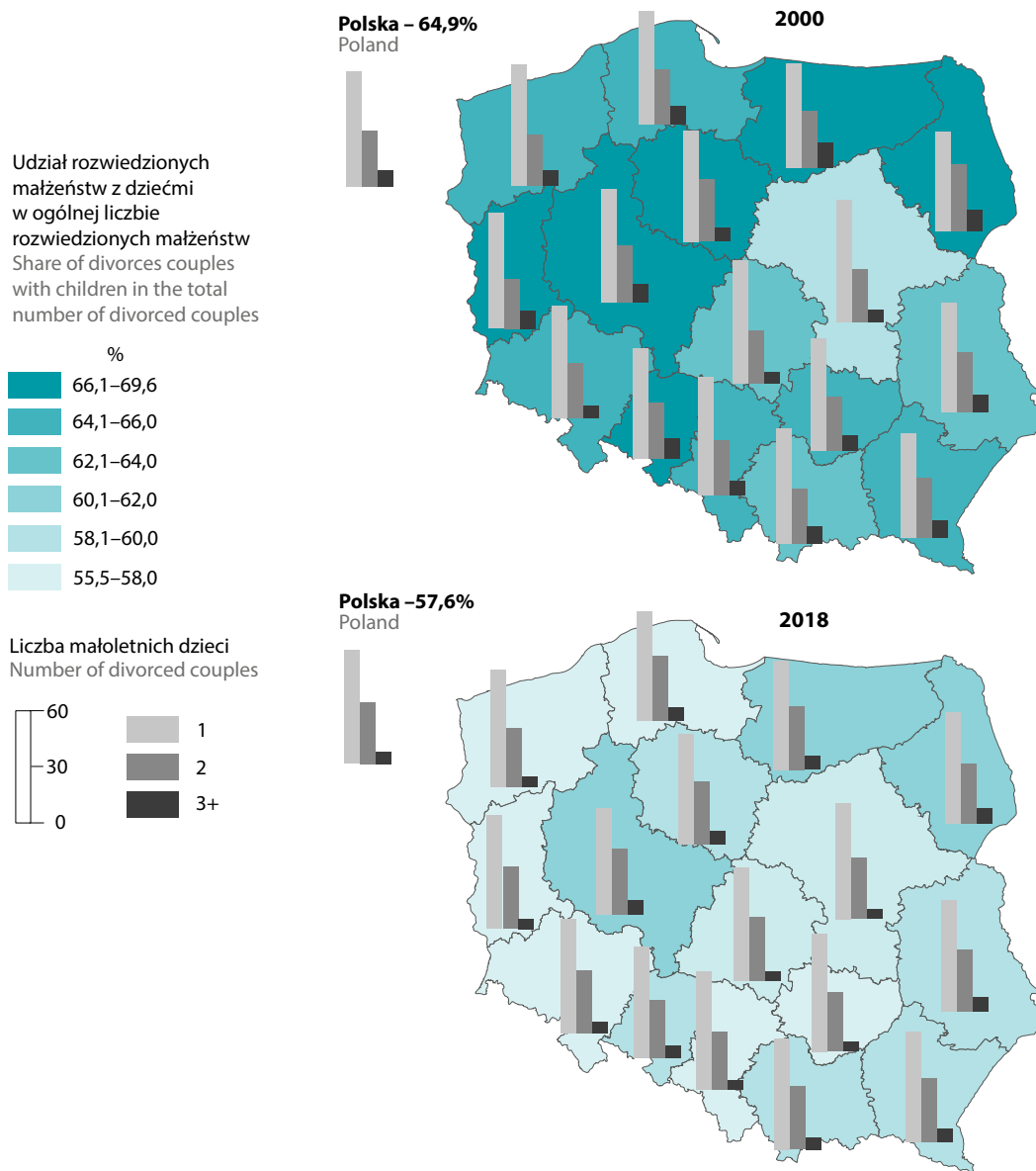
Wykres 38. Przeciętna liczba dzieci^a
Chart 38. Average number of children^a

^a Uwzględniono tylko małżeństwa z małoletnimi dziećmi. ^a Included couples with minor children only.

Należy jednocześnie zwrócić uwagę na niezbyt istotne zróżnicowanie regionalne w zakresie udziału małżeństw z małoletnimi dziećmi w ogólnej liczbie rozwodów – różnice sięgają 3–4 p. proc. (Mapa 8). Najwyższy – sięgający w 2018 r. ponad 60% – udział odnotowano w województwach: wielkopolskim, warmińsko-mazurskim i podlaskim. Jeśli odnieść te dane do wyników z 2000 r., to okazuje się, że najwyższe odsetki rozwodzących się małżeństw z dziećmi odnotowano w tych samych województwach, ale były one wyższe o 10 p. proc. Różnice pomiędzy poszczególnymi województwami wyniosły w 2000 r. ok. 5 p. proc. Najmniejszy odsetek zanotowały w 2018 r. województwa: dolnośląskie, lubuskie i zachodniopomorskie – 56–57%, natomiast w 2000 r. małopolskie, lubelskie i mazowieckie (60–63%).

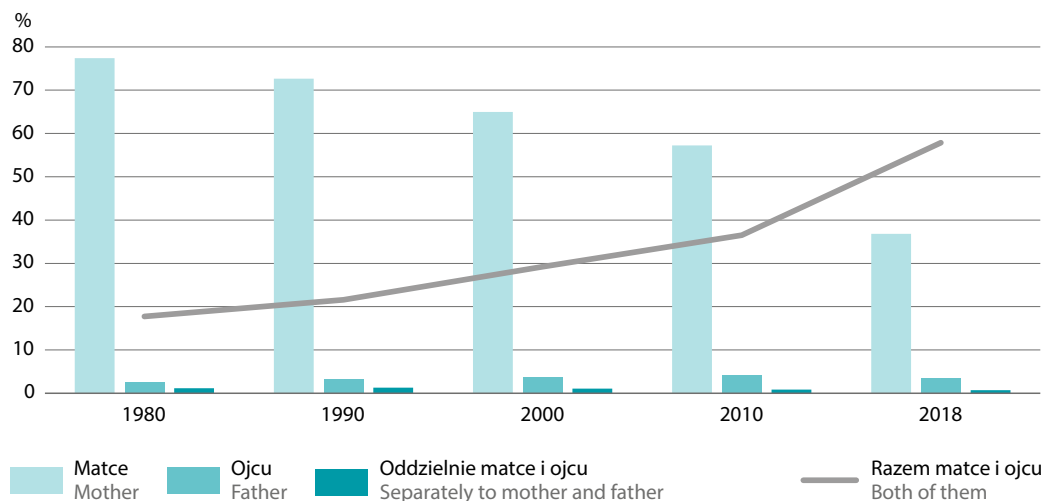
Mapa 8. Rozwody według liczby małoletnich dzieci w latach 2000 i 2018
 Map 8. Divorces by number of minor children in 2000 and 2018

W przypadku rozwodzących się małżeństw z małoletnimi dziećmi sąd podejmuje również decyzję o powierzeniu wykonywania władzy rodzicielskiej. Coraz częściej orzekane jest wspólne wychowywanie dzieci przez rozwiedzionych rodziców – w 2018 r. takich rozstrzygnięć było 58%, opieka przyznana wyłącznie matce to prawie 37% przypadków, natomiast wyłączna opieka ojca jest orzekana w tylko ok. 4% rozwodów małżeństw z dziećmi (Wykres 39).

W stosunku do orzeczeń mających miejsce w początkowych latach transformacji ustrojowej proporcje te zmieniły się istotnie, np. udział orzeczeń przyznania opieki wyłącznie matce zmniejszył się o prawie 36 p. proc. (w 1990 r. wynosił 73%, a w 2000 r. – 65%). Z kolei dokładnie o 36 pkt. proc. zwiększył się udział orzeczeń o wspólnym wychowywaniu dzieci (z 21% w 1990 r., a w 2000 r. udział ten stanowił 29%).

Wykres 39. Powierzenie opieki nad dziećmi
Chart 39. Entrusting care of children

4. Separacje

4. Separations

Institucja separacji została wprowadzona w Polsce w końcu 1999 roku, a statystyka gromadzi dane począwszy od 2000 r. Separacja jest orzekana przez sąd na wniosek jednego lub obojga małżonków. W odróżnieniu od rozwodu separacja nie rozwiązuje związku małżeńskiego – po orzeczeniu separacji stan cywilny współmałżonków pozostaje bez zmian, tj. nie mogą oni zawrzeć kolejnego formalnego małżeństwa. Natomiast wszystkie inne aspekty dalszego funkcjonowania separowanego małżeństwa są rozpatrywane i orzekane jak w przypadku rozwodu, tj. sąd orzeka o powierzeniu wykonywania władzy rodzicielskiej, wysokości zasądzonych alimentów, o mieszkaniu (tj. reguluje sposób korzystania z lokalu, orzeka o eksmisji żony lub męża, przyznaniu mieszkania jednemu z małżonków itp.).

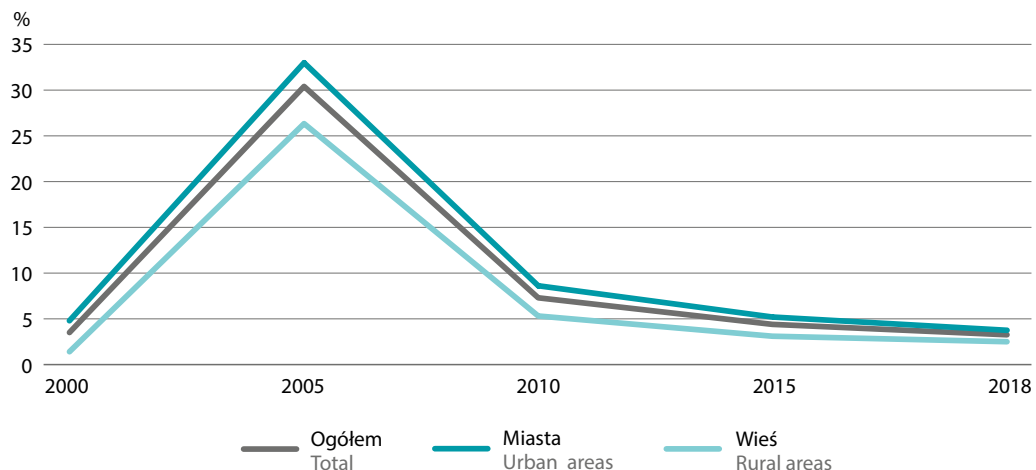
4.1. Liczba i natężenie separacji

4.1. Number and intensity of separations

Początkowo liczba separacji wzrastała bardzo szybko, tj. od ok. 1,3 tys. orzeczonych w 2000 r. do 11,6 tys. w 2005 r. Podobnie jak w przypadku rozwodów wzrost ten był spowodowany zmianami prawnymi w zakresie świadczeń rodzinnych. Ustawa o świadczeniach rodzinnych z listopada 2003 r. wprowadziła świadczenia dla wszystkich rodzin niepełnych w miejsce rozwiązań zawartych w ustawie o funduszu alimentacyjnym, kierowanych tylko do części rodzin.

Od 2006 r. nastąpił spadek wniosków o separację i ich liczba ustabilizowała się na poziomie ok. 2 tys. Co roku odnotowuje się też nieliczne przypadki zniesienia separacji, tj. powrotu do małżeństwa, jednak większość pozostających w prawnej separacji małżeństw wnosi o rozwód.

Wykres 40. Natężenie separacji – współczynnik na 100 tys. ludności
Chart 40. Intensity of separations – separations per 100 thous. population

Z racji niewielkiej liczby orzeczanych rocznie separacji także współczynnik obrazujący natężenie separacji jest niewysoki i należy go przedstawiać na 100 tys. ludności (wszystkie inne surowe współczynniki z ruchu naturalnego są liczone na 1000 ludności). Jest zróżnicowany terytorialnie już od poziomu podziału kraju na tereny miejskie i wiejskie (Wykres 40). W mieście orzeczanych jest ich więcej – różnica w wielkości współczynnika (na 100 tys. ludności) waha się od 1,5 pkt. do prawie 7 pkt. w zależności od roku. Największe zróżnicowanie między tymi obszarami wystąpiło w 2005 roku – współczynnik dla miast wyniósł 33, a dla wsi nieco ponad 26. Współczynnik separacji dla Polski ogółem był również najwyższy w tym roku i wyniósł ponad 30.

Porównując dane dotyczące natężenia separacji między województwami należy stwierdzić zdecydowane zróżnicowanie regionalne tego zjawiska. Najwyższe współczynniki separacji notuje się w województwie śląskim (w 2018 r. było to 5,9 na 100 tys. ludności tego województwa) i podkarpackim (4,5), a najniższe w województwie lubuskim (0,8) i pomorskim (1,7). Jednocześnie widoczny jest rozkład dla niektórych województw odwrotny niż w przypadku rozwodów, np. w woj. podkarpackim mała liczba rozwodów przekłada się na dużą liczbę separacji. W województwie lubuskim natomiast mała liczba separacji przekłada się na stosunkowo średnią liczbę rozwodów – region ten jest siódmym w rankingu wśród województw o najwyższym współczynniku rozwodów na 1000 ludności.

4.2. Wiek separowanych małżonków

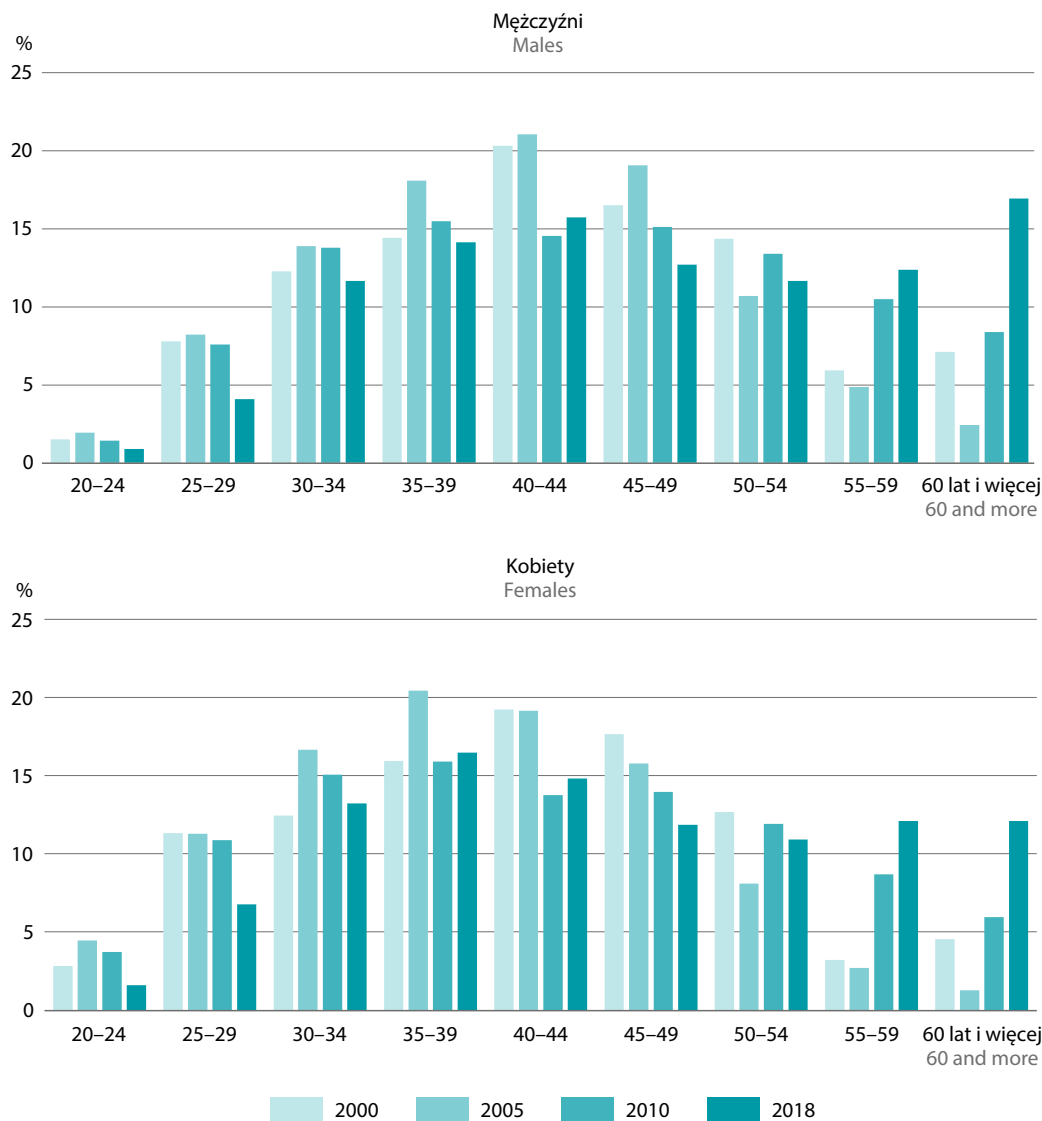
4.2. The age of separated couples

W ślad za wzrostem mediany wieku zawierania małżeństwa rośnie też wiek małżonków podejmujących decyzję o separacji. Na przestrzeni minionych prawie 20 lat podwyższył się o 3 lata dla obojga małżonków, dla mężczyzn wzrósł z prawie 43 do 46 lat w 2018 r., a dla kobiet z 42 do 44 lat (Wykres 42).

Obecnie mężowie wnoszący powództwo o separację najczęściej są w wieku co najmniej 55 lat – w 2018 r. dotyczyło to prawie 30% separowanych mężczyzn, czyli postarzelisi o 15 lat, ponieważ w 2000 r. najwięcej mężczyzn składało powództwo o separację będąc w wieku 40–44 lata.

Kobiety składające pozew o separację są młodsze od mężczyzn, a także od kobiet separowanych w 2000 roku. W 2018 r. składając powództwo miały średnio 35–44 lat – udział tej grupy wyniósł ponad 30%. Natomiast w 2000 r. najczęściej wnosiły o separację będąc w wieku 40–49 lat – odsetek tej grupy wyniósł 37%.

Wykres 41. Separacje orzeczone według wieku separowanych w momencie wniesienia powództwa
 Chart 41. Separations by age of separated couples at the moment of filling petition

Zatem separowani małżonkowie są statystycznie starsi niż małżonkowie decydujący się na rozwód, są też nieco gorzej wykształceni. Mniej też jest wśród separowanych małżeństw, które mają na utrzymaniu nieletnie dzieci (ok. 50%, a wśród małżeństw rozwiedzionych 58%), ale tych dzieci jest relatywnie więcej, ponieważ średnio na separowane małżeństwo z dziećmi przypada ich 1,62, a wśród rozwiedzionych małżeństw 1,47.

Natomiast zbliżony jest rozkład przyczyn. W obydwu przypadkach najczęściej wskazywana jest niezgodność charakterów, chociaż udziały są nieco inne (36% przy orzekaniu separacji i 43% w rozwodach), nadużywanie alkoholu to przyczyna 28% separacji i nieco ponad 15% rozwodów, zdrada w rozwodach ma zdecydowanie większe znaczenie i stanowi 22%, podczas gdy w separacji 12%, natomiast nieporozumienia finansowe większą rolę odgrywają w separacji – 10% małżeństw wskazuje tę przyczynę, a w rozwodach nieco ponad 7%.

4.3. Poziom wykształcenia osób separowanych

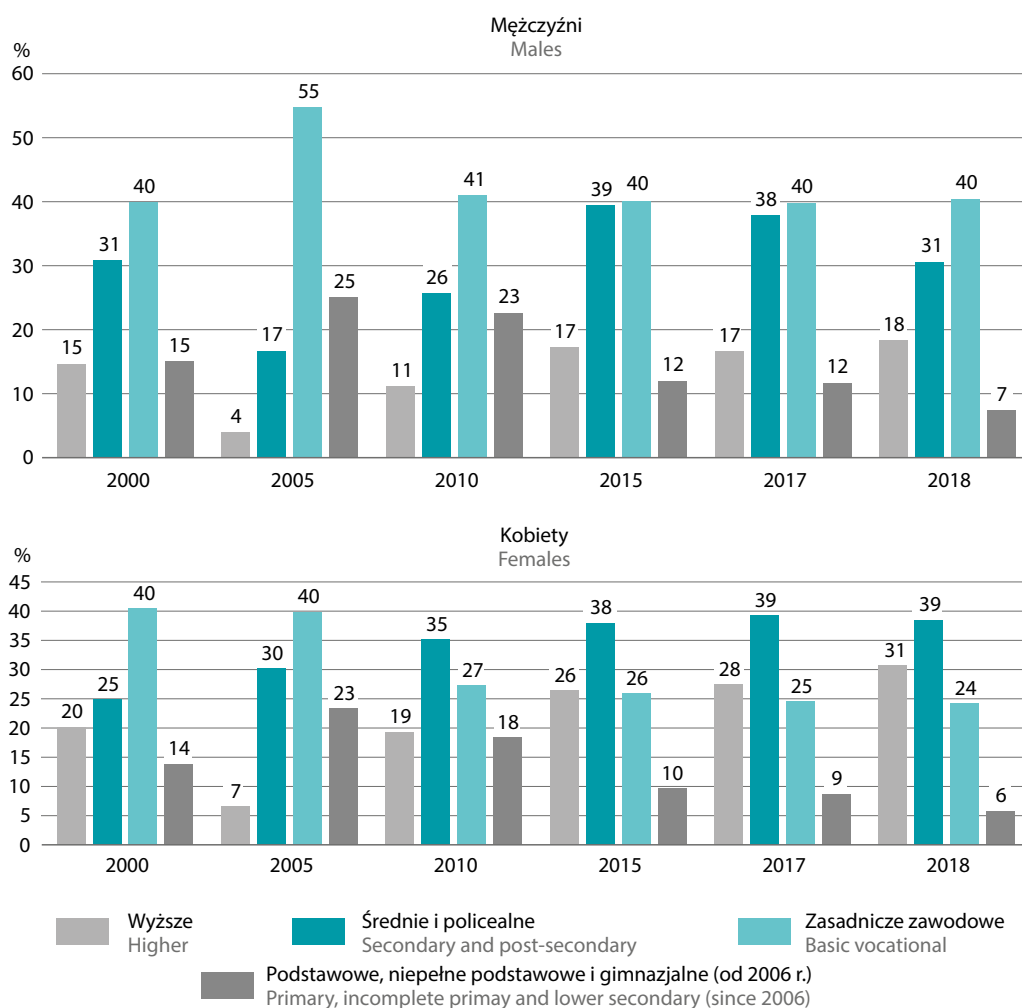
4.3. Education level of separated

Obserwowane na przestrzeni lat zmiany w strukturze poziomu wykształcenia osób separowanych nie są zbyt drastyczne, zapewne w związku z faktem dość niedawnego wprowadzenia tej formy rozkładu małżeństwa, w okresie gdy poziom wykształcenia ludności zaczął się gwałtownie podnosić. Największe dotyczą wykształcenia co najwyżej gimnazjalnego, którego udział wśród separowanych małżonków zmniejszył się ponad dwukrotnie zwiększając odsetek przede wszystkim wykształcenia średniego. Jednocześnie warto zwrócić uwagę, że około 2005 r. zmieniła się znacznie struktura poziomu wykształcenia mężczyzn w stosunku do małżeństw, których sąd orzekał separację. Prawie 80% z nich legitymowało się wówczas co najwyżej wykształceniem zasadniczym zawodowym i w zdecydowanej większości pozew o separację wniosła wówczas żona – matka wspólnych dzieci. Nie da się tego faktu nie łączyć z wprowadzeniem ustawy o świadczeniach rodzinnych, która określa warunki ustalania, przyznawania i wypłacania tych świadczeń.

Na przestrzeni lat 2000–2018 wśród separowanych kobiet przybyło nieco tych ze średnim i wyższym wykształceniem, a zmniejszył się udział co najwyżej zasadniczego zawodowego. Podobnie wśród separowanych mężczyzn, z tym, że udział zasadniczego zawodowego pozostał na tym samym poziomie (Wykres 41).

Wykres 42. Struktura separowanych według poziomu wykształcenia

Chart 42. Structure of separated by education level

5. Owdowienia (małżeństwa rozwiązane przez śmierć współmałżonka)

5. Widowed persons (marriages dissolved by death of spouse)

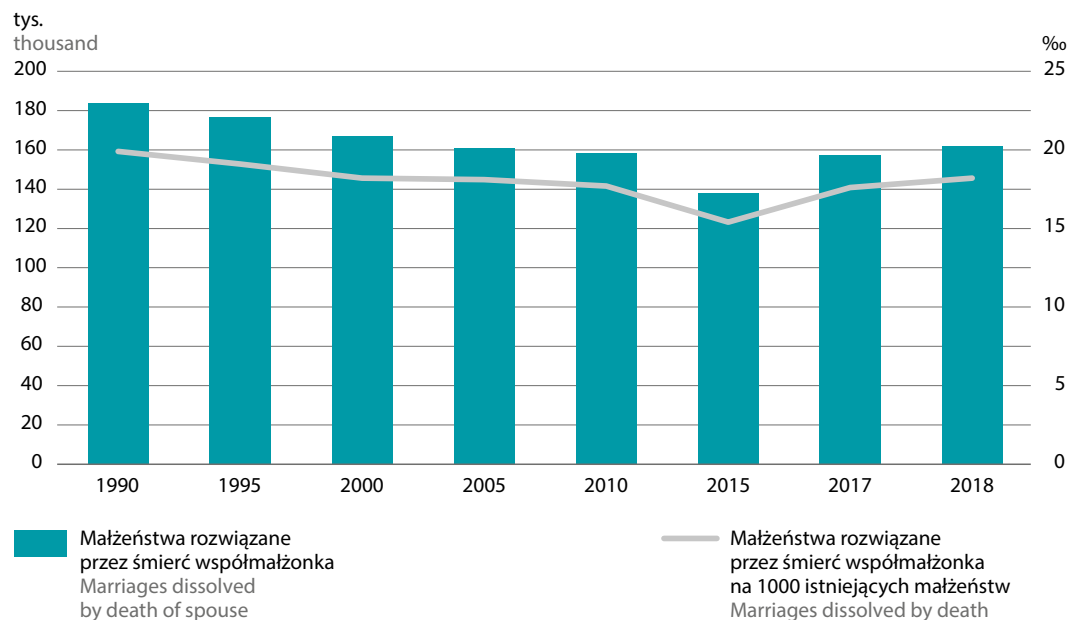
Umieralność jest jednym z podstawowych czynników kształtującym liczbę i strukturę ludności, w tym według stanu cywilnego, ponadto ma istotny wpływ na liczbę i strukturę rodzin, w tym małżeństw istniejących.

Każdego roku w wyniku rozwodu lub owdowienia zostaje rozwiązanych ponad 200 tys. małżeństw, ale to śmierć jednego ze współmałżonków stanowi główny powód rozpadu małżeństw w Polsce. Średnio co roku zdarzenie takie dotyka 7–8 na 10 rozwiązanych par małżeńskich.

W 2018 r. w wyniku śmierci jednego ze współmałżonków ustało blisko 162 tys. małżeństw, co stanowi 18 na 1000 istniejących małżeństw (Wykres 43). Jako jedną z przyczyn rosnącej liczby owdowień można uznać wymieranie pokolenia, dla którego węzeł małżeński był ważnym aspektem życia, a sama instytucja małżeństwa stanowiła podstawową formę współżycia społeczno-rodzinnego.

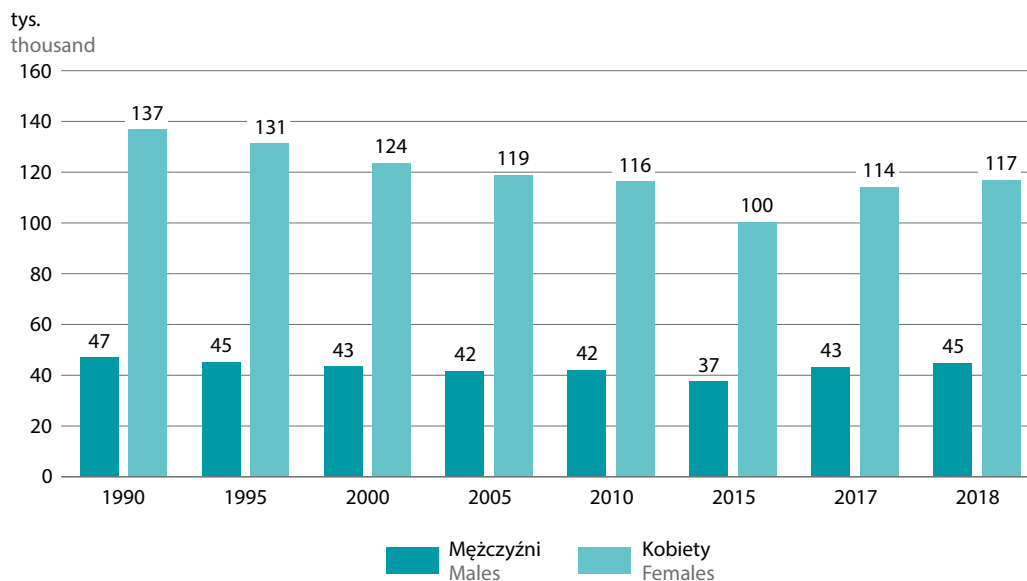
Wykres 43. Liczba małżeństw rozwiązanych przez śmierć współmałżonka i współczynnik na 1000 małżeństw istniejących

Chart 43. Number marriages dissolved by death of spouse and marriages dissolved by death of spouse per 1000 existing marriages

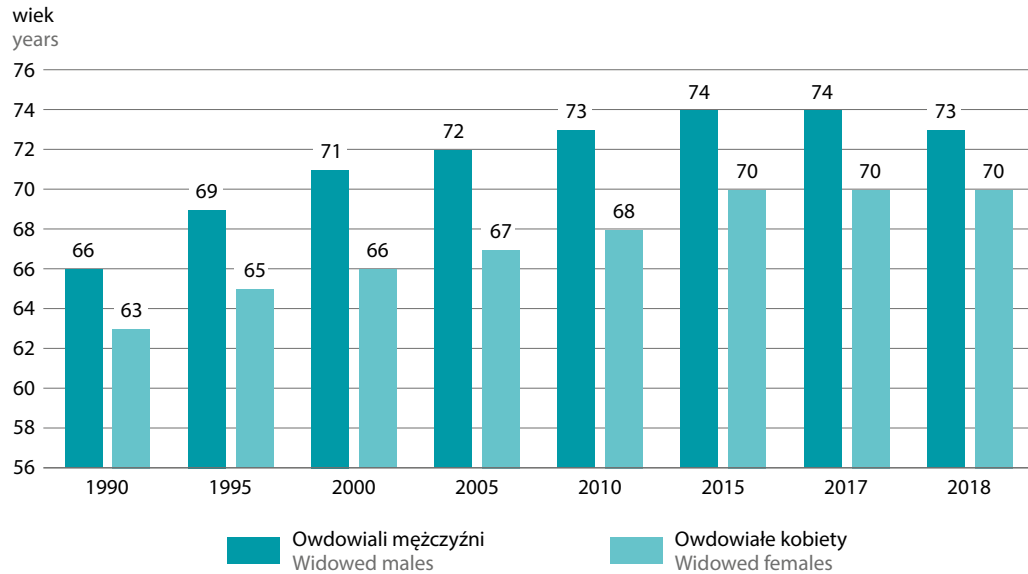
Zdecydowana większość owdowień dotyczy kobiet – jest ich blisko trzykrotnie więcej niż mężczyzn (Wykres 44). W 2018 r. sytuacja taka dotknęła niemal 117 tys. kobiet i 45 tys. mężczyzn. Przyczyną tak dużej dysproporcji należy poszukiwać w długości trwania życia oraz nadumieralności mężczyzn obserwowanej już od najmłodszych roczników wieku ludności. Zgodnie z tablicami trwania życia kobiety w Polsce żyją średnio o 8 lat dłużej niż mężczyźni. W konsekwencji, zakładając że w większości przypadków różnica wieku między małżonkami jest nie większa niż 5 lat, kobiecie pozostaje kilka do kilkunastu lat potencjalnego pozostawania wdową.

Wykres 44. Owdowienia według płci
Chart 44. Widowed persons by sex

Mediana wieku owdowiałych w 2018 r. kobiet wyniosła 70 lat, natomiast owdowiałych mężczyzn – 73 lata. Na przestrzeni ostatnich 30 lat przeciętny wiek, w którym doszło do śmierci współmałżonka wzrósł o 7 lat, zarówno dla mężczyzn jak i dla kobiet (Wykres 45). Kobiety zostają wdowami średnio o 4 lata wcześniej niż mężczyźni wdowcami, co w rezultacie sprawia, że starsi mężczyźni najczęściej do końca życia pozostają żonaci, a starsze kobiety to żyjące samotnie wdowy.

Wykres 45. Mediana wieku osób owdowiałych według płci
 Chart 45. Median age of widowed persons by sex

W zdecydowanej większości owdowienie ma miejsce po długoletnim, wspólnym życiu. W 2018 r. staż małżeński w przypadku ponad 80% małżeństw, które przestały istnieć w związku ze śmiercią współmałżonka, wyniósł co najmniej 30 lat (Tabela 14). Z danych wynika, że począwszy od najkrótszego, trwającego poniżej 5 lat, stażu małżeńskiego – dotyczącego z reguły ludzi młodych – kobiety zostają ok. 3–4 razy częściej wdowami niż mężczyźni wdowcami.

Na przestrzeni lat udział owdowień w małżeństwach z krótszym stażem zmniejsza się, co oznacza, że zmniejsza się umieralność w młodszych grupach (grupach – zarówno wieku ludności, jak i stażu małżeńskiego). Mniejsze udziały dotyczą obydwu małżonków, ale szczególnie kobiet. Jest to wynikiem szybszego u mężczyzn niż u kobiet spadku umieralności w młodszych grupach wieku – na co też wskazują parametry trwania życia. W 1990 r. owdowiali mężczyźni o stażu małżeńskim poniżej 30 lat stanowili około ¼ wszystkich owdowiałych, a kobiety prawie 30%; podczas gdy w 2018 r.: mężczyźni stanowili już tylko nieco ponad 13%, a kobiety ponad 14%.

Wyrównują się także wysokości udziałów właściwe dla kobiet i mężczyzn dla wszystkich grup stażu małżeńskiego. W 1990 r. udział owdowiałych mężczyzn w każdej z grup okresu trwania małżeństwa był niższy o 10–25% niż owdowiałych kobiet; np. w 1990 r. dla okresu trwania małżeństwa 20–29 lat odsetek dla mężczyzn wynosił 12,5%, a dla kobiet 13,8% – czyli o ponad 10% więcej, natomiast w 2018 r. wielkości udziałów dla tej grupy stażu małżeńskiego są prawie równe (7,0 i 7,1).

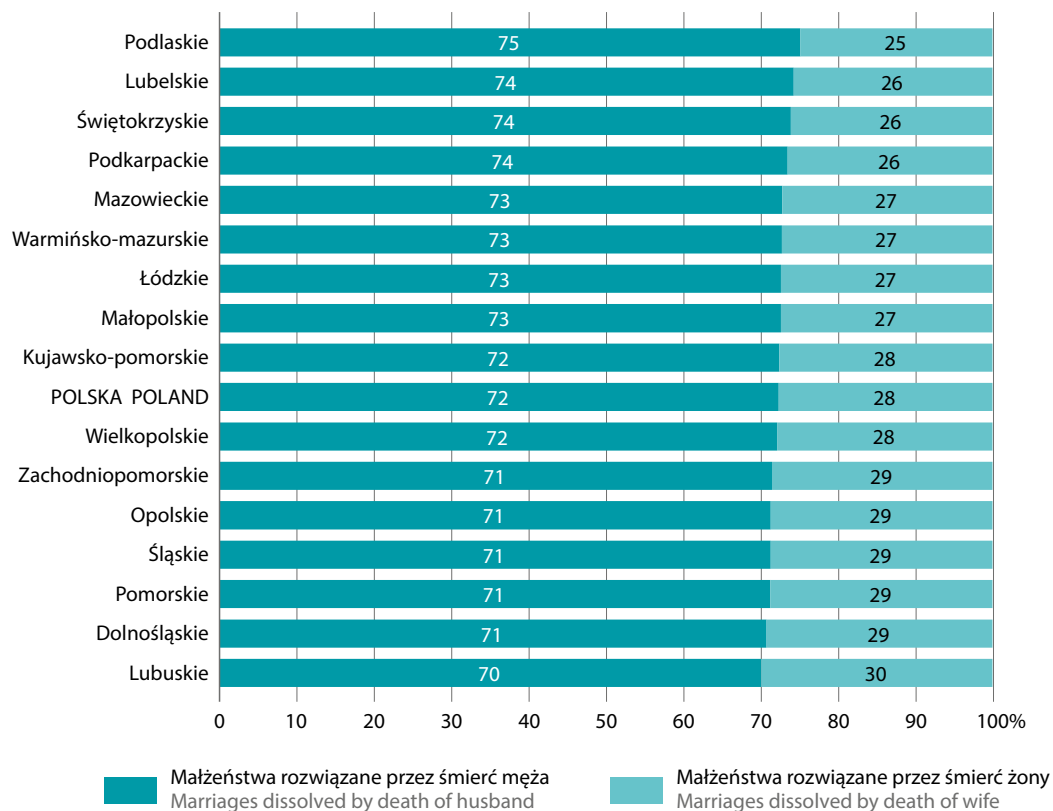
Tablica 14. Owdowienia według płci i okresu trwania małżeństwa
Table 14. Widowed persons by sex and duration of marriage

Okres trwania małżeństwa Duration by marriage	1990		2000		2010		2018	
	mężczyźni males	kobiety females	mężczyźni males	kobiety females	mężczyźni males	kobiety females	mężczyźni males	kobiety females
w tysiącach in thousands								
Ogółem Total	42,9	126,6	43,3	123,7	42,1	116,4	44,7	116,9
0–9	2,0	7,1	1,4	5,0	1,1	4,1	1,2	3,7
10–19	3,5	11,9	3,0	9,2	1,8	5,4	1,7	4,9
20–29	5,5	17,4	6,2	17,9	4,7	12,8	3,1	8,3
30 i więcej 30 and more	32,1	90,2	32,7	91,7	34,5	94,0	38,7	100,1
w % in %								
Ogółem Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
0–9	4,6	5,7	3,2	4,0	2,6	3,5	2,5	3,1
10–19	8,2	9,4	7,1	7,4	4,3	4,7	3,8	4,1
20–29	12,5	13,8	14,2	14,4	11,1	11,0	7,0	7,1
30 i więcej 30 and more	74,7	71,2	75,5	74,1	82,0	80,8	86,6	85,6

W 2018 r. wśród wszystkich rozwiązanych małżeństw największy udział małżeństw, których ustanie nastąpiło w wyniku śmierci współmałżonka, odnotowano w województwie łódzkim – ponad 76%, najmniej natomiast w województwie zachodniopomorskim – niecałe 68%. Współczynnik owdowień (na 1000 małżeństw istniejących) kształtował się na poziomie od blisko 21 w województwie łódzkim do ok. 16 w województwie podkarpackim.

Jak wspomniano wcześniej, małżeństw rozwiązanych przez śmierć męża jest blisko 3 razy więcej niż tych rozwiązanych w wyniku śmierci żony. W tym przypadku nie zauważa się istotnego zróżnicowania regionalnego – w 2018 r. skrajne proporcje notowane dla województw to 75 do 25 oraz 70 do 30 (Wykres 46). Można wyodrębnić dwa skupienia województw o zbliżonych proporcjach. Z jednej strony są to regiony południowo-wschodniej Polski – w województwie podlaskim na 100 małżeństw rozwiązanych w wyniku zgony współmałżonka 75 ustalo w wyniku śmierci męża, 25 w wyniku śmierci żony. Nieznacznie inne proporcje (74 do 31) notowano w lubelskim, świętokrzyskim i podkarpackim. Z drugiej strony znajdują się województwa położone – w większości – przy zachodniej granicy Polski, tj. lubuskie (z proporcją 70 do 30) oraz dolnośląskie i zachodniopomorskie, a także opolskie, śląskie oraz pomorskie (71 do 29).

Wykres 46. Małżeństwa rozwiązane przez śmierć męża lub żony według województw w 2018 r. (w %)
 Chart 46. Marriages dissolved by death of husband or wife by voivodship in 2018 (in %)

6. Bilans małżeństw

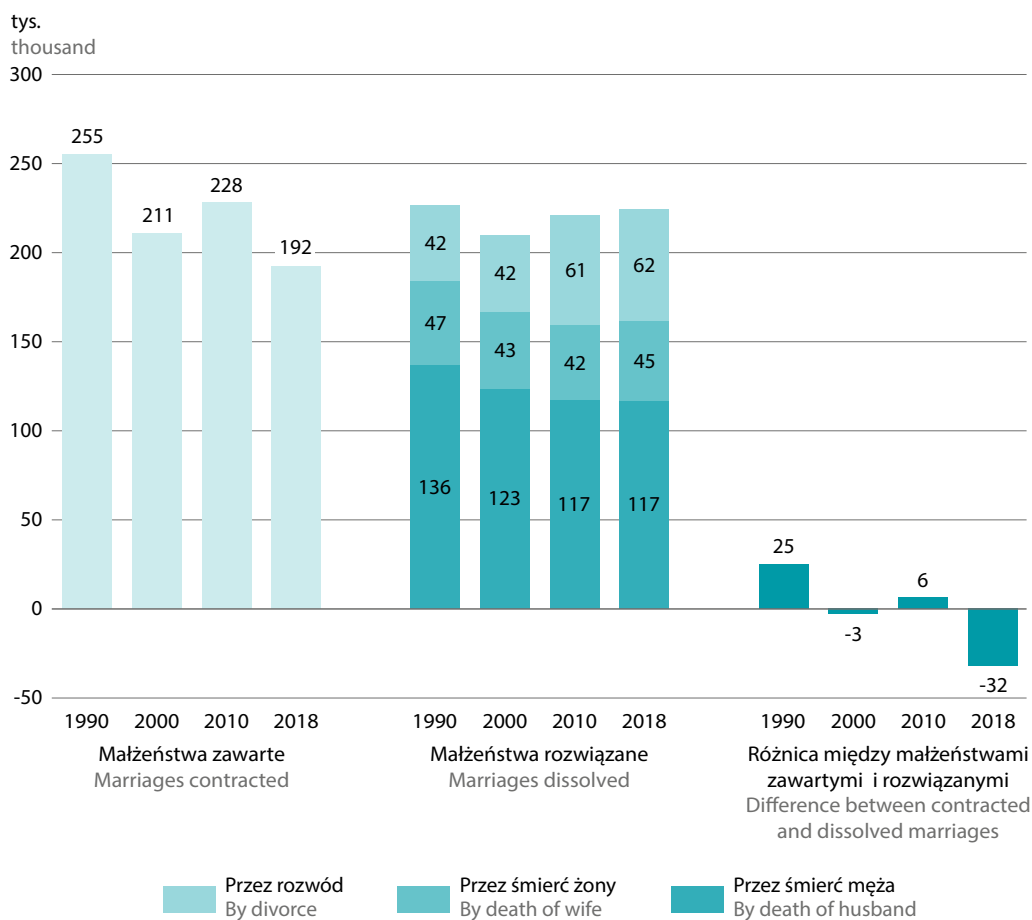
6. Balance of marriages

Celem opracowywania bilansu małżeństw jest uzyskanie danych o liczbie istniejących w Polsce małżeństw formalno-prawnych. Bilans jest sporządzany corocznie przy uwzględnieniu w danym roku danych w zakresie liczby:

- (+) nowo zawartych małżeństw,
- (-) małżeństw rozwiązanych poprzez orzeczenie rozwodu,
- (-) małżeństw, które uległy rozpadowi w wyniku śmierci jednego ze współmałżonków,
- (+/-) salda migracji wewnętrznych i zagranicznych osób o stanie cywilnym żonaty/zamężna.

Bazą wyjściową dla bilansu małżeństw są wyniki spisu w zakresie danych o liczbie mężczyzn o stanie cywilnym żonaty, a w kolejnych latach po spisie – saldo bilansu małżeństw na koniec roku poprzedniego. Wynikiem bilansu jest informacja o liczbie małżeństw istniejących. Dane są opracowywane w podziale terytorialnym z uwzględnieniem województw w podziale na tereny wiejskie i miejskie.

Wykres 47. Bilans małżeństw w wybranych latach
Chart 47. Balance of marriages in selected years

Wyniki ostatniego spisu powszechnego wykazały, że w Polsce w 2011 r. istniało 9095 tys. formalno-prawnych związków małżeńskich. Od tego czasu liczba małżeństw istniejących sukcesywnie maleje, tj. każdego roku liczba nowo powstałych związków małżeńskich jest niższa od liczby małżeństw rozwiązanych przez śmierć współmałżonka lub przez rozwód (Wykres 47). Dodatkowo, od kilku lat wzrasta liczba małżeństw rozwiązanych przy jednoczesnym spadku małżeństw nowo zawartych.

W końcu 2018 r. w Polsce istniało 8898,4 tys. małżeństw, tj. mniej o ponad 30 tys. niż rok wcześniej, prawie 200 tys. niż w 2011 r. oraz ponad 330 tys. niż w 1990 r. Małżeństwa w miastach od lat stanowią 60% ogółu małżeństw, co jest bliskie udziałowi ludności miejskiej w całej populacji Polski, i w 2018 r. było ich 5233,3 tys., tj. o 39 tys. mniej niż w poprzednim roku. Na uwagę zasługuje fakt, że na wsi od lat notowany jest dodatni bilans małżeństw, przybywa ich tam 8–10 tys. rocznie.

Jak wspomniano wcześniej ustanie małżeństwa może nastąpić poprzez śmierć współmałżonka lub rozwód, jednak głównym czynnikiem jest śmierć jednego ze współmałżonków – w 2018 r. stanowiła przyczynę ponad 70% rozwiązanych małżeństw. Na przestrzeni lat proporcje te ulegają zmianie – w latach 90. ubiegłego wieku oraz na początku bieżącego roku rozwody stanowiły przyczynę 1/5 rozwiązywanych rocznie małżeństw, obecnie jest to już prawie 30%. Ustanie małżeństwa w wyniku śmierci, aż w prawie 3/4 przypadków dotyczy śmierci męża.

Tablica 15. Bilans małżeństw (w tys.)
Table 15. Balance of marriages (in thousands)

LATA YEARS	Małżeństwa zawarte Contracted marriages	Małżeństwa rozwiązane Marriages dissolved								Małżeństwa istniejące Existing marriages
		ogółem total	przez śmierć by death of			przez rozwód by divorce	na 1000 istniejących małżeństw per 1000 existing marriages			
			razem total	męża husband	żony wife		ogółem total	przez śmierć by death	przez rozwód by divorce	
Ogółem Total										
1990	255,4	226,4	183,9	136,9	47,0	42,4	24,6	19,9	4,6	9232,8
2000	211,2	209,8	167,0	123,7	43,3	42,8	22,8	18,2	4,7	9186,1
2010	228,3	220,7	159,4	117,0	42,5	61,3	24,6	17,7	6,8	8984,9
2018	192,4	224,4	161,5	116,8	44,7	62,8	25,2	18,2	7,1	8898,4
Miasta Urban areas										
1990	141,0	138,8	104,5	77,2	27,3	34,3	24,4	18,3	6,0	5696,8
2000	128,1	134,7	98,7	72,5	26,2	36,0	24,2	16,1	6,5	5576,5
2010	137,2	143,9	96,5	69,9	26,6	47,4	26,7	17,9	8,8	5393,3
2018	114,8	144,9	99,8	71,3	28,4	45,2	27,7	19,1	8,6	5233,3
Wieś Rural areas										
1990	114,4	86,7	79,4	59,7	19,7	7,3	24,6	22,4	2,1	3537,4
2000	83,0	75,0	68,3	51,2	17,2	6,7	20,7	18,9	1,8	3617,5
2010	91,1	76,3	62,9	47,0	15,8	13,4	21,2	17,5	3,7	3594,0
2018	77,6	78,4	61,8	45,5	16,3	16,7	21,4	16,8	4,5	3671,1

Miarą obrazującą zjawisko rozpadu małżeństw jest wskaźnik małżeństw rozwiązanych (wskaźnik rozpadu małżeństw), tj. iloraz liczby małżeństw rozwiązanych i liczby małżeństw istniejących (Tablica 15). W ostatnich latach na każdy 1000 istniejących małżeństw rozpada się ich 24–25, w tym 18 w wyniku śmierci jednego ze współmałżonków i 7 w wyniku rozwodu. Na przestrzeni minionych prawie 30 lat wielkość ogólnego wskaźnika nie zmieniała się znacząco, natomiast zdecydowanie rósł udział rozwodów. W 1990 r. cząstkowy wskaźnik dla rozwodów wynosił 4,6 przy ogólnym wynoszącym 24,6, czyli cząstkowy dotyczący śmierci wyniósł 20, a w 2018 r. – dla rozwodów był już o ponad połowę wyższy i wskaźniki wynosiły – odpowiednio: 7, 25 oraz 18.

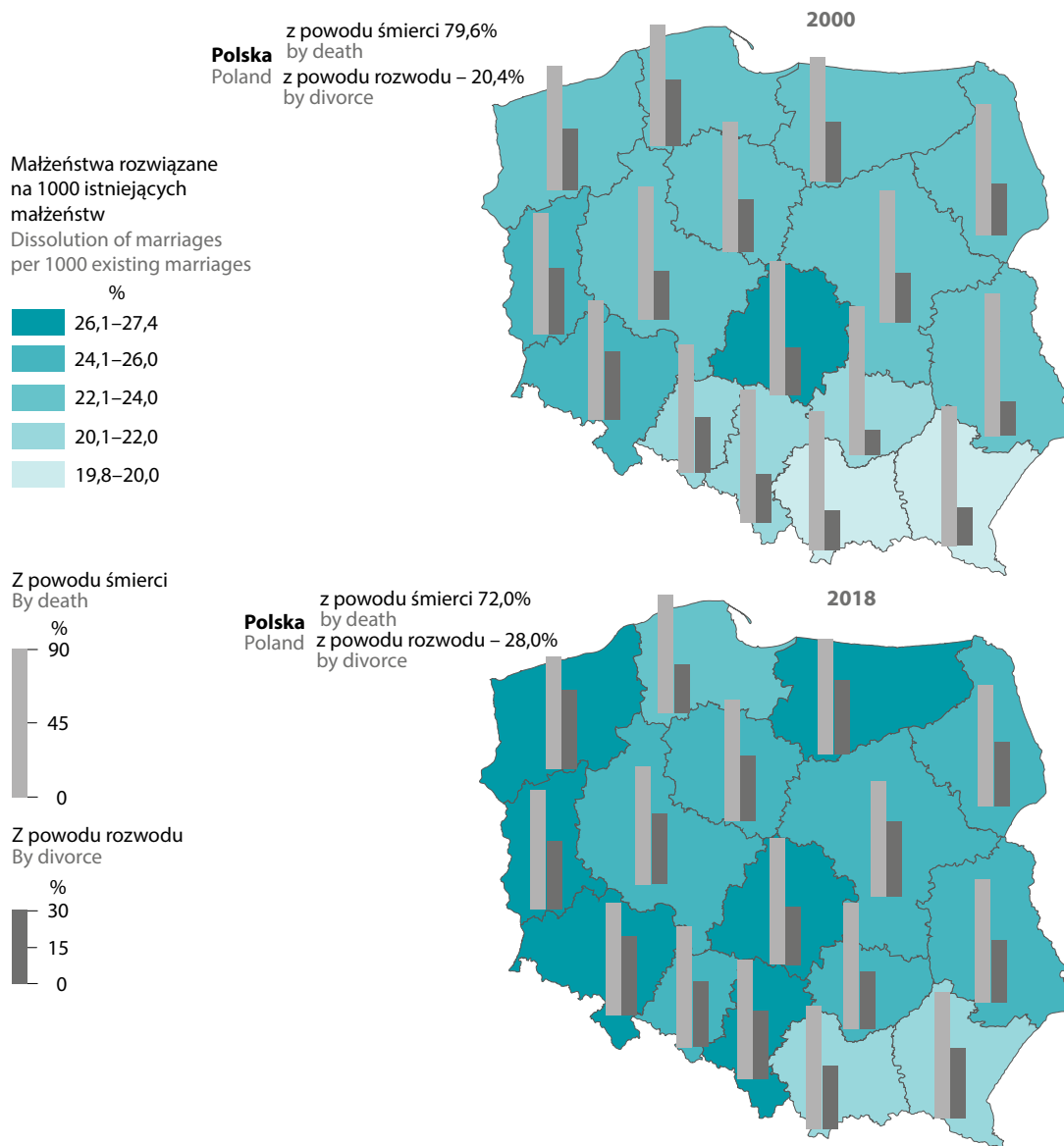
Rozpad małżeństw jest zróżnicowany ze względu na miejsce zamieszkania, a różnice są widoczne już od podziału na tereny miejskie i wiejskie (Tablica 15). Wskaźnik rozpadu małżeństw w miastach jest obecnie zdecydowanie wyższy niż na wsi – różnica na przestrzeni lat zmieniała się od nieistotnej (na poziomie 0) w 1990 r. do około 6 pkt w 2018 r. Interesujące zmiany mają miejsce w przypadku cząstkowych wskaźników – jeszcze do przełomu XX i XXI wieku wskaźnik dotyczący śmierci współmałżonka był wyższy na wsi – o 3–4 punkty, a już od 10 lat przeważa w miastach, natomiast wskaźnik dla rozwodów niezmiennie wyższy jest w miastach – o 4–5 punktów.

Także pod względem regionalnym występuje zróżnicowanie intensywności rozpadu małżeństw. W 2018 r. najwyższe wskaźniki notowały województwa: śląskie, łódzkie, dolnośląskie i zachodniopomorskie (27 rozwiązane małżeństwa na 1000 istniejących). Jednocześnie – w śląskim i łódzkim odnotowano najwyższe w stosunku do innych województw cząstkowe wskaźniki dotyczące śmierci współmałżonka (odpowiednio: 20 oraz 21), natomiast w dolnośląskim i zachodniopomorskim – najwyższe w skali Polski były wskaźniki dla rozwodów (ok. 9).

W przypadku regionów o najniższych wskaźnikach rozpadu małżeństw sytuacja dotycząca proporcji cząstkowych kształtowała się bardzo podobnie, tj. najniższe ogólne wskaźniki cechowały województwa: podkarpackie (20,6) i małopolskie (21,4), jednocześnie wskaźniki cząstkowe – dotyczące zarówno śmierci jak i rozwodów – także miały tam najniższe wartości (odpowiednio: poniżej 16 oraz około 5).

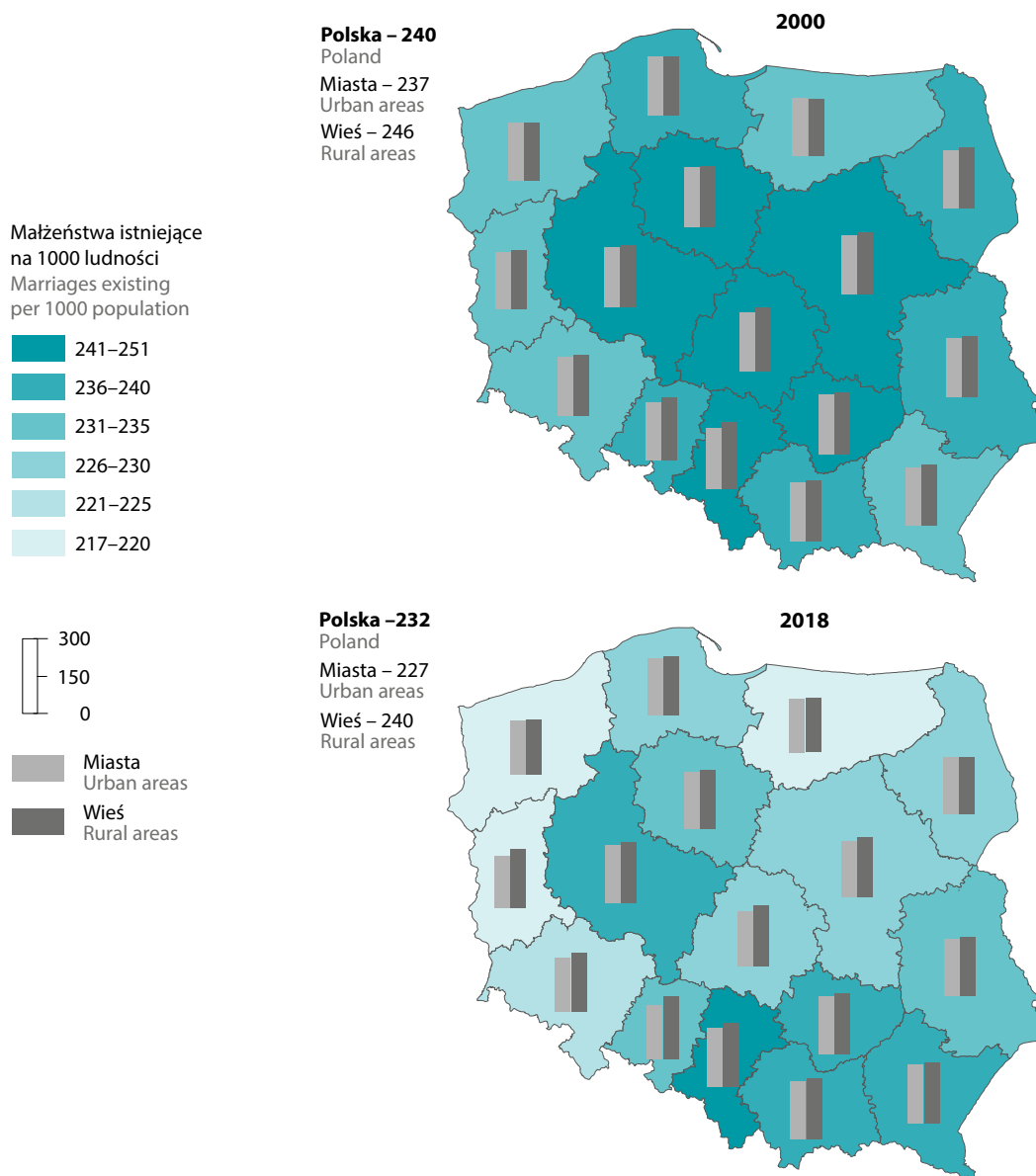
Na przestrzeni minionych 18 lat współczynniki rozpadu małżeństw nieco wzrosły, ale zróżnicowanie regionalne intensywności rozpadu małżeństw zmieniło się tylko nieznacznie. Najniższe wskaźniki wystąpiły w tych samych województwach także w 2000 r. – w podkarpackim i małopolskim, najniższe w porównaniu do innych województw były tu także wskaźniki cząstkowe. W przypadku najwyższych wartości wskaźników dominowały wówczas – podobnie jak obecnie – województwa: łódzkie i dolnośląskie, ale woj. śląskie, które ma obecnie jeden z najwyższych wskaźników rozpadu, w 2000 r. miało jeden z najniższych (Mapa 9).

Mapa 9. Współczynniki rozpadu małżeństw w latach 2000 i 2018
Map 9. Dissolution of marriages rates in 2000 and 2018

Najwięcej, w odniesieniu do liczby mieszkańców, małżeństw istnieje w województwie śląskim – mimo wysokiego tam obecnie wskaźnika rozwiązywanych rocznie małżeństw. Na każde 1000 ludności województwa jest 241 małżeństw; w 2000 r. było ich 251 – także najczęściej wśród województw. Na przestrzeni lat współczynnik małżeństw istniejących najbardziej obniżył się w województwie łódzkim: z 244 w 2000 r. (miało ono wówczas jeden z najwyższych współczynników), do 229 w 2018 r. Kolejnymi województwami o największym spadku wielkości współczynnika są warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie oraz lubuskie i jednocześnie w tych województwach współczynnik istniejących małżeństw był najniższy zarówno w 2000, jak i 2018 roku. Współczynnik dla Polski kształtuje się na poziomie 232 (wobec 240 w 2000 r.), dla miast wynosi 227 i zdecydowanie więcej dla terenów wiejskich – 240 (Mapa10).

Mapa 10. Małżeństwa istniejące (na 1000 ludności) w latach 2000 i 2018
 Map 10. Existing marriages (per 1000 population) in 2000 and 2018

7. Ludność według stanu cywilnego

7. Population by marital status

Polska jest krajem o silnej tradycji rodzinnej co znajduje odzwierciedlenie w strukturze ludności według stanu cywilnego. Z kolei struktura ludności według stanu cywilnego uwarunkowana jest czynnikami demograficznymi, tj. liczbą osób w poszczególnych grupach wieku, liczbą zawieranych co roku nowych małżeństw oraz orzekanych rozwodów, a także liczbą i strukturą zgonów powodujących zmiany stanu cywilnego osób – owdowienia. Ponadto, na podejmowanie decyzji prorodzinnych, tj. dotyczących zawierania związków małżeńskich i posiadania dzieci, istotny wpływ ma także bieżąca oraz przewidywana sytuacja społeczno-ekonomiczna kraju.

Przedstawione niżej dane dotyczą ludności w wieku 15 i więcej lat i stanowią wyniki narodowych spisów powszechnych ludności przeprowadzonych w Polsce w latach 1988, 2002 i 2011. Przy czym, w spisie z 1988 r. dane o stanie cywilnym zgromadzono zgodnie z oświadczeniem osób dotyczącym ich faktycznej sytuacji rodzinnej – bez weryfikacji statusu prawnego. Natomiast w dwóch ostatnich spisach powszechnych (z lat 2002 i 2011) gromadzono informacje dotyczące:

- stanu cywilnego formalno-prawnego – wynikającego z polskiego ustawodawstwa,
- stanu cywilnego nieformalnego – będącego wynikiem deklaracji respondentów o pozostawaniu (lub nie) w związkach małżeńskich i związkach nieformalnych (kohabitacjach).

Przyjęta w obu wspomnianych spisach terminologia określająca stan cywilny oraz przedstawiająca wyniki w tym zakresie została utrzymana także w tym rozdziale (stan cywilny prawny (formalno-prawny), stan cywilny nieformalny, związki partnerskie/nieformalne, kohabitacje, partner/partnerka itd.).

7.1. Stan cywilny (formalno-prawny)

7.1. Legal marital status

Stan cywilny odnoszony jest do formalno-prawnej sytuacji osób i wyróżnia następujące kategorie:

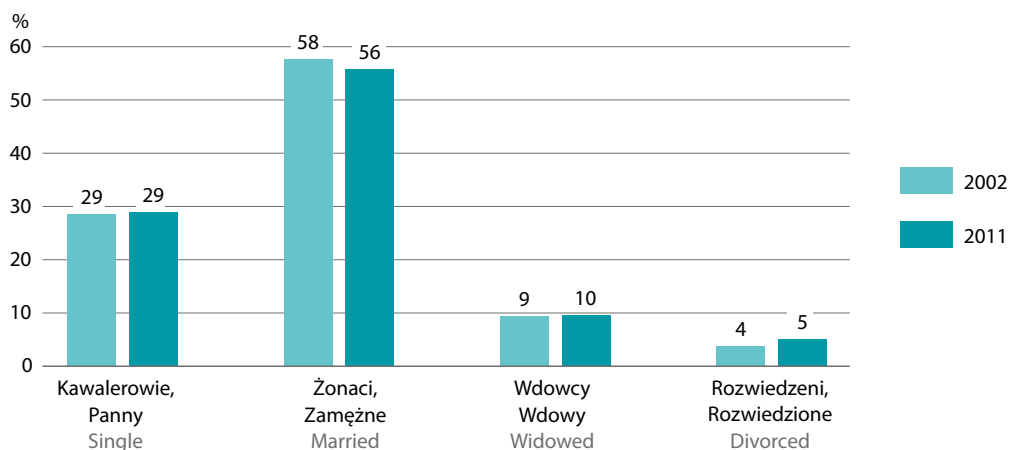
- kawaler/panna, tj. osoby, które nigdy nie zawarły związku małżeńskiego,
- żonaty/zamężna – osoby pozostające w formalno-prawnym małżeństwie,
- wdowiec/wdowa – osoby owdowiałe, które nie zawarły kolejnego związku małżeńskiego,
- rozwiedziony/rozwiedziona – osoby, w stosunku do małżeństwa których sąd orzekł rozwód i nie zawarły kolejnego związku małżeńskiego.

Małżonkowie posiadający orzeczoną przez sąd separację – jak wspomniano we wcześniejszej części opracowania – w przypadku prawnego stanu cywilnego pozostają w grupie żonatych/zamężnych.

W latach 2002 i 2011 struktura ludności pod względem stanu cywilnego prawnego była bardzo do siebie zbliżona (Wykres 48, Tabl. 16). Najbardziej liczną grupą stanowiły osoby pozostające w związku małżeńskim – w 2011 r. 56% osób w wieku 15 lat i więcej, co oznacza niewielki spadek udziału w stosunku do 2002 r., który wówczas wyniósł 58%.

Wykres 48. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego w latach 2002 i 2011

Chart 48. Population aged 15 and more by legal marital status in 2002 and 2011

W tym miejscu należy wspomnieć, że wynik spisu z 1988 r. w zakresie stanu cywilnego ludności – chociaż był rezultatem deklaracji osób – daje podstawy do stwierdzenia, że od tego czasu udział osób pozostających w formalnym małżeństwie mocno się obniżył. W 1988 r. aż 65% ludności w wieku 15 i więcej lat deklarowało pozostawanie w związku małżeńskim (lub nieformalnym), a biorąc pod uwagę ówczesną obyczajowość, można wnioskować, że zdecydowana większość tych deklaracji dotyczyła związków formalno-prawnych. Zatem, z dużą pewnością można stwierdzić, że w latach 1989–2011 udział osób o stanie cywilnym żonaty/zameżna obniżył się o 8-p. proc., ale najszybszy spadek miał miejsce w pierwszej dekadzie transformacji – o 6–7 p. proc.

Kolejną grupą, która w latach 2002–2011 nie zmieniła istotnie swego udziału, są kawalerowie i panny stanowiący prawie 29% badanej populacji. Strukturę dopełniają osoby owdowiałe – niespełna 10% badanej populacji oraz osoby rozwiedzione, których udział istotnie wzrósł z 3,7% w 2002 r. do 5,0% w 2011 r. – niemniej nadal stanowią najmniej liczną grupę stanu cywilnego prawnego.

Tablica 16. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego i płci w latach 2002 i 2011
 Table 16. Population aged 15 and more by legal marital status and sex in 2002 and 2011 (in %)

Stan cywilny prawny Legal marital status	2002			2011		
	razem total	mężczyźni male	kobiety female	razem total	mężczyźni male	kobiety female
W tysiącach In thousands						
OGÓŁEM TOTAL	31288,4	14962,1	16326,3	32679,6	15652,2	17027,4
Kawalerowie, panny Single	8931,6	4965,5	3966,1	9420,1	5289,4	4130,6
Żonaci, zamężne Married	18043,0	8974,4	9068,6	18236,4	9095,1	9141,3
Wdowcy, wdowy Widowed	2907,7	434,5	2473,3	3126,8	481,8	2645,0
Rozwiedzeni, rozwiedzione Divorced	1156,4	461,2	695,1	1629,5	656,2	973,3
Nieustalony Unknown	249,7	126,5	123,1	266,9	129,7	137,1
W % (struktura pionowa) In % (vertical structure)						
OGÓŁEM TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Kawalerowie, panny Single	28,5	33,2	24,3	28,8	33,8	24,3
Żonaci, zamężne Married	57,7	60,0	55,5	55,8	58,1	53,7
Wdowcy, wdowy Widowed	9,3	2,9	15,1	9,6	3,1	15,5
Rozwiedzeni, rozwiedzione Divorced	3,7	3,1	4,3	5,0	4,2	5,7
Nieustalony Unknown	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8

Czynnikami różnicującymi strukturę ludności według stanu cywilnego jest płeć i wiek (Tabl. 17, Wykres 49) pozostające w ścisłym związku z procesami kształtującymi tę strukturę, tj. z zawieraniem małżeństw oraz ich rozpadem, w tym z umieralnością.

Istotne zróżnicowanie według płci ma miejsce w przypadku kawalerów i panien. W 2011 r. kawalerowie stanowili ponad 1/3 mężczyzn w wieku 15 lat i więcej; odsetek panien był znacznie niższy – nie przekraczał 1/4 populacji kobiet w tym wieku. Większy udział kawalerów wśród mężczyzn niż panien wśród kobiet zmniejsza się stopniowo wraz ze wzrostem wieku aż do wyrównania około 70-ki. W przypadku osób w młodszym wieku różnice te uzasadnia się różnym dla obydwu płci wiekiem zawierania małżeństw; kobiety w chwili ślubu są przeciętnie o dwa lata młodsze od mężczyzn. Natomiast w przypadku całej populacji należącej do tej grupy stanu cywilnego wiek środkowy kobiet jest o 1,5 roku niższy niż dla mężczyzn.

Tablica 17. Ludność w wieku 15 lat i więcej według płci, wieku i stanu cywilnego prawnego^a w 2011 r.
Table 17. Population aged 15 and more by sex, age and legal marital status^a in 2011

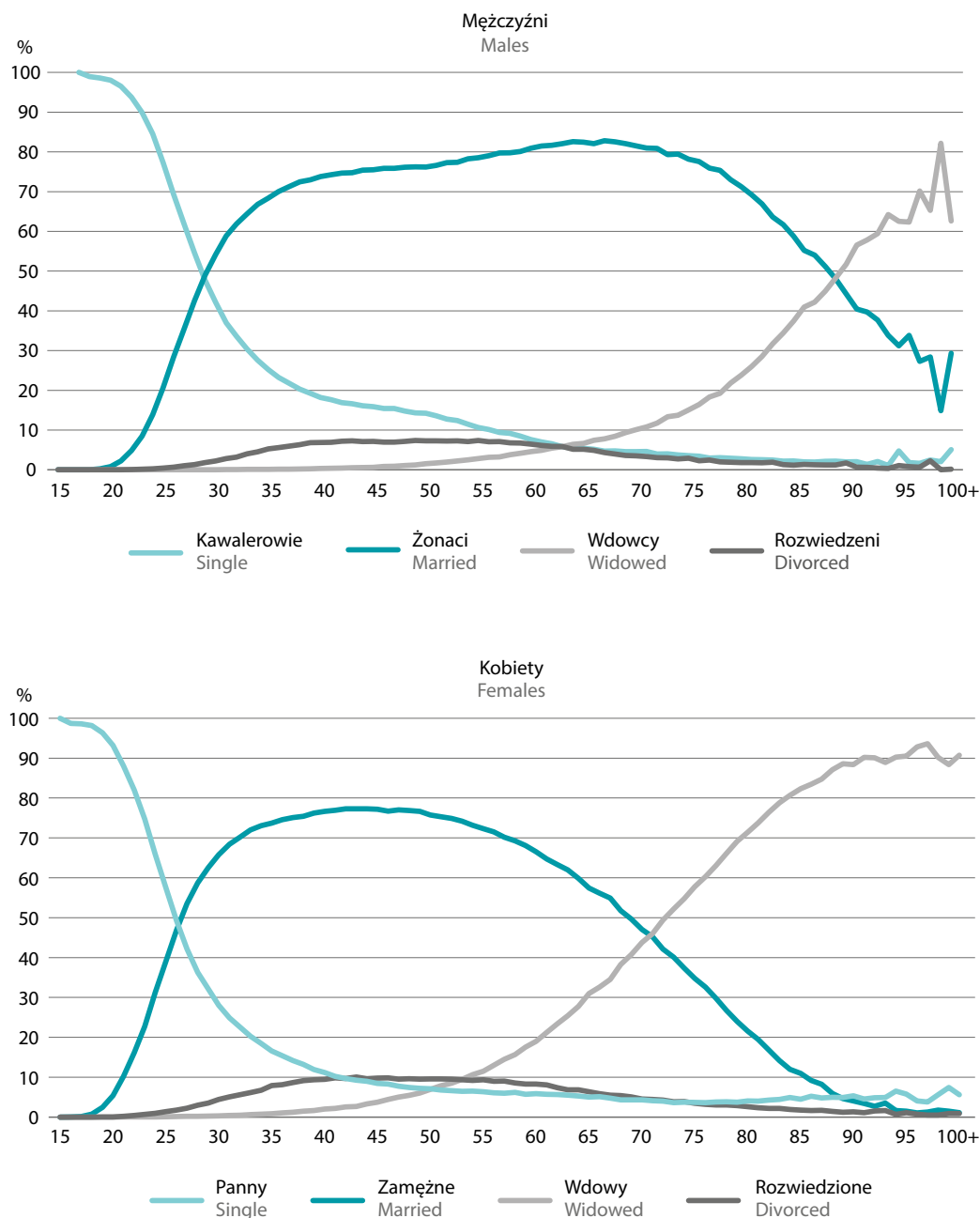
Wiek Age	Męż- czyźni Male	Kobiety Female	Kawale- rowie Single m.	Panny Single f.	Żonaci Married m.	Zamężne Married f.	Wdowcy Widowed m.	Wdowy Widowed f.	Rozwie- dzeni Divorced m.	Rozwie- dzone Divorced f.
	w tys in thousands									
Ogółem w tys. Total in thous.	15652	17027	5289	4131	9095	9141	482	2645	656	973
W % do ogólnej liczby ludności danej grupy wieku In % the total population of a given age group										
Razem Total	x	x	33,8	24,3	58,1	53,7	3,1	15,5	4,2	5,7
15–19	1222	1171	99,5	98,3	0,1	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0
20–29	3097	2998	76,2	60,5	21,7	36,1	0,0	0,1	0,6	1,5
30–39	3000	2919	28,5	18,9	65,8	72,3	0,1	0,9	4,6	7,0
40–49	2430	2406	16,1	8,8	75,3	77,0	0,7	3,8	7,1	9,7
50–59	2823	3000	11,3	6,4	78,3	72,4	2,7	11,6	7,1	9,1
60–69	1707	2063	6,0	5,3	81,9	59,9	6,3	27,7	5,4	6,8
70–79	969	1527	3,8	3,9	78,6	36,4	14,6	55,8	2,8	3,7
80 i więcej	404	944	2,4	4,6	61,9	13,1	33,8	79,9	1,6	1,9
Mediana wieku Median age	42,1	46,0	25,4	24,0	50,4	47,5	73,0	73,7	49,9	50,1

a) Bez nieustalonego stanu cywilnego. a) Data exclude cases in which legal marital status is unknown.

Wśród osób pozostających w związkach małżeńskich odsetek żonatych mężczyzn jest nieco wyższy (58%) w porównaniu z zamężnymi kobietami (54%). W tej grupie stanu cywilnego zróżnicowanie dotyczy przede wszystkim wieku; do ok. 50. roku życia rysuje się przewaga udziału zamężnych kobiet nad żonatymi mężczyznami – wśród poszczególnych grup wieku największa różnica dotyczy wieku 20–29 lat i nie przekracza 15 p. proc. Od 50-tki proporcja gwałtownie się odwraca – udział żonatych mężczyzn staje się zdecydowanie wyższy niż zamężnych kobiet; np. wśród 60-latków sięga 22 p. proc., a po 70 roku życia jest większy o ponad połowę.

Przedstawione tendencje wynikają ze zjawiska nadumieralności mężczyzn, która – w konsekwencji – powoduje częstsze owdowienia kobiet. W miarę przechodzenia do starszych grup wieku proces nasila się – w rezultacie starsi mężczyźni najczęściej do końca życia pozostają żonaci, a starsze kobiety są wdowami. Wyrazistą ilustracją tego faktu są dane dotyczące seniorów (80 i więcej lat), wśród których aż 62% mężczyzn to żonaci, a zamężne wśród kobiet stanowią tylko 13%.

Wykres 49. Ludność w wieku 15 lat i więcej według płci, wieku oraz stanu cywilnego prawnego w 2011 r.
 Chart 49. Population aged 15 and more by sex, age and legal marital status in 2011

Tym samym odsetek wdów staje się pięciokrotnie wyższy (15,5%) niż odsetek wdowców (3,1%). Większy udział wdów nad wdowcami dotyczy wszystkich grup wieku. Wśród ludności od 80. roku życia aż 80% kobiet to wdowy, natomiast wdowcy wśród mężczyzn w tym wieku stanowili tylko ok. 1/3. Pomijając różnice w liczebnościach wdów i wdowców należy zauważyć podobieństwo rozkładu obu populacji według wieku – mediana wieku wdowców wyniosła 73 lata, a kobiet niespełna 74 lata.

Osoby rozwiedzione w 2011 r. stanowiły w Polsce najmniejszą grupę osób, tj. 5% (wśród mężczyzn nieco ponad 4%, a wśród kobiet prawie 6%). Odsetki rozwiedzionych wzrastają w kolejnych grupach wieku – do 7–10% w wieku 40–59 lat, a następnie maleją wraz ze wzrostem wieku.

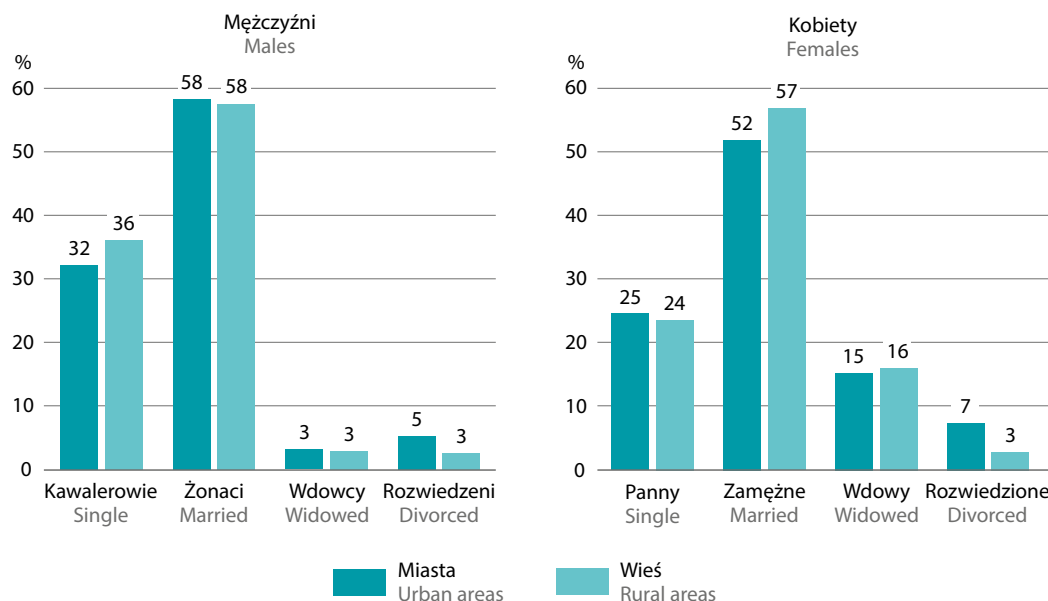
Przedstawione różnice w strukturze stanu cywilnego pod względem płci i wieku wynikają z odmiennych dla kobiet i mężczyzn wzorców zawierania związku małżeńskiego, a także różnic w zakresie umieralności oraz trwania życia.

Jak wspomniano wcześniej, liczba nowo zawieranych małżeństw pozostaje – punktu widzenia rozwoju demograficznego kraju – czynnikiem decydującym o liczbie i strukturze ludności, ponieważ obecnie nadal prawie 75% dzieci rodzi się w formalnych związkach małżeńskich. Z kolei mediana wieku zawierania małżeństw jest o dwa lata niższa dla kobiet; oznacza to, że mężczyźni wchodzi w związek małżeński później, a jednocześnie żyją krócej niż kobiety. Na przestrzeni ostatnich trzech dekad utrzymuje się ok. 8-letnia różnica między przeciętnym trwaniem życia kobiety i mężczyzny. Dlatego prawdopodobieństwo, że zmarły mężczyzna był żonaty jest o 1/3 wyższe niż, że zmarła kobieta to mężatka; kobiety umierają najczęściej jako wdowy (63% ogółu zmarłych rocznie kobiet).

Jak wykazały wyniki spisu 2011 struktura ludności według stanu cywilnego jest także zróżnicowana w zależności od miejsca zamieszkania osób (Wykres 50). W przypadku kawalerów oraz kobiet zamężnych stanowią oni zdecydowanie większe grupy wśród ludności mieszkającej na wsi niż wśród mieszkańców miast. Analiza struktury wieku kawalerów wskazuje, że począwszy od wieku 40 lat odsetek w kolejnych grupach na wsi jest większy o nawet o 7 p. proc. niż w miastach.

Wykres 50. Ludność w wieku 15 lat i więcej według płci i stanu cywilnego w miastach i na wsi w 2011 r.

Chart 50. Population aged 15 and more by legal marital status and urban-rural areas in 2011

Osoby owdowiałe stanowiły po ok. 10% populacji w wieku 15 lat i więcej zarówno w miastach, jak i na wsi, z tym, że na obydwu tych obszarach wdowcy wśród mężczyzn to po ok. 3%, a udział wdów wśród kobiet jest pięć razy większy.

Natomiast wśród osób rozwiedzionych zdecydowanie więcej mieszka w miastach i stanowią tam ponad 6% badanej populacji; na wsi niespełna 3%. Jest to wynikiem faktu, że przez lata rozwód był zjawiskiem powszechnym przede wszystkim w miastach. Na początku bieżącego wieku na wsi rozwodziło się 3-krotnie mniej małżeństw niż w miastach obecnie – o połowę mniej.

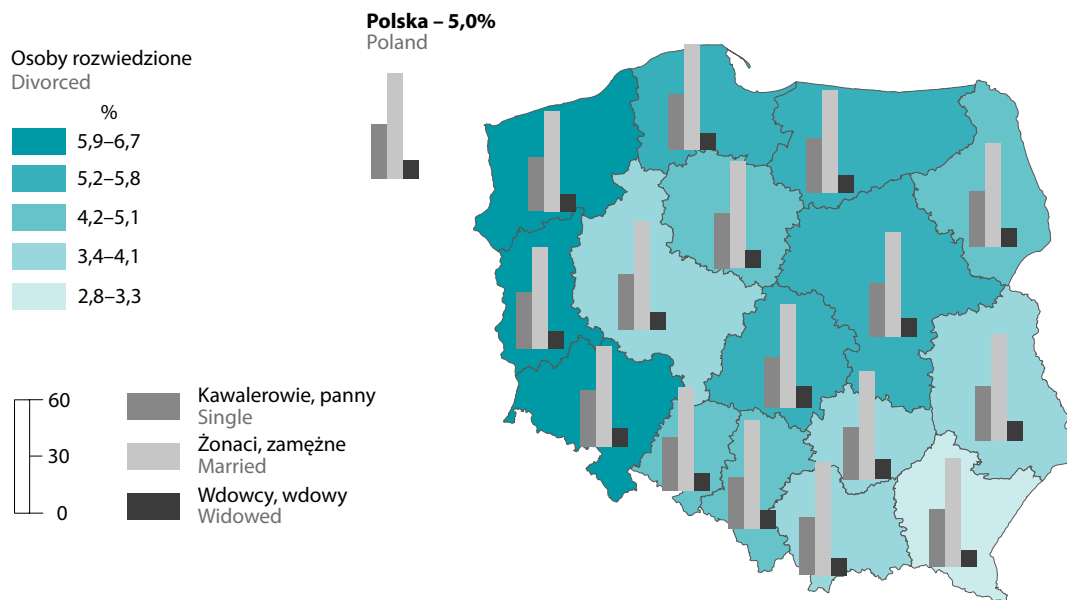
Jednocześnie zjawisko rozwodów jest zróżnicowane także regionalnie, co znajduje odzwierciedlenie w różnicach między województwami w przypadku udziału tej kategorii prawnego stanu cywilnego w odniesieniu do populacji w wieku 15 lat i więcej (Tablica 18). W województwach Polski zachodniej notowany jest najwyższy odsetek osób rozwiedzionych – powyżej 6% (zachodniopomorskie – 6,7%, dolnośląskie – 6,6% i lubuskie – 6%, a odsetek dla Polski to 5,0%). Jednocześnie w tych województwach występuje najmniejszy udział osób pozostających w prawnych małżeństwach (poniżej 54% przy ogólnopolskim wynoszącym prawie 56%). Z kolei najmniej osób rozwiedzionych (poniżej 4%) odnotowano w województwie podkarpackim (tylko 2,8%) i małopolskim (3,4%), tam też jest najwięcej kawalerów i panien – powyżej 30% (ogólnopolski udział to niespełna 29%).

Tablica 18. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego i województw w 2011 r.
Table 18. Population aged 15 and more by legal marital status and voivodship in 2011

Województwa Voivodships	Ogółem w tys. Total in thousands	Stan cywilny prawny Legal marital status				
		kawalerowie, panny single	żonaci, zamężne married	wdowcy, wdowy widowed	rozwiedzeni, rozwiedzione divorced	nieustalony unknown
OGÓŁEM w tys. Total in thousands	32680	9420	18236	3127	1630	267
w % in %	100,0	28,8	55,8	9,6	5,0	0,8
		w % do województwa ogółem in % to the voivodship in total				
Dolnośląskie	2507	29,8	53,4	9,7	6,6	0,5
Kujawsko-pomorskie	1772	29,2	56,3	9,4	4,9	0,3
Lubelskie	1843	28,7	56,4	10,4	3,9	0,6
Lubuskie	865	30,0	53,6	9,1	6,0	1,3
Łódzkie	2183	26,6	55,0	11,5	5,8	1,1
Małopolskie	2802	30,6	56,8	8,9	3,4	0,4
Mazowieckie	4460	28,4	55,4	9,9	5,8	0,5
Opolskie	878	28,3	54,8	9,4	4,7	2,7
Podkarpackie	1784	30,5	57,1	8,7	2,8	0,9
Podlaskie	1022	29,5	54,9	9,8	4,6	1,2
Pomorskie	1903	29,4	55,9	8,5	5,3	0,9
Śląskie	3986	27,1	57,5	9,8	5,1	0,4
Świętokrzyskie	1096	27,7	57,2	10,5	4,0	0,6
Warmińsko-mazurskie	1220	28,7	54,0	9,0	5,6	2,7
Wielkopolskie	2892	29,5	57,2	9,0	4,1	0,2
Zachodniopomorskie	1468	28,5	53,1	9,0	6,7	2,7

Rysują się zatem dwa przeciwstawne obszary z punktu widzenia struktury ludności według stanu cywilnego prawnego: południowo-wschodni – z województwami małopolskim i podkarpackim, gdzie zauważa się niższe udziały osób rozwiedzionych na korzyść osób bądź zamężnych/żonatych, bądź kawalerów i panien oraz północno-zachodni – z województwami zachodniopomorskim, lubuskim i dolnośląskim z wyższymi udziałami osób rozwiedzionych i mniejszymi dla osób pozostających w związkach małżeńskich (Mapa 11).

Mapa 11. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego w 2011 r.
 Map 11. Population aged 15 and more by legal marital status in 2011

Inną wspólną cechą charakteryzują się trzy kolejne województwa: łódzkie, śląskie i świętokrzyskie – jest tam najmniej kawalerów i panien (poniżej 28%). O ile w śląskim i świętokrzyskim jest to związane z większym odsetkiem osób pozostających w związkach małżeńskich (powyżej 57%), to w łódzkim nadwyżka przekłada się na kategorię wdowiec/wdowa (11,5%). Wynika to niewątpliwie z odmiennej struktury ludności tych województw pod względem płci i wieku. Województwa te charakteryzują się najstarszą strukturą wieku ludności, dodatkowo – województwo łódzkie jest najbardziej sfeminizowane (na 100 mężczyzn przypada tu 110 kobiet) i większy odsetek osób owdowiałych to przede wszystkim efekt nadwyżki owdowiałych kobiet.

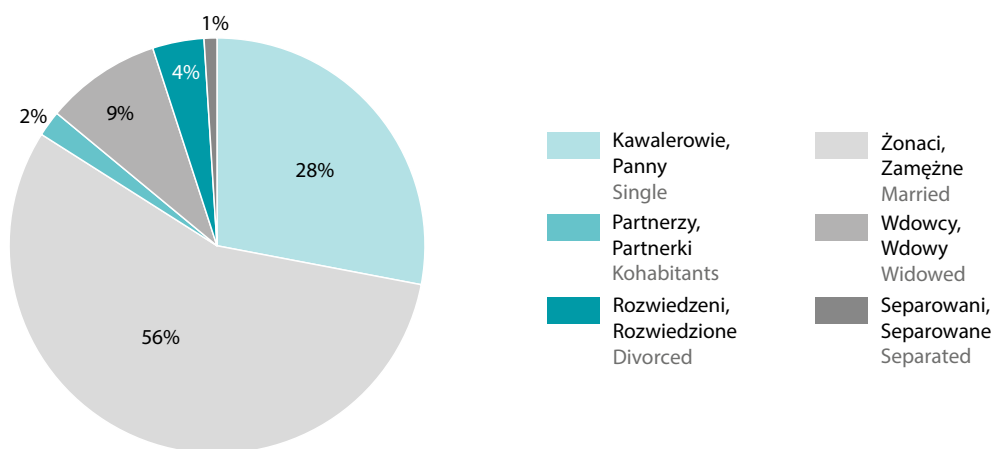
7.2. Nieformalny stan cywilny

7.2. De facto marital status

W spisie ludności 2011 roku nieformalny stan cywilny (stan cywilny faktyczny) był ustalany wtórnie na podstawie deklaracji respondenta co do charakteru związku, w jakim faktycznie dana osoba żyje. Kobieta i mężczyzna żyjący w związku nieformalnym (kohabitanci/konkubinanci), niezależnie od ich stanu cywilnego formalno-prawnego, zostali ujęci jako para tworząca związek partnerski.

Zatem, nieformalny stan cywilny – oprócz kategorii prawnych, tj.: kawaler/panna, osoby pozostające w prawnym związku małżeńskim, osoby owdowiałe i rozwiedzione – wyodrębnia także dwie dodatkowe kategorie, tj. osoby żyjące w konkubinatach oraz małżonków pozostających w separacji (w separacji orzeczonej prawnie lub deklarowanej) (Wykres 51). Tym samym populacje ludności w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego formalno-prawnego i nieformalnego różnią się, aczkolwiek różnica ta nie jest aż tak istotna (porównanie zostało zaprezentowane w dalszej części rozdziału).

Wykres 51. Ludność w wieku 15 lat i więcej według nieformalnego stanu cywilnego w 2011 r.
Chart 51. Population aged 15 and more by de facto marital status in 2011

Wyniki spisu 2011 w zakresie nieformalnego stanu cywilnego ukazały strukturę populacji bardzo zbliżoną do uzyskanej w spisie 2002 (Tablica 19). Dodatkowo, zaobserwowane zmiany były analogiczne jak w stanie cywilnym prawnym, tj. – w stosunku do 2002 r. – proporcje kawalerów/panien pozostały praktycznie na tym samym poziomie (nieznacznie obniżył się udział dla kobiet), odsetek osób deklarujących pozostawanie w związku małżeńskim obniżył się o 1,5 p. proc., zaś w przypadku osób owdowiałych odnotowano nieznaczny wzrost oraz wzrósł (o 1,1 pkt) udział osób rozwiedzionych.

Znacząco większe zmiany nastąpiły w przypadku osób pozostających w związkach nieformalnych. Liczba partnerek/partnerów wzrosła o prawie 2/3 (z niespełna 400 tys. w 2002 r. do prawie 650 tys. w 2011 r.) – co oznacza wzrost liczby związków nieformalnych z prawie 200 tys. w 2002 r. do ok. 320 tys. w 2011 r. Aczkolwiek udział tej grupy osób w całej populacji nadal nie jest znaczący – w 2002 r. kohabitanci stanowili 1,3%, zaś w 2011 r. – 2,0% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej. Zdecydowana większość związków nieformalnych mieszka w miastach (80%).

Podobnie duże różnice odnotowano dla grupy osób deklarujących pozostawanie w separacji, która – w porównaniu do wyników spisu z 2002 roku – zmniejszyła się o 40%, tym samym udział osób separowanych w całej populacji pozostał najmniejszy i wyniósł 0,6%. Separacja jest częściej deklarowana przez mieszkańców miast (69%) – podobnie jak w przypadku konkubinatu.

Tablica 19. Ludność w wieku 15 lat i więcej według nieformalnego stanu cywilnego i płci w latach 2002 i 2011
Table 19. Population aged 15 and more by de facto marital status and sex in 2002 and 2011

Wyszczególnienie Specification	Ogółem Total	Kawalerowie, panny Single	Żonaci, zamężne Married	Kohabitanci Cohabitants	Wdowcy, wdowy Widowed	Rozwiedzeni, rozwidzione Divorced	W separacji Separated	Nieustalony Unknown	
		W tysiącach In thousands							
Ogółem	2002	31288,4	8732,0	17703,8	396,1	2871,0	1030,0	309,2	246,4
Total	2011	32679,6	9023,6	18019,3	643,8	3093,8	1447,4	185,1	266,6
Mężczyźni	2002	14962,1	4863,0	8823,4	198,0	424,7	394,2	134,0	124,8
Male	2011	15652,2	5085,8	8999,0	326,2	472,6	561,5	78,6	129,6
Kobiety	2002	16326,3	3869,0	8880,4	198,0	2446,3	635,8	175,2	121,5
Female	2011	17027,4	3937,9	9020,3	317,6	2621,3	886,9	106,5	137,0
Miasta	2002	19776,1	5446,9	11011,9	297,2	1735,4	856,1	214,0	214,6
Urban areas	2011	20166,9	5365,0	10925,5	512,1	1906,4	1142,0	127,3	188,5
Wieś	2002	11512,3	3285,1	6691,9	98,9	1135,6	173,9	95,1	31,8
Rural areas	2011	12512,7	3658,7	7093,8	131,6	1187,4	305,4	57,8	78,0
		W % In %							
Ogółem	2002	100,0	27,9	56,6	1,3	9,2	3,3	1,0	0,8
Total	2011	100,0	27,6	55,1	2,0	9,5	4,4	0,6	0,8
Mężczyźni	2002	100,0	32,5	59,0	1,3	2,8	2,6	0,9	0,8
Male	2011	100,0	32,5	57,5	2,1	3,0	3,6	0,5	0,8
Kobiety	2002	100,0	23,7	54,4	1,2	15,0	3,9	1,1	0,7
Female	2011	100,0	23,1	53,0	1,9	15,4	5,2	0,6	0,8
Miasta	2002	100,0	27,5	55,7	1,5	8,8	4,3	1,1	1,1
Urban areas	2011	100,0	26,6	54,2	2,5	9,5	5,7	0,6	0,9
Wieś	2002	100,0	28,5	58,1	0,9	9,9	1,5	0,8	0,3
Rural areas	2011	100,0	29,2	56,7	1,1	9,5	2,4	0,5	0,6

Analizując dane o nieformalnym stanie cywilnym zestawione według płci należy pamiętać, że dane te wynikają z subiektywnej deklaracji osób – np. kobieta, której małżeństwo zostało rozwiązane przez sąd może nadal deklarować stan małżeński – zgodnie ze swym odczuciem (podobnie panna, wdowa czy rozwiedziona żyjąca w związku partnerskim – może deklarować małżeństwo). Wyniki wszystkich spisów powszechnych wskazywały różnicę w liczbie zamężnych kobiet i żonatych mężczyzn, których zawsze było mniej.

Struktury ludności według wieku w poszczególnych kategoriach stanu cywilnego nieformalnego (Tablica 20) są zbliżone do struktur właściwych dla stanu cywilnego prawnego. Różnice między nimi są najbardziej znaczące dla tych grup wieku, w których obserwowany jest wzrost udziału osób pozostających w kohabitacji, tj. dla kawalerów i panien w wieku poniżej 40 lat, a także 40- i 50-letnich, a także starszych osób rozwiedzionych.

Tablica 20. Ludność w wieku 15 lat i więcej według płci, wieku i nieformalnego stanu cywilnego w 2011 r.
 Table 20. Population aged 15 and more by sex, age and de facto marital status in 2011

Płeć Sex	Wiek Age	Ogółem Total	Kawalerowie, panny Single	Żonaci, zameżne Married	Kohabitanci Cohabitants	Wdowcy, wdowy Widowed	Rozwiedzeni, rozwidzione Divorced	W separacji Separated	Nieustalony Unknown
		W tysiącach In thousands							
Mężczyźni Male		15652,2	5085,9	8999,0	326,2	472,6	560,5	78,6	129,6
		W % do ogólnej liczby ludności danej grupy In % to the total population of a given group							
Razem Total		x	32,5	57,5	2,1	3,0	3,6	0,5	0,8
	15–19	1222,4	99,4	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,5
	20–29	3097,2	73,4	21,5	2,9	0,0	0,6	0,2	1,4
	30–39	3000,0	26,0	65,2	3,4	0,1	3,8	0,5	1,0
	40–49	2429,8	15,2	74,4	2,2	0,7	6,0	0,7	0,8
	50–59	2822,8	10,8	77,3	1,8	2,6	6,1	0,8	0,7
	60–69	1706,5	5,8	81,1	1,3	6,1	4,7	0,7	0,4
	70–79	969,5	3,7	77,9	0,7	14,4	2,5	0,5	0,3
	80 +	404,0	2,4	61,4	0,4	33,7	1,5	0,3	0,3
		W tysiącach In thousands							
Kobiety Female		17027,4	3937,9	9020,3	317,6	2621,3	886,9	106,5	137,0
		W % do ogólnej liczby ludności danej grupy In % to the total population of a given group							
Razem Total		x	23,1	53,0	1,9	15,4	5,2	0,6	0,8
	15–19	1170,6	97,9	0,7	0,4	0,0	0,0	0,0	1,0
	20–29	2997,7	57,0	35,7	3,8	0,1	1,3	0,3	1,7
	30–39	2919,2	16,9	71,4	3,1	0,8	6,1	0,8	1,0
	40–49	2406,3	8,3	75,8	1,8	3,6	8,7	1,0	0,7
	50–59	3000,0	6,1	71,3	1,4	11,3	8,4	1,0	0,4
	60–69	2062,5	5,2	59,1	0,8	27,5	6,5	0,7	0,3
	70–79	1527,4	3,8	36,0	0,3	55,6	3,6	0,3	0,3
	80 +	943,7	4,5	12,9	0,1	79,9	1,9	0,1	0,5

Jak wspomniano wcześniej populacje ludności w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego i nieformalnego nie różnią się istotnie. Porównując poszczególne kategorie między obydwo rodzajami stanu cywilnego zauważa się, że w faktycznym stanie cywilnym liczebności wszystkich kategorii wyodrębnionych także jako prawny stan cywilny są mniejsze o 1–4% (w przypadku kawalerów/panien, żonatych/zamężnych oraz osób owdowiałych) do 11% (dla rozwiedzionych), a przy uwzględnieniu płci różnice sięgają nawet 15%. Wynika to z pozostawania w związkach kohabitacyjnych przez osoby, które z punktu widzenia prawa są stanu wolnego (kawalerowie/panny, rozwiedzeni, owdowiali) oraz zadeklarowania separacji lub pozostawania w nieformalnym związku z inną osobą przez prawnych małżonków (Tablica 21).

Największa różnica dotyczy kawalerów i panien – prawie 400 tys. (ponad 4%) osób o tym prawnym stanie cywilnym tworzyło związki nieformalne. Drugą grupą są osoby rozwiedzione, które co prawda w obydwu kategoriach stanu cywilnego stanowią niewielki odsetek, niemniej ponad 180 tys. z nich (ponad 11%) pozostaje w niesformalizowanym związku.

Tablica 21. Ludność w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego prawnego oraz nieformalnego w 2011 r.
Table 21. Population aged 15 and more by legal and de facto marital status in 2011

Wyszczególnienie Specification		Ogółem ^a Total ^a	Kawalerowie, panny Single	Żonaci, zamężne Married	Kohabitanci Cohabitants	Wdowcy, wdowy Widowed	Rozwiedzeni, rozwiedzione Divorced	W separacji Separated
W tysiącach In thousands								
Ogółem Total	prawny legal	32679,6	9023,6	18019,3	643,8	3093,8	1447,4	185,1
	nieformalny de facto	32679,6	9023,6	18019,3	643,8	3093,8	1447,4	185,1
Mężczyźni Male	prawny legal	15652,2	5289,4	9095,1	x	481,8	656,2	x
	nieformalny de facto	15652,2	5085,8	8999,0	326,2	472,6	561,5	78,6
Kobiety Female	prawny legal	17027,4	4130,6	9141,3	x	2645,0	973,3	x
	nieformalny de facto	17027,4	3937,9	9020,3	317,6	2621,3	886,9	106,5
W % In %								
Ogółem Total	prawny legal	100,0	28,8	55,8	x	9,6	5,0	x
	nieformalny de facto	100,0	27,6	55,1	2,0	9,5	4,4	0,6
Mężczyźni Male	prawny legal	100,0	33,8	58,1	x	3,1	4,2	x
	nieformalny de facto	100,0	32,5	57,5	2,1	3,0	3,6	0,5
Kobiety Female	prawny legal	100,0	24,3	53,7	x	15,5	5,7	x
	nieformalny de facto	100,0	23,1	53,0	1,9	15,4	5,2	0,6

a Bez nieustalonego stanu cywilnego, który wyniósł ok. 267 tys. zarówno dla prawnego jak i nieformalnego stanu cywilnego. Exclude unknown civil status which amounted approx. 267000 for both legal and de facto civil status.

Niemalą liczebnie grupę składającą się na różnicę między nieformalnym i prawnym stanem cywilnym tworzą też osoby pozostające w prawnym małżeństwie – wynosi ona 217 tys. Oznacza to, że prawie 1% spośród osób żonatych i zamężnych z punktu widzenia prawa stwierdziło, że ich małżeństwo się rozpadło. Spośród osób, które zadeklarowały faktyczny rozpad swego małżeństwa zdecydowana większość pozostała w separacji, natomiast związki partnerskie stworzyła tylko 1/5, (tj. 0,2% ogółu osób prawnie zamężnych i żonatych). W miastach związki takie założyło nieznacznie więcej osób żonatych/zamężnych niż na wsi, natomiast – w żadnym przypadku – nie zaobserwowano istotnego zróżnicowania według płci.

Wśród wszystkich kategorii stanu cywilnego największa – jak już wspomniano – skłonność do tworzenia związków nieformalnych („przeływ w kierunku związków kohabitacyjnych”) jest obserwowana wśród osób rozwiedzionych. Nieco więcej niż co dziesiąta (11%) spośród ogółu prawnie rozwiedzionych osób pozostaje w kohabitacji (podobnie w miastach i na wsi). Udziały te są zróżnicowane według płci; wśród rozwiedzionych kobiet 9% stworzyło związki nieformalne, a wśród mężczyzn aż 15%.

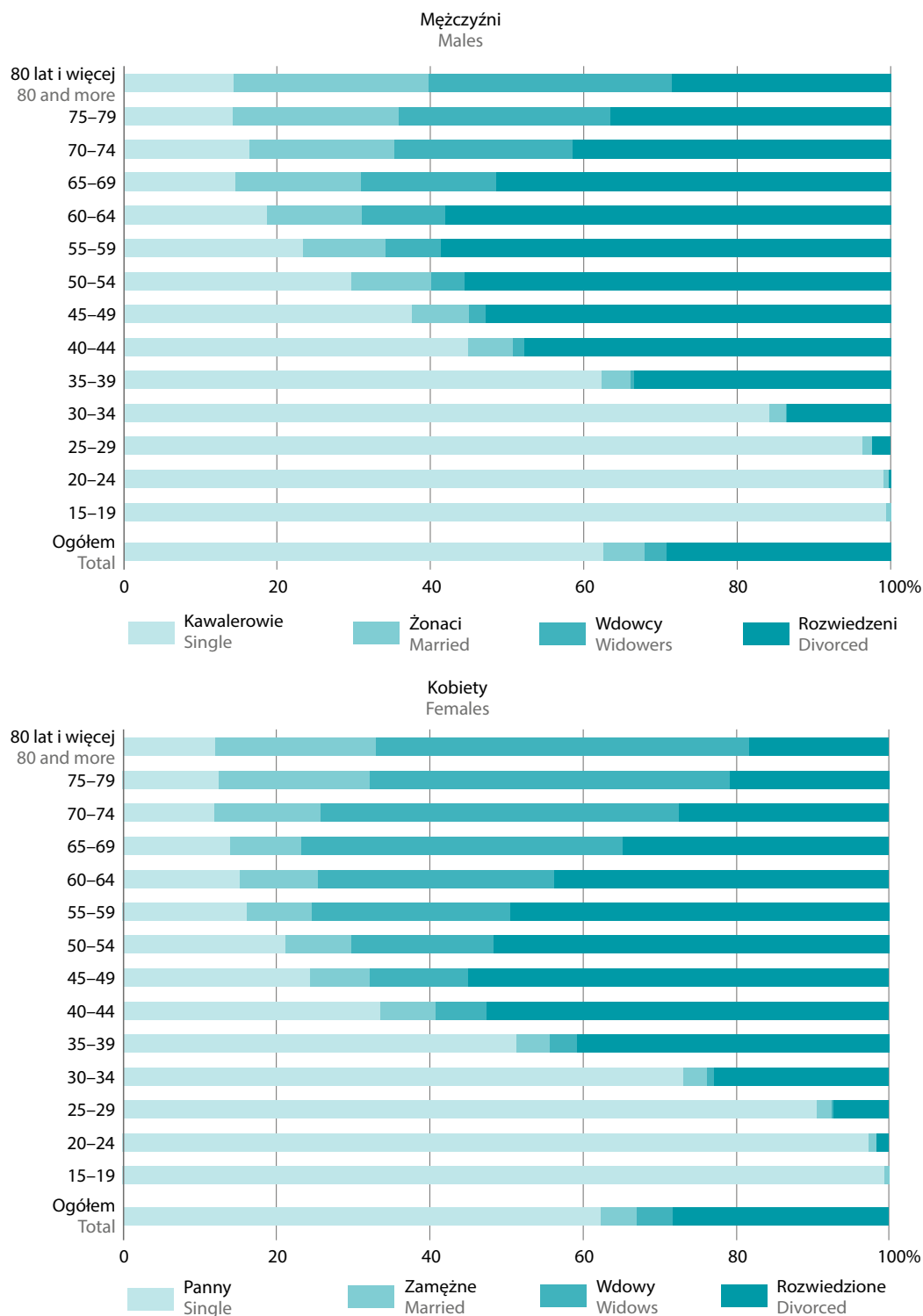
W przypadku kawalerów i panien ok. 4% osób zadeklarowało związek nieformalny (nieznacznie więcej kobiet – o 1 p. proc.). Trzy razy częściej dotyczy to kawalerów i panien w miastach (6%) niż wśród mieszkańców wsi (2%).

Także osób deklarujących wdowieństwo jest o 1% mniej w stosunku do stanu cywilnego prawnego. Wśród osób owdowiałych częściej związki kohabitacyjne tworzą mężczyźni i stanowią oni ok. 15% ogółu wdowców (w miastach 16%, na wsi także dużo – bo 12%). Spośród wdów 9% zadeklarowało związek partnerski, na wsi było ich trochę więcej i stanowiły ponad 10%, w miastach niecałe 9%.

Z badania populacji osób pozostających w związkach kohabitacyjnych pod względem ich stanu cywilnego prawnego wynika, że dominującą część – 62% – stanowią osoby o stanie cywilnym prawnym kawaler/panna. Drugą grupą są osoby rozwiedzione (28%), a osoby pozostające z prawnego punktu widzenia w małżeństwie oraz osoby owdowiałe stanowią po 5% ogółu partnerek i partnerów. Jest to niewątpliwie związane z wiekiem osób kohabitujących. Nastoletni i dwudziestoletni partnerzy to przede wszystkim kawalerowie i panny (Wykres 52), ale już wśród trzydziestoletnich kohabitantów drugą pod względem liczebności grupą są osoby rozwiedzione. Rozwiedzeni stanowią także ponad połowę spośród 40-, 50- i 60-letnich partnerów oraz 40- i 50-letnich partnerek.

Wykres 52. Osoby pozostające w związkach nieformalnych według płci, wieku i stanu cywilnego prawnego w 2011 r.

Chart 52. Persons staying in the cohabitation relationships by sex, age and legal marital status in 2011

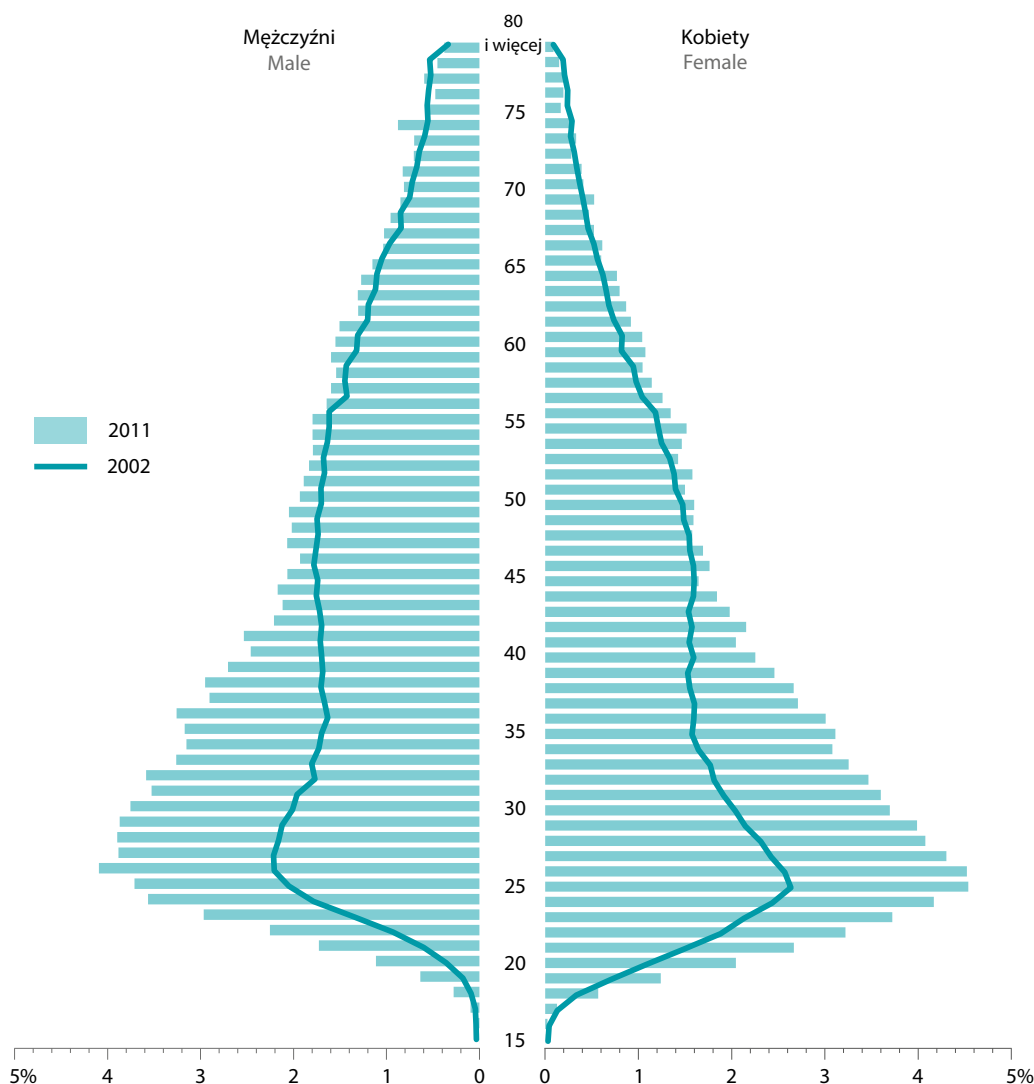

W populacji kohabitantów wraz ze wzrostem wieku zmniejsza się udział osób rozwiedzionych, natomiast zwiększa udział osób owdowiałych oraz pozostających w prawnych małżeństwach. W przypadku mężczyzn dzieje się to w jednakowym tempie, natomiast dla kobiet dotyczy to przede wszystkim wdów, które wśród partnerek w wieku powyżej 60 lat udziałem dorównują rozwódkom i stanowią 37%.

Analizując piramidę wieku partnerów (Wykres 53) zauważamy, że najintensywniej w związki partnerskie wchodzi osoby w wieku 25-35 lat; w kolejnych grupach wieku udziały sukcesywnie maleją. Mediana wieku pozostających w kohabitacji mężczyzn wynosi prawie 37 lat, kobiety są o 3 lata młodsze. W 2002 r. partnerzy byli starsi: mężczyźni o 5 lat – mediana wynosiła 42 lata, kobiety o 4 lata (38 lat).

Wykres 53. Osoby (w wieku 15 lat i więcej) pozostające w związkach nieformalnych w % do ogólnej liczby ludności danej płci i wieku w 2011 r. na tle 2002 r.

Chart 53. Persons (aged 15 and more) staying in the cohabitation relationships in % to the total population of a given sex and age in 2011 against the background of 2002

Porównując dane w zakresie struktury wieku uzyskane w obydwu spisach (wykres 52) zauważamy wzrost liczby partnerów we wszystkich grupach wieku, ale najintensywniejszy (praktycznie 2-krotny) wśród osób w wieku 25-35 lat (szczególnie dla kobiet). Udział tej grupy wieku w 2002 r. wynosił niespełna 4% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej, natomiast w 2011 r. – osób w tym wieku tworzących związki kohabitacyjne było już prawie dwa razy więcej – ok. 7%.

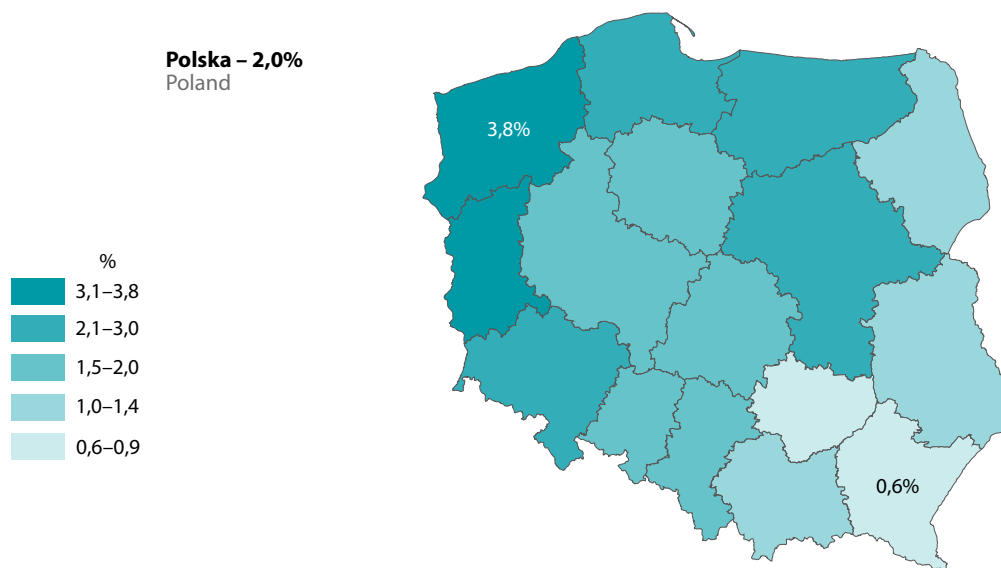
Zestawiając struktury ludności według nieformalnego stanu cywilnego w ujęciu regionalnym można zauważyć różnice już na poziomie podziału na miasta i wieś. Jak przedstawiono wcześniej wynika to przede wszystkim z faktu, że tworzenie związków partnerskich – czyli zjawisko mające zdecydowany wpływ na kształt tej struktury – jest 4 razy częstsze w miastach niż na wsi.

Jednocześnie natężenie tworzenia związków kohabitacyjnych jest zróżnicowane w poszczególnych województwach (Mapa 12). Do grupy województw charakteryzujących się najwyższymi odsetkami nieformalnych związków należą: zachodniopomorskie i lubuskie, a także dolnośląskie i warmińsko-mazurskie. Należy podkreślić, że – z wyjątkiem warmińsko-mazurskiego – są to jednocześnie województwa o najwyższym odsetku osób rozwiedzionych oraz – jak wynika z bieżących badań demograficznych – także o najwyższym współczynniku rozwodów i odsetku urodzeń pozamałżeńskich.

Natomiast najmniej związków kohabitacyjnych odnotowano w województwach: podkarpackim oraz świętokrzyskim, małopolskim, lubelskim i podlaskim – podobnie jak i osób rozwiedzionych; chociaż – w tych województwach występują najwyższe lub stosunkowo wysokie udziały kawalerów i panien, czyli osób najczęściej tworzących związki nieformalne.

Mapa 12. Osoby pozostające w związkach nieformalnych w 2011 r. (w % do liczby osób w wieku 15 lat i więcej danego województwa)

Map 12. Persons staying in the cohabitation relationships in 2011 (in % to the population aged 15 and more of a given voivodship in 2011)

Z analizy wyników spisów powszechnych przeprowadzonych w Polsce na przestrzeni kilkudziesięciu lat wynika, że zmiany w strukturze ludności w wieku 15 lat i więcej według stanu cywilnego nie są gwałtowne. Powoli, ale sukcesywnie maleje udział osób pozostających w małżeństwie – szczególnie wśród mężczyzn, natomiast zdecydowanie rośnie odsetek osób rozwiedzionych, chociaż – z punktu widzenia prawnego stanu cywilnego – nadal pozostają najmniej liczną grupą. Najmniejsze zmiany dotyczą osób owdowiałych – ich odsetek w ogólnej populacji pozostaje praktycznie bez zmian, z kolei w przypadku kawalerów i panien ich udział w populacji w wieku 15 lat i więcej ulega wahaniom uzależnionym od wyżów i niżów demograficznych. W przypadku faktycznego stanu cywilnego w Polsce wzrasta liczba związków nieformalnych – chociaż w porównaniu z innymi krajami UE nadal pozostaje niewielka.

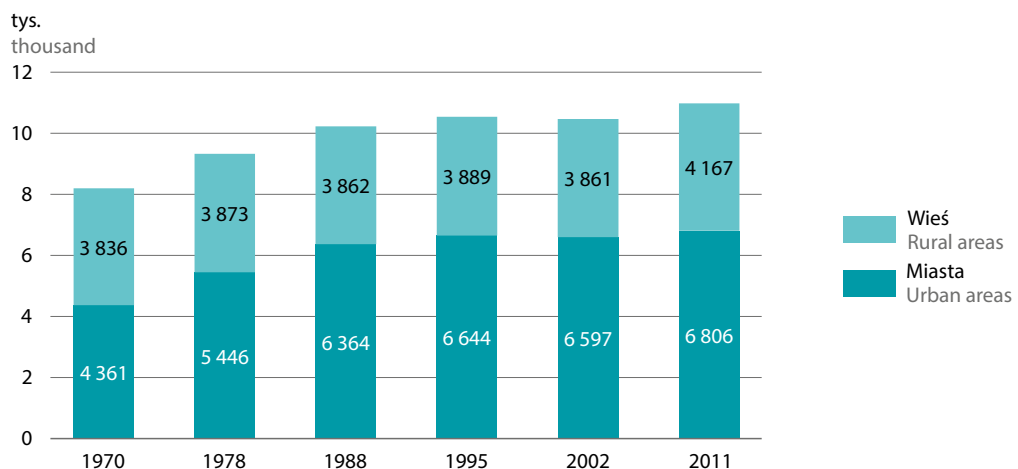
8. Rodziny

8. Families

Informacje na temat rodzin są opracowywane przez Główny Urząd Statystyczny na podstawie danych pozyskiwanych z szeregu badań statystycznych, tj. z Badania Budżetów Gospodarstw Domowych, Europejskiego Badania Warunków Życia, Badania Spójności Społecznej, Badania Budżetu Czasu Ludności²⁵, ale najszersze informacje pochodzą ze spisów powszechnych. W rozdziale przedstawiono wyniki spisów powszechnych w zakresie rodzin biologicznych²⁶.

W Narodowych Spisach Powszechnych rodziny są wyłaniane spośród ludności wchodzącej w skład gospodarstw domowych, znajdujących się w badanych mieszkaniach. Po raz pierwszy w spisach powojennych problematyka rodzin została uwzględniona w NSP z 1970 r. – wyodrębniono wówczas 8,2 mln. rodzin. Wyniki kolejnych spisów powszechnych pokazują wzrost liczby rodzin – początkowo bardzo istotny (w ślad za wzrostem liczby ludności), np. w latach 1970-1978 o 14%, a w kolejnym 10-leciu – o 10%. Po czym nastąpiło zahamowanie, tj. w okresie 1988-2002 przybyło tylko 232 tys. rodzin (nieco ponad 2%), a w 2011 r. 505 tys. (5%) (Wykres 54).

Wykres 54. Rodziny
Chart 54. Families

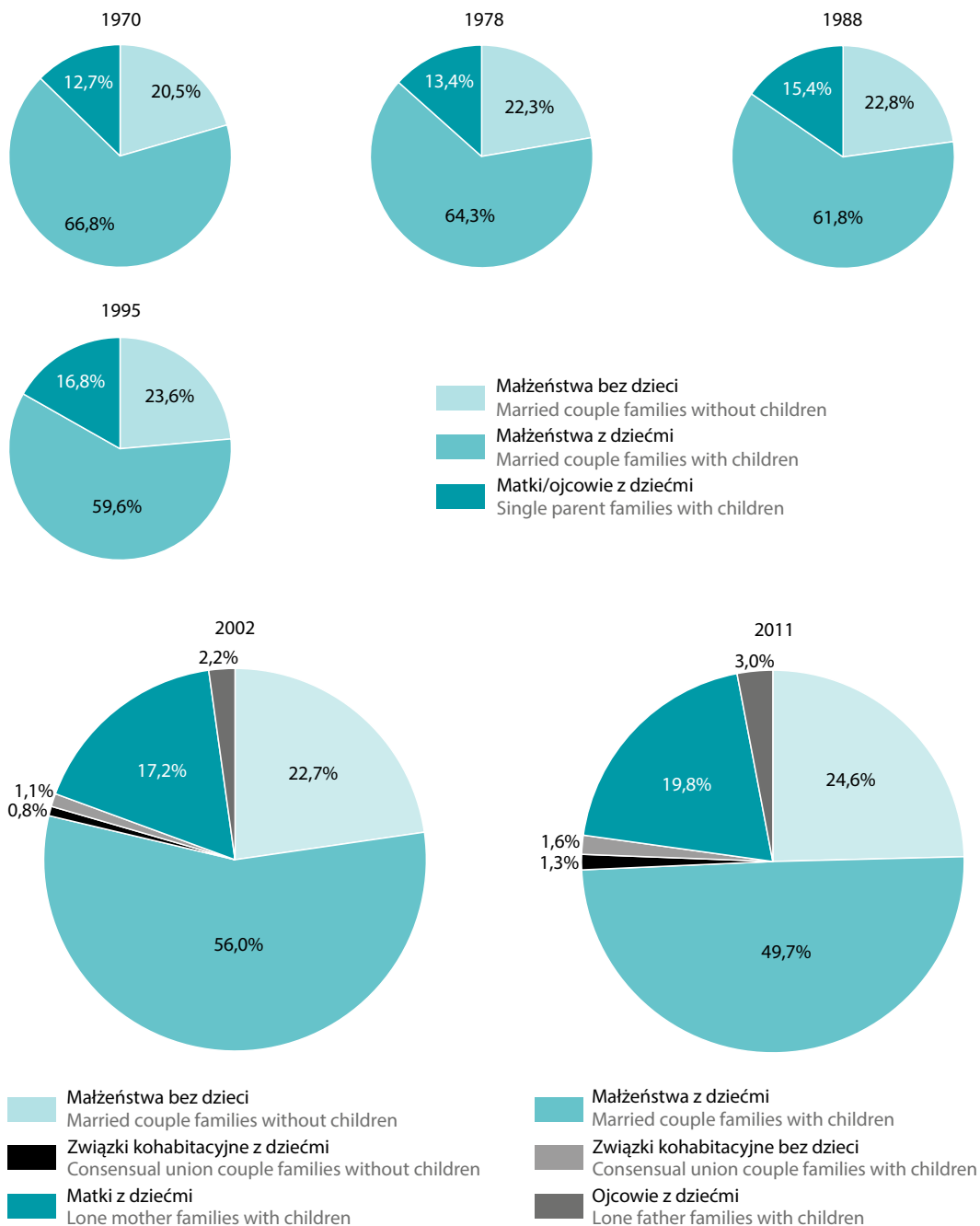
O ile we wcześniejszych latach rosła przede wszystkim liczba rodzin w miastach – co należy wiązać ze wzrostem liczby ludności na skutek migracji, to zmiana obserwowana między dwoma ostatnimi spisami była wynikiem przede wszystkim wzrostu liczby rodzin zamieszkałych na wsi. W 2011 r. w miastach odnotowano wzrost o prawie 209 tys. (ponad 3%), natomiast na wsi liczba rodzin zwiększyła się o ponad 306 tys. (prawie 8%). Obserwowane w ostatnim spisie zwiększenie się liczby rodzin na wsi należy wiązać z odwróceniem kierunku migracji, tj. postępujących od 2000 r. przemieszczeń z miast na tereny wiejskie – najczęściej do gmin podmiejskich skupionych wokół dużych miast. Nie bez znaczenia jest w tym przypadku także większa na wsi niż wśród ludności zamieszkałej w miastach częstość zawierania małżeństw.

²⁵ Stosowane w poszczególnych badaniach definicje rodziny (oraz jej członków) mogą się od siebie różnić, zatem także wyniki poszczególnych badań mogą być ze sobą nieporównywalne.

²⁶ Zgodnie z definicją zastosowaną w spisie powszechnym z 2011 r. „Rodzina (biologiczna) to dwie lub większa liczba osób, które są związane jako mąż i żona, wspólnie żyjący partnerzy (kohabitanci) – osoby płci przeciwnej lub jako rodzic i dziecko. Tak więc, rodzina obejmuje parę bez dzieci lub parę z jednym lub większą liczbą dzieci, albo też samotnego rodzica z jednym bądź większą liczbą dzieci”.

Na przestrzeni lat zmieniały się definicje i kryteria dotyczące wyodrębniania typów rodzin spośród osób w gospodarstwie domowym/mieszkanui. Do 1995 r. wyróżniano cztery typy rodzin: małżeństwo bez dzieci, małżeństwo z dziećmi, matka z dziećmi, ojciec z dziećmi. Począwszy od spisu z 2002 roku wyróżnia się sześć typów rodzin, tj. zakres uzupełniono o związki kohabitacyjne (partnerów) z dziećmi i bez dzieci. Związki nieformalne wyodrębniane są od spisu powszechnego 2002.

Wykres 55. Typy rodzin
Chart 55. Types of family nucleus

Na zmiany w strukturze rodzin mają wpływ zmiany w sferach: demograficznej, ekonomicznej, prawnej i mentalnej. Od spisu 1970 rośnie odsetek samotnych rodziców z dziećmi. Niezmiennie jednak najczęstszym typem rodziny pozostaje małżeństwo z dziećmi. W 2011 r. rodzin takich było 5457 tys. i stanowiły prawie połowę ogółu rodzin (Wykres 55). W porównaniu z 2002 rokiem liczba rodzin tego typu zmniejszyła się o 403 tys. (prawie 7%). Spadek dotyczył głównie rodzin zamieszkałych w miastach, natomiast na wsi odnotowano nieznaczny wzrost liczby małżeństw z dziećmi. Rodziny z dziećmi są jedynym typem biologicznej rodziny, którego liczba zmniejsza się od 1970 r. Tłumaczą to nie tylko zmiany w zakresie małżeństwa, ale także w zakresie dzietności – m.in. odkładanie decyzji o posiadaniu dzieci, a w konsekwencji także obniżenie się dzietności kobiet. W kolejnych latach obserwujemy rosnącą liczbę związków bez dzieci.

Tablica 22. Rodziny z dziećmi w wieku 0–24 lat na utrzymaniu
 Table 22. Families with dependent children under 25

Wyszczególnienie Specification	W tys. In thousands				W % do wszystkich rodzin z dziećmi In % of all families with children			
	1978	1988	2002	2011	1978*	1988	2002	2011
Ogółem Total	5749,4	6209,9	6079,4	5458,0	79,5	78,6	76,0	67,1
Miasta Urban areas	3455,8	4012,1	3794,4	3214,2	81,1	81,1	76,1	65,7
Wieś Rural areas	2293,6	2197,8	2285,0	2243,7	77,3	74,5	75,7	69,3

* Wartości przybliżone. Approximate values.

W 2011 r. wśród 8131 tys. rodzin z dziećmi ok. 67% były to rodziny z dziećmi w wieku 0–24 lata, które nie posiadały własnego źródła utrzymania i pozostawały na utrzymaniu innej osoby wchodzącej w skład gospodarstwa domowego²⁷ (Tablica 22). W stosunku do 2002 r. liczba rodzin z dziećmi na utrzymaniu zmniejszyła się o 10%. Znacznie – o ponad 18% – zmniejszyła się także liczba dzieci, w 2002 r. było ich 10809 tys., a w 2011 r. – 8870 tys. Spadki te są spowodowane malejącą dzietnością, a co za tym idzie malejącą liczbą ludności w wieku 0–24 lata. W okresie 1978-2011, zarówno w miastach jak i na wsiach, widać zmniejszający się odsetek rodzin z dziećmi do 24 lat na utrzymaniu w stosunku do wszystkich rodzin z dziećmi. Oznacza to, że obecnie dorosłe dzieci (w wieku 25 i więcej lat) dłużej pozostają w domach rodzinnych i decydują się na późniejsze założenie własnej rodziny.

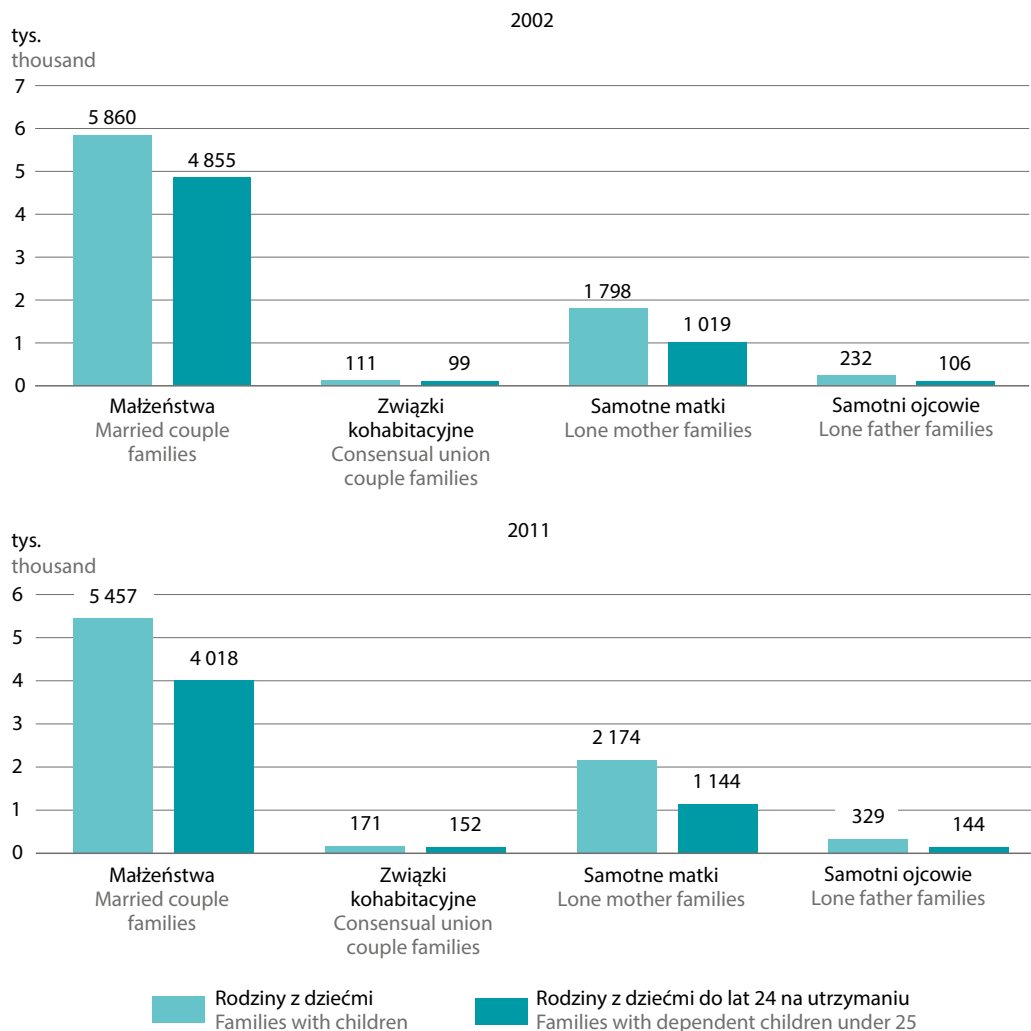
Pomiędzy rokiem 2002 i 2011, przy ogólnym spadku rodzin posiadających dzieci na utrzymaniu, znacząco wzrosła liczba i udział samotnych rodziców oraz związków nieformalnych z dziećmi. Natomiast zmalała liczba rodzin wielodzietnych. Malejąca liczba rodzin wielodzietnych wynika między innymi z zakładania rodzin w coraz późniejszym wieku – coraz późniejszego zawierania małżeństw i rodzenia pierwszych dzieci²⁸.

²⁷ Zmiany metodologiczne w kolejnych spisach dotyczyły także definicji dziecka w rodzinie. W spisach od 1970 r. określenie „dzieci” dotyczyło osób w każdym wieku – bez względu na ich stan cywilny, o ile w momencie spisu pozostawały w jednym gospodarstwie domowym ze swoimi rodzicami lub z jednym z rodziców i nie tworzyły w tym gospodarstwie własnych rodzin. Począwszy od spisu z 1978 r. wśród rodzin z dziećmi wyodrębniane są także te, w których dzieci w wieku poniżej 25 lat pozostają na utrzymaniu rodziców.

²⁸ Jako potwierdzenie kontynuacji tych zmian mogą posłużyć dane raportu Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o świadczeniach wychowawczych, które według stanu na połowę 2018 r. były pobierane przez ok. 376 tys. rodzin z trójką i więcej dzieci do 18 roku życia. Natomiast w 2011 r. – według Narodowego Spisu Powszechnego – rodzin takich było ok. 424 tys.

Najwięcej dzieci żyje w rodzinach typu małżeństwo z dziećmi (Wykres 56). Drugim, w kolejności, typem rodzin pod względem liczby dzieci są rodziny samotnych matek. Jednakże zmiany społeczno-obyczajowe powodują, że coraz częściej dzieci wychowują samotni ojcowie oraz osoby w związkach nieformalnych – niemniej tego typu rodziny nadal stanowią mniejszość wśród ogółu rodzin.

Wykres 56. Rodziny z dziećmi według typów
Chart 56. Families with children by type

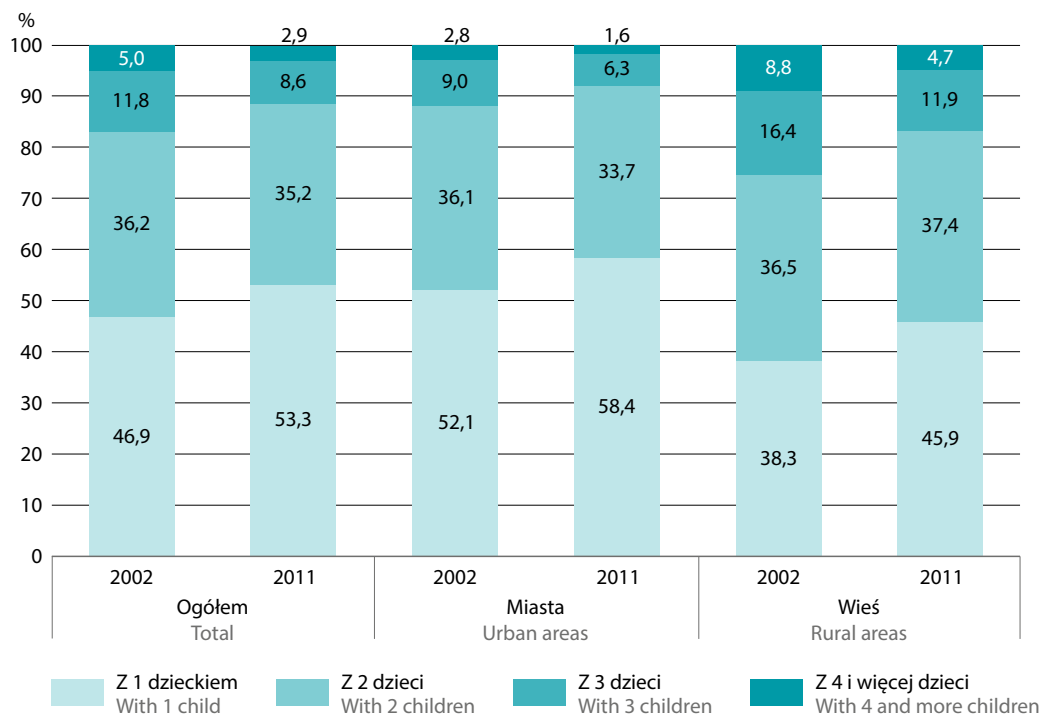
Zgodnie z wynikami NSP 2011 w strukturze rodzin posiadających dzieci w wieku 0–24 lata na utrzymaniu najwięcej – ponad 53% – było tych z 1 dzieckiem, z 2 dzieci – ponad 35%, z 3 – prawie 9% oraz niespełna 3% z czwórką lub większą liczą dzieci.

Struktura ta była zróżnicowana w poszczególnych typach rodziny (Tablica 23, Wykres 57). W rodzinach typu małżeństwo – prawie połowa wychowywała tylko jedno dziecko (odsetek ten wrosł w ciągu ostatniej dekady o prawie 6 p. proc.), dwoje dzieci posiadało 39% tego typu rodzin. W przypadku pozostałych typów rodzin dominowały rodziny z jednym dzieckiem (powyżej 60%, a w tym w przypadku samotnych ojców – prawie 76%). Wart podkreślenia jest fakt, iż największy udział wśród rodzin z 4 i więcej dziećmi miały związki nieformalne (prawie 4% w stosunku do prawie 3% dla ogółu rodzin).

Tablica 23. Rodziny z dziećmi w wieku 0–24 lata na utrzymaniu według liczby dzieci
 Table 23. Families with dependent children aged under 25 by number of children

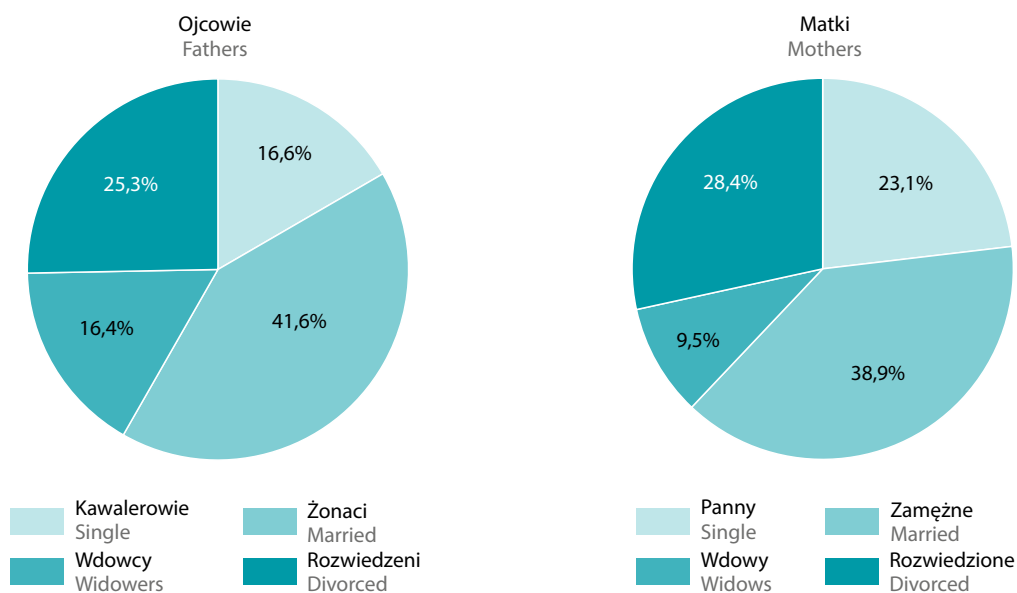
Wyszczególnienie Specification	Rodziny Families	Liczba dzieci w rodzinie Number of children in family			
		1	2	3	4 i więcej
W tys. In thousands					
2002					
Ogółem Total	6079	2852	2203	717	307
Małżeństwa Married couple families	4855	2063	1886	634	271
Związki kohabitacyjne Consensual union couple families	99	54	28	11	7
Matki z dziećmi Lone mother families with children	1019	662	265	67	27
Ojcowie z dziećmi Lone father families with children	106	74	24	6	2
2011					
Ogółem Total	5458	2908	1923	469	158
Małżeństwa Married couple families	4018	1935	1563	391	130
Związki kohabitacyjne Consensual union couple families	152	92	42	12	6
Matki z dziećmi Lone mother families with children	1144	773	289	61	21
Ojcowie z dziećmi Lone father families with children	144	109	28	5	2
W % In %					
2002					
Ogółem Total	100,0	46,9	36,2	11,8	5,0
Małżeństwa Married couple families	100,0	42,5	38,9	13,1	5,6
Związki kohabitacyjne Consensual union couple families	100,0	54,2	28,2	10,9	6,7
Matki z dziećmi Lone mother families with children	100,0	64,9	25,9	6,5	2,6
Ojcowie z dziećmi Lone father families with children	100,0	69,6	22,8	5,5	2,1
2011					
Ogółem Total	100,0	53,3	35,2	8,6	2,9
Małżeństwa Married couple families	100,0	48,1	38,9	9,7	3,2
Związki kohabitacyjne Consensual union couple families	100,0	60,4	27,8	7,9	3,9
Matki z dziećmi Lone mother families with children	100,0	67,6	25,3	5,4	1,8
Ojcowie z dziećmi Lone father families with children	100,0	75,8	19,7	3,5	1,0

Wykres 57. Rodziny z dziećmi w wieku 0–24 lata pozostającymi na utrzymaniu
 Chart 57. Families with dependent children aged under 25

Wśród samotnych rodziców ojcowie stanowią tylko nieznaczny odsetek – w 2011 r. było ich 144 tys. – chociaż ich liczba wzrosła w stosunku do 2002 r. o 36%. Liczba samotnych matek to 1,1 mln. (wzrost o 12%) i to one częściej niż mężczyźni wychowują więcej niż jedno dziecko.

Wykres 58. Samotni rodzice z dziećmi w wieku 0–24 lata na utrzymaniu według stanu cywilnego w 2011
 Chart 58. Lone parents with dependent children aged under 25 by marital legal status in 2011

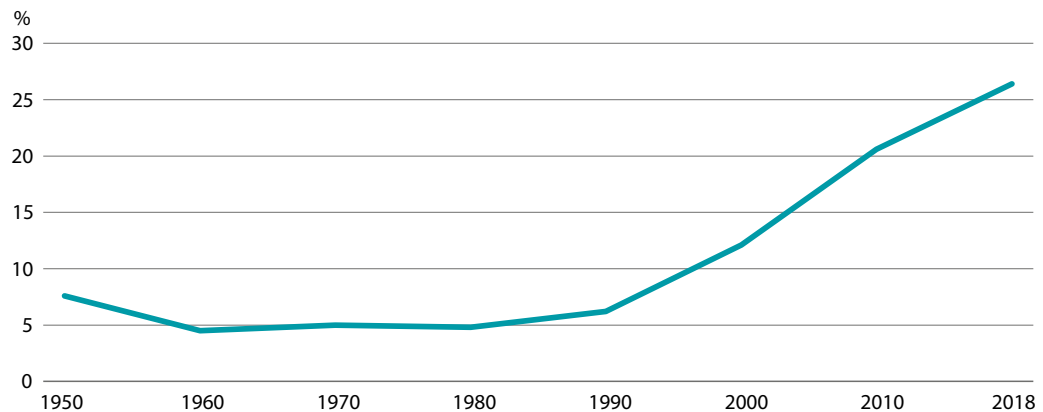
Analizując stan cywilny samotnych rodziców wyraźnie widać, że największy udział mają osoby pozostające w związkach małżeńskich – stanowiąc około 40% zarówno wśród ojców jak i matek (Wykres 58). W tym miejscu należy zaznaczyć, że w spisach powszechnych za samotnych rodziców były uznawane również osoby pozostające w związkach małżeńskich, których małżonkowie nie przebywali wspólnie w gospodarstwie domowym przez dłuższy czas (co najmniej 3 miesiące). Osoby rozwiedzione to także liczna grupa – po ok. ¼ każdej płci, a najmniejszą grupę wśród samotnych rodziców stanowią osoby owdowiałe, z tym że wśród ojców udział wdowców jest prawie dwa razy większy niż udział wdów wśród samotnych matek.

W okresie między spisowym (lata 2002–2011) wzrosła liczba samotnych matek i ojców, którzy nigdy nie byli w formalnym związku. W 2011 r. udział kawalerów wśród samotnych rodziców (utrzymujących dzieci do lat 24), wyniósł 17%, a ich liczba wzrosła ponad trzykrotnie. Liczba panien wzrosła o połowę, a ich udział wyniósł 23%.

Zmiany społeczno-obyczajowe dotyczące rodzin można zaobserwować również badając wzrost liczby i odsetka urodzeń pozamałżeńskich. Na początku lat 90. ub. wieku wskaźnik urodzeń pozamałżeńskich nie przekraczał 7% ogólnej liczby urodzeń żywych (Wykres 59), natomiast przez kolejną dekadę wzrósł do 12%, a w 2018 r. wyniósł już 26%. Zatem, można oczekiwać, że kolejny spis również wykaże wzrost liczby samotnych rodziców oraz związków nieformalnych z dziećmi.

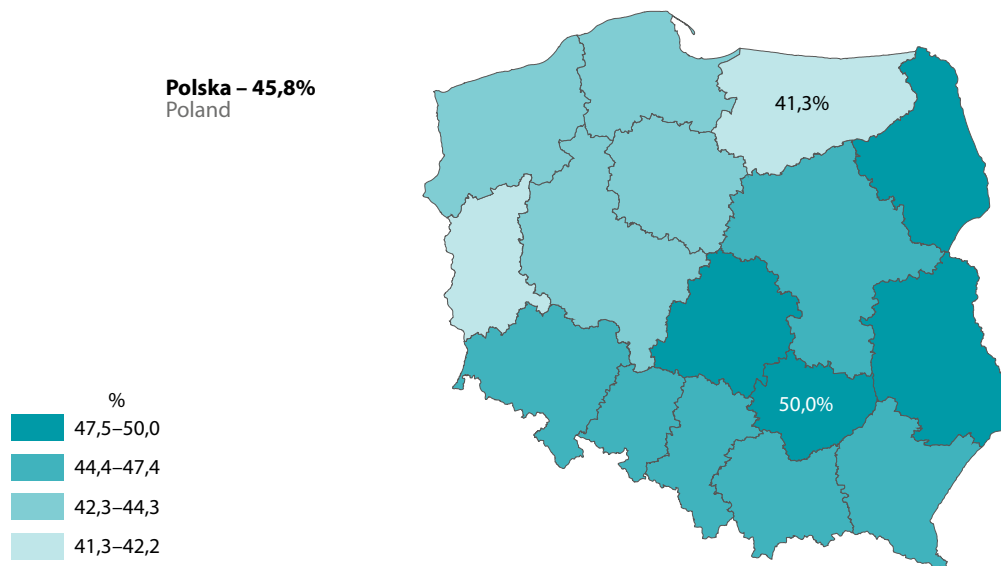
Wykres 59. Urodzenia żywe pozamałżeńskie

Chart 59. Illegitimate live births

Analizując strukturę rodzin pod względem składu warto zwrócić uwagę na osoby w starszym wieku (60 i więcej lat), tworzą one rodziny wspólnie, np. jako małżeństwo (z dziećmi lub bez) oraz jako samotny rodzic, np. z dorosłym dzieckiem. W 2011 r. członkiem prawie połowy rodzin (46%) była co najmniej jedna osoba w wieku 60 lat i więcej i jest to o 1 p. proc. mniej niż w 2002 r. Najwyższy odsetek takich rodzin w 2011 r. odnotowano w województwie świętokrzyskim (50%), a najniższy w województwie warmińsko-mazurskim (41%), dekadę wcześniej najwięcej było w województwie łódzkim (51%), a najmniej w lubuskim (41%) (Mapa 13).

Mapa 13. Rodziny z osobami w starszym wieku (60 i więcej lat) w 2011 r.
Map 13. Families with elderly persons (60 and more) in 2011

Kolejną grupą członków rodzin są osoby niepełnosprawne. Między latami 2002 i 2011 zmalała liczba rodzin z osobami niepełnosprawnymi. Osobą niepełnosprawną zdefiniowaną w obydwu spisach była osoba, która zadeklarowała ograniczoną zdolność do wykonywania czynności podstawowych dla jej wieku lub posiadała odpowiednie, aktualne orzeczenie wydane przez organ do tego uprawniony. W 2011 r. w co czwartej rodzinie była osoba niepełnosprawna, a w 2002 r. rodzin takich było 30% (Tablica 24). Największy odsetek rodzin z osobami niepełnosprawnymi odnotowano w 2011 r. w województwach lubuskim 33%, lubelskim i warmińsko-mazurskim (po ok. 28%), a najmniejszy w województwach mazowieckim poniżej 20% i opolskim 21%.

Tablica 24. Rodziny z osobami niepełnosprawnymi
 Table 24. Families with disabled persons

Lata Years	Ogółem Total	Typ rodziny biologicznej Type of family nucleus					
		małżeństwa married couples		związki kohabitacyjne consensual union couples		matki z dziećmi lone mothers with children	ojcowie z dziećmi lone fathers with children
		bez dzieci without children	z dziećmi with children	bez dzieci without children	z dziećmi with children		
Ogółem w tys. Total in thousands							
2002	10458	2370	5860	87	111	1798	232
2011	10973	2696	5457	145	171	2174	329
Z osobami niepełnosprawnymi w tys. With disabled persons in thousands							
2002	3137	1066	1466	25	28	475	77
2011	2701	948	1118	27	33	497	78
Z osobami niepełnosprawnymi w % With disabled persons in %							
2002	30,0	45,0	25,0	29,1	25,5	26,4	33,1
2011	24,6	35,2	20,5	18,8	19,3	22,9	23,8

Jak w wspomniano wcześniej najbardziej powszechnym typem rodziny jest małżeństwo i dotyczy to wszystkich krajów Unii Europejskiej. Niemniej w Europie zmienia się podejście do tej instytucji – podobnie jak w Polsce lecz na trochę większą skalę.

Coraz później podejmowane są decyzje o zakładaniu rodziny i posiadaniu dzieci, trwa również proces dezinstytucjonalizacji i destabilizacji rodziny. Prekursorem tych przemian były kraje skandynawskie, w których procesy te rozpoczęły się w latach sześćdziesiątych. Następnie przemiany objęły Europę Zachodnią i Południową, a w końcu – w latach 90 ub. wieku oraz intensywnie po 2000 roku – także kraje Europy Środkowo-Wschodniej. Chociaż można zaobserwować rosnącą popularność związków kohabitacyjnych, to jednak widać znaczące różnice między poszczególnymi krajami w tym zakresie. Z krajów, w których prawnie uznawane i rejestrowane są związki partnerskie (hetero i homoseksualne) ich największy odsetek – według spisu 2011 – odnotowano w Belgii (4%) i Luksemburgu (2%). Nierejestrowanych związków nieformalnych najwięcej było w Szwecji (27%), Estonii (24%) i Finlandii (ok. 22%) – krajach, w których znaczącą część społeczeństwa stanowią ateści i agnostycy. Najmniej w Grecji 2% i Polsce 3%, a więc krajach o silnych wpływach tradycji i religii. Grecja była też drugim z kolei krajem obok Cypru, z największym udziałem małżeństw w strukturze rodzin (odpowiednio 82% i 84%). Największy odsetek samotnych rodziców notuje Łotwa (33% w 2011 r.), Słowenia (25%) i Litwa (25%). Polska jest jednym z trzech krajów, obok Estonii i Cypru, gdzie matki znacznie częściej niż ojcowie pozostają same z dziećmi (Tablica 25).

Tablica 25. Typy rodzin w krajach Unii Europejskiej – Spis Ludności 2011*
 Table 25. Types of family nucleus in EU countries – Population Census 2011*

Kraje Countries	Małżeństwa Married couple families	Związki kohabitacyjne (w tym zarejestrowane związki kohabitacyjne) Consensual union couple families and registered partnership couple families	Samotni ojcowie z dziećmi Lone father families	Samotne matki z dziećmi Lone mother families	w % in %	
Belgia Belgium	67,8	16,1	2,9	13,1		
Bułgaria Bulgaria	71,6	13,7	2,9	11,8		
Czechy Czechia	69,7	9,0	4,0	17,4		
Dania Denmark	67,9	19,9	2,2	10,0		
Niemcy Germany	75,1	12,2	2,0	10,7		
Estonia Estonia	52,5	23,7	2,2	21,6		
Irlandia Ireland	69,7	12,2	2,4	15,7		
Grecja Greece	82,2	2,5	2,5	12,9		
Hiszpania Spain	71,6	12,2	3,4	12,8		
Francja France	64,7	20,8	2,3	12,1		
Chorwacja Croatia	78,9	4,0	2,7	14,4		
Włochy Italy	76,6	7,5	2,8	13,1		
Cypr Cyprus	83,9	6,2	1,2	8,7		
Łotwa Latvia	53,6	13,1	4,3	29,1		
Litwa Lithuania	67,0	8,6	3,4	21,1		
Luksemburg Luxembourg	74,8	10,1	2,6	12,5		
Węgry Hungary	65,3	14,9	2,6	17,1		
Malta Malta	80,1	3,5	2,5	14,0		
Holandia Netherlands	69,8	19,6	1,8	8,7		
Austria Austria	70,0	13,9	2,4	13,7		
Polska Poland	74,9	2,9	2,8	19,4		
Portugalia Portugal	73,8	11,3	2,0	12,9		
Rumunia Romania	80,2	5,8	3,0	11,0		
Słowenia Slovenia	64,0	10,8	4,1	21,1		
Słowacja Slovakia	72,0	6,6	3,6	17,8		
Finlandia Finland	66,0	21,6	2,1	10,3		
Szwecja Sweden	60,0	26,9	3,1	10,0		
Wielka Brytania United Kingdom	64,7	16,9	2,6	15,8		
Islandia Iceland	63,4	17,0	2,7	16,9		
Lichtenstein Liechtenstein	77,4	9,8	2,0	10,9		
Norwegia Norway	63,9	20,8	3,4	11,9		
Szwajcaria Switzerland	76,5	14,3	1,4	7,8		

* Dane dla krajów UE w tym Polski dotyczące rodzin podawane są przez Eurostat dla ludności rezydującej i mogą się nieco różnić od danych podanych we wcześniejszych częściach tego rozdziału (patrz też rozdział 9.4). W przypadku Austrii jednopłciowe zarejestrowane związki partnerskie zostały włączone do małżeństw.

* Data for EU countries, including Poland, regarding families, are provided by Eurostat to the resident population and may be slightly different from the data given in the previous parts of this chapter (see also chapter 9.4). For Austria, same-sex registered partnerships were included in marriages.

9. Zawieranie i rozpad małżeństw w Unii Europejskiej

9. Creation and dissolution of marriages in European Union

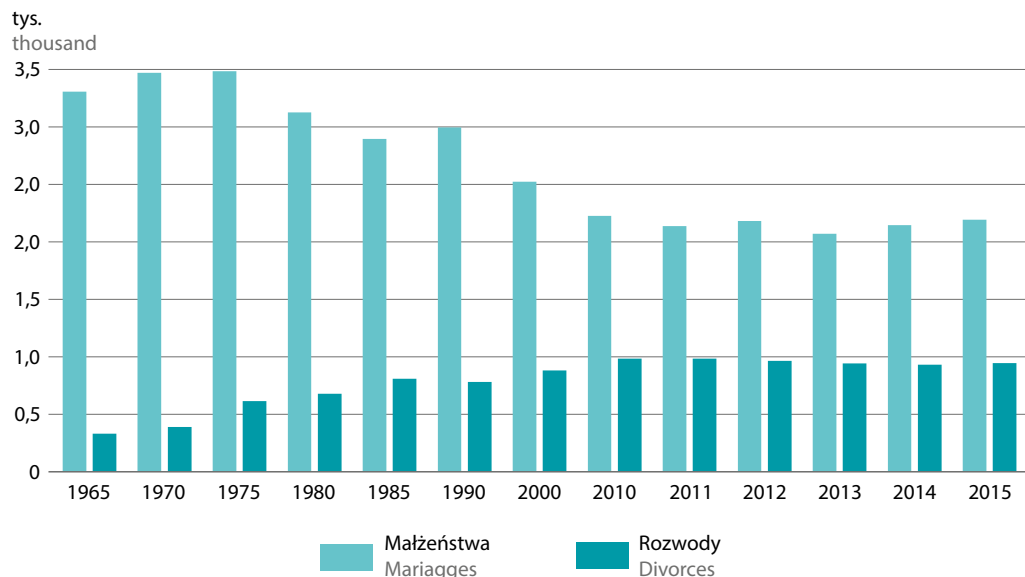
Zmiany zachowań demograficznych w Polsce dotyczące tworzenia rodziny, jej rozwoju i rozwiązywania wpisują się w prawidłowości obserwowane w Europie. Są wynikiem przeobrażeń zachodzących w zachowaniach ludzi młodych, którzy wchodząc w dorosłość i planując przyszłość najpierw inwestują w siebie – w edukację, pracę i stabilność ekonomiczną, a dopiero później w założenie rodziny i jej powiększenie. Specyfika przeobrażeń mających miejsce w Polsce polega na skróceniu czasu trwania zmian, które w krajach Europy Zachodniej rozpoczęły się już w latach 60. XX wieku. W Polsce intensywne zmiany rozpoczęły się wraz z okresem transformacji ustrojowej, a z początkiem XXI wieku nastąpił przyspieszony kurs dochodzenia do „nowej demografii Europy”²⁹.

9.1. Małżeństwa i rozwody

9.1. Marriages and divorces

Liczba nowo zawieranych małżeństw w krajach Unii Europejskiej zmniejszyła się przestrzeni ostatnich 50 lat o ok. 1/3, natomiast liczba rozwodów wzrosła trzykrotnie (Wykres 60). Spadek liczby małżeństw może wynikać zarówno ze starzenia się ludności, tj. z coraz mniej licznych pokoleń osiągających wiek najczęstszego zawierania małżeństw, jak również z rosnącej liczby związków nieformalnych.

Wykres 60. Małżeństwa i rozwody w Unii Europejskiej
Chart 60. Marriages and divorces in European Union

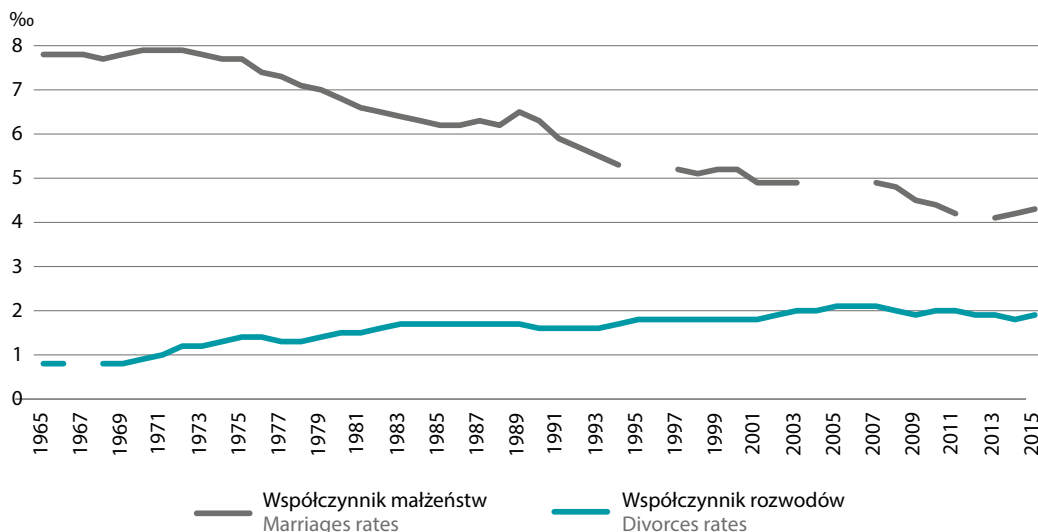

Zgodnie z dostępnymi³⁰ danymi dla Unii Europejskiej (UE-28) w 2015 r. zarejestrowano 2194 tys. nowo zawartych małżeństw i 946 tys. rozwodów, a ogólne współczynniki kształtowały się odpowiednio: 4,3‰ oraz 1,9‰. W latach 1970-2015 współczynnik małżeństw dla UE-28 obniżył się prawie o połowę (z 7,9‰ do 4,3‰). W tym samym czasie współczynnik rozwodów wzrósł o prawie 100% (z 0,9‰ do 1,9‰) (Wykres 61). Część tego wzrostu wynika z faktu, że w tym okresie, rozwód został zalegalizowany w kilku krajach członkowskich.

²⁹ Więcej „Niska dzietność w Polsce w kontekście percepcji Polaków”, Diagnoza społeczna, raport tematyczny pod redakcją Ireny E. Kotowskiej, MPiPS oraz Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, 2014.

³⁰ <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (dostęp 15.02.2019 r.)

Wykres 61. Współczynniki (natężenie) małżeństw i rozwodów w Unii Europejskiej
 Chart 61. Marriages and divorces rates in European Union

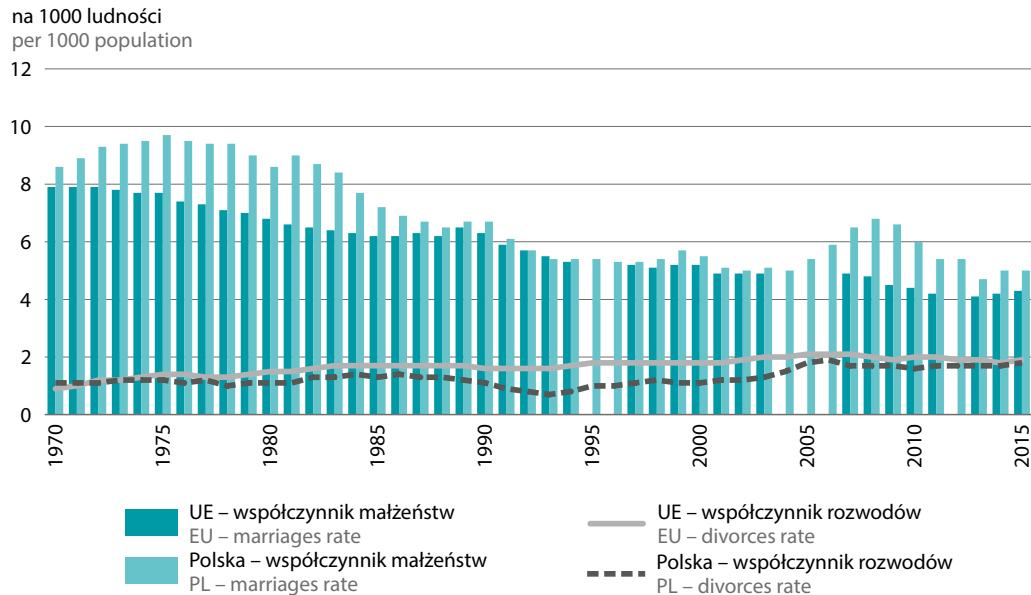
Na przestrzeni lat 1970–2015 najwyższe wśród państw członkowskich Unii Europejskiej współczynniki małżeństw notowały: Cypr (średnioroczny to 9‰), Litwa, Łotwa i Malta (powyżej 7‰), przy średnim współczynniku dla UE wynoszącym 5,8‰ (Tablica 26 – tabele znajdują się na końcu rozdziału). Na drugim końcu skali, z najniższymi współczynnikami, znalazły się: Słowenia (średnioroczny to 4,8‰), Szwecja, Luksemburg i Włochy (5,0–5,1‰). Polska plasowała się zdecydowanie powyżej wartości dla całej UE ze średnim dla tego okresu współczynnikiem 6,7‰.

W okresie minionych 50 lat współczynnik małżeństw obniżył się praktycznie we wszystkich krajach – szczególnie w latach 1990–2010. Największe spadki częstości zawierania małżeństw miały miejsce w: Portugalii (z 9,4‰ w 1970 r. do 3,1‰ w 2015 r., tj. o ponad 6 p. prom.), Holandii (o prawie 6 p. prom.) oraz Słowenii (o ponad 5 p. prom.). Najbardziej stały, ulegający niedużym wahaniom współczynnik notuje Szwecja – średnioroczny dla tego okresu wyniósł 5‰, tj. poniżej średniej dla UE, ale był stabilny na przestrzeni lat.

W przypadku częstości rozwodów najwyższe wśród krajów Unii Europejskiej współczynniki dla lat 1970–2015 notowały: Łotwa, Estonia i Litwa (średniorocznie powyżej 3‰), tj. kraje o jednocześnie najwyższych współczynnikach zawierania małżeństw (Tablica 27 – na końcu rozdziału). Najniższe współczynniki rozwodów odnotowano dla Irlandii i Włoch (0,7‰) oraz Grecji i Malty (0,8–0,9‰). Należy podkreślić, że dane o rozwodach dla Malty są dostępne od 2015 r., a we Włoszech współczynnik – choć nadal niewysoki (w 2015 r. wyniósł 1,4‰) – zwiększył się w latach 1980–2018 aż 7-krotnie. W Polsce wielkość średniego dla lat 1970–2015 współczynnika to 1,3‰, a w 2015 r. wyniósł 1,8‰.

Częstość zawierania małżeństw w Polsce jest wyższa, a rozwodów niższa niż średnia dla całej UE (Wykres 62). W przypadku współczynnika małżeństw szczególnie widoczne różnice dotyczą przełomu lat 70. i 80. ub. wieku, kiedy dla Polski był wyższy o ok. 2 p. prom. niż średni dla krajów UE. W przypadku rozwodów największe różnice miały miejsce w latach 90. – o ok. 1 p. prom. Obecnie, choć tendencja pozostała, to różnice te zacierają się – szczególnie w przypadku rozwodów.

Wykres 62. Współczynniki małżeństw i rozwodów w Unii Europejskiej i w Polsce
Chart 62. Marriages and divorces rates in European Union and in Poland

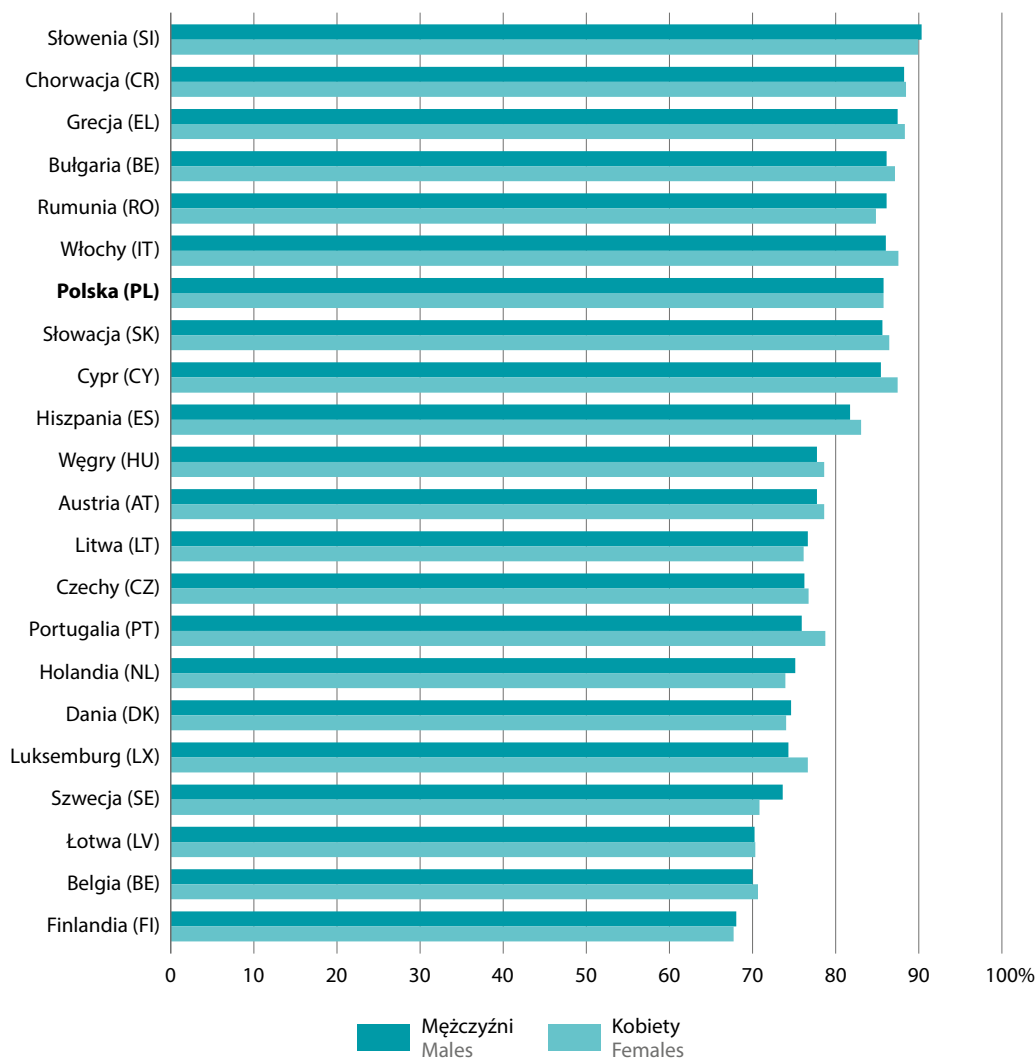
Jak wspomniano wcześniej, w Polsce od szeregu lat wzrasta średni wiek zawierania małżeństw. Podobnie jest w innych państwach członkowskich UE – szczególnie dotyczy to wieku zawierania pierwszego małżeństwa. Uzasadnienia można szukać w obserwowanej ogólnej tendencji odkładania momentu tworzenia rodziny, a także we wzroście częstotliwości i czasu trwania alternatywy dla małżeństw jaką jest wspólne zamieszkiwanie przez długi czas przed formalnym zawarciem małżeństwa.

Z dostępnych dla 2017 r. danych wynika³¹, że średni wiek zawarcia pierwszego małżeństwa (średnia arytmetyczna) w krajach UE wahał się od 29,6 do 36,6 lat dla mężczyzn i od 27,3 do 33,8 dla kobiet (Tablica 28 – na końcu rozdziału). Najmłodszy nowożeńcy (zarówno pan młody, jak i panna młoda) to mieszkańcy Polski – oboje jeszcze poniżej 30 lat, w tym kobiety – poniżej 28 lat. W przypadku mężczyzn w równie wczesnym wieku były zawierane małżeństwa na Litwie (30,5 lat) oraz w Bułgarii (30,6), a w przypadku kobiet – w Bułgarii (27,3 lat) i Rumunii (27,5). Najstarsze pary pochodziły ze Szwecji i Hiszpanii, gdzie średni wiek mężczyzny wyniósł blisko 37, a kobiety 34 lata. Dodatkowo, równie dojrzały kawalerowie to Norwegowie i Włosi – 35 lat, a wśród kobiet – Dunki i Włoszki (nieco ponad 32 lata).

³¹ <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (dostęp 15.02.2019 r.)

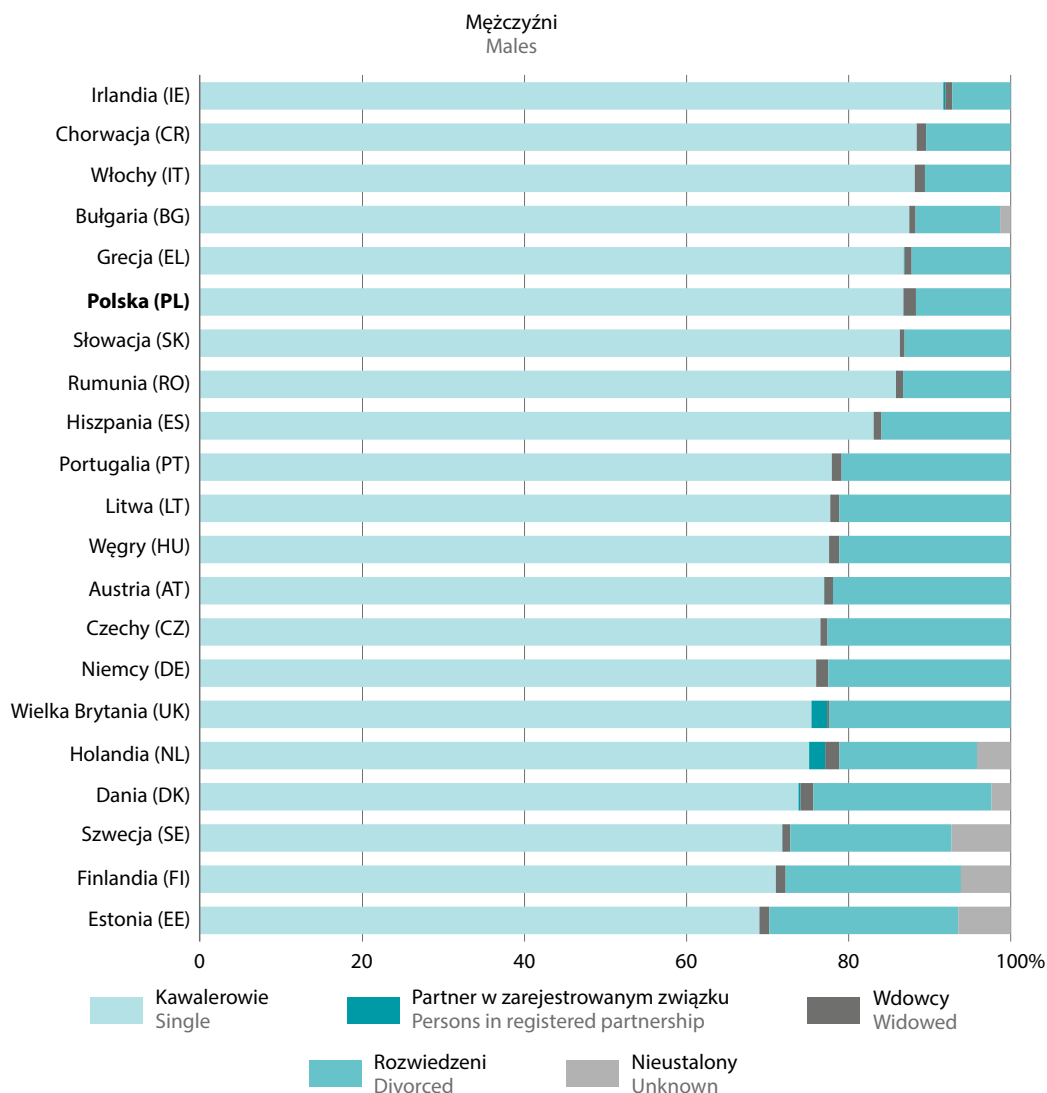
Na przestrzeni lat obniżyła się także liczba i udział małżeństw zawieranych po raz pierwszy (Wykres 63). W latach 60. XX w. w niektórych krajach stanowiły one blisko 100%, np. w Irlandii (98% mężczyźni i 99% kobiety), Hiszpanii i we Włoszech (97% mężczyźni i 99% kobiety). Obecnie udział małżeństw pierwszych zarówno wśród mężczyzn, jak i kobiet oscyluje około 80%, a w Finlandii nie osiąga 70% (68% dla obydwu płci). W Polsce w 2017 r. udział małżeństw pierwszych wśród wszystkich zawartych małżeństw wyniósł prawie 86% – zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet.

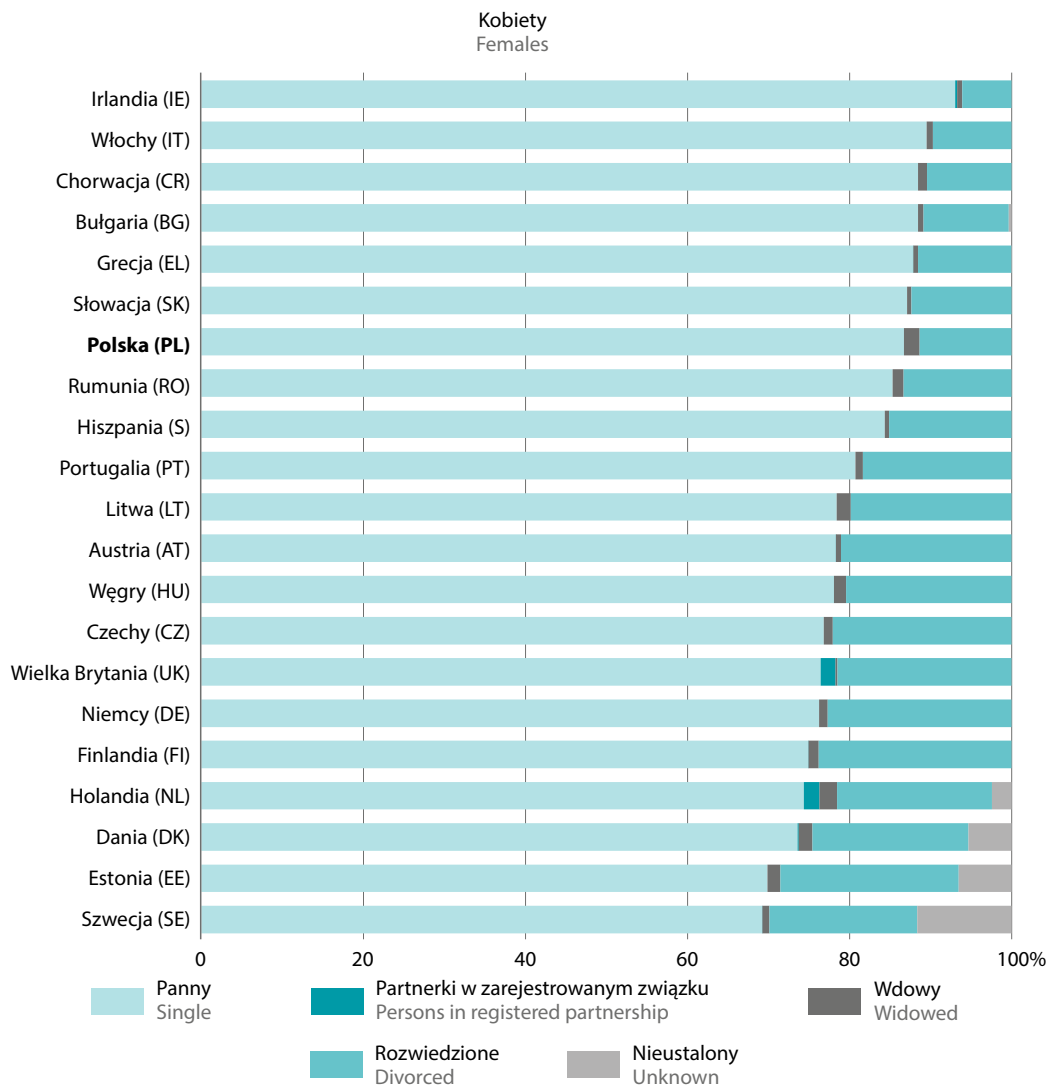
Wykres 63. Odsetek pierwszych małżeństw w 2017 roku w wybranych krajach UE
Chart 63. Percentage of first marriage in 2017 in selected EU countries

Jak wynika z powyższego nadal – wśród wchodzących w związek małżeński – dominują osoby, które nigdy wcześniej nie były w formalnym związku. Udział kawalerów i panien waha się w zależności od kraju od blisko 70 do ponad 90% (Wykres 64). Zatem, osoby, dla których bieżące małżeństwo jest co najmniej drugie stanowią od 6 do ponad 20%. W 2015 r. największy udział rozwiedzionych mężczyzn wśród zawierających związek małżeński odnotowano w Estonii (ponad 23%), a rozwiedzionych kobiet w Finlandii (prawie 24%). Natomiast udział osób owdowiałych wstępujących w nowe małżeństwo we wszystkich krajach kształtował się poniżej 2%, oprócz Holandii, gdzie wdowy stanowiły 2,2% (wdowcy – 1,8%). W Polsce związek małżeński zawarło blisko 87% kawalerów i panien, ponad 11% osób rozwiedzionych oraz blisko 2% wdowców i wdów.

Wykres 64. Małżeństwa według płci i poprzedniego stanu cywilnego w 2015 roku w wybranych krajach UE
 Chart 64. Marriages by sex and previous marital status in 2015 in selected EU countries

W 2015 r. w krajach Unii Europejskiej rozwiódł się blisko ponad 946 tys. małżeństw (w tym 67 tys. w Polsce). Najczęściej do rozwodu dochodziło między 5 a 9 rokiem trwania małżeństwa (średnio co czwarty rozwód), najrzadziej w pierwszym roku i po upływie 20–24 lat (Tablica 29 – na końcu rozdziału). Co najwyżej 10-letni staż małżeński miało 30–40% par, a w Szwecji blisko 60%. Wyjątek stanowią Włochy, gdzie najwięcej rozwodów miało miejsce po 25 latach spędzonych w małżeństwie (blisko 28%), Portugalia i Słowenia (ponad 23%) oraz Bułgaria (22%).

Polska wpisuje się w ten obraz – w 2015 r. ponad ¼ małżeństw rozpadła się między 5 a 9 rokiem trwania małżeństwa, kolejne blisko 20% par rozwiódł się po upływie 25 lat i więcej trwania małżeństwa. W pierwszym roku trwania małżeństwa rozwiódł się tylko 28 małżeństw – podobne udziały odnotowano również w Niemczech i we Włoszech. Zaś w Luksemburgu w pierwszym roku trwania nie rozpadło się żadne małżeństwo.

9.2. Stan cywilny mieszkańców UE³² (wyniki spisów ludności 2011)

9.2. Marital status of EU residents (results of the 2011 population censuses)

Z punktu widzenia formalno-prawnego stanu cywilnego – ponad połowa ludności w wieku 20 lat i więcej 28 krajów Unii Europejskiej żyje w związkach małżeńskich.

Spisy ludności przeprowadzone około 2011 roku we wszystkich krajach Unii wskazują, że najczęściej – bo ponad 55% – ludności w wieku 20 lat i więcej pozostaje w małżeństwie. Kolejne grupy to kawalerowie i panny – ponad 28%; osoby owdowiałe stanowią prawie 9%, i rozwiedzione – ponad 7%.

Odsetek osób pozostających w małżeństwie jest zróżnicowany w poszczególnych państwach członkowskich. Najwyższy – ponad 60% – odnotowano na Cyprze i Malcie oraz w Grecji, Rumunii i Polsce. Kraje, w których mniej niż połowa ludności (w wieku 20 lat i więcej) pozostaje w prawnym związku małżeńskim to Estonia, Szwecja, Łotwa, Węgry i Finlandia oraz Słowenia (Tablica 30 – na końcu rozdziału.).

Pozostawanie w związku małżeńskim to domena wieku dojrzałego. Ponad 64% osób w wieku 50 lat i więcej to małżonkowie; dla wieku 30–49 lat odsetek ten sięgał 61%. Natomiast dla grupy 20–29 lat jest to już tylko niespełna 17% – wiąże się to z obserwowanym przez ostatnie kilkanaście lat przesuwaniem wieku zawierania małżeństw do „około 30-stki”.

Porównując udziały osób rozwiedzionych w krajach UE – najwyższe (13-15%) odnotowano dla Łotwy i Estonii oraz Czech. Najniższy – dla Malty – wyniósł niespełna 1%; niewielki odnotowano też dla Irlandii i Włoszech. Z kolei osób owdowiałych najczęściej (co najmniej 12%) jest w Bułgarii, Litwie, Węgrzech oraz Chorwacji i Rumunii, a najmniej – poniżej 6% – na Cyprze i w Irlandii (Tablica 30).

9.3. Związki nieformalne wśród ludności UE

9.3. Cohabitation relationships among the EU residents

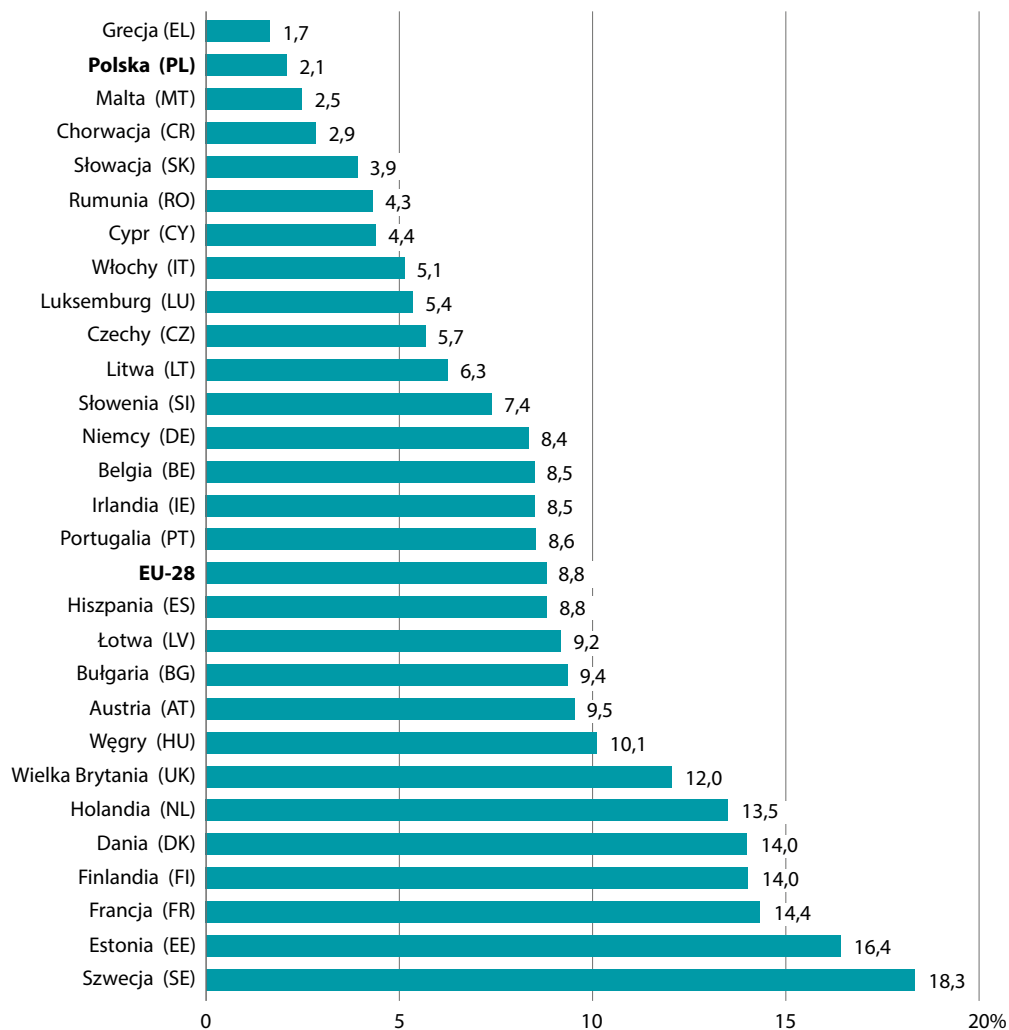
Według ostatnich spisów ludności (około 2011 roku) – 9% ludności Unii Europejskiej w wieku 20 lat i więcej żyło w związkach kohabitacyjnych. Udział osób pozostających w związkach nieformalnych jest znacznie zróżnicowany między krajami. Najwyższe odsetki (co najmniej 14%) odnotowano w Szwecji, w Estonii, Francji oraz w Danii i Finlandii. Natomiast najniższy udział (poniżej 3%) – w Grecji, Polsce, Malcie i w Chorwacji (Wykres 65).

Związki partnerskie są bardziej powszechne wśród osób młodych; wśród ludności w wieku 20–29 lat 15% pozostawało w związkach partnerskich, wśród 30–40-latków – już nieco mniej, bo niespełna 13% i tylko 4% wśród osób w wieku co najmniej 50 lat.

³² Źródło: Eurostat.

Wykres 65. Ludność w wieku 20 lat i więcej w krajach UE w 2011 r. pozostająca w związkach kohabitacyjnych

Chart 65. Population aged of 20 and more in EU countries remaining in cohabitation relationships in 2011

9.4. Supplement – uwagi i definicje

9.4. Addition – comments and definitions

Dla zachowania porównywalności danych o procesach demograficznych między krajami Unii Europejskiej, bieżące opracowanie zawiera informacje odnoszące się do ludności rezydującej (rezydentów), tj. dotyczy ludności według międzynarodowej definicji zamieszkania. Jest to kategoria stanu ludności opracowana na potrzeby statystyk/porównań międzynarodowych przy zastosowaniu kryteriów międzynarodowej definicji zamieszkania ludności (usual residence population). Prezentowanie danych o ludności według tej definicji zamieszkania jest zalecane przez Eurostat, a przepisy szczegółowe są zawarte w aktach prawnych Parlamentu i Rady (UE): w odniesieniu do bieżących danych – w rozporządzeniu nr 1260/2013 w sprawie statystyk europejskich w dziedzinie demografii; a w przypadku spisu – w rozporządzeniu nr 763/2008 w sprawie spisów powszechnych ludności i mieszkań.

Definicje:

Rezydenci (ludność rezydująca) – ogół osób mieszkających w danym kraju przez okres co najmniej 12 miesięcy. Oznacza to, że do rezydentów kraju zalicza się wszystkie osoby mieszkające lub zamierzające mieszkać nie krócej niż 1 rok, tj. w przypadku Polski ujęci są:

- stali mieszkańcy z wyjątkiem tych osób, które wyjechały za granicę na okres co najmniej 12 miesięcy,
- osoby przybyłe z zagranicy na okres co najmniej 12 miesięcy.

Ludność według definicji krajowej – w liczbie ludności Polski ujęci są stali mieszkańcy³³. Do ludności nie są zaliczani imigranci przebywający w Polsce czasowo (bez względu na okres ich przebywania), natomiast w liczbie ludności są ujmowani stali mieszkańcy Polski przebywający czasowo za granicą (bez względu na okres ich nieobecności).

Zgodnie z wynikami spisu z 2011 r. liczba ludności Polski wg definicji krajowej wyniosła 38512 tys., a rezydentów było 38 044 tys. W 2018 r. liczba rezydentów w Polsce wyniosła 37973 tys., a liczba ludności według krajowej definicji wyniosła 38411 tys. (różnica to 438 tys. i przede wszystkim dotyczy ludności w wieku 20–49 lat). Różnice w liczbie ludności mają wpływ na wielkość współczynników i wskaźników odnoszonych do populacji. W przypadku surowych współczynników demograficznych są to niewielkie sięgające 0,1 p. prom. różnice (np. współczynnik małżeństw dla 2015 r. wyniósł 5,0‰ według obydwu definicji). Większe różnice odnotowuje się dla współczynników uwzględniających strukturę wieku, np. współczynnik dzietności dla 2016 r. obliczony w oparciu o strukturę kobiet wg definicji krajowej wyniósł 1,36, natomiast w odniesieniu do rezydentów 1,39.

Sytuacja ta dotyczy również przedstawionych w opracowaniu informacji o stanie cywilnym ludności Polski. W bieżącym rozdziale analiza wyników spisu z 2011 r. w zakresie struktury ludności według stanu cywilnego dotyczy danych dla rezydentów, natomiast w rozdziale 7 – dla ludności według krajowej definicji. Jak wynika z przytoczonych danych spisowych różnice w definicji zamieszkania ludności nie wpływają istotnie na strukturę ludności Polski według stanu cywilnego.

³³ Osoby zameldowane lub stale mieszkające bez zameldowania (ale posiadające wcześniej stały meldunek w Polsce).

Tablica 26. Współczynniki małżeństw w krajach UE w latach 1970–2015
 Table 26. Marriages rates in EU countries in 1970–2015

Kraje UE EU countries	Rok Year					
	1970	1980	1990	2000	2010	2015
Unia Europejska (EU)	7,9	6,8	6,3	5,2	4,4	4,3
Austria (AT)	7,1	6,2	5,9	4,9	4,5	5,1
Belgia (BE)	7,6	6,7	6,5	4,4	3,9	4,0
Bułgaria (BG)	8,6	7,9	6,9	4,3	3,3	3,9
Chorwacja (CR)	8,5	7,2	5,8	4,9	5,0	4,7
Cypr (CY)	8,6	7,7	9,7	13,4	7,3	7,2
Czechy (CZ)	9,2	7,6	8,8	5,4	4,5	4,6
Dania (DK)	7,4	5,2	6,1	7,2	5,6	5,1
Estonia (EE)	9,1	8,8	7,5	3,9	3,8	5,2
Finlandia (FI)	8,8	6,1	5,0	5,1	5,6	4,5
Francja (FR)	7,8	6,2	5,1	5,0	3,9	.
Grecja (EL)	7,7	6,5	5,8	4,5	5,1	5,0
Hiszpania (S)	7,3	5,9	5,7	5,4	3,6	3,6
Holandia (NL)	9,5	6,4	6,5	5,5	4,5	3,8
Irlandia (IE)	7,0	6,4	5,1	5,0	4,5	4,7
Litwa (LT)	9,5	9,2	9,8	4,8	6,0	7,6
Luksemburg (LX)	6,4	5,9	6,1	4,9	3,5	3,6
Łotwa (LV)	10,2	9,8	8,9	3,9	4,4	6,9
Malta (MT)	7,9	8,8	7,1	6,7	6,3	6,7
Niemcy (DE)	7,3	5,9	6,6	5,1	4,7	4,9
Polska (PL)	8,6	8,6	6,7	5,5	6,0	5,0
Portugalia (PT)	9,4	7,4	7,2	6,2	3,8	3,1
Rumunia (RO)	7,2	8,2	8,3	6,1	5,7	6,3
Słowacja (SK)	7,9	7,9	7,6	4,8	4,7	5,3
Słowenia (SI)	8,3	6,5	4,3	3,6	3,2	3,1
Szwecja (SE)	5,4	4,5	4,7	4,5	5,3	5,3
Węgry (HU)	9,3	7,5	6,4	4,7	3,6	4,7
Wielka Brytania (UK)	8,5	7,4	6,6	5,2	4,5	4,4
Włochy (IT)	7,3	5,7	5,6	5,0	3,7	3,2

Tablica 27. Współczynniki rozwodów w krajach UE w latach 1970 – 2015
 Table 27. Divorces rates in EU countries in 1970 – 2015

Kraje UE EU countries	Rok Year					
	1970	1980	1990	2000	2010	2015
Unia Europejska (EU)	0,9	1,5	1,6	1,8	2,0	1,9
Austria (AT)	1,4	1,8	2,1	2,4	2,1	1,9
Belgia (BE)	0,7	1,5	2,0	2,6	2,7	2,2
Bułgaria (BG)	1,2	1,5	1,3	1,3	1,5	1,5
Chorwacja (CR)	1,2	1,2	1,1	1,0	1,2	1,4
Cypr (CY)	0,2	0,3	0,6	1,7	2,3	2,1
Czechy (CZ)	2,2	2,6	3,1	2,9	2,9	2,5
Dania (DK)	1,9	2,7	2,7	2,7	2,6	2,9
Estonia (EE)	3,2	4,1	3,7	3,0	2,2	2,6
Finlandia (FI)	1,3	2,0	2,6	2,7	2,5	2,5
Francja (FR)	0,8	1,5	1,9	1,9	2,1	:
Grecja (EL)	0,4	0,7	0,6	1,0	1,2	1,4
Hiszpania (S)	:	:	0,6	0,9	2,2	2,1
Holandia (NL)	0,8	1,8	1,9	2,2	2,0	2,0
Irlandia (IE)	:	:	:	0,7	0,7	0,7
Litwa (LT)	2,2	3,2	3,4	3,1	3,2	3,2
Luksemburg (LX)	0,6	1,6	2,0	2,4	2,1	2,4
Łotwa (LV)	4,6	5,0	4,0	2,6	2,4	2,6
Malta (MT)	:	:	:	:	:	0,8
Niemcy (DE)	1,3	1,8	1,9	2,4	2,3	2,0
Polska (PL)	1,1	1,1	1,1	1,1	1,6	1,8
Portugalia (PT)	0,1	0,6	0,9	1,9	2,6	2,3
Rumunia (RO)	0,4	1,5	1,4	1,4	1,6	1,6
Słowacja (SK)	0,8	1,3	1,7	1,7	2,2	1,8
Słowenia (SI)	1,1	1,2	0,9	1,1	1,2	1,2
Szwecja (SE)	1,6	2,4	2,3	2,4	2,5	2,5
Węgry (HU)	2,2	2,6	2,4	2,3	2,4	2,1
Wielka Brytania (UK)	1,0	2,6	2,7	2,6	2,1	1,7
Włochy (IT)	:	0,2	0,5	0,7	0,9	1,4

Tablica 28. Średni wiek zawierania pierwszych małżeństw w krajach Unii Europejskiej
 Table 28. Mean age at first marriage in European Union

Kraje UE ³⁴ EU countries ³⁴	Mężczyźni Males				Kobiety Females			
	1990	2000	2010	2017	1990	2000	2010	2017
Austria (AT)	27,7	30,0	:	34,2	25,2	27,4	:	31,5
Belgia (BE)	26,5	29,1	31,7	33,5	24,4	26,9	29,4	31,2
Bułgaria (BG)	24,6	28,5	29,8	30,6	21,5	24,7	26,6	27,3
Chorwacja (CR)	:	:	30,0	31,0	:	:	27,1	28,2
Cypr (CY)	27,9	29,3	:	:	24,9	26,9	:	:
Czechy (CZ)	24,3	27,6	30,8	31,8	21,6	24,6	27,9	29,1
Dania (DK)	30,5	32,5	33,6	34,8	27,8	29,9	31,2	32,4
Estonia (EE)	:	28,1	30,5	:	:	25,2	28,0	:
Finlandia (FI)	28,4	30,5	32,5	33,9	26,3	28,3	30,2	31,6
Francja (FR)	:	30,7	32,8	:	:	28,4	30,7	:
Grecja (EL)	29,0	31,1	32,6	33,3	24,9	27,2	29,3	30,3
Hiszpania (S)	27,8	30,2	33,1	35,4	25,6	28,1	30,9	33,2
Holandia (NL)	28,5	30,7	32,4	33,9	26,1	28,0	29,8	31,4
Irlandia (IE)	28,7	:	33,1	:	26,6	:	31,3	:
Litwa (LT)	24,6	26,1	28,7	30,5	22,7	23,8	26,5	27,8
Luksemburg (LX)	27,7	30,3	32,8	34,0	25,6	27,4	30,2	31,6
Łotwa (LV)	:	:	29,4	31,5	:	:	27,1	28,9
Malta (MT)	27,2	:	31,3	:	24,6	:	28,6	:
Niemcy (DE)	28,2	30,5	:	34,0	25,5	27,7	:	31,2
Polska (PL)	:	26,5	28,4	29,6	:	24,1	26,1	27,3
Portugalia (PT)	:	27,4	29,9	32,5	:	25,2	27,7	30,7
Rumunia (RO)	25,6	27,3	29,0	31,0	22,4	23,7	25,6	27,5
Słowacja (SK)	:	26,9	30,0	31,2	:	24,1	27,2	28,6
Słowenia (SI)	26,9	29,9	31,7	32,9	23,9	27,0	29,0	30,4
Szwecja (SE)	30,3	33,0	35,6	36,6	27,7	30,4	32,7	33,8
Węgry (HU)	24,7	27,6	31,2	32,3	22,0	24,8	28,3	29,4
Włochy (IT)	28,9	30,9	33,2	35,0	25,9	27,8	30,3	32,2

³⁴ <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (dostęp 15.02.2019 r., bez Wielkiej Brytanii – brak danych za podany okres). (access February, 15 2019, without United Kingdom – no data for the given period).

Tablica 29. Rozwozy według okresu trwania małżeństwa w 2015 roku w wybranych krajach UE³⁵
 Table 29. Divorces by duration of marriage in 2015 in selected EU³⁵ countries

Kraje UE EU countries	Ogółem Total	Okres trwania małżeństwa Duration of marriage					
		0–4 lata 0–4 years	5–9	10–14	15–19	20–24	25 lat i więcej 25 and more
		W %			In %		
Austria (AT)	16,4	21	24	17	13	10	14
Bułgaria (BG)	10,5	13	20	16	15	13	22
Chorwacja (CR)	6,0	15	23	17	15	11	18
Czechy (CZ)	26,1	14	24	17	14	12	18
Dania (DK)	16,3	18	27	20	14	9	10
Estonia (EE)	3,4	24	24	14	9	8	20
Finlandia (FI)	13,9	23	29	17	11	8	12
Francja (FR)	123,7	12	24	19	15	11	13
Hiszpania (S)	96,6	12	23	18	15	12	21
Holandia (NL)	34,2	15	23	18	15	12	17
Litwa (LT)	9,4	20	25	14	11	11	19
Luksemburg (LX)	1,3	11	26	21	16	13	14
Łotwa (LV)	5,2	20	28	14	9	9	20
Niemcy (DE)	163,3	12	25	19	15	12	17
Polska (PL)	67,3	13	27	16	14	11	18
Portugalia (PT)	23,4	12	19	17	17	13	23
Rumunia (RO)	31,5	18	27	18	13	11	13
Słowacja (SK)	9,8	12	21	16	16	14	20
Słowenia (SI)	2,4	18	21	13	13	12	23
Szwecja (SE)	24,9	27	30	16	10	7	10
Węgry (HU)	20,3	14	21	19	15	13	19
Włochy (IT)	82,5	3	18	19	17	14	28

³⁵ <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (dostęp 27.02.2019 r., tabela zawiera tylko te kraje, dla których dostępne były dane za 2015 rok). (access February, 27 2019, the table contains only countries for which data for 2015 was available).

Tablica 30. Ludność w wieku 20 lat i więcej w krajach UE w 2011 r. według stanu cywilnego prawnego (w %)
 Table 30. Population aged of 20 and more in EU countries by legal civil status in 2011 (in %)

Kraje Countries	Kawalerowie, panny* Single	Żonaci, zamężne Married	Wdowcy, wdowy Widowed	Rozwiedzeni, rozwidzione Divorced	Inny i nieustalony Other and unknown
UE-28	28,1	55,3	8,9	7,4	0,3
Austria	28,6	53,2	8,6	9,5	0,0
Belgia	25,1	52,1	8,3	10,1	4,4
Bułgaria	26,2	54,2	12,6	7,1	0,0
Chorwacja	23,8	59,2	12,0	4,7	0,2
Cypr	23,9	64,6	5,8	4,9	0,9
Czechy	25,0	52,8	9,1	12,8	0,2
Dania	30,0	51,8	7,3	10,6	0,2
Estonia	32,0	41,5	10,8	14,5	1,2
Finlandia	32,0	48,3	7,1	12,3	4,4
Francja	32,7	51,0	8,3	8,1	0,0
Grecja	24,3	62,4	9,4	3,8	0,0
Hiszpania	29,8	56,5	7,9	5,8	0,0
Holandia	30,3	53,0	6,8	8,6	1,4
Irlandia	36,9	54,8	5,7	2,6	0,0
Litwa	21,0	54,4	12,6	12,0	0,0
Luksemburg	27,5	55,1	7,1	8,3	2,0
Łotwa	26,9	46,9	11,2	15,0	0,0
Malta	28,2	64,6	6,6	0,6	0,0
Niemcy	26,5	55,8	8,9	8,6	0,1
Polska	22,9	60,8	10,5	5,4	0,4
Portugalia	25,4	58,4	9,1	7,0	0,0
Rumunia	21,5	61,1	12,0	5,3	0,1
Słowacja	26,4	52,3	9,1	9,8	2,4
Słowenia	35,0	49,4	8,8	6,8	0,0
Szwecja	37,2	43,9	6,7	12,4	0,1
Węgry	27,5	57,7	12,3	12,4	0,0
Wlk. Brytania	30,3	52,7	7,5	9,4	0,0
Włochy	27,6	59,9	9,6	2,8	0,0

* Osoby nie będące do tej pory w związku małżeńskim lub w zarejestrowanym związku partnerskim.

* Persons who have not been married or in registered partnership.

Executive summary

Marriage and family are firmly embedded in the system of values of the Poles living today. Vast majority of Poles believes that marriage demonstrates self-identification and emotional attachment as well as a basis/foundation of life by establishing a family.

In the past, marriage was also a passage into adulthood, associated with leaving a family home and taking responsibility for the other human being. In many cases, it served also as the only way for starting a sexual life and in particular as a requirement for having children. This approach and behaviours had been specific for Poland until the recent political and economic transformation.

The first half of the 1990s was a breakthrough moment for social and in consequence demographic trends observed until that time. At the same time, changes to demographic behaviours related to the establishment of a family, its development and dissolution in Poland corresponded with the changes observed throughout Europe. This has resulted in the altering of behaviour of young people, who, when passing into adulthood and planning the future, start from investing in themselves – education, job – and later in family and children. The specific nature of transformations taking place in Poland compared to the Western Europe was an increased speed of changes – a rapid convergence to the “new demography of Europe”³⁶.

Within the last twenty five years, social attitude towards marriage has changed significantly, while many values considered conservative have lost their relevance. Personal accomplishment and self-creation have been gradually becoming the leitmotiv of human behaviours, including social ones; readiness to sacrifice for others, including establishing long-term and legitimate relations, is decreasing. An unfavourable trend has been noticed in family-starting processes – the number of new marriages has remained below 200 thousand since 2011 (similar trend was observed in 2001-2004); number of divorces oscillates around 65 thousand per year (after the 2006 peak with nearly 72 thousand of divorces). In effect – since 2011 – the number of existing marriages has been also declining i.e. in each year the number of new marriages is lower than that dissolved marriages due to death of a spouse or divorce. In addition, for another 1.2 thousand of marriages a year – the courts decide on separation.

The number of new marriages and their durability has a direct impact on demographic development, because fertility of Polish women continues to be strongly determined by the number of contracted marriages. From among children born each year, nearly $\frac{3}{4}$ are born in marriages. In addition it should be noted that more than a half of the children are being born within the three first years of marriage of their parents, which means that the increase in the number of new marriages results in – in the next 2–3 years – the increased birth rate.

Thus, the frequency of marriages and their durability directly affects the procreation behaviours of the Polish men and women and in consequence the number and structure of the population of Poland.

Despite changing preferences in the field of establishment and breakdown of family observed within the last quarter-century, formal marriage continues to constitute a fundament of life for most Poles. Apart from surveys by Statistics Poland, also the results of public opinion surveys (CBOS, GfK) support this statement and – by using more personal surveying – present the issue in more comprehensive way compared to the official data.

In the CBOS survey³⁷, for more than half of the respondents (55%) a marriage with children is a guarantee of happiness, while a multi-generational family – for nearly 30% . Living alone or in marriage or informal relationship without children is an option for 4% of the respondents.

³⁶ „Low fertility rate in Poland in context of the Poles’ perception” (“Niska dzietność w Polsce w kontekście percepcji Polaków”), thematic report edited by Irena E. Kotowska, Ministry of Labour and Social Policy and Human Resources Development Centre, Warsaw, 2014.

³⁷ CBOS, Rodzina – jej współczesne rozumienie i znaczenie (Family – its contemporary understanding and importance) BS/33/2013, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_033_13.PDF.

However, according to the GfK surveys performed in 2011 and 2014³⁸, the share of people stating that the formal marriage is and will be of importance for the existence decreased from 79% to 76% in only 3 years. Additionally, in 2011 17% of the respondents stated that marriage is an out-of-date institution, while in 2014 this share increased to 20%. According to 2017 CBOS survey³⁹, as many as 41% of adults live in informal relationships, among them nearly 60% live together in a household, while the remaining 40% are in LAT relationships⁴⁰.

Also the divorce is widely accepted among the respondents – 26% accept it definitely, while the other 56% – conditionally, when there is no other option⁴¹. Acceptance of this form of dissolving a marriage applies to specific situation e.g.: brutal treatment of the family members by a spouse, which was indicated by 95% of the respondents, leaving a family (86%), alcoholism of a husband or wife (75%), infidelity (65%) or sexual inadequacy (59%) and incompatibility of characters, which in the CBOS survey proved to be a sufficient determinant for filing for divorce for 57% of the respondents.

Thus, despite the fact the importance of living in a formal marriage is rooted in the Poles' consciousness, the attitude to this institution is changing, which is reflected in particular by increasingly rarer association of marriage with its indissolubility.

The observed changes are of significance also for the social security system. The family – based on a permanent and intimate links between two adults living together – continues to be a basic source of satisfaction of human needs in their early and late adulthood. Frequency and time of starting a family, its form and durability automatically translate into availability of support in critical situations and indirectly into the scale of demand for such support from public institutions.

Poland, with its unfavourable population development projections, will have to face all challenges resulting from negative demographic trends. This applies also to the regions and smaller territorial units, in particular those of the oldest age structure of the inhabitants. The Government Population Council, in its 2018 report "Demographic situation of Poland"⁴², identifies the key trends to be projected in the upcoming decade in the field of marriage. These include in particular:

1. Decreasing number of newly established marriages due to reaching the age characterized by the highest frequency of marriages by less numerous cohorts. Number of people aged 25–29 will decline: from 2.6 million in 2018 to 2.4 million in 2020 and 2.0 million in 2025. In effect, we should expect lower demand of newly-weds for apartments and other goods and services necessary to start and run a household. Perhaps in a few years the accumulated effect of governmental measures such as "Apartment+" and better situation on the labour market will encourage an unmarried part of 20 and 30-year-olds to formalize their relationships⁴³.

2. Decreasing number of new marriages will be partially compensated by increased share of informal relationships, however it is very difficult to predict the scale of substitution.

3. The new marriages will be characterized by higher age of the newly-weds. Even the first-time newly-weds will be older, while according to all the indications the age of a typical newly-wed will increase by another two years within the upcoming decade. This will translate into more mature marriage decisions, starting a family at the life stage related to better situation on the labour market and on the other hand to later childbirth.

³⁸ GfK, Komunikat z badań Święto zakochanych to święto dla handlowców – większość Polaków dostrzega marketingowy wymiar walentynek (Communication from the Valentine's Day is the tradesman holiday – vast majority discerns the marketing dimension of Valentine's Day) (http://www.gfk.com/pl/documents/2014_02_13_komunikat_z_bada%C5%84_walentyнки_pl.pdf).

³⁹ CBOS, Osoby niezamężne i nieżonate w polskich rodzinach (Unmarried people in Polish families), Survey communication no. 93/2017, http://cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_093_17.PDF

⁴⁰ LAT – Living Apart Together; a relationship without cohabitation – refers to stable and durable relations rather than the initial phase of the relationship.

⁴¹ CBOS, Polacy o rozwodach (Poles about divorces), BS/36/2013 http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_036_13.PDF.

⁴² „Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017-2018” (Demographic situation of Poland. 2017-2018 Report”, <https://bip.stat.gov.pl/organizacja-statystyki-publicznej/rzadowa-rada-ludnosciowa/publikacje-rzadowej-rady-ludnosciowej/raporty-sytuacja-demograficzna-polski/>. 2017 data quoted in the text were changed to the current ones i.e. for 2018.

⁴³ This programme addresses also people in informal relationships, but the potential availability of own apartment may pose a huge incentive to legalise the relationship.

4. There are no indications for decreased frequency of divorces in the nearest future⁴⁴. Thus, one should assume an increase in the upcoming years, most probably close to the number recorded recently (65–70 thousand a year). High share of divorces among long-term marriages is expected as the effect of a large (compared to recent years) number of marriages established about twenty five years ago.

5. Many divorces should result in high – most probably continuously increasing in next several years – share of re-marriages, which following the example of other countries will probably reach more than twenty percent. Increased number of re-marriages, where the newly-weds are older than in the first marriages, will additionally foster the process of increasing the child birth age. Majority of people who remarried in their thirties will opt for solidifying the relationship with a child.

6. Growing number of re-marriages, particularly if most of them will lead to additional children, will pose a risk of failure in fulfilling the maintenance obligations by the parents not living with children from their previous relationships. A new relationship and in particular a new child – as demonstrated by demographic literature and life practice – are considered, usually by men, as priority comparing to children from the previous relationship. There is need for restructuring the system of alimony payment enforcement to overcome the possible escalation of the problem with avoiding their payment in the future.

7. Due to the fact that nearly 60% of divorcing families have minor children, the effect of high number of divorces will be many single-parent families.

8. Spatial diversity – both in terms of urban-rural areas and in regional terms – in the willingness to establish marriages and divorce in the case of unsuccessful relationship will remain. The difference between urban and rural areas will most probably slightly decrease in effect of suburbanisation and urbanisation in sociological terms (adapting to the urban living patterns). There are no indications for the decrease of the differences between the individual voivodeships. In general, the situation will be better in these voivodeships with delayed process of decreasing fertility rate in the 1990s and at the turn of the centuries.

9. Further increase of importance of binational marriages in effect of significant inflows of foreigners (primarily from Ukraine) should be expected. In general, the results of such inflows are noticeable after 3-4 years from the start – therefore, the upcoming years will demonstrate the immigration effects on the matrimonial market in full.

10. Due to maintaining or even increasing range of extramarital or pre-marital cohabitation, the issue of inclusion of this institution to the legal system becomes important. Such inclusion should enable the public institutions – used to a strict set of normative definitions – to include those living in non-formal relationships without automatically classifying them as persons living alone or single parents.

11. Low number of marriages, compared to the potential one, results to a certain extent from gender imbalance in the peripheral areas, from which young women have been migrating for years (villages and small towns located in a great distance from large agglomerations). This process fosters depopulation, which raises the question about the possible solutions, focused on increasing attractiveness of living in peripheral areas addressed to young women.

12. These trends will lead to negative balance of marriages in coming years (minus 30.0 thousand in 2018). Starting from 1993, the number of dissolved marriages has increased year after year – excluding 1999 and 2007–2010 period – and is higher than the number of the new ones. Considering the decreasing numbers of age groups with the highest frequency of marriages (resulting in decreasing number of established marriages) and ageing of the group of post-war demographic boom (resulting in more frequent discontinuation of marriage due to death of a spouse), maintenance or even increase of negative absolute number of marriage balance can be assumed. This situation will apply primarily to the urban population, however most probably, in a longer time-perspective, also the rural population will face decreasing positive marriage balance followed by it reaching the negative values.

⁴⁴ Perhaps the “500+” programme, by mitigating financial difficulties in the families, will contribute to their better durability.

Uwagi metodologiczne⁴⁵

1. Dane o liczbie i strukturze ludności zostały opracowane metodą bilansową, według następującego schematu:
 Stan ludności na początek okresu (roku, kwartału)
 + urodzenia żywe
 – zgony
 + zameldowania na pobyt stały (z innych jednostek podziału terytorialnego i z zagranicy)
 – wymeldowania z pobytu stałego (do innych jednostek podziału administracyjnego i za granicę)
 + zameldowania na pobyt czasowy ponad 3 miesiące (z innych jednostek podziału administracyjnego)
 – wymeldowania z pobytu czasowego ponad 3 miesiące (do innych jednostek podziału administracyjnego)
 +(-) przesunięcia ludności z tytułu zmian administracyjnych
 = Stan ludności na końcu okresu (roku, kwartału).
 Dane o liczbie i strukturze ludności prezentowane w tej publikacji opracowano według krajowej definicji zamieszkania. Oznacza to, że bilans nie obejmuje osób przybyłych z zagranicy na pobyt czasowy (bez względu na okres ich czasowego przebywania), natomiast ujmuje stałych mieszkańców Polski przebywających czasowo za granicą (bez względu na okres ich nieobecności). Od 2010 r. podstawą (bazą wyjściową) bilansu są wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i mieszkań z 2011 r., a dane składowe (urodzenia, zgony i migracje) pochodzą z rejestrów urzędów stanu cywilnego i biur ewidencji poszczególnych gmin oraz z rejestru PESEL.
2. Przez ludność w wieku produkcyjnym rozumie się ludność w wieku zdolności do pracy. Dla mężczyzn przyjęto wiek 18–64 lata, dla kobiet – 18–59 lat. Wśród ludności w wieku produkcyjnym wyróżnia się ludność w wieku mobilnym, tj. w wieku 18–44 lata i niemobilnym, tj. mężczyźni – 45–64 lata, kobiety – 45–59 lat. Przez ludność w wieku nieprodukcyjnym rozumie się ludność w wieku przedprodukcyjnym, tj. do 17 lat oraz ludność w wieku poprodukcyjnym, tj. mężczyźni – 65 lat i więcej, kobiety – 60 lat i więcej.
3. Mediana wieku (wiek środkowy) ludności jest parametrem wyznaczającym granicę wieku, którą połowa ludności już przekroczyła, a druga połowa jeszcze nie osiągnęła.
4. Ruch naturalny uwzględnia fakty zawierania związków małżeńskich, rozwodzenia się, urodzeń i zgonów powodujące zmiany w stanie liczebnym i strukturze ludności według płci, wieku i stanu cywilnego.
5. Przyrost naturalny ludności jest to różnica między liczbą urodzeń żywych i liczbą zgonów.
6. Współczynnik dzietności (TFR – total fertility rate) oznacza przeciętną liczbę dzieci, którą urodziłaby kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15–49 lat), przy założeniu że w poszczególnych fazach tego okresu rodziłaby z intensywnością obserwowaną wśród kobiet w badanym roku.
7. Niemowlęta są to dzieci w wieku poniżej 1 roku życia.
8. Współczynnik zgonów niemowląt jest liczony jako iloraz ogólnej liczby zgonów niemowląt i ogólnej liczby urodzeń żywych zarejestrowanych w danym roku.
9. Umieralność okołoporodowa (współczynnik) – iloraz liczby urodzeń martwych i zgonów niemowląt w wieku 0–6 dni do ogólnej liczby urodzeń (żywych i martwych).
10. Trwanie życia wyraża średnią liczbę lat, jaką ma jeszcze do przeżycia osoba w danym wieku, przy założeniu stałego poziomu umieralności z okresu, dla którego opracowano tablice trwania życia:
 - w przypadku noworodka (dziecka urodzonego w roku, dla którego liczone są tablice trwania życia) jest to przeciętne trwanie życia, tj. oczekiwana liczba lat jakich dożyje;
 - w przypadku osoby będącej już w określonym wieku jest to przeciętne dalsze trwanie życia, czyli oczekiwana liczba kolejnych lat życia.
11. Migracje ludności to przemieszczenia ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania (pobytu stałego lub czasowego) połączone z przekroczeniem granicy jednostki administracyjnej podziału terytorialnego kraju (migracje wewnętrzne) lub granicy państwa (migracje zagraniczne).
12. Podstawą wyliczania wszystkich współczynników demograficznych oraz dotyczących migracji ludności (na 1000 ludności) jest średnia liczba ludności zamieszkującej dany obszar (województwo, tereny miejskie/wiejskie). W przypadku danych rocznych jest to liczba ludności według stanu w dniu 30. czerwca.

⁴⁵ Szczegółowe informacje znajdują się w zeszytach metodologicznych: „Ruch naturalny. Bilanse ludności” <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/zeszyt-metodologiczny-ruch-naturalny-bilanse-ludnosc,37,1.html>, „Migracje ludności” <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/migracje-zagraniczne-ludnosc/zeszyt-metodologiczny-migracje-ludnosc,15,1.html>. (dostęp 06.05.2019 r.)

Methodological notes

1. Data on size and structure of population have been prepared using the balance method, according to the following pattern:
 Size of population at the beginning of the period (year, quarter)
 - + live births
 - deaths
 - + registrations for permanent residence (moving from other units of administrative division and from abroad)
 - deregistration from permanent residence (in connection with moving to other units of administrative division and abroad)
 - + registration for temporary stay above 3 months (moving from other units of administrative division)
 - deregistration from temporary stay above 3 months (in connection with moving to other units of administrative division)
 - +(-) changes in population caused by administrative changes
 - = Size of population at the end of the period (year, quarter)
 The data on the number and structure of population presented in this publication have been developed according to the national definition of residence. This means that the population balance does not include people who have arrived from abroad for temporary stay (regardless of the duration of their temporary stay), but included permanent residents of Poland temporarily staying abroad (regardless of the duration of their absence). Since 2010 the basis of the balance are the results of the Population and Housing Census held on March 31, 2011, and component data (births, deaths and migration) comes from the reports of civil status offices and local registration offices of individual gminas and PESEL register.
2. The working age population refers to males, aged 18–64, and females, aged 18–59. In this category the age groups of mobility (i.e. 18–44) and non-mobility (i.e. 45–64 for males and 45–59 for females) are distinguished. The non-working age population is defined as the pre-working age population, i.e., up to the age of 17 and the post-working age population, i.e., 65 and more for males and 60 and more for females.
3. Median age of population is a parameter determining the exact age, which half of population already exceeded and second half – did not reach yet.
4. Vital statistics contains marriages, divorces, births and deaths resulting in changes in the size and structure of population by sex, age and marital status.
5. Natural increase of population is the difference between the number of live births and the number of deaths.
6. Total fertility rate (TFR) means the number of children that would be born on average by the woman during her whole reproductive age (15–49), by assumption, that in particular phases of this period she would give birth to the children with the intensity observed in a given year, i.e. the age-specific fertility rates are treated as constant.
7. Infants are children below 1 year.
8. The infant death rate is calculated as the relation between total number of infant deaths and total number of live births concerning the same period.
9. Perinatal mortality (rate) – still births and infant deaths at age 0-6 days per 1000 of live and still births.
10. Expectancy of life expresses average number of years that a person in a given age shall survive assuming a steady level of mortality in the period for which the table of the expectation of life was worked out:
 - in the case of a newborn (a child born in a year for which life tables are counted), it is the life expectancy at birth, i.e. the expected number of years to live;
 - in the case of a person who is already a certain age, it is the average life expectancy, i.e. the expected number of remaining years of life.
11. Population migration are movements of population connected with changing the place of residence (permanent residence or temporary stay) involving crossing the border of administrative unit of territorial division of Poland (internal migration) or the national border (international migration).
12. The base for a calculation of the all demographic rates and the migration of the population (per 1000 population) is average number of persons actually residing in a given area (i.e. voivodship, urban/ rural areas). For annual data it is the population as of 30 June.

Bibliografia

Bibliography

1. Holzer J. Z., Demografia, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1994.
2. Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna, NSP 2011, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014
<https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/gospodarstwa-domowe-i-rodziny-charakterystyka-demograficzna-nsp-2011,5,1.html>
3. Gospodarstwa domowe i rodziny, NSP 2002, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2003
<https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/narodowe-spisy-powszechne/narodowy-spis-powszechny-2002/gospodarstwa-domowe-i-rodziny,5,1.html>
4. Gospodarstwa domowe i rodziny, Spis ludności i mieszkań metodą reprezentacyjną 1995, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1996.
5. Gospodarstwa domowe i rodziny, NSP 1988, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1990.
6. Kotowska I. E. (red.), Niska dzietność w Polsce w kontekście percepcji Polaków, Diagnoza społeczna 2013, Raport tematyczny, Warszawa 2014.
7. Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym (stan w dniu 31.12.2018 r.), Informacje statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2019
<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stan-i-struktura-oraz-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-w-2018-r-stan-w-dniu-31-xii,6,25.html>;
8. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna, NSP 2011, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013
<https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/ludnosc-stan-i-struktura-demograficzno-spoeczna-nsp-2011,16,1.html>
9. Ludność i gospodarstwa domowe. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna, Część I. Ludność – NSP 2011, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2013
<https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/ludnosc-i-gospodarstwa-domowe-stand-i-struktura-spoeczno-ekonomiczna-czesc-i-ludnosc-nsp-2011,11,1.html>
10. Ludność i gospodarstwa domowe. Stan i struktura społeczno-ekonomiczna. Część II. Gospodarstwa domowe, NSP 2011, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014
<https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/ludnosc-i-gospodarstwa-domowe-stand-i-struktura-spoeczno-ekonomiczna-czesc-ii-gospodarstwa-domowe-6,1.html>
11. Małżeństwa i dzietność w Polsce, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016
<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/malzenstwa-i-dzietnosc-w-polsce,23,1.html>
12. Małżeństwa w latach 1960-1965, „Studia i prace statystyczne – zeszyt 5”, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1967.
13. Małżeństwo. Początek i koniec, Piotr Szukalski, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
14. Małżeństwa w Polsce w latach 1950-1959, Statystyka Polski – zeszyt 63, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1962.
15. Małżeństwa w latach 1975–1994 – województwo olsztyńskie, Urząd Statystyczny w Olsztynie, Olsztyn 1995.
16. Małżeństwa oraz dzietność w Polsce, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016 <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/malzenstwa-i-dzietnosc-w-polsce,23,1.html>
17. Roczniki Demograficzne z lat 1945–2018, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1968-2018.
18. Rodzina w świetle wyników NSP 1988, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1991.
19. Rodzina, NSP 1978, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1981.

20. Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2017-2018, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa 2018;
<https://bip.stat.gov.pl/organizacja-statystyki-publicznej/rzadowa-rada-ludnosciowa/publikacje-rzadowej-rady-ludnosciowej/raporty-sytuacja-demograficzna-polski/>
21. Rozwody w latach 1949–1966, Studia i prace statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1968;
22. Sytuacja demograficzna Polski do 2017 r. Urodzenia i dzietność, Analizy statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2018
<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/sytuacja-demograficzna-polski-do-2017-roku-urodzenia-i-dzietnosc,33,1.html>
23. Short Analytical Web Note 3/2015, Demography Report, Eurostat 2015.
24. Baza Eurostatu, <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
25. Baza Demografia, GUS, <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/>

Aneks tabelaryczny

Table annex

TABLICA I. PODSTAWOWE DANE DEMOGRAFICZNE DLA LAT 1950–2018
TABLE I. BASIC DATA ON POPULATION SIZE, VITAL STATISTICS AND MIGRATION IN 1950–2018
OGÓŁEM TOTAL

Wyszczególnienie Specification	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	2018
Ludność ogółem w tys. (w dn. 31. XII) Total population (in thousands) as of December 31	25035	27550	29795	31551	32658	34185	35735	37341	38073	38284	38254	38157	38530	38437	38434	38411
ludność w miastach w % urban population in %	36,9	43,8	48,3	49,7	52,3	55,7	58,7	60,2	61,8	61,8	61,9	61,4	60,8	60,3	60,1	60,1
ludność na wsi w % rural population in %	63,1	56,2	51,7	50,3	47,7	44,3	41,3	39,8	38,2	38,2	38,1	38,6	39,2	39,7	39,9	39,9
Przyrost/ubytok rzeczywisty Actual increase / decrease																
w tys. in thousands	422	538	423	212	267	339	321	277	85	19	-9	-17	33	-41	1	-22
w % in %	1,71	1,99	1,42	0,68	0,81	1,00	0,91	0,75	0,22	0,05	-0,02	-0,04	0,08	-0,11	0,00	-0,06
Mężczyźni (w tys.) Males (in thousands)	11942	13232	14414	15319	15861	16633	17411	18211	18552	18628	18537	18454	18653	18598	18593	18582
Kobiety (w tys.) Females (in thousands)	13093	14318	15381	16232	16796	17552	18324	19130	19521	19656	19717	19703	19877	19839	19840	19829
Mediana wieku Median age																
mężczyźni males	24,4	24,6	25,1	26,0	26,2	27,1	28,4	29,6	30,9	32,0	33,4	34,7	36,3	38,2	38,9	39,3
kobiety females	27,1	27,5	28,3	29,5	30,3	30,0	31,0	32,3	33,7	35,3	37,4	38,9	39,9	41,6	42,2	42,6
Ludność w wieku – w % Age structure of population in %																
przedprodukcyjnym (0–17 lat) pre-working (0–17 years)	35,1	36,1	37,4	36,7	33,0	29,6	28,8	29,7	29,0	26,6	24,4	20,6	18,8	18,0	18,0	18,1
produkcyjnym (18–59/64 lata) working (18–59/64 years)	57,8	56,7	54,6	54,1	56,1	58,4	59,4	58,3	58,2	59,6	60,8	64,0	64,4	62,4	61,2	60,6
mobilny (18–44 lata) mobility (18–44 years)	41,7	39,3	37,1	37,7	39,4	41,0	40,9	40,0	40,1	40,0	39,8	40,0	40,0	39,4	38,7	38,2
niemobilny (45–59/64 lata) non-mobility (45–59/64 years)	16,2	17,4	17,5	16,4	16,7	17,4	18,4	18,3	18,1	19,6	21,0	24,0	24,4	23,0	22,5	22,4
poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej) post-working (60/65 years and more)	7,0	7,2	8,0	9,3	10,9	12,0	11,8	12,0	12,8	13,8	14,8	15,4	16,8	19,6	20,8	21,4
0–14 lat (dzieci) 0–14 years (children)	29,5	31,2	33,5	30,6	26,5	23,9	24,4	25,6	24,4	21,6	19,1	16,2	15,2	15,0	15,2	15,3
65 lat i więcej 65 years and more	5,3	5,5	5,9	7,0	8,4	9,7	10,0	9,4	10,2	11,3	12,4	13,3	13,5	15,8	17,0	17,5
Przeciętne trwanie życia Life expectancy at birth																
mężczyźni males	56,1	60,8	64,9	66,6	66,6	67,0	66,0	66,5	66,2	67,6	69,7	70,8	72,1	73,6	74,0	73,8
kobiety females	61,7	66,2	70,6	72,4	73,3	74,3	74,4	74,8	75,2	76,4	78,0	79,4	80,6	81,6	81,8	81,7

TABLICA I. PODSTAWOWE DANE DEMOGRAFICZNE DLA LAT 1950–2018 (cd.)
TABLE I. BASIC DATA ON POPULATION SIZE, VITAL STATISTICS AND MIGRATION IN 1950–2018 (cont.)
OGÓŁEM (dok.) TOTAL (cont.)

Wyszczególnienie Specification	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	2018	
Małżeństwa (w tys.) Marriages (in thousands)	267,1	258,6	244,2	199,9	280,3	330,8	307,4	266,8	255,4	207,1	211,2	206,9	228,3	188,8	192,6	192,4	
na 1000 ludności per 1000 population	10,8	9,5	8,2	6,3	8,5	9,7	8,6	7,2	6,7	5,4	5,5	5,4	5,9	4,9	5,0	5,0	
Rozwody (w tys.) Divorces (in thousands)	11,0	13,3	14,8	23,6	34,6	41,3	39,8	49,1	42,4	38,1	42,8	67,6	61,3	67,3	65,3	62,8	
na 1000 ludności per 1000 population	0,4	0,5	0,5	0,8	1,1	1,2	1,1	1,3	1,1	1,0	1,1	1,8	1,6	1,8	1,7	1,6	
Separacje (w tys.) Separations (in thousands)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1,3	11,6	2,8	1,7	1,6	1,3
Urodzenia żywe (w tys.) Live births (in thousands)	763,1	793,8	669,5	547,4	547,8	646,4	695,8	680,1	547,7	433,1	378,3	364,4	413,3	369,3	402,0	388,2	
na 1000 ludności per 1000 population	30,7	29,1	22,6	17,4	16,8	19,0	19,5	18,2	14,3	11,3	9,9	9,6	10,7	9,6	10,5	10,1	
Dzietność kobiet Total fertility rate	3,71	3,61	2,98	2,52	2,20	2,27	2,28	2,33	1,99	1,55	1,37	1,24	1,38	1,29	1,45	1,43	
Zgony ogółem (w tys.) Total deaths (in thousands)	288,7	261,6	224,2	233,4	268,6	299,5	353,2	384,0	390,3	386,1	368,0	368,3	378,5	394,9	402,9	414,2	
na 1000 ludności per 1000 population	11,6	9,6	7,6	7,4	8,3	8,8	9,9	10,3	10,2	10,1	9,6	9,7	9,8	10,3	10,5	10,8	
według przyczyn (w %): by causes (in %):																	
choroby układu krążenia diseases of circulatory system	14,8	19,1 ^{a)}	23,4	30,1	38,9	43,4	47,8	51,0	52,2	50,4	47,7	45,7	46,0	45,7	41,5	.	
nowotwory złośliwe malignant neoplasms	5,4	7,5 ^{a)}	11,8	16,8	16,7	17,3	16,9	17,6	18,7	20,2	23,0	24,5	24,5	25,5	24,7	.	
urazy i zatrucia injuries and poisoning	3,9	5,0 ^{a)}	5,7	6,6	7,3	7,9	8,0 ^{b)}	7,1	7,6	7,5	7,0	6,9	6,2	5,0	4,8	.	
w tym: wypadki komunikacyjne of which: transport accidents	.	.	1,08	1,63	1,95	1,96	1,77 ^{b)}	1,72	2,45	2,08	1,94	1,62	1,20	0,89	0,86	.	
samobójstwa suicides	0,56	0,62 ^{a)}	1,06	1,22	1,36	1,29	1,38 ^{b)}	1,30	1,27	1,42	1,59	1,64	1,68	1,37	1,11	.	
przyczyny niedokładnie określone ill-defined conditions	27,1	28,2 ^{a)}	20,3	13,1	10,0	8,5	7,8	6,9	6,5	8,5	6,6	6,6	6,5	6,6	9,4	.	
Zgony niemowląt (w tys.) Infant deaths (in thousands)	82,4	64,6	37,5	23,8	20,0	18,6	17,7	15,1	10,6	5,9	3,1	2,3	2,1	1,5	1,6	1,5	
na 1000 urodzeń żywych per 1000 live births	111,2	82,2	54,8	43,2	36,7	29,0	25,5	22,0	19,3	13,6	8,1	6,4	5,0	4,0	4,0	3,8	
Przyrost naturalny (w tys.) Natural increase (in thousands)	474,4	532,2	445,3	314,0	279,2	346,9	342,6	296,1	157,4	47,0	10,3	-3,9	34,8	-25,6	-0,9	-26,0	
na 1000 ludności per 1000 population	19,1	19,5	15,0	10,0	8,5	10,2	9,6	7,9	4,1	1,2	0,3	-0,1	0,9	-0,7	-0,0	-0,7	
Migracje zagraniczne na pobyt stały (w tys.) International migration for permanent residence (in thousands)																	
imigracja immigration	8,1	4,7	5,7	2,2	1,9	1,8	1,5	1,6	2,6	8,1	7,3	9,3	15,2	.	13,3	15,5	
emigracja emigration	60,9	1,9	28,0	28,6	14,1	9,6	22,7	20,5	18,4	26,3	27,0	22,2	17,4	.	11,9	11,8	
saldo net migration	-52,8	2,8	-22,3	-26,4	-12,2	-7,8	-21,2	-18,9	-15,8	-18,2	-19,7	-12,9	-2,1	.	1,4	3,6	

a) Dane dotyczą 1956 r. b) Dane dotyczą 1979 r.

a) Data refer to 1956 b) Data refer to 1979.

TABLICA I. PODSTAWOWE DANE DEMOGRAFICZNE DLA LAT 1950–2018 (cd.)
TABLE I. BASIC DATA ON POPULATION SIZE, VITAL STATISTICS AND MIGRATION IN 1950–2018 (cont.)
MIASTA URBAN AREAS

Wyszczególnienie Specification	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	2018
Ludność ogółem w tys. (w dn. 31. XII) Total population (in thousands) as of December 31	9243	12067	14401	15681	17088	19030	20979	22486	23546	23675	23670	23424	23429	23166	23109	23067
w % do ogółu ludności in % to total population	36,9	43,8	48,3	49,7	52,3	55,7	58,7	60,2	61,8	61,8	61,9	61,4	60,8	60,3	60,1	60,1
Przyrost/ubytok roczny Annual increase/decrease																
w tys. in thousands	323	751	240	196	270	543	374	252	162	3	-30	-46	-14	-50	-20	-42
w % in %	1,71	1,99	1,42	0,68	0,81	1,00	0,91	1,13	0,69	0,01	-0,13	-0,20	-0,06	-0,22	-0,09	-0,18
Mężczyźni (w tys.) Males (in thousands)	4322	5698	6923	7533	8183	9134	10073	10792	11303	11324	11271	11120	11125	10985	10954	10932
Kobiety (w tys.) Females (in thousands)	4921	6369	7478	8148	8905	9896	10905	11694	12243	12351	12399	12304	12304	12182	12155	12136
Mediana wieku Median age																
mężczyźni males	25,4	25,7	25,6	27,0	27,0	27,8	28,8	30,2	31,5	32,7	34,2	35,5	37,0	39,0	39,7	40,1
kobiety females	28,3	28,7	28,9	30,3	30,7	30,2	31,0	32,5	34,2	36,2	38,8	40,5	41,7	43,2	43,8	44,1
Ludność w wieku – w % Age structure of population in %																
przedprodukcyjnym (0–17 lat) pre-working (0–17 years)	31,7	33,2	35,3	33,8	30,5	26,3	26,9	28,7	28,0	25,0	22,4	18,6	17,1	16,7	16,9	17,0
produkcyjnym (18–59/64 lata) working (18–59/64 years)	61,5	59,6	57,2	57,5	59,4	62,8	62,5	60,6	60,3	62,0	63,3	66,0	65,3	62,0	60,3	59,5
mobilny (18–44 lata) mobility (18–44 years)	45,2	42,7	40,4	41,8	43,2	45,7	44,4	42,4	41,8	41,3	40,5	40,2	39,9	38,8	37,9	37,4
niemobilny (45–59/64 lata) non-mobility (45–59/64 years)	16,3	17,0	16,8	15,8	16,2	17,0	18,1	18,2	18,6	20,7	22,8	25,7	25,5	23,1	22,4	22,1
poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej) post-working (60/65 years and more)	6,8	7,1	7,5	8,7	10,1	10,9	10,5	10,7	11,6	13,0	14,3	15,5	17,6	21,3	22,8	23,4
0–14 lat (dzieci) 0–14 years (children)	26,3	29,0	31,2	28,2	23,5	21,3	22,9	24,7	23,3	20,0	17,1	14,5	13,9	14,0	14,3	14,5
65 lat i więcej 65 years and more	5,0	5,4	5,5	6,5	7,7	8,7	8,9	8,3	9,1	10,5	11,7	13,1	13,9	17,0	18,5	19,2
Przeciętne trwanie życia Life expectancy at birth																
mężczyźni males	56,6	61,3	65,1	66,6	66,2	66,7	65,8	66,2	66,2	67,8	70,0	71,2	72,6	74,0	74,4	74,2
kobiety females	63,0	67,3	71,3	72,7	73,4	74,2	74,2	74,5	74,9	76,1	77,8	79,3	80,6	81,5	81,8	81,6
Małżeństwa (w tys.) Marriages (in thousands)	114,2	128,5	123,7	102,5	146,7	181,5	187,3	159,8	141,0	121,0	128,2	125,6	137,2	111,2	114,3	114,8
na 1000 ludności per 1000 population	12,6	10,8	8,8	6,6	8,7	9,6	9,0	7,3	6,0	5,1	5,4	5,4	5,9	4,8	4,9	5,0
Rozwody (w tys.) Divorces (in thousands)	8,6	11,0	12,4	19,8	29,6	34,7	33,9	41,1	34,3	31,3	36,0	53,7	47,4	48,9	46,8	45,2
na 1000 ludności per 1000 population	0,9	0,9	0,9	1,3	1,7	1,8	1,6	1,9	1,5	1,3	1,5	2,3	2,0	2,1	2,0	2,0

TABLICA I. PODSTAWOWE DANE DEMOGRAFICZNE DLA LAT 1950–2018 (cd.)
TABLE I. BASIC DATA ON POPULATION SIZE, VITAL STATISTICS AND MIGRATION IN 1950–2018 (cont.)
MIASTA (dok.) URBAN AREAS (cont.)

Wyszczególnienie Specification	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	2018
Separaacje (w tys.) Separations (in thousands)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1,1	7,7	2,0	1,2	1,1	0,9
Urodzenia żywe (w tys.) Live births (in thousands)	272,5	339,2	280,5	233,5	249,2	325,5	383,4	372,8	292,5	232,7	208,3	211,2	241,9	217,4	236,1	228,7
na 1000 ludności per 1000 population	30,0	28,6	19,9	14,9	14,7	17,3	18,5	16,9	12,4	9,8	8,9	9,0	10,3	9,4	10,2	9,9
Dzietność kobiet Total fertility rate	3,24	3,18	2,43	1,92	1,71	1,77	1,93	2,05	1,72	1,29	1,20	1,15	1,29	1,24	1,42	1,42
Zgony ogółem (w tys.) Total deaths (in thousands)	98,7	105,7	98,6	108,3	131,0	155,6	193,2	214,7	223,8	223,3	218,2	219,4	227,5	242,1	247,3	255,3
na 1000 ludności per 1000 population	10,9	8,9	7,0	6,9	7,7	8,3	9,3	9,7	9,5	9,4	9,3	9,4	9,7	10,4	10,7	11,1
według przyczyn (w %): by causes (in %):																
choroby układu krążenia diseases of circulatory system	20,7	25,9 ^{a)}	27,5	31,9	40,2	43,6	47,5	50,3	51,7	48,4	45,9	43,7	43,8	44,1	40,1	.
nowotwory złośliwe malignant neoplasms	8,4	11,2 ^{a)}	15,4	19,0	18,7	19,0	18,4	19,2	20,4	22,0	24,7	26,3	26,2	27,1	26,2	.
urazy i zatrucia injuries and poisoning	5,1	6,0 ^{a)}	6,9	7,5	7,9	8,1	8,0 ^{b)}	7,2	7,7	7,4	6,7	6,6	5,8	4,6	4,3	.
w tym: wypadki komu- nikacyjne of which: transport accidents	.	.	1,23	1,65	1,79	1,76	1,59 ^{b)}	1,48	2,16	1,83	1,65	1,35	0,98	0,70	0,68	.
samobójstwa suicides	0,88	0,84 ^{a)}	1,50	1,57	1,61	1,40	1,42 ^{b)}	1,35	1,20	1,33	1,51	1,53	1,43	1,17	0,91	.
przyczyny niedokładnie okre- ślone ill-defined conditions	13,0	13,1 ^{a)}	11,8	9,6	7,2	6,3	6,3	5,7	5,6	8,4	6,3	6,5	6,6	6,1	9,1	.
Zgony niemowląt (w tys.) Infant deaths (in thousands)	27,0	24,5	14,3	9,6	8,8	9,4	9,8	8,4	5,6	3,2	1,7	1,3	1,2	0,9	0,9	0,8
na 1000 urodzeń żywych per 1000 live births	102,6	73,3	49,7	41,1	35,8	29,5	25,7	22,2	19,1	13,7	8,3	6,3	5,0	4,0	3,9	3,6
Przyrost naturalny (w tys.) Natural increase (in thousands)	173,8	233,5	181,9	125,2	118,2	169,9	190,2	158,1	68,7	9,4	-9,9	-8,2	14,5	-24,7	-11,2	-26,6
na 1000 ludności per 1000 population	19,1	19,7	12,9	8,0	7,0	9,0	9,2	7,2	2,9	0,4	-0,4	-0,4	0,6	-1,1	-0,5	-1,2
Migracje na pobyt stały (w tys.) Migration for permanent resi- dence (in thousands)																
saldo migracji wewnętrznych net internal migration	190,0	55,4	74,8	119,7	161,5	251,1	192,0	116,6	112,7	26,9	-4,2	-32,6	-46,0	-24,1	-25,9	-28,3
saldo migracji zagranicznych net international migration	-42,0	1,8	-16,3	-16,5	-9,5	-5,5	-13,3	-16,7	-12,6	-15,7	-16,4	-10,5	-2,2	.	0,7	2,2
ogólne saldo migracji total net migration	148,0	57,2	58,5	103,2	152,0	245,6	178,7	99,9	100,1	11,2	-20,6	-43,1	-48,1	.	-25,2	-26,1

a) Dane dotyczą 1956 r. b) Dane dotyczą 1979 r.

a) Data refer to 1956 b) Data refer to 1979.

TABLICA I. PODSTAWOWE DANE DEMOGRAFICZNE DLA LAT 1950–2018 (cd.)
TABLE I. BASIC DATA ON POPULATION SIZE, VITAL STATISTICS AND MIGRATION IN 1950–2018 (cont.)
WIEŚ RURAL AREAS

Wyszczególnienie Specification	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	2018
Ludność ogółem w tys. (w dn. 31. XII)	15792	15483	15394	15870	15570	15155	14756	14855	14527	14609	14584	14733	15101	15271	15324	15344
Total population (in thousands) as of December 31																
w % do ogółu ludności in % to total population	63,1	56,2	51,7	50,3	47,7	44,3	41,3	39,8	38,2	38,2	38,1	38,6	39,2	39,7	39,9	39,9
Przyrost/ubytek roczny w tys. Annual increase/decrease in thousands	99	-213	183	16	-3	-204	-53	25	-77	16	21	30	47	9	21	20
w % in %	0,63	-1,36	1,19	0,10	-0,02	-1,33	-0,35	0,17	-0,53	0,11	0,14	0,20	0,31	0,06	0,14	0,13
Mężczyźni (w tys.) Males (in thousands)	7620	7534	7492	7786	7678	7499	7337	7419	7249	7304	7266	7334	7528	7613	7639	7650
Kobiety (w tys.) Females (in thousands)	8172	7949	7903	8085	7892	7656	7419	7436	7278	7305	7318	7399	7572	7658	7685	7694
Mediana wieku Median age																
mężczyźni males	23,7	23,6	24,5	24,5	25,2	25,8	27,7	28,8	30,1	30,9	32,2	33,6	35,2	37,0	37,7	38,1
kobiety females	26,1	26,5	27,6	28,3	29,6	29,6	30,9	31,7	32,6	33,6	34,9	36,2	37,4	39,2	39,9	40,2
Ludność w wieku – w % Age structure of population in %																
przedprodukcyjnym (0–17 lat) pre-working (0–17 years)	37,1	38,3	39,4	39,5	35,7	33,8	31,5	31,1	30,6	29,2	27,6	23,8	21,5	19,9	19,6	19,6
produkcyjnym (18–59/64 lata) working (18–59/64 years)	55,7	54,3	52,2	50,6	52,5	52,9	54,9	54,9	54,6	55,6	56,8	60,8	63,1	63,2	62,5	62,2
mobilny (18–44 lata) mobility (18–44 years)	39,6	36,6	34,0	33,6	35,3	35,0	35,9	36,5	37,3	37,9	38,6	39,5	40,3	40,3	39,8	39,4
niemobilny (45–59/64 lata) non-mobility (45–59/64 years)	16,1	17,7	18,2	17,0	17,2	18,0	19,0	18,4	17,3	17,7	18,2	21,2	22,8	22,8	22,8	22,8
poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej) post-working (60/65 years and more)	7,1	7,3	8,4	9,8	11,8	13,3	13,6	14,0	14,8	15,1	15,6	15,4	15,4	17,0	17,8	18,3
0–14 lat (dzieci) 0–14 years (children)	31,6	32,9	35,6	33,0	29,8	27,2	26,5	27,0	26,2	24,3	22,2	18,9	17,3	16,4	16,4	16,4
65 lat i więcej 65 years and more	5,4	5,6	6,3	7,5	9,1	10,8	11,7	11,2	12,0	12,6	13,4	13,6	12,8	14,0	14,7	15,1
Przeciętne trwanie życia Life expectancy at birth																
mężczyźni males	55,8	60,4	64,8	66,6	67,0	67,3	66,1	66,8	66,2	67,4	69,4	70,3	71,4	73,0	73,3	73,2
kobiety females	61,0	65,4	70,0	72,1	73,3	74,4	74,8	75,3	75,8	76,8	78,4	79,6	80,7	81,7	81,8	81,6
Małżeństwa (w tys.) Marriages (in thousands)	152,9	130,1	120,5	97,4	133,6	149,3	120,1	107,0	114,4	86,1	83,0	81,3	91,1	77,6	78,2	77,6
na 1000 ludności per 1000 of population	9,7	8,4	7,7	6,1	8,4	9,8	8,1	7,1	7,9	5,9	5,7	5,5	6,0	5,1	5,1	5,1
Rozwody (w tys.) Divorces (in thousands)	2,4	2,3	2,4	3,7	4,9	6,4	5,9	7,8	7,3	6,0	6,7	13,9	13,4	17,6	17,5	16,7
na 1000 ludności per 1000 of population	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,5	0,9	0,9	1,2	1,1	1,1

TABLICA I. PODSTAWOWE DANE DEMOGRAFICZNE DLA LAT 1950–2018 (dok.)
TABLE I. BASIC DATA ON POPULATION SIZE, VITAL STATISTICS AND MIGRATION IN 1950–2018 (cont.)
WIEŚ (dok.) RURAL AREAS (cont.)

Wyszczególnienie Specification	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	2018
Separacje (w tys.) Separations (in thousands)	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0,2	3,9	0,8	0,5	0,5	0,4
Urodzenia żywe (w tys.) Live births (in thousands)	490,6	454,6	389,0	313,9	298,6	320,9	312,4	307,3	255,2	200,4	170,0	153,2	171,4	151,9	165,8	159,5
na 1000 ludności per 1000 population	31,2	29,5	24,9	19,8	19,2	21,1	21,1	20,3	17,5	13,7	11,6	10,4	11,4	10,0	10,8	10,4
Dzietność kobiet Total fertility rate	4,03	4,02	3,60	3,28	2,89	3,18	2,91	2,82	2,58	2,02	1,65	1,40	1,51	1,35	1,49	1,45
Zgony ogółem (w tys.) Total deaths (in thousands)	190,0	155,9	125,6	125,1	137,6	143,9	160,0	169,3	166,5	162,8	149,8	148,9	151,0	152,9	155,5	158,9
na 1000 ludności per 1000 population	12,1	10,1	8,0	7,9	8,8	9,5	10,8	11,2	11,4	11,1	10,2	10,1	10,0	10,0	10,2	10,4
według przyczyn (w %): by causes (in %):																
choroby układu krążenia diseases of circulatory system	11,7	14,3 ^{a)}	20,2	28,5	37,7	43,2	48,2	51,9	53,4	53,3	50,2	48,5	49,2	48,2	43,6	.
nowotwory złośliwe malignant neoplasms	3,8	5,0 ^{a)}	8,9	14,8	14,8	15,4	15,2	15,5	16,5	17,7	20,4	21,9	21,8	22,9	22,4	.
urazy i zatrucia injures and poisoning	3,4	4,2 ^{a)}	4,7	5,8	6,7	7,7	7,9 ^{b)}	7,0	7,7	7,5	7,4	7,3	6,9	5,6	5,5	.
w tym: wypadki komu- nikacyjne of which: transport accidents	.	.	0,97	1,62	2,11	2,18	1,98 ^{b)}	2,02	2,85	2,43	2,36	2,01	1,53	1,19	1,15	.
samobójstwa suicides	0,40	0,47 ^{a)}	0,71	0,91	1,13	1,18	1,33 ^{b)}	1,22	1,37	1,56	1,70	1,81	2,05	1,69	1,43	.
przyczyny niedokładnie okre- ślone ill-defined conditions	34,5	38,7 ^{a)}	26,9	16,2	12,8	10,9	9,6	8,4	7,7	8,8	7,2	6,8	6,3	5,6	10,0	.
Zgony niemowląt (w tys.) Infant deaths (in thousands)	55,4	40,1	23,2	14,2	11,2	9,2	7,9	6,7	5,0	2,7	1,4	1,0	0,9	0,6	0,7	0,7
na 1000 urodzeń żywych per 1000 live births	116,0	88,9	58,5	44,8	37,4	28,6	25,2	21,8	19,7	13,5	7,9	6,5	5,0	4,1	4,1	4,2
Przyrost naturalny (w tys.) Natural increase (in thousands)	300,6	298,7	263,4	188,8	161,0	177,0	152,4	138,0	88,7	37,6	20,2	4,3	20,4	-0,9	10,3	0,5
na 1000 ludności per 1000 population	19,1	19,4	16,9	11,9	10,4	11,6	10,3	9,1	6,1	2,6	1,4	0,3	1,4	-0,1	0,7	0,0
Migracje na pobyt stały (w tys.) Migration for permanent resi- dence (in thousands)																
saldo migracji wewnętrznych net internal migration	-190,0	-55,4	-74,8	-119,7	-161,5	-251,1	-192,0	-116,6	-112,7	-26,9	4,2	32,6	46,0	24,1	25,9	28,3
saldo migracji zagranicznych net international migration	-10,8	1,0	-6,0	-9,9	-2,7	-2,3	-7,9	-2,2	-3,2	-2,5	-3,3	-2,4	0,1	.	0,8	1,4
ogólne saldo migracji total net migration	-200,8	-54,4	-80,8	-129,6	-164,2	-253,4	-199,9	-118,8	-115,9	-29,4	0,9	30,2	46,0	.	26,6	29,7

a) Dane dotyczą 1956 r. b) Dane dotyczą 1979 r.

a) Data refer to 1956 b) Data refer to 1979.

TABLICA II.
TABLE II.LUDNOŚĆ ORAZ WYBRANE WSKAŹNIKI DEMOGRAFICZNE WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2018 R.
POPULATION AND SELECTED DEMOGRAPHIC INDICATORS BY VOIVODSHIP IN 2018.

Województwa Voivodships	Ludność (stan w dniu 31.12) Population (as of 31.12)	Przyrost/ubytek roczny Annual increase/decrease		Gęstość zaludnienia Population per 1km ²	Na 100 mężczyzn przypada kobiet Females per 100 males	Kobiety Females	Ludność w miastach Urban population
		w tys. in thousands	w % in %				
		w % do ogólnej liczby ludności in % of total population					
POLSKA POLAND	38411148	-22,4	-0,06	123	107	51,6	60,1
Dolnośląskie	2901225	-1,3	-0,05	145	108	51,9	68,6
Kujawsko-pomorskie	2077775	-5,2	-0,25	116	106	51,5	59,1
Lubelskie	2117619	-8,7	-0,41	84	106	51,5	46,5
Lubuskie	1014548	-2,3	-0,22	73	105	51,3	64,9
Łódzkie	2466322	-10,0	-0,40	135	110	52,4	62,5
Małopolskie	3400577	9,2	0,27	224	106	51,5	48,2
Mazowieckie	5403412	18,8	0,35	152	109	52,2	64,4
Opolskie	986506	-3,6	-0,36	105	107	51,6	53,3
Podkarpackie	2129015	-0,1	-0,01	119	104	51,0	41,1
Podlaskie	1181533	-3,0	-0,25	59	105	51,3	60,8
Pomorskie	2333523	9,3	0,40	127	105	51,3	63,7
Śląskie	4533565	-14,6	-0,32	368	107	51,8	76,7
Świętokrzyskie	1241546	-6,2	-0,50	106	105	51,2	44,9
Warmińsko-mazurskie	1428983	-5,0	-0,35	59	104	51,1	59,0
Wielkopolskie	3493969	4,8	0,14	117	106	51,3	54,3
Zachodniopomorskie	1701030	-4,5	-0,26	74	106	51,4	68,5
MIASTA Urban areas	23067244	-42,0	-0,18	1047	111	52,6	x
Dolnośląskie	1990503	-5,9	-0,29	920	112	52,7	x
Kujawsko-pomorskie	1227851	-7,1	-0,58	1481	111	52,7	x
Lubelskie	983840	-4,5	-0,46	966	112	52,9	x
Lubuskie	658924	-0,8	-0,12	753	109	52,1	x
Łódzkie	1542678	-10,7	-0,69	1332	115	53,5	x
Małopolskie	1638741	0,9	0,05	990	111	52,7	x
Mazowieckie	3479928	16,4	0,47	1593	114	53,3	x
Opolskie	525853	3,3	0,62	620	110	52,4	x
Podkarpackie	874832	-1,4	-0,16	728	109	52,2	x
Podlaskie	718272	-0,9	-0,12	777	110	52,4	x
Pomorskie	1485611	0,8	0,05	1389	110	52,3	x
Śląskie	3478789	-17,2	-0,49	918	109	52,1	x
Świętokrzyskie	556952	0,8	0,14	787	111	52,6	x
Warmińsko-mazurskie	842964	-3,5	-0,41	1410	110	52,3	x
Wielkopolskie	1896325	-7,1	-0,37	1227	110	52,4	x
Zachodniopomorskie	1165181	-5,0	-0,43	801	109	52,2	x
WIEŚ Rural areas	15343904	19,6	0,13	53	101	50,1	x
Dolnośląskie	910722	4,5	0,50	51	101	50,1	x
Kujawsko-pomorskie	849924	2,0	0,23	50	100	49,9	x
Lubelskie	1133779	-4,2	-0,37	47	102	50,4	x
Lubuskie	355624	-1,5	-0,43	27	99	49,8	x
Łódzkie	923644	-0,8	-0,08	54	102	50,4	x
Małopolskie	1761836	8,3	0,47	130	101	50,3	x
Mazowieckie	1923484	2,4	0,12	58	101	50,1	x
Opolskie	460653	-6,8	-1,46	54	103	50,8	x
Podkarpackie	1254183	1,3	0,10	75	101	50,2	x
Podlaskie	463261	-2,1	-0,46	24	98	49,5	x
Pomorskie	847912	8,5	1,01	49	98	49,6	x
Śląskie	1054776	2,6	0,25	123	104	50,9	x
Świętokrzyskie	684594	-7,0	-1,01	62	101	50,1	x
Warmińsko-mazurskie	586019	-1,5	-0,26	25	97	49,3	x
Wielkopolskie	1597644	11,8	0,74	56	100	50,1	x
Zachodniopomorskie	535849	0,5	0,10	25	98	49,6	x

TABLICA II.
TABLE II.LUDNOŚĆ ORAZ WYBRANE WSKAŹNIKI DEMOGRAFICZNE WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2018 R. (cd.)
POPULATION AND SELECTED DEMOGRAPHIC INDICATORS BY VOIVODSHIP IN 2018 (cont.)

Województwa Voivodships	Ludność według grup wieku Population by age groups							Mediana wieku Median age	
	przed- produkcyjny preworking	produkcyjny working			popro- dukcyjny post-working	0–14 lat 0–14 years	65 i więcej lat 65 and more	mężczyźni males	kobiety females
		ogółem total	mobilny mobile	niemobilny non-mobile					
	w % do ogólnej liczby ludności in % of total population								
POLSKA POLAND	18,1	60,6	38,2	22,4	21,4	15,3	17,5	39,3	42,6
Dolnośląskie	17,0	60,4	38,3	22,2	22,6	14,5	18,4	40,0	43,4
Kujawsko-pomorskie	18,0	60,9	38,3	22,7	21,0	15,1	17,1	39,2	42,6
Lubelskie	17,6	60,6	38,1	22,4	21,8	14,7	18,0	39,2	43,1
Lubuskie	18,1	61,0	38,6	22,4	21,0	15,3	16,9	39,3	42,3
Łódzkie	16,9	59,4	36,7	22,7	23,7	14,3	19,5	40,4	44,9
Małopolskie	19,0	61,0	39,2	21,9	20,0	16,0	16,6	38,3	41,1
Mazowieckie	19,0	59,5	38,2	21,3	21,4	16,3	17,7	39,0	42,1
Opolskie	15,9	62,0	37,5	24,5	22,0	13,4	18,2	41,1	44,3
Podkarpackie	18,2	62,0	39,5	22,5	19,8	15,2	16,4	38,5	41,4
Podlaskie	17,4	61,7	38,3	23,4	20,9	14,6	17,3	39,2	43,0
Pomorskie	19,6	60,3	38,7	21,6	20,0	16,7	16,4	38,3	41,0
Śląskie	17,0	60,3	37,0	23,3	22,6	14,5	18,6	40,6	44,1
Świętokrzyskie	16,6	60,5	37,5	23,0	23,0	13,8	19,0	40,5	44,1
Warmińsko-mazurskie	18,3	61,9	38,8	23,1	19,8	15,3	15,9	38,7	41,9
Wielkopolskie	19,3	60,7	38,9	21,8	19,9	16,4	16,3	38,3	41,2
Zachodniopomorskie	17,3	60,8	38,0	22,8	21,9	14,5	17,7	40,1	43,2
MIASTA Urban areas	17,0	59,5	37,4	22,1	23,4	14,5	19,2	40,1	44,1
Dolnośląskie	16,1	59,3	37,6	21,7	24,5	13,8	20,1	40,6	44,7
Kujawsko-pomorskie	16,7	59,7	37,2	22,5	23,6	14,0	19,2	40,2	44,6
Lubelskie	16,8	59,8	37,4	22,4	23,4	14,1	19,0	39,8	44,6
Lubuskie	17,5	59,8	37,9	22,0	22,7	14,9	18,3	39,8	43,4
Łódzkie	16,0	58,4	35,9	22,5	25,7	13,5	21,0	41,0	46,8
Małopolskie	17,2	59,7	38,3	21,4	23,1	14,7	19,1	39,6	43,3
Mazowieckie	18,5	58,6	37,9	20,7	23,0	16,0	18,9	39,4	42,9
Opolskie	15,6	60,3	36,8	23,6	24,1	13,1	19,9	41,4	45,6
Podkarpackie	17,0	60,8	38,5	22,3	22,2	14,2	18,0	39,5	43,2
Podlaskie	17,3	61,8	38,4	23,4	20,8	14,5	16,8	38,9	43,3
Pomorskie	17,8	59,1	37,7	21,4	23,1	15,2	19,1	39,8	43,2
Śląskie	16,5	59,8	36,6	23,2	23,6	14,1	19,3	41,0	44,9
Świętokrzyskie	15,3	59,0	36,1	22,9	25,7	12,8	21,0	41,6	46,8
Warmińsko-mazurskie	17,4	60,6	37,8	22,7	22,0	14,6	17,7	39,5	43,7
Wielkopolskie	17,7	59,6	37,9	21,7	22,7	15,1	18,6	39,4	43,3
Zachodniopomorskie	16,4	59,6	37,2	22,4	24,0	13,8	19,5	40,8	44,6
WIEŚ Rural areas	19,6	62,2	39,4	22,8	18,3	16,4	15,1	38,1	40,2
Dolnośląskie	18,9	62,8	39,7	23,2	18,2	15,9	14,6	38,8	40,7
Kujawsko-pomorskie	20,0	62,7	39,7	22,9	17,3	16,8	14,1	37,7	39,6
Lubelskie	18,3	61,3	38,8	22,5	20,4	15,3	17,2	38,6	41,7
Lubuskie	19,1	63,1	39,8	23,2	17,8	16,1	14,2	38,4	40,1
Łódzkie	18,6	61,0	38,1	22,9	20,4	15,6	17,1	39,3	42,0
Małopolskie	20,6	62,2	40,0	22,3	17,2	17,3	14,3	37,0	39,0
Mazowieckie	20,1	61,3	38,8	22,5	18,6	16,9	15,4	38,1	40,3
Opolskie	16,4	63,9	38,4	25,5	19,7	13,6	16,4	40,8	42,8
Podkarpackie	19,0	62,8	40,2	22,6	18,2	15,8	15,3	37,7	40,0
Podlaskie	17,6	61,4	38,0	23,4	21,0	14,7	18,1	39,7	42,5
Pomorskie	22,8	62,5	40,5	22,0	14,7	19,3	11,7	35,7	36,8
Śląskie	18,7	61,9	38,2	23,8	19,4	15,7	16,0	39,3	41,8
Świętokrzyskie	17,6	61,6	38,7	23,0	20,8	14,6	17,4	39,5	42,1
Warmińsko-mazurskie	19,6	63,8	40,3	23,5	16,6	16,5	13,3	37,6	39,2
Wielkopolskie	21,3	62,1	40,2	21,9	16,7	18,0	13,6	36,9	38,8
Zachodniopomorskie	19,1	63,5	39,8	23,7	17,4	16,1	13,8	38,5	40,1

TABLICA II.
TABLE II.LUDNOŚĆ ORAZ WYBRANE WSKAŹNIKI DEMOGRAFICZNE WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2017 R. (cd.)
POPULATION AND SELECTED DEMOGRAPHIC INDICATORS BY VOIVODSHIP IN 2017 (cont.)

Województwa Voivodships	Mażeństwa Marriages	Rozwody Divorces	Urodzenia żywe Live births	Zgony Deaths	Przyrost naturalny Natural increase	Ogólne saldo migracji Total net migration	Zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych Infant deaths per 1000 live birth	Przeciętne trwanie życia Life expectancy	
								na 1000 ludności per 1000 population	
POLSKA POLAND	5,0	1,6	10,1	10,8	-0,7	0,1	3,8	73,9	81,7
Dolnośląskie	4,9	1,9	9,6	11,4	-1,8	1,3	4,2	73,2	81,3
Kujawsko-pomorskie	5,0	1,6	9,6	10,9	-1,3	-1,2	3,9	73,5	81,1
Lubelskie	5,0	1,5	9,5	11,2	-1,7	-2,5	4,2	73,5	82,3
Lubuskie	4,9	1,6	9,3	10,8	-1,5	-1,0	4,2	73,0	80,9
Łódzkie	4,7	1,5	9,3	12,8	-3,5	-0,8	4,4	72,0	80,7
Małopolskie	5,4	1,3	11,2	9,6	1,6	1,6	2,9	75,3	82,9
Mazowieckie	5,0	1,8	11,2	10,9	0,3	3,1	3,4	74,0	82,0
Opolskie	4,8	1,5	8,7	10,8	-2,1	-1,3	3,3	74,7	81,8
Podkarpackie	5,1	1,2	10,1	9,2	0,9	-1,3	4,2	75,6	83,2
Podlaskie	5,0	1,5	10,0	11,0	-1,0	-1,7	4,2	74,1	82,7
Pomorskie	5,4	1,5	11,4	9,6	1,8	2,2	4,0	74,7	81,9
Śląskie	4,9	1,8	9,4	11,5	-2,1	-1,1	3,9	73,5	80,9
Świętokrzyskie	4,7	1,4	8,6	11,7	-3,1	-2,0	3,8	73,6	82,1
Warmińsko-mazurskie	4,7	1,7	9,6	10,5	-0,9	-2,4	4,2	72,5	81,6
Wielkopolskie	5,2	1,7	11,1	10,1	1,0	0,4	4,1	74,0	81,3
Zachodniopomorskie	4,8	1,9	9,0	10,9	-1,9	-0,6	3,9	73,6	81,2
MIASTA Urban areas	5,0	2,0	9,9	11,1	-1,2	-1,1	3,6	74,2	81,6
Dolnośląskie	4,9	2,2	9,5	11,8	-2,3	-0,8	3,9	73,6	81,5
Kujawsko-pomorskie	4,9	1,8	9,1	11,5	-2,4	-3,2	3,4	73,7	81,3
Lubelskie	4,9	1,9	9,2	10,1	-0,9	-4,3	4,6	74,6	82,6
Lubuskie	4,9	1,9	9,3	11,0	-1,7	-1,5	3,7	73,6	81,1
Łódzkie	4,6	1,7	9,0	13,2	-4,1	-2,8	4,1	72,0	80,5
Małopolskie	5,3	1,8	10,9	10,2	0,7	1,3	2,6	75,9	83,0
Mazowieckie	5,0	2,2	11,5	10,8	0,6	3,3	3,1	74,8	82,3
Opolskie	4,7	2,0	8,6	10,8	-2,2	-2,0	3,1	74,8	82,1
Podkarpackie	4,9	1,7	9,5	8,7	0,8	-2,6	4,2	76,6	83,5
Podlaskie	5,0	1,9	10,5	9,5	1,0	-2,1	4,4	75,1	82,7
Pomorskie	5,3	1,7	10,6	10,5	0,1	0,3	3,8	75,1	82,2
Śląskie	4,9	1,9	9,2	11,7	-2,5	-2,3	3,9	73,4	80,8
Świętokrzyskie	4,5	1,8	8,0	11,4	-3,5	-4,2	3,1	74,7	82,3
Warmińsko-mazurskie	4,5	2,1	9,9	10,5	-0,6	-2,7	3,8	73,6	82,1
Wielkopolskie	5,3	2,0	10,6	10,7	-0,1	-3,3	3,5	74,5	81,6
Zachodniopomorskie	5,0	2,1	8,9	11,4	-2,5	-1,1	3,4	74,0	81,5
WIEŚ Rural areas	5,1	1,1	10,4	10,4	0,0	1,9	4,2	73,2	81,6
Dolnośląskie	4,7	1,3	9,8	10,4	-0,6	5,8	4,9	72,5	80,7
Kujawsko-pomorskie	5,1	1,2	10,2	10,0	0,2	1,8	4,6	73,1	80,7
Lubelskie	5,0	1,1	9,7	12,1	-2,4	-1,0	3,9	72,5	82,0
Lubuskie	4,7	1,1	9,3	10,4	-1,1	0,1	5,1	71,8	80,3
Łódzkie	4,8	1,0	9,8	12,1	-2,3	2,7	5,0	72,0	81,2
Małopolskie	5,5	0,8	11,4	9,0	2,4	1,9	3,1	74,8	82,8
Mazowieckie	5,0	1,0	10,8	11,0	-0,2	2,7	3,9	72,5	81,6
Opolskie	4,8	1,0	8,8	10,9	-2,0	-0,5	3,4	74,5	81,6
Podkarpackie	5,2	0,8	10,5	9,6	1,0	-0,4	4,2	74,8	83,0
Podlaskie	5,1	0,9	9,1	13,2	-4,1	-1,1	4,0	72,7	82,7
Pomorskie	5,5	1,1	12,7	8,0	4,7	5,4	4,4	73,6	81,1
Śląskie	4,9	1,3	9,9	10,6	-0,7	2,9	3,9	73,8	81,3
Świętokrzyskie	5,0	1,1	9,2	12,0	-2,9	-0,1	4,3	72,8	82,0
Warmińsko-mazurskie	4,9	1,3	9,0	10,4	-1,4	-2,1	4,9	71,1	80,7
Wielkopolskie	5,1	1,3	11,7	9,3	2,4	4,7	4,7	73,4	80,9
Zachodniopomorskie	4,6	1,5	9,4	9,9	-0,5	0,6	5,0	72,5	80,4

TABLICA II.
TABLE II.LUDNOŚĆ ORAZ WYBRANE WSKAŹNIKI DEMOGRAFICZNE WEDŁUG WOJEWÓDZTW W 2018 R. (dok.)
POPULATION AND SELECTED DEMOGRAPHIC INDICATORS BY VOIVODSHIP IN 2018. (cont.)

Województwa Voivodships	Współczynniki zastępowalności pokoleń Replacement of generations rates		Mediana wieku zawierania pierwszych małżeństw Median age of persons at first marriages		Mediana wieku kobiet w momencie urodzenia dziecka Median age of women at birth of child	Mediana wieku w momencie rozwodu Median age of divorced		Mediana wieku osób zmarłych Median age of deceased	
	dzietności TFR	reprodukcji brutto gross reproduction	mężczyźni males	kobiety females		mężczyźni males	kobiety females	mężczyźni males	kobiety females
POLSKA POLAND	1,435	0,696	28,7	26,8	30,2	41,4	38,9	70,9	82,5
Dolnośląskie	1,367	0,662	29,5	27,5	30,4	41,7	39,4	69,6	82,2
Kujawsko-pomorskie	1,374	0,663	28,6	26,6	29,5	41,8	39,3	70,7	81,8
Lubelskie	1,348	0,65	28,3	26,4	30,2	41,2	38,5	71,7	84,0
Lubuskie	1,353	0,659	29,6	27,3	29,7	41,0	39,4	69,1	81,9
Łódzkie	1,396	0,673	28,8	27,0	30,3	41,3	38,9	70,2	82,5
Małopolskie	1,499	0,723	28,2	26,4	30,4	40,8	38,3	72,4	83,4
Mazowieckie	1,564	0,76	29,0	27,2	31,0	41,5	39,1	71,8	83,3
Opolskie	1,255	0,61	28,6	26,5	29,7	41,8	39,3	71,4	81,8
Podkarpackie	1,369	0,675	28,1	26,2	30,2	40,9	38,4	72,3	83,8
Podlaskie	1,393	0,688	28,5	26,6	30,2	41,3	38,4	73,7	84,4
Pomorskie	1,598	0,773	28,8	26,8	29,8	41,7	39,3	70,8	81,8
Śląskie	1,389	0,674	28,6	26,7	30,1	41,0	38,8	70,8	80,7
Świętokrzyskie	1,262	0,612	28,3	26,3	29,9	41,3	38,8	71,6	83,8
Warmińsko-mazurskie	1,361	0,661	28,9	26,8	29,6	41,8	39,1	69,2	82,3
Wielkopolskie	1,552	0,756	28,6	26,6	29,9	40,9	38,6	70,9	81,9
Zachodniopomorskie	1,332	0,644	29,6	27,4	29,9	42,4	39,7	69,6	82,0
MIASTA Urban areas	1,416	0,688	29,4	27,5	30,7	41,5	39,2	71,3	81,8
Dolnośląskie	1,357	0,66	29,9	28,0	30,7	41,7	39,4	70,4	81,9
Kujawsko-pomorskie	1,335	0,645	29,0	27,1	29,5	42,1	39,7	71,0	81,4
Lubelskie	1,303	0,624	29,1	27,2	30,8	41,5	39,2	71,6	82,0
Lubuskie	1,373	0,677	29,7	27,7	30,1	42,5	39,8	69,8	81,8
Łódzkie	1,375	0,664	29,5	27,7	30,7	41,4	39,2	70,2	81,7
Małopolskie	1,449	0,701	29,3	27,5	31,2	41,2	38,7	73,0	82,9
Mazowieckie	1,56	0,757	29,8	28,0	31,6	41,7	39,4	72,7	82,8
Opolskie	1,277	0,62	29,1	26,9	30,1	42,0	39,8	71,3	80,9
Podkarpackie	1,29	0,636	28,9	26,9	31,0	41,4	38,9	72,0	82,4
Podlaskie	1,415	0,699	28,9	27,1	30,5	41,3	38,4	71,8	82,4
Pomorskie	1,515	0,734	29,4	27,5	30,4	42,0	39,6	71,9	81,9
Śląskie	1,383	0,671	28,9	27,0	30,3	41,1	38,9	70,6	80,1
Świętokrzyskie	1,194	0,594	29,1	27,1	30,8	41,6	39,4	72,1	82,0
Warmińsko-mazurskie	1,433	0,694	29,3	27,3	30,2	41,4	39,1	70,0	82,5
Wielkopolskie	1,501	0,732	29,2	27,3	30,4	41,0	38,8	71,7	81,5
Zachodniopomorskie	1,32	0,643	29,9	27,7	30,3	42,2	39,7	70,4	81,9
WIEŚ Rural areas	1,452	0,703	27,9	25,7	29,4	41,0	38,3	70,4	83,7
Dolnośląskie	1,383	0,664	28,7	26,3	29,7	42,0	39,4	67,7	83,1
Kujawsko-pomorskie	1,423	0,687	28,1	25,7	29,0	41,3	38,5	70,2	82,5
Lubelskie	1,382	0,669	27,8	25,7	29,6	40,7	37,4	71,8	85,2
Lubuskie	1,312	0,624	29,3	26,8	29,0	41,2	38,3	67,7	82,1
Łódzkie	1,423	0,685	27,9	25,8	29,6	40,8	38,1	70,3	83,9
Małopolskie	1,529	0,735	27,5	25,4	29,6	40,0	37,3	71,7	84,0
Mazowieckie	1,542	0,749	27,8	25,8	29,6	40,9	38,0	70,3	84,3
Opolskie	1,228	0,598	28,1	25,8	29,2	41,4	38,6	71,6	82,8
Podkarpackie	1,416	0,699	27,7	25,5	29,7	40,1	37,7	72,5	84,6
Podlaskie	1,352	0,667	27,7	25,6	29,6	41,3	38,3	75,5	86,1
Pomorskie	1,707	0,824	27,7	25,4	28,7	41,1	38,3	68,9	81,6
Śląskie	1,408	0,682	27,8	25,6	29,7	40,6	38,4	71,4	82,6
Świętokrzyskie	1,306	0,622	27,8	25,7	29,3	40,9	37,9	71,0	85,0
Warmińsko-mazurskie	1,255	0,612	28,3	25,9	28,6	42,9	39,3	68,2	82,1
Wielkopolskie	1,603	0,781	27,9	25,7	29,4	40,7	38,2	69,7	82,3
Zachodniopomorskie	1,341	0,639	29,0	26,5	28,7	43,1	39,6	67,8	82,2

TABLICA III.
TABLE III.LUDNOŚĆ I RUCH NATURALNY W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ W 2017 R.
POPULATION AND VITAL STATISTICS IN EUROPEAN UNION COUNTRIES IN 2017

Kraje Countries	2017							2000	2017	Współ- czynnik dzietności TFR
	ludność population		małżeństwa marriages	rozwoły divorces	urodzenia żywe live birth	zgony deaths		przyrost/ubytek naturalny natural increase/decrease		
	w tys. (stan na koniec roku) in thousands (as of December 31)	na 1 km ² per 1 km ²				ogółem total	w tym niemowląt ^a of which infants ^a			
	na 1000 ludności per 1000 population									
Unia Europejska EU	512379	118	.	.	9,9	10,3	3,6	0,6	-0,4	1,59
Austria Austria	8822	107	5,1	1,8	10,0	9,5	2,9	0,2	0,5	1,52
Belgia Belgium	11399	374	3,9	2,1	10,5	9,6	3,6	1,1	0,9	1,65
Bułgaria Bulgaria	7050	64	4,0	1,5	9,0	15,5	6,4	-5,1	-6,5	1,56
Chorwacja Croatia	4105	74	4,9	1,7	8,9	12,9	4,0	-1,5	-4,1	1,42
Cypr Cyprus	864	93	6,8	2,3	10,7	7,0	1,3	4,5	3,8	1,32
Czechy Czech Republic	10610	137	5,0	2,4	10,8	10,5	2,7	-1,8	0,3	1,69
Dania Denmark	5781	137	5,5	3,0	10,6	9,2	3,8	1,7	1,4	1,75
Estonia Estonia	1319	30	4,9	2,5	10,5	11,8	2,3	-3,8	-1,3	1,59
Finlandia Finland	5513	18	4,8	2,5	9,1	9,8	2,0	1,4	-0,6	1,49
Francja France	66926	106	3,5 ^a	1,9	11,5	9,1	3,9	4,4	2,4	1,90
Grecja Greece	10741	82	4,7	1,0	8,2	11,6	3,5	-0,2	-3,3	1,35
Hiszpania Spain	46658	93	3,7	2,1	8,4	9,1	2,7	0,9	-0,7	1,31
Holandia Netherlands	17181	501	3,8	2,0	9,9	8,8	3,6	4,2	1,1	1,62
Irlandia Ireland	4830	70	4,8 ^a	0,7 ^c	12,9	6,3	3,0	6,1	6,6	1,77
Litwa Lithuania	2809	45	7,5	3,1	10,1	14,2	3,0	-1,4	-4,0	1,63
Luksemburg Luxembourg	602	231	3,2	2,1	10,4	7,1	3,2	4,5	3,2	1,39
Łotwa Latvia	1934	31	6,8	3,1	10,7	14,8	4,1	-5,0	-4,1	1,69
Malta Malta	476	1495	6,3	0,8	9,2	7,6	6,7	3,7	1,6	1,26
Niemcy Germany	82792	234	5,0 ^a	2,0	9,5	11,3	3,3	-0,9	-1,8	1,57
Polska^c Poland^c	37977	124	5,1	1,7	10,6	10,6	4,0	0,3	0,0	1,48
Portugalia Portugal	10291	113	3,3	2,2	8,4	10,7	2,7	1,4	-2,3	1,38
Rumunia Romania	19531	84	7,3	1,5	10,3	13,3	6,7	-0,9	-3,0	1,71
Słowacja Slovakia	5443	112	5,8	1,7	10,7	9,9	4,5	0,5	0,7	1,52
Słowenia Slovenia	2067	103	3,1	1,2	9,8	9,9	2,1	-0,2	-0,1	1,62
Szwecja Sweden	10120	25	5,2	2,4	11,5	9,1	2,4	-0,3	2,3	1,78
Węgry Hungary	9778	107	5,2	2,0	9,7	13,5	3,5	-3,7	-3,8	1,54
Wielka Brytania United Kingdom	66274	272	4,4 ^c	1,8	11,4	9,2	3,9	1,2	2,3	1,74
Włochy Italy	60484	203	3,2	1,6	7,6	10,7	2,7	-0,2	-3,2	1,32

a 2016 r. b Na 1000 urodzeń żywych. c 2015 r. d Dane o ludności oraz przeliczenia na 1000 ludności odnoszą się do ludności rezydującej.

a 2016. b Per 1000 live births. c 2015. d Data for population and computation per 1000 population refer to residents.

Źródło: EUROSTAT, <http://ec.europa.eu/eurostat>

Source: EUROSTAT, <http://ec.europa.eu/eurostat>

Stan bazy w dniu 07.05.2019 r.

Base status on May 07, 2019